EPISTOLARUM

BEATI PAULI APOSTOLI

TRIPLEX EXPOSITIO.

IMPRIMERIE DE OUTHENIN-CHALANDRE FILS.

EPISTOLARUM
B. PAULI APOSTOLI
TRIPLEX EXPOSITIO:

Analysi, Quâ textûs Apostolici ordo et connexio declaratur;
Paraphrasi, Quâ mens Apostoli breviter exponitur et clarè;
Commentario, Ubi litterales notæ, variæ lectiones, sensusque textui conformiores afferuntur.

Accedunt et observationes dogmaticæ, piæ, morales et asceticæ, necnon variæ praxes christianæ per totum commentarium dispersæ, et in corollario pietatis, post singula capita collectæ.

Liber itaque utilissimus, non modò Divini verbi concionatoribus, ad suî et aliorum salutem; sed et omnibus quibusque ad Divinam mentis et cordis vitam;

AUCTORE
R. P. BERNARDINO A PICONIO,
MINORITA CAPUCINO, SACRÆ THEOLOGIÆ EMERITO PROFESSORE, ET ANTIQUO PROVINCIÆ PARISIENSIS DEFINITORE.

TOMUS SEXTUS.

LUGDUNI,
APUD RUSAND, CLERI TYPOGRAPHUM.

1834.

EPISTOLÆ

B. PAULI AD HEBRÆOS

TRIPLEX EXPOSITIO,

ANALYSI, PARAPHRASI, ATQUE COMMENTARIO.

PRÆFATIO.

Apud Græcos, in Ecclesiâ orientali, nullus antiquiorum Patrum dubitavit quin hæc ad Hebræos Epistola, et canonica sit et Paulina.

Imò et plerique hæretici, ex hâc Ecclesiâ egressi, eam ut Paulinam citant, ejusque abutuntur auctoritate.

Ariani soli, aut saltem primi, illam, utpote suis erroribus contrariam, rejecerunt, de quibus meritò querens Theodoretus, ait :

Oportebat ipsos, etsi nihil aliud, temporis certè diuturnitatem revereri, quo hanc Epistolam in Ecclesiis perpetuò legerunt alumni veritatis : ex quo enim litterarum apostolicarum fuerunt Dei Ecclesiæ participes, ex illo etiam Epistolæ ad Hebræos utilitatem percipiunt : Theodoretus in argumento Epistolæ ad Hebræos.

Apud Latinos, multis in Ecclesiis, præser-

tim in Romanâ, dubitatum quidem fuit et de auctoritate et de auctore hujus Epistolæ; fortè quia Novatus et Novatiani eâ abutebantur ad denegandam lapsis pœnitentiam.

Tempore divi Hieronymi nondum publicè legebatur in Ecclesiis.

Clemens tamen romanus Pontifex, apostolorum discipulus, eam ut canonicam et Paulinam citaverat à primis Ecclesiæ temporibus, in suâ ad Cor. epist., Eusebio teste, hist. eccl. lib. 3, cap. 38.

Præcipui Patres latini, sive divo Hieronymo priores, Hilarius, Optatus, Ambrosius; sive coætanei, ut divus Augustinus; sive posteriores, eam ut canonicam et Paulinam agnoverunt.

Imò et ipse divus Hieronymus, Epistolà ad Dardanum. Nos utramque suscipimus (Epistolam scilicet ad Hebræos et Apocalypsim Joannis), nequaquam hujus temporis consuetudinem, sed veterum scriptorum auctoritatem sequentes.

Ex antiquioribus Latinis excipe Tertullianum, qui hanc Epistolam attribuit D. Barnabæ; D. Cyprianum, qui eam nullibi citat in Operibus suis.

Excipe et Caium, Ecclesiæ romanæ presbyterum, qui initio tertii sæculi, sub Zephyrino

papâ vivebat; et quem Eusebius, hist. eccl., lib. 3, cap. 3, videtur sentire primum fuisse in Ecclesiâ romanâ, qui de hujus Epistolæ auctoritate dubitavit.

Novissimis temporibus Cajetanus Erasmum, ut solet, secutus, dubiam hujus Epistolæ auctoritatem reddidit.

At sanè, id modò sine temeritate fieri non potest, ex quo concilia multa, præsertim verò Tridentinum, hanc Epistolam in Scripturarum catalogo cæteris divi Pauli Epistolis aggregavit: et aliunde nulla sit solida dubitandi ratio.

Prima enim, quæ ex diversitate styli petitur, nulla est, quia dici potest, vel cum Theophylacto, quòd hæc Epistola scripta sit hebraicè à divo Paulo, et ab interprete perito traducta græcè, sive fuerit sanctus Lucas, sive alius;

Vel cum Origene, quòd cogitatus quidem sint divi Pauli, dictio verò alicujus ex ejus discipulis qui fuit ipsius scriba et interpres.

Altera ratio petita ex suppressione non minis divi Pauli, etiam nulla est: id enim fecit, quia Pauli nomen erat Judæis infensum; et aliunde, ut ait Theodoretus, Gentilium, non Judæorum, constitutus erat Apostolus: ideo apostolicum nomen non ponit hìc in procœmio.

Tertia ratio, quæ petitur ex textibus capitis sexti et decimi, solvetur suis in locis.

Quarta petita ex verbis capitis secundi, ℣. 3 et 4, ubi dicit auctor hujus Epistolæ, aut potiùs dicere videtur, se ab Apostolis in fide edoctum, aut saltem confirmatum; cùm, è contra, D. Paulus ad Galatas primò dicat se non ab homine, sed à solo Deo, per revelationem Jesu Christi, didicisse Evangelium.

Hæc, inquam, ratio ex apparenti contradictione petita, etiam nulla est: non enim hìc dicit Apostolus se in fide confirmatum esse; sed ipsum Evangelium, seu fidem Christi, confirmata esse à Deo, per miracula, ad sua usque tempora.

Adde quòd in primâ personâ loquitur hìc, sicut priùs, modestiæ causâ, concionatorum more, qui docendo, exhortando et objurgando, loquuntur in primâ personâ numeri pluralis. Sic Apostolus Hebræus Hebræis loquitur, quasi unus ex ipsis: *Ne fortè pereffluamus, etc., quomodo nos effugiemus, etc., in nos confirmata est.*

Pari modo loquitur in aliis hujus Epistolæ locis, initio capitis sexti, quasi sit ex eorum numero *quibus lacte opus est; ad perfectiora feramur*, inquit; in cap. 10 et 11, sunt etiam similes loquendi modi.

Cùm, itaque, nulla sit solida dubitandi ratio, et cùm aliunde communis Ecclesiarum usus, manifesta longissimi temporis præscriptio, constans Patrum ferè omnium sententia; conciliorum canones, sanctorum pontificum decreta, hanc Epistolam et canonicam et Paulinam affirment, certè, sicut jam dixi, nulli modò licet, seu de auctoritate, seu de auctore illius dubitare.

De his vide fusiùs Estium, in præfatione hujus Epistolæ, juxta quem non est de fide quòd divus Paulus sit hujus Epistolæ auctor; et consequenter hoc negare non est hæreticum, inquit, sed temerarium.

Vide Ederum, œconomiâ Bibliorum, in præfatione hujus Epistolæ, ubi ex Melchiore Cano asserit et probat hæreticum esse hanc Epistolam canonicam negare; seu, ut illius verbis utar, ex canonicarum Scripturarum numero rejicere.

Scripta est igitur hæc Epistola à divo Paulo ex Italiâ, Româ scilicet, ad Hebræos conversos ad Christi fidem, ad omnes quidem per totum orbem dispersos; sed maximè ad Hebræos in Judæâ degentes.

Scopus Apostoli est primò, Hebræos in puritate fidei confirmare et à legalibus observantiis prorsus avellere.

Hinc Christi dignitatem extollit, sacerdotium, sacrificium, officium.

Secundò, consolari eos qui ob fidem, à magistratibus Judæis variè divexabantur; Jerosolymis enim qui crediderant, variis calamitatibus affligebantur ab iis qui Evangelio resistebant, penes quos erat publica auctoritas.

Ne igitur tentationibus superati fideles, ad infidelitatem relaberentur, eos solatus est Apostolus, tum exemplo veterum sanctorum, tum exemplo Christi Domini, tum spe præmii cœlestis: tandem Epistolam morum instructione, suo more, concludit.

Porro, hæc Epistola, licèt in ordine Bibliorum sit ultima, et ratione temporis pene ultima; ratione tamen dòctrinæ prima est.

Hìc enim agitur de veritate legis evangelicæ; in reliquis verò Epistolis, de ipsius legis observantiâ: veritas autem ipsa prior et præstantior est veritatis observantiâ.

Vel, sicut ait sanctus Thomas, in aliis Epistolis agitur de gratiâ novi Testamenti, quantùm ad totum mysticum corpus Ecclesiæ: in hâc autem commendat ipsam gratiam, quantùm ad caput, Christum scilicet: Divus Thomas in prologo.

Scripta putatur Romæ, aut saltem ex Italiâ, anno Christi 62 aut 63.

ANALYSIS CAPITIS PRIMI.

Hebræos, bonis suis ob Christum spoliatos, Paulus eleemosynis undequaque collectis multoties adjuvit; eosdem Hebræos, legi Mosaicæ nimis addictos et in fide Christi vacillantes, nunc spiritualiter adjuvat.

Ut igitur eos à lege Mosaicâ prorsus avellat, et in fide Christi plenè confirmet,

In hoc capite Christum super omnia quæcumque legis Mosaicæ sublimia superextollit.

Super prophetas: hi fuerunt homines, Deique tantùm servi; Christus autem Filius Dei, ℣. 1, 2.

Super patriarchas: hi fuerunt terrenæ tantùm portiunculæ hæredes; Christus constitutus est omnium Dei bonorum hæres.

Hi fuerunt Judaicæ gentis patres; Christus totius mundi creator, ℣ 2.

Super Moysen: hic ex divino consortio fuit radiis quibusdam illustris; Christus est paternæ gloriæ splendor, ejusque imago consubstantialis, ℣. 3.

Moyses equidem populi Judaici rector; Christus autem totius mundi non tantùm creator, sed et nutu suo rector et conservator.

Super Aaron: hic vitulorum sanguine peccata Judæorum expiavit; Christus totius mundi peccata in proprio sanguine lavit.

Aaron semel in Sancta sanctorum quotannis intravit; Christus in cœlum ascendit, ibique sedet ad dexteram Majestatis, ℣. 3.

Super Angelos etiam sublimissimos quos superat origine; Filius Dei natus est, quod nulli Angelorum convenit, ℣. 5.

Quos superat honore, cùm sint illius adoratores, ℣. 6.

Quos superat officio; illorum enim ministeriale est, ℣. 7. Christi verò regium, ℣. 8, 9.

Quos superat potentiâ: cœlum et terram creavit, ℣. 10; cœlum et terram renovabit, ℣. 11, 12, quod non possunt Angeli.

Quos superat throno: assidet Deo proximus et æqualis; Angeli ministrant, ℣. 13, 14.

CAPUT PRIMUM.

Textus.

1. Multifariam, multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis: novissimè.

2. Diebus istis locutus est nobis in Filio, quem constituit hæredem universorum per quem fecit et sæcula.

3. Qui cùm sit splendor gloriæ et figura substantiæ ejus, portansque omnia verbo virtutis suæ, purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram Majestatis in excelsis :

CAUT PRIMUM.

Paraphrasis.

Deus olim in veteri Testamento patribus nostris locutus est per varios prophetas servos suos, diversis temporibus, multis variisque modis, figuris et similitudinibus.

At his nostris diebus nobis locutus est per unicum Filium suum Jesum Christum, ipsam Dei sapientiam, æternamque veritatem; et ideo prophetarum Prophetam, omnesque prophetas infinitè superantem.

Quem Filium, ut Verbum caro factum, Deus constituit omnium bonorum suorum hæredem et Dominum.

Per quem, ut Verbum æternum, quasi per ideam suam fecit tempora et omnia temporaria.

Et in his duobus Jesus Christus infinitè major est omnibus patriarchis, Judaicæ tantùm gentis patribus, et cujusdam terrenæ portiunculæ hæredibus.

Qui Dei Filius, cùm sit æternus paternæ gloriæ splendor, ab eo manans lumen de lumine, et sit imago expressa substantiæ illius;

Æqualis Patri, et qui cum eo, nutu suæ potentissimæ voluntatis, omnia sustentat et regit quæ condidit:

Et per hæc plus quàm infinitè superat Moysen, populi Israelitici rectorem, et quibusdam, ex Dei consortio, radiis illustrem.

Nostram tamen naturam humanam assumpsit, in quâ, ut summus sacerdos, totius mundi peccata in arâ crucis expiavit, non per pecudum sanguinem, sed per proprium sanguinem suum.

Quâ expiatione peractâ, resurrexit gloriosus, ascendit in cœlum, ubi assidet æqualis Patri, ejusdem cum eo consors summæ majestatis, potestatis et gloriæ:

Et in his non Aaronem tantùm superat honore, sed et omnes prorsus homines et Angelos.

4. Tantò melior Angelis effectus, quantò differentius præ illis nomen hæreditavit.

5. Cui enim dixit aliquando Angelorum: Filius meus es tu, ego hodie genui te? Et rursum: Ego ero illi in Patrem, et ipse erit mihi in Filium?

6. Et cùm iterum introducit Primogenitum in orbem terræ, dicit: Et adorent eum omnes Angeli Dei.

7. Et ad Angelos quidem dicit: Qui facit Angelos suos spiritus et ministros suos flammam ignis.

8. Ad Filium autem: Thronus tuus, Deus, in sæculum sæculi; virga æquitatis, virga regni tui.

9. Dilexisti justitiam et odisti iniquitatem; propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo exultationis præ participibus tuis.

10. Et: Tu in principio, Domine, terram fundâsti, et opera manuum tuarum sunt cœli.

11. Ipsi peribunt, tu autem permanebis; et omnes ut vestimentum veterascent,

12. Et velut amictum mutabis eos, et mutabuntur: tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient.

13. Ad quem autem Angelorum dixit aliquando

Angelis, inquam, præstantior est, et eò præstantior, quò nomen filii plus habet dignitatis quàm nomen famuli.

Cui enim Angelorum, etiam præstantissimorum, dixit aliquandò Deus quod Jesu Christo dixit ab æterno, et quod repetiit in incarnatione, et in resurrectione suà: *Filius meus es tu, ego hodie genui te?* et rursus in alio loco: *Ego ero illi Pater, et ille mihi Filius erit?*

Et in Psalm. 96. ubi describitur Christi majestas venientis ad judicium, qui secundus erit ejus in mundum adventus: sic Deus loquitur: *Et adorent eum omnes Angeli*, utpote Deum et Dominum.

Cæterùm, ubi de Angelis Scriptura loquitur, eorumque dignitatem exprimit, quid dicit? Eos qui naturâ suâ sunt spiritus, Deus facit suos nuntios et ministros ferventissimos; id est, agilissimos sunt divinæ voluntatis executores.

Longè autem magnificentiùs de Filio Scriptura loquitur: Thronus tuus, ò Christe Deus! stabit in æternum; sceptrum æquitatis est sceptrum regni tui.

Quia dilexisti justitiam et odisti iniquitatem; propterea te, ô Christe Deus! Deus tuus unxit oleo exultationis supra omnes regni tui consortes et cohæredes.

Et in alio Psalm. 101, ut illius nobis potentiam indicet, dicit: Et tu, Domine, initio terræ fundamenta jecisti, et potentiæ tuæ opera sunt cœli.

Ipsi cœli quantumcumque durabiles, tandem peribunt: tu autem, Christe Deus, immutabilis permanes;

Omnes cœli suo motu continuo quasi consenescent, sicut vestis usu quotidiano veterascit.

Et velut amictum circumvolves eos, et subitò mutabuntur; tu autem idem et immutabilis es, utpote æternus.

Ubi, quæso te, tale quid de Angelis legimus?

Ad quem etiam eorum dictum est quod in Psalmo 109,

Sede à dextris meis, quoadusque ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum?

14. Nonne omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis?

Pater Æternus Filio suo dicit : Sede ad dexteram meam, mecumque regna, donec omnes inimicos tuos ita tibi subjecero, ut sint quasi pedum tuorum scabellum.

Tantùm abest ut Angeli Deo assideant, quinimo omnes, quantumvis magni, ministerio sunt destinati, illosque reverà mittit in terras, ad curandam hominum salutem, maximè verò eorum qui futuri sunt hæredes salutis, æternæque gloriæ.

Commentarius in Cap. 1.

℣. 1. MULTIFARIAM. Gr. πολυμερῶς, multipartitè.

Multisque modis. Gr. πολυτροπως, multimodè.

Duabus his vocibus Apostolus complectitur et exprimit universam varietatem personarum, temporum, revelationum, modorum et similitudinum, etc., quâ Deus in veteri Testamento usus est ad homines docendos divina mysteria.

Multifarium: per multas partes, et varias vices, etc.

Non enim omnia mysteria Deus per unum prophetam, simul et eodem tempore revelavit, sed quasi per partes, unam partem, v. g., per Isaiam, alteram per Jeremiam, etc., unam uno tempore, alteram altero, etc.

Multisque modis, per varias figuras, varias visiones, varias similitudines, variosque divinos afflatus.

Olim, id est, in veteri Testamento.

Deus loquens, Gr. λαλήσας, locutus est *patribus nostris*, Israeliticis *in prophetis*, id est, per prophetas servos suos.

℣. 2. *Novissimè diebus istis.* Gr. in ultimis diebus istis;

Id est, at his nostris diebus *locutus est nobis in Filio*, id est, per Filium suum unigenitum Jesum Christum, *in quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ Dei;* imò qui est ipsa Dei sapientia, ipsaque veritas æterna.

Veritatem ergo evangelicam nos docuit Deus per veritatem ipsam.

OBSERVATIO DOGMATICA ET MORALIS.

Et hìc indicatur Christi super omnes prophetas excellentia.

Et prima Christianorum supra Judæos prærogativa.

Prophetæ fuerunt servi Dei; Christus est Dei Filius naturalis, consubstantialis.

Prophetis Deus sua mysteria revelavit per partes, per figuras et per similitudines.

Christo Filio suo Deus simul et universim totam suam,

scientiam et sapientiam dedit ; imò et suum intellectum cum naturâ divinâ per æternam generationem in ipsum transſudit.

Hinc Filius omnia clarissimè novit quæ novit Pater æternus.

Christus itaque prophetarum est Propheta, et per excellentiam Propheta; quia omnium veritatum, omnium temporum Propheta; ipsa lux mundi, ipsa plenitudo veritatis.

O nos ergo beatos! quibus Deus non per servos suos, sed per Filium suum locutus est; non sub ſiguris obscurè, sed apertè, lucidè voce sensibili et humanâ; non imperfectè, per partes, sed totam legem evangelicam!

Gratias immortales Deo, qui mihi hanc ſelicitatem contulit, ut Filium suum veritatem ipsam audirem in Evangelio loquentem.

Christe, prophetarum Propheta, veritas æterna, veritatisque fons et plenitudo, doce me, illumina me, loquere cordi meo, ſac me audire vocem tuam, ſac me obedire voci tuæ.

Quem constituit... id est, quem Filium, ut hominem, seu ut Verbum caro factum, Deus *constituit.*

Hæredem, id est, dominum omnium, seu cui jure hæreditario dedit omnium omnimo rerum dominium.

Quia enim Christus, etiam ut homo, naturalis est Dei Filius; hinc hæres est, et quidem naturalis et primarius omnium Dei bonorum.

Cum Patre dominus est mundi; hocque dominium hæreditario jure debetur etiam humanitati, ut substantialiter unitæ Verbo Dei.

Per quem (Filium ac Verbum æternum) *fecit* (quasi per ideam) *et sæcula*, id est, tempora et omnia temporaria, seu mundum et quidquid in mundo continetur.

OBSERVATIO DOGMATICA ET MORALIS.

Utraque hic indicatur Christi natura humana et divina.

Ut Deus, est omnium creator; ut homo, est universorum hæres.

Ut Deus, est naturâ omnium dominus; ut homo, fit per hæreditatem dominus omnium.

Ut Deus, ab æterno natus est hæres et dominus; ut homo, in tempore factus est hæres, dominus et ex æquo cum Patre possessor omnium.

Et hìc tangitur Christi super antiquos et etiam illustrissimos patriarchas excellentia.

Et altera indicatur Christianorum super Judæos prærogativa.

Patriarchæ fuerunt Judaicæ tantùm gentis patres;

Christus autem totius mundi pater et creator.

Patriarchæ facti sunt ad breve tempus hæredes terrenæ cujusdam portiunculæ;

Christus factus est in æternum hæres omnium, dominus cœli et terræ, possessor et dominus æternæ beatitudinis, cujus figura tantùm erat terra promissa.

Judæis patriarcharum filiis terrestris hæc et caduca data est ad breve tempus hæreditas:

Christianis verò, Jesu Christi filiis et fratribus, promittitur et datur cœlestis et æterna hæreditas Christi.

Non vult solus Patris hæreditatem possidere Filius hæresque Dei primarius et naturalis; vult fratres adoptivos habere, ut et tales habeat cohæredes.

Ad hoc, nos per Baptismum, in sanguine suo nos regeneravit adoptivos filios Dei, suosque fecit fratres, ut hæredes simus Dei, cohæredes Christi.

O bonitas Christi!

O felicitas Christiani!

Christus hæres Dei!

Christianus hæres Dei, cohæres Christi!

Christe, fili Dei, hæres Dei, frater meus et cohæres meus, fac me per tuam gratiam dignum æterni nostri Patris hæreditate.

Fac ita vivam, ut aliquando merear audire te dicentem: *Venite, benedicti Patris mei...*

℣. 3. *Qui cùm sit splendor gloriæ.* Gr. ἀπαυγασμα, refulgentia, id in quo refulget gloria et majestas Dei;

Seu, ut vertit Syrus, radius gloriæ (scilicet paternæ).

Hàc voce æternam et mundissimam Filii Dei generationem, utcumque repræsentat.

Pater æternus soli comparatur; Filius radio;

Ut indicet quòd Filius à Patre procedit necessariò, ab æterno, continuè, purissimè, immutabiliter et inseparabiliter.

Sicut radius emanat à sole necessariò, indesinenter, purè, sine ullâ solis mutatione.

Et figura substantiæ ejus. Gr. χάρακτὴρ, id est, impressa et quasi insculpta imago, non umbratica et accidentalis, sed substantialis et adæquata.

Alterâ similitudine à sigillo sumptâ, cujus forma imprimitur ceræ, æternam Filii Dei generationem, quantùm potest, explicat.

Quia divina humanam superant intelligentiam, et per unam similitudinem doceri non potest divinitatis mysterium; hinc per plures explicat hic veritatis præco, ait Theodoretus.

Pater æternus archetypus et exemplar est; Filius autem est Patris character et imago impressa.

At imago substantialis, imago viva, subsistens, constans, æterna, adæquata.

Portansque omnia... id est, conservans, sustentans est, regens omnia creata.

Verbo. Gr. ῥήματι, id est, jussu, imperio, nutu suæ potentiæ, seu suâ voluntate potentissimâ, et consequenter maximâ cum facilitate.

Verbo creata sunt, nutu Dei conservantur et reguntur.

OBSERVATIONES MORALES.

Quid, quæso, Moyses, quibusdam gloriæ radiolis illustris, sed Israelitici populi tantis cum difficultatibus rector; quid, inquam, Moyses ille cum Christo, paternæ gloriæ substantiali splendore, totiusque mundi solo nutu suo rectore, collatus?

Gaude ergo, ô Christiane! et glorificare sub tali et tanto

doctore, duce, rectore, salvatore; et ut verè Christianus sis, alterque quasi Christus, Christum pro modulo tuo imitare.

Quia Dei Filius est, Patris est imago et character, Patremque per suum esse perfectè repræsentat.

Talis sit suo modo adoptivus Dei Filius, Patris cœlestis sit imago saltem accidentalis; illum sic suis moribus exprimat, ut et in aliis, eloquio, exemplo imprimat.

Jesu character Patris! sic te cordi meo imprime, ut tuî et Patris æterni fiam imago.

Pone te ut signaculum super cor meum.

Attende etiam, ô Christiane! ad hæc verba: *Portansque omnia verbo, etc.*

Verbum, jussus, nutus Dei fulcrum est mundi.

Divino verbo ita fulcior, sustentor, conservor et regor, ut sine hoc fulcro continuo in nihilum statim laberer.

Bone Deus! quæ et quanta est ingratitudo mea, cùm te, vitæ meæ fulcrum, obliviscor et offendo!

Quæ et quanta bonitas tua, cùm obliviscentem, offendentem sustentas et conservas, et in manu tuâ omnipotenti portas!

Hanc tuam in me bonitatem sic in animâ meâ imprime, ut tuî deinceps nunquam obliviscar, te nunquam offendam, te continuè geram in corde meo, qui me semper portas in manu.

Purgationem peccatorum faciens. Gr. per seipsum purgationem postquam fecit peccatorum nostrorum, ποιησάμενος, in aoristo, sicut λαλήσας, ℣. 1.

Quasi diceret: Idem Jesus Christus, homo Deus, nosterque summus sacerdos, postquàm peccata nostra expiavit, non ut Aaron per pecudum sanguinem, sed per seipsum tanquam hostiam, quam in arâ crucis, Patri pro nobis obtulit.

Sacerdos enim et victima fuit.

Sedet ad dexteram Majestatis. Gr. sedit, id est, resurrexit gloriosus, et in cœlum ascendit, ubi loco, beatitudine et gloriâ super omnes creaturas exaltatus *sedet* tanquam Rex et Judex omnium.

Ad dexteram, id est, in loco honoratissimo, æqualis Patri, ejusdemque cum eo consors majestatis, potestatis et gloriæ.

In excelsis, id est, in cœlestibus palatiis ubi cum Patre regnat in æternum.

OBSERVATIO DOGMATICA ET MORALIS.

His verbis tacitè indicat Apostolus quod apertè dicet in sequentibus cap. 7, 8 et 9, specialim cap. 9, ℣. 11, 12.

Christi sacerdotium Aaronico præstantius, et Christum pontificem nostrum, Aarone plus quàm infinities superiorem.

Aaron semel in anno intrabat in Sancta sanctorum.

Christus in cœlum ascendit, ibique sedet in æternum *ad dexteram Majestatis.*

Aaron pecudes obtulit, Christus homo Deus, semetipsum, nosque in suo sanguine lavit.

O anima christiana, Dei sanguine abluta et purgata! cave ne sordescas unquam, sed amplioris munditiei semper æmula, dic sæpe : *Amplius lava me, Domine...*

O sanguis Christi pretiose! purga me, sanctifica me.

In te tota spes mea, ô peccatorum purgatio, omnis gratiæ meritum et gloriæ pretium.

Postquàm Christus, Filius Dei, totius mundi peccata lavit in sanguine suo, ascendit in cœlum, *sedet ad dexteram Majestatis*, sua vulnera pro nobis perpetuò ostendens Patri, et per ea, quasi per quinque ora, causam nostram agens.

Hanc tui Salvatoris ideam, ô anima christiana! insculpe menti tuæ cordique tuo, ut cum fiduciâ ad eum, ad illius sanguinem, ad illius vulnera recurras, et per tam benignum Salvatorem misericordiam obtineas.

Junge cor tuum contritum cordi Christi pro te sauciato, et per hujus cordis vulnus, quasi per os, ora, geme, suspira ante thronum Dei.

℣. 4. *Tantò melior Angelis effectus.* Gr. tantò præstantior.

Ex dictis, scilicet, quòd *Dei Filius,* quod *splendor Patris*, quòd *sedet ad dexteram...* concludit, et præterea probat ex Scripturis Christum Angelis esse præstantiorem, et eò præstantiorem, quò præstantius et excellentius nomen jure hæreditario adeptus est, nomen scilicet naturalis et unigeniti Filii Dei.

Hoc nomen Christus *hæreditavit* à Patre, quia illud habet per suam à Patre originem, sicut solet hæreditas haberi propter naturalem originem.

℣. 5. *Cui enim dixit aliquando Angelorum...* id est, cui enim Angelorum, etiam præstantissimorum, dixit unquam Deus quod Jesu Christo dixit ab æterno, et quod repetiit in incarnatione et in resurrectione illius : *Filius meus es tu*, scilicet naturalis; *ego hodie* de meâ substantiâ *genui te?* Psal. 2, ℣. 7.

Hodie, id est, in hâc æternitatis die, semper præsenti, semper totâ simul permanente.

Genui, et gigno et gignam, eadem enim permanet semper divini Verbi generatio.

Nota quòd, quia triplex est Christi nativitas, scilicet,

Æterna secundùm divinitatem in sinu Patris;

Temporalis una secundùm infirmitatem carnis in sinu Deiparæ matris;

Temporalis altera secundùm gloriam carnis in sinu sepulcri,

Hinc fit quòd hæc eadem verba à sanctis Patribus intelligantur modò de unâ, modò de alterâ; imò et ab ipso divo Paulo, qui hæc eadem verba applicat Christi resurgenti. Act. 13, ℣. 33.

Potest ergo dici, vel quòd dicta et repetita fuerint hæc verba; vel quòd intelligantur de quâcumque Christi Dei hominis generatione æternâ et temporali.

Et rursum in alio loco : 2. Reg. 7. 14. *Ego ero...*

Hæc quidem verba in sensu litterali sunt de Salomone; sed in sensu mystico, sunt de Christo, cujus figura erat Salomon, in hoc scilicet, quòd sapientiâ excelluit, in pace regnavit, gentibus multis imperavit, templum Deo ædificavit.

Et hoc notum erat Hebræis, qui sensus hos mysticos intelligebant et recipiebant.

Hinc D. Paulus Hebræis loquens, ex mystico sensu eis noto argumentatur.

℣. 6. *Et cùm iterum introducit.* Gr. cùm autem iterum introducit, etc.

Unde patet quòd *iterum* jungi debeat cum verbo *introducit*, et non separandum, quasi diceret: *Et iterum*, seu rursus in alio loco, *cùm introducit.*

Ex nomine Filii Dei, probavit Christi super Angelos excellentiam.

Idem nunc probat ex honore quem Deus Christo judici reddi vult ab omnibus Angelis.

Cum iterum... id est, in secundo ejus adventu, etc.

Seu in fine sæculorum, cùm Christus, naturalis Dei Filius, et ideo primogenitus et ante omnes filios adoptivos; cùm, inquam, redibit orbem terræ judicaturus.

Dicit, supple Scriptura, Psal. 96, *et adorent eum, etc.*; seu adorare eum, omnes Angeli ejus.

Tunc ergo Dei jussu, publicè et toto orbe spectante, Christum adorabunt omnes Angeli; boni quidem gaudentes ac venerabundi; mali verò dolentes et inviti.

Omnium ergo Angelorum Deus ac Dominus est.

Nota quòd Angeli sancti Christum nascentem et resurgentem adorârunt: at in extremo judicio et boni et mali eum publicè adorabunt ut Dominum et Regem hominum et Angelorum.

Hinc disce quàm pia et sancta sit illa praxis quâ in choro genuflectimus et Christum adoramus, cùm cantatur: *Judex crederis esse venturus; te ergo quæsumus, etc.*

Hujus tunc veritatis recordare, et Dei jussum præveniens, Christum judicem adora gaudens et venerandus, ne dolens et invitus adores aliquando.

℣. 7. *Et ad Angelos quidem dicit...*

Eamdem Christi super Angelos excellentiam probat ex officio.

Ad angelos, id est, de Angelis dicit Scriptura, Psal. 103. *Qui facit Angelos suos spiritus*, id est, eos quorum natura spiritualis est et ignea, id est, admodum activa; *facit nuntios et ministros suos.*

Spiritus, nomen est naturæ; *Angelus*, nomen est officii. Sunt ergo semper spiritus; sunt autem Angeli cùm mittuntur et nuntiant.

Illorum ergo officium ministeriale est. Deus illis utitur pro nuntiis, cursoribus et ministris suis.

Longè aliud est officium Christi.

℣. 8. *Ad Filium autem, thronus tuus, Deus...* id est, de Filio dicit Scriptura. Psal. 44, qui totus est de Messiâ, estque Epithalamium, quo celebrantur nuptiæ ejus cum Ecclesiâ, undique ex gentibus congregandâ.

O Deus, seu Christe, qui Deus es et Filius Dei! *thronus* regni tui permanebit in æternum: *virga regni tui*, est *virga æquitatis;* sic ordinanda sunt hæc verba, significantque, justissimè regnum tuum gubernas.

Officium ergo Christi regium, et confirmat ℣. 9, explicans hæc verba, *virga regni tui.*

℣. 9. *Dilexisti justitiam et odisti iniquitatem...* id est, quia justitiam summopere dilexisti, et iniquitatem sic odisti, ut illam sanguine tuo deleveris,

Propterea. Gr. propter hoc, ô Christe *Deus! Deus tuus unxit te oleo lætitiæ*, id est, glorificavit, lætificavit et exaltavit super omnes regni tui participes, scilicet ad dexteram suam.

D. Thomas post S. Augustinum explicat *propterea* quasi sit causalis, id est, ad hoc ut diligeres justitiam, etc., *unxit te Deus, etc.*

℣. 10. *Et tu in principio, Domine, terram fundâsti.*

Eamdem Christi præcellentiam probat ex ejus potentiâ, confirmatque quòd dixit. ℣. 3. *Per quem fecit et sæcula.*

Et tu, ô Christe, Fili Dei, creator mundi, ab initio terræ fundamenta jecisti, eamque nutu tuo firmam et stabilem fecisti.

Et opera manuum... id est, potentiæ tuæ *sunt cœli:* cœlum ergo et terram creâsti.

℣. 11. *Ipsi peribunt, tu autem permanebis.* Gr. permanes, id est, cœli quantumcumque durabiles, tandem *peribunt*, id est, in fine mundi mutatur saltem quantùm ad qualitates.

Tu autem, ô Christe Deus! immutabilis es.

Et omnes ut vestimentum... id est, omnes cœli suo motu continuo, quasi consenescent, sicut vestis usu quotidiano veterascit, ita ut in fine mundi sint renovandi.

℣. 12. *Et velut amictum mutabis.* Gr. complicabis.

Tu autem idem ipse es, id est, immutabilis, æternus.

Hæc omnia summam Christi Dei potentiam innuunt.

Cœlum et terram creavit.

Cœlos ut linteum, seu pallium complicabit, id est, tam facile transformabit, seu renovabit, ac homo linteum complicat, pallium deponit ac mutat.

Nihil autem tale legitur de Angelorum potentiâ.

℣. 13. *Ad quem autem Angelorum dixit?...*

Ex throno denique probat Christi super Angelos præcellentiam; qui enim Deo proximus assidet, super omnes est.

Ad quem Angelorum dixit Pater æternus : *Sede à dextris meis?...* Vide paraphrasim.

℣. 14. *Nonne sunt omnes administratorii...*

Quasi diceret : Tantùm abest ut Angeli assideant Deo, quinimo omnes illi, licèt nobilissimæ substantiæ sunt ministri Dei; quos sæpe mittit in terras ad hominum salutem curandam, maximè verò eorum qui vitam æternam hæreditaturi sunt.

Hinc communiter colligunt doctores Angelos omnes aliquando mitti.

De quo tamen dubitant D. Dionysius et D. Gregorius.

Et cujus contrarium asserit D. Thomas qui vult solos quinque inferiores choros mitti, reliquos quatuor Deo semper assistere. Idem asserit D. Anselmus hic.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 1, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Hic et nos, Christiani gentiles, juxta divi Pauli mentem, agnoscamus quàm sit nobis gloriosum et quàm utile talem ac tantum habere prophetam, patrem, ducem, legislatorem, pontificem, uno verbo, Salvatorem.

Jesus Christus salvator noster Dei Filius est, hæres Dei, creator mundi, nutuque suo rector.

Hic Dei Filius, cùm sit ab æterno splendor Patris, illiusque imago substantialis, viva, adæquata, per omnia Patri similis, et in omnibus æqualis,

In medio temporum factus est pro nobis homo, nobis per omnia similis;

Fecit, docuit, passus est.

Tandem, ut summus Pontifex, per semetipsum hostiam Deo dignam, in arâ crucis oblatam, totius mundi peccata delevit.

Quâ expiatione peractâ, gloriosus resurrexit, in cœlum ascendit, ubi sedet ad dexteram Dei, sua vulnera pro nobis ostendens Patri; et per ea, quasi per quinque ora, causam nostram indesinenter agens.

Hanc de tuo Salvatore ideam, ò anima christiana! insculpe menti tuæ cordique tuo nunquam delendam.

PRIMÒ.

Ut scias, et nunquam obliviscaris quanti te fecit Deus, quantùmque dilexit, hunc suum Flium unigenitum tibi dando doctorem, patrem, ducem, legislatorem, summum pontificem, uno verbo, Jesum;

Hincque scias et nunquam obliviscaris, ingrata, quantùm debeas Deum tam beneficum redamare.

In Filio suo unigenito quid tibi non dedit? quid ergo ob tale donum non debes?

SECUNDÒ.

Ut scias, et nunquam, in quocumque statu, obliviscaris quanti debeas facere talem ac tantum Salvatorem, prophetarum Prophetam, patriarcharum Patriarcham, legislatorum Legislatorem, pontificum Pontificem, hominum et Angelorum Dominum et Regem;

Quantùm debeas in eum credere, veritas ipsa est, et veritatis plenitudo;

Quantùm debeas in eum sperare, omnipotens est, ipse mundi creator, ipse mundi solo nutu rector, ipse Dei bonorum possessor est et largitor;

Quantâ fiduciâ debeas ad eum recurrere: *sedet ad dexterum Majestatis, interpellans pro nobis,* ostendens sua vulnera.

Quid per talem mediatorem non obtineas?

PRAXIS CHRISTIANA.

Praxis ergo tua continua, quantùm fieri potest, sit Christum Filium Dei, splendorem Patris, hæredem Dei, dominum omnium, hominum et Angelorum regem, sedentem ad dexteram Dei adorare;

Ad illum, ut doctorem et prophetam tuum, patrem, ducem, legislatorem, summum pontificem, et suo proprio sanguine salvatorem, cum fiduciâ in quâcumque necessitate recurrere;

Ipsi pro nobis interpellanti, fide, charitate uniri, et in ipso, cum ipso et per ipsum gratiam et misericordiam à Deo patre implorare.

Christi vulneribus unire contritus, et per ea, quasi ora, supplex et fide plenus obsecra, ut ℣. 3, in fine.

ANALYSIS CAPITIS SECUNDI.

Ex Christi Domini, Filii Dei, præcellentiâ, in primo capite expositâ, infert cò venerabiliorem esse christianam legem.

Quatuor itaque primis versibus Hebræos sui admonet officii; attentè Christum audiant, eique studiosè obediant, ne graviter à Deo puniti pereant:

Si enim lex Mosaica, per Angelos ordinata et subministrata, tantum robur habuit, ut illius prævaricatores Deus debitâ punierit pœnâ;

Quis justissimam punitionem evadat, qui neglexerit legem à Filio Dei, ipsâ veritate, latam;

Ab Apostolis, ipsius veritatis auditoribus auritis, prædicatam;

Ab ipso Deo, veritatis fonte, per infinita prodigia confirmatam;

Denique à Spiritu sancto, per copiosam charismatum suorum effusionem roboratam?

℣. 5. Hanc illationem ita confirmat, ut et Christi super Angelos præcellentiam urgeat.

Christo, non Angelis Deus subjecit mundum futurum, de quo agimus, teste David Psal. 8, dicente: *Omnia subjecisti sub pedibus ejus, etc.*, ergo Christo, ut Domino et Judici parendum.

Nec refert quod nondum perfectè completa sit hæc prophetia, sed tantùm ex parte:

In eo enim quod jam completum est, cætera omnia complenda videmus, ℣. 9.

Quia autem Christi passio et mors Judæis erat scandalum, et aliunde Christum Angelis inferiorem esse quasi probabat;

In reliquo capite Paulus ostendit hanc Christi Domini pro mundi salute passionem et mortem, fuisse divinæ sapientiæ convenientissimam.

Harum convenientiarum aliæ sunt ex parte Dei, aliæ ex parte Christi, aliæ ex parte nostrâ.

Quas fusiùs vide in corollario pietatis.

CAPUT SECUNDUM.

Textus.

1. Propterea abundantiùs oportet observare nos ea quæ audivimus, ne fortè pereffluamus.

2. Si enim qui per Angelos dictus est sermo, factus est firmus, et omnis prævaricatio et inobedientia accepit justam mercedis retributionem;

3. Quomodo nos effugiemus? si tantam neglexerimus salutem? quæ cùm initium accepisset enarrari per Dominum, ab eis qui audierunt, in nos confirmata est,

4. Contestante Deo signis, et portentis, et variis virtutibus, et Spiritûs sancti distributionibus, secundùm suam voluntatem.

5. Non enim Angelis subjecit Deus orbem terræ futurum, de quo loquimur.

6. Testatus est autem in quodam loco quis, dicens: Quid est homo, quòd memor es ejus, aut filius hominis quoniam visitas eum?

CAPUT SECUNDUM.

Paraphrasis.

Quia ergo talis ac tantus est Jesus Christus, Filius Dei, æqualis Patri, eique assidens in regno;

Nostrûm est eò studiosiùs iis attendere quæ accepimus; ejusque doctrinam diligentiùs observare;

Ne, si negligentes fuerimus, misero pereamus exitio.

Etenim, si lex Mosaica, per Angelos ordinata ac subministrata, tantum robur et pondus habuit, ut Deus prævaricantes, velut inobedientes, meritâ punierit pœnâ;

Quomodo nos christiani debitas evademus pœnas, si legem adeò salutarem neglexerimus?

Quæ ipsius Christi Domini ore primò promulgata fuit;

Deinde per Apostolos, ejus auditores auritos et testes oculatos, apud nos Hebræos confirmata est.

Et ne horum prædicatio parùm haberet ponderis, Deus ipse, veritatis fons, illorum prædicationi testimonium perhibuit per varia miraculorum signa et prodigia, et suæ solius omnipotentiæ opera;

Et per copiosam Sancti Spiritûs charismatum, pro suo beneplacito, effusionem.

Et ne, quia Angeli fuerunt legis Mosaicæ administratores, suntque hujus præsentis mundi quodam modo gubernatores; ne, inquam, proptcrea putetis quòd sint et mundi futuri rectores: hunc enim mundum futurum, de quo loquimur, Deus, non Angelis, sed Christo, patri futuri sæculi et bonorum futurorum pontifici, subjecit.

Hujus veritatis testem advoco David in Psal. 8. dicentem: *Quid est homo, quòd memor es ejus, aut filius hominis, quoniam* per incarnationem *visitas eum?*

7. Minuisti eum paulòminùs ab Angelis; gloriâ et honore coronâsti eum, et constituisti eum super opera manuum tuarum.

8. Omnia subjecisti sub pedibus ejus. In eo enim quòd omnia ei subjecit, nihil dimisit non subjectum ei. Nunc autem necdum videmus omnia subjecta ei.

9. Eum autem qui modicò quàm Angelis minoratus est, videmus Jesum propter passionem mortis gloriâ et honore coronatum, ut gratiâ Dei pro omnibus gustaret mortem.

10. Decebat enim eum, propter quem omnia et per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorùm per passionem consummare.

11. Qui enim sanctificat et qui sanctificantur, ex

Brevi temporis spatio in suâ passione, Angelis minorem exhibuisti: at post suam passionem constituisti eum Principem et Dominum super omnia omnipotentiæ tuæ opera, corporalia et spiritualia.

Omnes omnino creaturas, et consequenter ipsos etiam Angelos, ô Pater æterne! Christo filio tuo subjecisti:

Generalis enim est Psalmistæ locutio: *Omnia*, sine exceptione, *subjecisti.* Christo itaque, omnium rerum domino, nobis parendum.

Equidem nondum videmus omnia ei subjecta; multos, è contra, videmus impios et infideles Christo rebellare; fateor itaque quòd hæc prophetiæ pars nondum sit perfectè completa;

At alteram partem jam completam videmus (nimirum gloriâ et honore coronâsti eum): Christus enim Jesus, qui brevi temporis intervallo minor Angelis habitus est,

Nunc doloriferæ mortis suæ merito gloriâ et honore coronatus est; victor mortis surrexit immortalis; gloriosus et triumphans in cœlum ascendit, sedet ad dexteram Majestatis; ut Deus ubique adoratur: ex hâc autem parte completâ certò cognoscimus et complendam aliam.

Dixi propter passionem mortis: sicut enim ex singulari et gratuitâ Dei in nos benignitate, pro nobis passus et mortuus est; sic et jure merito, quia ex charitate pro nobis passus est, glorificatur ab omnibus ubique.

Cæterùm, ne vos scandalizet mors et passio Christi filii Dei: hic enim nos salvandi modus fuit divinæ sapientiæ convenientissimus: decebat enim eum qui rerum omnium principium est et finis, Alpha et Omega, cùm ab æterno decrevisset, per Filium suum naturalem, multos filios adoptivos ad gloriam adducere; Deum, inquam, decebat ad hujus sui decreti effectum, ut hunc Filium suum primogenitum et naturalem, salutis aliorum auctorem, omniumque salvandorum caput et antesignanum, per passionem et mortem, gloriâ et honore consummaret.

Decet enim pontificem qui sanctificat, et eos qui ab illo

uno omnes. Propter quam causam non confunditur fratres eos vocare, dicens:

12. Nuntiabo nomen tuum fratribus meis: in medio Ecclesiæ laudabo te.

13. Et iterum: Ego ero fidens in eum. Et iterum: Ecce ego et pueri mei quos dedit mihi Deus.

14. Quia ergo pueri communicaverunt carni et sanguini, et ipse similiter participavit eisdem; ut per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, id est, diabolum:

15. Et liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant servituti.

16. Nusquam enim Angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit.

17. Unde debuit per omnia fratribus similari, ut misericors fieret, et fidelis pontifex ad Deum, ut repropitiaret delicta populi.

18. In eo enim in quo passus est ipse et tentatus, potens est et eis, qui tentantur, auxiliari.

sanctificantur, ejusdem esse naturæ : decebat ergo ut Filius Dei, qui dignatus est noster esse Pontifex, ejusdem nobiscum esset naturæ passibilis, mortalis, et miseriis obnoxiæ.

Reverà talis fuit : hinc Dei Filius non erubescit homines vocare fratres suos, dicens ore Davidis Ps. 21.

Annuntiabo nomen tuum fratribus meis; in medio Ecclesiæ laudabo te.

Et rursus in alio loco Isai. 8. : Ego, ut homo, in adversis fiduciam meam ponam in eo.

Et rursus apud eumdem prophetam, discipulos vocat filios suos. Ego, inquit, et filii mei, quos Deus dedit mihi.

Quandoquidem igitur hi fratres et filii constant naturâ fragili, corpus habentes carneum et sanguineum, et ideo passibile;

Voluit et ipse, eorum pater, frater et pontifex, naturam assumere fragilem et passibilem,

Ut per passionem et mortem destrueret diaboli potestatem, qui per peccatum habebat mortis imperium.

Et ex servis liberos redderet eos quos timor mortis, quasi tyrannus, sub suâ ditione, per totam vitam detinebat, velut mancipia.

Nequaquam enim Angelorum naturam impassibilem et immortalem sibi copulavit Filius Dei;

Sed humanam suscepit ex semine Abrahæ, judæus ex Judæis natus.

Quia ergo nostram assumpsit naturam, ut noster esset pontifex, decuit ut in omnibus naturæ nostræ conditionibus similis nobis fratribus suis fieret;

Ut eo promptiùs miseris succurrat, ipse miseriæ non ignarus;

Et veri pontificis officium eo fideliùs perageret apud Deum,

Expiando peccata nostra, Deumque nobis propitium reddendo.

Reverà per hoc quòd Christus passus est, et per passiones tentatus, promptus est ad succurrendum afflictis.

Commentarius in Cap. 2.

℣. 1. PROPTEREA,... id est, quia Christus talis est ac tantus, omnium scilicet hominum eminentissimis longè eminentior, omniumque Angelorum præstantissimis longè præstantior, ut in primo capite dictum est;

Abundantiùs oportet observare nos, id est, eò studiosiùs debemus ejus doctrinam attendere, retinere et observare.

Quæ audivimus, id est, quam ab ipso Christo et ejus Apostolis audivimus.

Ne fortè pereffluamus. Syr. ne cadamus. Arab. decidamus; Id est, ne funditùs pereamus.

Metaphora sumpta à vasis rimosis, à quibus sic effluit aqua, aut alius liquor, ut pereat.

Itaque sensus est: Ne, adinstar vasis undique rimas habentis, doctrinam Evangelii sinamus effluere, sicque pereamus adinstar aquæ, quam, ubi effluxit in terram, colligere impossibile est.

℣. 2. *Si enim qui per Angelos dictus est sermo...*

Id est, si lex Mosaica, quæ non per Filium Dei, sed per Angelum, Dei nomine loquentem, data est.

Per Angelos: unus loquebatur, alii comitabantur, tonitrua et fulgura excitabant.

Factus est firmus, id est; auctoritatem, pondus et firmitatem habuit, utpote quæ minas habuit non irritas.

Firmus, id est, ratus, stabilis in promissis et in minis suis, ait D. Anselmus.

Et omnis prævaricatio... Deo, omnes legis transgressores graviter et pœnâ suis sceleribus condignâ puniente.

Merces, hìc, pro pœnâ condignâ et æquali peccato.

℣. 3. *Quomodo nos effugiemus*, id est, quomodo nos christiani pœnas evademus?

Si tantam neglexerimus salutem, id est, si neglexerimus Christi doctrinam, seu Evangelium quod obedientibus salutem promittit æternam.

Quæ cùm initium accepisset enarrari per Dominum: id est, quod Evangelium (seu quæ salutis æternæ doctrina) per Dominum Jesum, Filium Dei, primò prædicatum est.

Ab eis qui audierunt... deinde ab Apostolis, illius auditoribus et discipulis confirmatum est. *In nos,* id est, usque ad nos, seu nostra tempora, aiunt multi.

Sed puto naturalius, *in nos,* id est, apud nos Hebræos.

Paulus hebræus Hebræis scribens, more suo sese inter illos interserit, modestiæ causâ, ubi exhortatur.

℣. 4. *Contestante Deo signis et portentis,..* id est, veritati evangelicæ ab Apostolis et Christi discipulis prædicatæ, Deo testimonium perhibente.

Signis,... id est, per miracula, quæ dicuntur *signa,* quia veritatis indicia; *portenta,* quia contra usum et ordinem naturæ; *virtutes,* quia divinæ potentiæ opera.

Et Spiritûs sancti distributionibus... id est, et per dona Spiritûs sancti, v. g., donum linguarum, prophetiæ, sanationum, etc.

Secundùm suam voluntatem, quæ Spiritus sanctus distribuit unicuique pro beneplacito suo.

Seu quæ, quantùm et quibus vult.

OBSERVATIO DOGMATICA ET MORALIS.

Ex ℣. 3. inferunt Calvinus et alii D. Paulum non esse hujus epistolæ auctorem:

Quia sibi ipsi contradiceret dicenti ad Galat. 1. ℣. 12. se ab homine non edoctum.

Sed nulla est contradictio in verbis Apostoli benè intellectis, juxta explicationem hìc datam et fusiùs explicatam in præfatione: quam vide, *quartâ petitâ, etc.*

Ex ℣. 3 et 4. Evangelium à Christo, Dei Filio promulgatum est.

Ab Apostolis, ipsius auditoribus ac discipulis ubique publicatum.

A Deo per miracula infinita, et per Spiritûs sancti communicationem confirmatum fuit.

Quis prudenter dubitet de mysteriis, ab ipsâ veritate, Christo prolatis?

Ab Apostolis, veritatis auditoribus et discipulis ubique prædicatis?

A Deo veritatis fonte confirmatis?

Credo, Domine, ac toto corde, Evangelio tuo; illudque, ut vitæ meæ regulam, amplector.

Lucerna erit *pedibus* meis, *et lumen semitis meis.*

℣. 5. *Non enim Angelis subjecit...*

OBSERVATIO LITTERALIS.

In quatuor primis hujus capitis versiculis continetur illatio ex dictis in primo capite deducta, et quidem convenientissima ad Hebræos vacillantes, stabiliendos in fide.

Hâc autem illatione peractâ, redit Apostolus ad Christi super Angelos præcellentiam.

Et non sine causâ huic Christi super Angelos præcellentiæ instat, sed ut apud Hebræos funditus evertat errorem Simonianorum, Angelos Christo præferentium.

Adverte autem quòd hanc Christi præcellentiam hic ita confirmat Apostolus, ut et simul confirmet illationem ex eâ deductam, scilicet Christo, utpote Angelis majori et excellentiori parendum esse.

Sicque bene cohæret textus, qui quibusdam videtur obscurus et intercisus.

Si enim qui per Angelos... ℣. 2.

Quomodo nos effugiemus. ℣. 3.

Non enim Angelis Deus subjecit mundum futurum,

Sed uni Christo, qui propterea dictus est à prophetis *pater futuri sæculi.*

Orbem terræ futurum. Gr. habitatam futuram. Syrus : mundum futurum :

Cœlum novum, terram novam, terram viventium futurum.

Seu mundum post resurrectionem futurum.

Et ideo præsentem etiam Ecclesiam, quæ eadem est cum triumphante.

De quo loquimur cap. 1, ℣. 6 et 12, ubi de judicio; et fusiùs intendo loqui in hâc epistolâ, ubi de Pontifice futurorum bonorum.

Tacitè fatetur quòd Angeli quidem fuerint non tantùm legis Mosaicæ administratores, sed et sint hujus orbis quodammodo gubernatores; ut ex Danielis 10, ℣. 13 et 20, colligi potest.

Sed formaliter negat quòd Angeli sint novæ legis administratores mundique novi principes aut rectores : sunt enim tantùm *administratorii spiritus*, et quasi servi, ut cap. 1, ℣. 14.

Tacitè autem subintelligit quòd Deus hunc futurum, seu novum mundum subjecit Christo; ideoque solus Christus sit rex et dominus, et consequenter ei parendum.

℣. 6. *Testatus est autem.*

Hanc tacitam assumptionem de Christi dominio probat ex Psal. 8.

Circa quam probationem duo notanda sunt :

Primò, quòd nec auctorem nominet, nec locum Scripturæ citet; quia Hebræis loquitur in Scripturâ doctis, et illam ferè totam memoriter scientibus.

Secundò, quòd cum Hebræis ex sensu mystico argumentaretur, utpote eis noto et apud eos recepto.

Hæc enim Psalmistæ verba ad litteram sunt de Adamo et semine ejus.

In sensu autem mystico sunt de Messiâ, filio hominis et cujus figura erat Adamus.

Judæis autem notum erat quòd Adami et seminis ejus dominium in hunc inferiorem mundum, erat figura dominii supremi quod Messias, Christus Dominus, habet in cœlis et post generale judicium habiturus est in totum orbem.

Testatus est autem quis, scilicet David, *in quodam loco*, Psal. 8. *dicens :*

Quid est homo? luteus et vilis ratione corporis.

Aut filius hominis, Christus ipse quoad humanitatem;

Quoniam visitas eum, per incarnationem?

Incarnatio est Dei visitatio : hominem perditum quærit et visitat Verbum incarnatum : *Visitavit nos Oriens ex alto.*

Visitat omnes quidem homines ; at visitat specialiter humanitatem, cui hypostaticè Dei Verbum unitur.

Humanitas ergo Christi dicere potuit : *Quid est homo aut filius hominis...* in comparatione Dei, ut uniatur Deo?

Quantò justiùs dicet illud peccator Deo unitus per communionem ; et ab eo visitatus, quando sanctissima Eucharistia defertur ægroto!

Sed hìc puto non omittendum Theodoreti in hæc verba commentarium : *Domine, quid est homo?*

Hoc de communi naturâ dictum est ; at convenit primitiis ex nobis, Christo nempe, qui ea quæ sunt totius naturæ sibi attribuit, et os naturæ factus, *dicit, Domine, quid est homo?*

Sic ex eodem Theodoreto, Christus, ut os naturæ dicit : *Longè à salute meâ verba delictorum meorum*, Psal. 21.

℣. 7. *Minuisti eum paulòminus.* Gr. βραχύ τι, breve quid, aut parvum quid.

Parvitas autem illa potest intelligi, vel de dignitate, vel de duratione, seu tempore.

Si Psalmus intelligatur litteraliter de homine, quatenus intellectu et libertate præditus est, par quidem est Angelis ; at corporis conditione illis est inferior.

Si mysticè de Christo intelligatur, ut reverà hic à D. Paulo intelligitur, significat brevi temporis spatio in passione suâ, in quâ et ipsis hominibus inferior quodam modo fuit : *Ego autem vermis et non homo, opprobrium hominum et abjectio plebis.* Psal. 21.

Gloriâ et honore coronâsti eum ; post passionem, *et constituisti eum* principem et dominum *super opera...* id est, super omnes creaturas, corporales et spirituales, præsentes et futuras.

℣. 8. *Omnia subjecisti sub pedibus ejus : in eo enim...* Syr. nihil omisit quod non sit subjectum, id est, omnem prorsus creaturam et consequenter Angelum.

Sicut ab opere Domini nihil excipitur, sic à potestate et dominio Christi nihil eximitur. Christus ergo omnium omnino creaturarum Dominus.

Nunc autem necdum videmus omnia subjecta ei. His verbis Apostolus occurrit objectioni quæ fieri potest dicendo, quòd manifestum sit non omnia subjici imperio Christi.

Fatetur nondum advenisse tempus quo prophetia hæc perfectè impleatur; sed certissimè adventurum.

Equidem quoad auctoritatem et potestatem, *Christo subjecta sunt omnia : data est mihi omnis potestas in cœlo et in terrâ.* Matth. 28. 19.

Quoad executionem verò subjicientur realiter omnia post generale judicium.

Interim.

℣. 9. *Eum autem qui modico...* Gr. breve quid præ Angelis minoratum, etc.

Id est, interim videmus, seu certò cognoscimus eum qui ad breve tempus fuit minor Angelis, Dominum scilicet Jesum, propter passionem, seu tormentum mortis, quam pertulit; *gloriâ et honore coronatum.*

Quasi diceret : Etsi nondum completa sit perfectè prophetia, ex parte tamen completam videmus. Jam enim toto orbe celebris est Christus, jam in ejus nomine *omne genu flectitur* in cœlis, in terris et in inferis. Jam videmus eum ubique à fidelibus adorari, et cùm hæc adimpleta videmus, cætera adimplenda non dubitamus; vide paraphrasim.

Ut gratia Dei pro omnibus...

Est explicatio ejus quod præcedit, *propter passionem.*

Seu est ratio et cur passus sit et cur post passionem evectus sit ad gloriam; quasi diceret :

Ex singulari et gratuitâ Dei in nos bonitate, et ut suum in nos amorem exhiberet, pro omnibus passus et mortuus est; et quia ex charitate passus est, jure merito glorificatus est.

Syr. nam Deus ipse per gratiam suam pro omnibus gustavit mortem.

Theodoretus et alii, loco χάριτι θεοῦ, gratiâ Dei, legerunt

χωρὶς θεοῦ, absque Deo, pro omnibus gustaret mortem; quia, inquit, sola natura divina hoc remedio non indigebat.

Triplex in his versibus indicatur Christi Domini status: primus humiliationis quando passus est; secundus gloriæ, quam per resurrectionem et ascensionem adeptus est; tertius gloriæ, quam post resurrectionem generalem, judiciumque universale, per totam æternitatem obtinebit.

In primo statu, non tantùm Angelis minor factus, sed et omnium hominum quasi *opprobrium, abjectio plebis;* quasi ad nihilum redactus fuit propter nos, seu *propter nimiam charitatem suam* erga nos.

In secundo statu, intravit quidem in gloriam suam; *Omnis ei data est potestas in cœlo et in terrâ;* at hæc gloria plena, perfecta, totalis et adæquata erit in tertio statu; omnia tunc perfectè et universaliter erunt ei subjecta in cœlo et in terrâ.

Domine Jesu, universorum rex et domine! etiam nunc tibi perfectè subjiciar; nihil sit in me tibi contrarium: intellectum, voluntatem, corpus, me totum tibi submitto; fiat ergo tua in me voluntas: *Servus tuus sum ego.*

Solum peccatum minuit Christi dominium in nos: quandiu regnabit peccatum in mortali corpore nostro, Christus non regnabit in nobis.

Illud itaque destruamus, ut Christus solus in nobis vivat, regnet, imperet, triumphet.

Ora sæpe, etiam rebellem tuam compelle voluntatem.

℣. 10. *Decebat enim eum propter quem...*

Ne ex passione et morte Christi scandalizentur Hebræi, aut saltem hinc minoris illum faciant, et Angelis impassibilibus et immortalibus postponant, Apostolus multas affert Christi passionis et mortis convenientias.

Primam in ℣. 9: dixit quòd ex singulari et eximiâ Dei in nos bonitate id factum est, ut pro nobis, et loco nostrì Christus pateretur et moreretur.

Nunc verò docet quantùm hic nos salvandi modus fuerit Deo decens, Christo gloriosus et nobis utilis. Vide corollarium in fine capitis.

Decebat enim eum propter quem... id est, qui rerum omnium finis est et principium, Deum scilicet.

Seu conveniens erat Dei sapientiæ.

Qui multos filios in gloriam adduxerat, id est, qui per Christum, multos filios adoptivos ad gloriam, ab æterno decreverat adducere.

Auctorem salutis eorum. Syr. ipsum principem salutis eorum; Arab. caput salutis eorum.

Id est, Jesum Christum, primam causam meritoriam salutis hominum, caput, principem, antesignanum, salvandorum.

Per passionem consummare. Syr. perfectum reddere.

Ad supremam beatitudinem, quæ summa est hominis perfectio, per passionem adducere.

Seu, *per passionem consummare* gloriâ et honore: hæc enim consummatio est coronatio de quâ, ℣. 9.

Sensus ergo est: quia Deus ab æterno decreverat per Filium suum naturalem multos filios adoptivos ad gloriam adducere, conveniens fuit ut hunc Filium primogenitum, aliorum salutis auctorem, per passionem gloriâ et honore consummaret.

Convenientias tanget in sequentibus: quarum aliæ sunt ex parte Dei, cui fuit in omni rigore justitiæ satisfactum per passionem Filii sui, et qui ejusdem Filii sacrificio dignè fuit glorificatus.

Aliæ ex parte Christi, qui ut sacerdos fidelis, Deum, quantùm potuit, honoravit.

Aliæ ex parte nostrâ, ut esset nobis magis misericors et propensior ad opitulandum miseriis.

Videbuntur suis locis et in corrollario fusiùs.

℣. 11. *Qui enim sanctificat et qui sanctificantur.*

Qui sanctificat, id est, Christus pontifex noster, et *qui* ab eo *sanctificantur,* scilicet homines;

Ex uno omnes, id est, ab uno parente Adamo ducunt originem, et ideo sunt ejusdem naturæ.

Alii dicunt, *ab uno* Patre Deo, qui Christi Pater est naturalis, noster verò adoptivus.

Sed primus sensus videtur germanior.

Probat enim Apostolus decuisse Christum pati, et per passionem consummari, quasi diceret :

Decet pontificem qui sanctificat, et eos qui ab illo sanctificantur, ejusdem esse naturæ.

Ergo decuit ut Christus, qui pontifex ac mediator noster est, ejusdem esset nobiscum naturæ passibilis, mortalis et miseræ.

Propter quam causam...

Quòd autem Christus reverà fuerit ejusdem nobiscum naturæ, probat ex eo quòd non erubuit ille talis ac tantus, ut cap. 1, dictum, nos fratres suos vocare, *dicens ore Davidis*. Psal. 21 :

℣. 12. *Nuntiabo nomen tuum fratribus meis.*

Quòd hic psalmus ad Messiam pertineat, indicavit ipse Christus in cruce magnâ voce pronuntians illius initium. *Deus meus, Deus meus, etc.*

℣. 13. *Et iterum...* Isai. 8. 17. Ego Christus, ut homo, in adversis *ero fidens in eum,* juxta septuaginta, et præstolabor eum, ait Hieronymus, id est, ejus auxilium in quo consequenter confido.

Quâ voce significat se hominem et fratrem nostrum, et miseriis obnoxium.

Et iterum... Isai. 8. 18. *Ego et mei* spirituales *filii quos mihi dedit Pater* ut eos regenerarem; *mihi,* scilicet ut homini, non ut Deo, quia ut sic, mei erant.

Hic textus est conformis Joan. 17, ℣. 6 : *Tui erant, et tu eos mihi dedisti.*

Hæc ergo verba dixit Isaias, ut Christi figura et præcursor.

℣. 14. *Quia ergo pueri communicaverunt carni....* id est, quia homines quos Christus fratres et filios suos vocat *communicaverunt.* Syr. participes fuerunt, id est, constant naturâ fragili, passibili et mortali, utpote qui corpus habent carneum et sanguineum, et ideo infinitis obnoxium incommodis.

Caro et sanguis hìc non significant vitiosos affectus, ut alibi sæpe ; sed corporis materiam et infirmitates inde sequentes, seu omnia corporis mortalis incommoda.

Et ipse, id est, Christus eorum pater, frater et sanctificator.

Similiter. Syr. eodem modo, id est, verè et realiter.

Participavit iisdem, id est, carni et sanguini, ut suprà intellectis ; seu voluit iisdem vitæ mortalis et passibilis participare incommodis.

Ut per mortem... id est, ut per meritum passionis et mortis suæ *destrueret.* Gr. deleret. Syr. aboleret diaboli potestatem, *qui* per peccatum *habebat mortis imperium.*

Diabolus, peccatum suadendo, homines reddebat morti obnoxios, et illos per peccatum in mortem trahebat æternam : quisquis enim peccato est obnoxius, et morti obnoxius est.

Erat ergo quodam modo princeps mortis et corporis et animæ, seu temporalis et æternæ.

Hunc autem mortis principem, Christus vita et fons vitæ, per mortem ipsam, destruxit, enervavit.

℣. 15. *Et liberaret eos...* id est, ex servis liberos faceret eos quos timor mortis, quasi tyrannus, sub suâ ditione, quasi mancipia, per totam vitam detinebat.

Ante Christum, timor mortis, quasi tyrannus, homines, quasi servos, continuis cruciabat angustiis.

Si, ut Epicurei, credebant mortem omnium rerum finem, illis mors erat terribilium terribilissimum.

Ad solum nomen mortis expallescebant et vehementer commoveri solebant Epicurei, Plutarcho teste.

Si autem animam credebant immortalem, et illis, quia plerumquè impii, impuri, vitiis dediti, mors erat terribilissimo terribilius.

Christus suos ab hoc liberat tyranno, quia eos et à vitiis liberat, et æternæ vitæ certos facit.

Mors fideli miseriarum est finis, æternæ felicitatis inchoatio.

Hinc *cupio dissolvi... mihi vivere Christus est, et mori lucrum.*

℣. 16. *Nusquam enim Angelos apprehendit...* ex Græco patet quòd utrumque, *apprehendit*, sit in præsenti ἐπιλάμϐανεται.

Verbum autem ἐπιλάμϐανεται, significat, manu injectâ apprehendere, retinere: hincque triplici modo explicatur hic locus.

Nequaquam Angelos à Deo aversos et fugientes *apprehendit*, seu injectâ manu retinet et revocat...

Nequaquam Angelos injectâ manu in libertatem vindicat.

Nequaquam Angelicam naturam *apprehendit*, et sibi hypostaticè unit Filius Dei.

Et hic sensus communior est et menti Apostolicæ videtur conformior: hìc enim explicat quod ℣. 14, dixit *communicavit carni et sanguini.*

Quasi diceret: Noluit Angelorum impassibilium frater fieri, sed hominum fragilium, et mille miseriis obnoxiorum.

Sed semen Abrahæ... id est, sed naturam humanam ex semine Abrahæ suscepit: homo judæus, ex Judæis natus est.

Hâc voce Hebræis exhibet primò, quantùm Deo debeant ob hanc sui generis prælationem. Secundò, quantùm debeant Christum consanguineum suum diligere. Tertiò, in Christo completam esse promissionem Abrahæ factam, Genes. 22: *In semine tuo benedicentur omnes gentes.*

℣. 17. *Unde,* id est, quia nostram naturam humanam, non Angelicam, assumpsit, ut noster pontifex fieret.

Debuit, id est, decuit, ut ℣. 10; seu debuit ex decentiâ.

Per omnia, id est, in omnibus humanæ naturæ, ut natura est, conditionibus et infirmatibus quæ naturam consequuntur.

Exceptis morbis, ignorantiâ, peccato et fomite peccati, quæ Christum non decent.

Similari, id est, similis fieri.

Ut misericors fieret, id est, eò promptiùs nobis miseris succurrat, miseriarum nostrarum non ignarus, sed eas per experientiam edoctus.

Et fidelis pontifex ad Deum. Gr. in iis quæ sunt ad Deum, id est, et eò perfectiùs veri et fidelis pontificis officium perageret apud Deum,

Eum per suì sacrificium, dignè et quantùm fieri potest, glorificando,

Et ejus justitiæ, per idem sacrificium pro peccatis nostris, in omni rigore, satisfaciendo.

Ut repropitiaret delicta populi. Gr. ad expiandum.

Explicat quid sit, *fidelis ad Deum,* id est, ut pro nostris peccatis satisfaciat, et his in suo sanguine deletis, Deum nobis reddat propitium.

℣. 18. *In eo enim in quo passus est,* id est, per hoc enim, quòd Christus ipse, ut homo, passus est, et per afflictiones tentatus.

Potens est, id est, idoneus et propensus redditur ad miserendum iis, quorum patientia per afflictiones tentatur, illisque opitulandum.

Seu, ut ait Theophylactus, promptus est ad manum compassionis afflictis porrigendam.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 2, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim frequentiùs redigenda.

PRIMÒ.

Ex quatuor primis versibus disce et insculpe menti tuæ, quàm enorme sit Christiani peccatum, et consequenter, quanto supplicio puniendum.

Eò enormius est, quò Christus, legislator noster, excelsior et sublimior est, Filius Dei, ipsa veritas;

Quò lex christiana sanctior et divinior est in præceptis et promissis suis;

Quò pluribus miraculis à Deo, veritatis fonte, confirmata;

Quò majoribus charismatum effusionibus à Spiritu sancto roborata.

Hæc enim omnia augent Christiani, hanc legem violantis, ingratitudinem, contemptum, malitiam, et ideo condemnationem.

SECUNDÒ.

Ex ℣. 9. disce quòd Christi passio et mors pro peccatis nostris fuit quidem opus summæ Dei gratiæ et nimiæ charitatis in nos;

Sed ex sequentibus versibus disce quòd fuerit tamen opus divinæ sapientiæ convenientissimum.

Multas hìc tangit Apostolus convenientias, quas, ut clariùs explicem, ad tria capita reduco: ex parte Dei, ex parte Christi, ex parte nostrî.

EX PARTE DEI.

Decuit Christum pati pro peccatis nostris.

Primò, ut suam nobis sanctitatem manifestaret, suumque consequenter implacabile odium erga peccatum, quod nec in Filio suo, innocentissimo quidem in se, sed peccatis mundi onerato, relinquit impunitum, imo quod punit severissimè: *Si hæc in viridi ligno, in sicco quid fiet?*

Secundò, ut suam in nos nimiam exhibeat charitatem, quâ *proprio Filio suo non pepercit; sed pro nobis omnibus tradidit illum.* Non pepercit Filio, ut parceret servo.

Tertiò, ut Deus, propter quem omnia et per quem omnia, ℣. 10, per Christum dignè, et quantùm possibile est, glorificetur.

In cruce Deus Deo, æqualis æquali, infinitus infinito sacrificatus est.

Ecce sacrificium Deo dignum.

Ecce Deus dignè, infinitè, et quantùm potest, glorificatus.

Omnes simul creaturæ, Deo comparatæ, nihil sunt:

Omnia itaque creaturarum quarumcumque sacrificia, in comparatione Dei, nihil sunt, nihil propriè conferunt gloriæ Dei.

At Christus est Deus, est æqualis Deo; hic autem Christus, Deus, Deo sacrificatur.

Ecce tantus honorans, quantus est Deus honoratus.

Ecce tanta victima, quantus Deus cui immolatur.

Decuit eum... Christus igitur patiens, victima Deo decens, conveniens, digna Deo.

EX PARTE CHRISTI.

Decuit eum pati, *ut esset pontifex fidelis ad Deum*, ℣. 17.

Primò, fidelis pontificis est Deum, quantùm potest, honorare, illius gloriam zelare zelo sincero, et, si fieri potest, infinito.

Decuit ergo Christum, sacerdotem fidelem, Dei gloriam infinito zelo zelantem, pati et sacrificari;

Ut suo zelo satisfaciens, Deum, quantùm potest, honoraret, et ut sacerdos, et ut victima:

Ut sacerdos infinitus, et ut victima infinita;

Sacrificio igitur undequaque infinito, Deum infinitum, infinitè honoraret.

Secundò, fidelis pontificis est condolere populo, ejus apud Deum causam agere, pro peccatis ejus satisfacere, Deumque propitium reddere, ℣. 17.

Decuit ergo Christum pontificem nostrum pati et mori pro peccatis nostris;

Ut in omni rigore divinæ justitiæ satisfaceret;

Et ut purgatione peccatorum nostrorum in sanguine suo factâ, Deum nobis redderet propitium.

Tertiò, ad gloriam Christi decuit ut pateretur et moreretur: sic enim suam clariùs manifestavit potentiam; dum per mortem destruit, frangit, enervat et, quasi fractis artubus, imponit rotæ, ipsum mortis principem, seu diabolum, ℣. 14.

EX PARTE NOSTRA.

Decuit pati Christum,

Primò, *ut misericors fieret*, id est, ut per miseriam addisceret misericordiam, eòque promptior fieret ad opitulandum, quò majores expertus est miserias.

Secundò, ut etiam eò propensior esset in nos, quò majori nos pretio redemit. O anima, tanti vales!

Hinc et nostræ redemptionis pretium fert in manibus, latere et pedibus impressum : *His plagatus sum in domo eorum qui me diligebant*. Zach. 13. 6.

Tertiò, ut nos liberaret à timore passionum et mortis, ℣. 15.

Ante Christum nihil erat passionibus et morte horrendius et terribilius.

Ex quo Christus, Filius Dei, passus et mortuus est, passio facta est pretiosa, mors amabilis.

Teste D. Andræâ : *O bona crux, diu desiderata!... securus et gaudens venio ad te*,

Testibus tot sanctis et martyribus, qui passionem desiderârunt etmortem.

Christus patiens, omnes passiones nostras et mortem in suâ personâ sanctificavit, et quasi deificavit : desiderabile, amabile reddidit et pretiosum quod erat contemptibile, odibile et horrendum.

Nunc bonum et honorificum est cum Christo, viro dolorum, pati et mori.

Decuit ergo Christum pati et mori pro nobis, ut esset nobisin afflictionibus et morte exemplum patientiæ, solatium, fortitudo et vita nostra.

Quis adoptivus Dei filius non ferat libenti et forti animo quæ Christus, consubstantialis Dei Filius, ante nos et pro nobis in summo gradu pertulit?

Per patientiam ergo curramus... aspicientes in auctorem et consummatorem fidei, Jesum, cap. 12.

ANALYSIS CAPITIS TERTII.

Ex Christi super Angelos præcellentiâ, in primo et secundo capite ostensâ, sequitur ejusdem supra Moysem præeminentia.

Quia tamen apud Hebræos, etiam conversos, ingens erat Moysis auctoritas, huncque legislatorem suum Angelis parem, aut fortasse superiorem arbitrabantur, ob mirabilia ab eo patrata et ob singularem illius cum Deo familiaritatem;

Hinc in hoc tertio capite divus Paulus primò Christum Moysi comparat, deinde longè præfert.

Primò, quia Moyses pars tantùm, licèt præcipua, domûs Dei; Christus verò domûs illius architectus;

Secundò, quia Christus non tantùm synagogæ auctor, sed et universi conditor :

Moyses ergo ipse Christi creatura, et ideo cum Christo comparatus, quasi nihil;

Tertiò, Moyses famulus Dei; Christus Filius Dei.

Quartò, Moyses famulus in domo alienâ, seu Dei; Christus dominus in suâ :

Hincque Apostolus, ℣. 7, juxta scopum suum, hortatur Hebræos in reliquo capite, ut in fide Christi constanter perseverent, ne incredulitatis eorum fiat ultor.

Exemplum refert antiquorum Israelitarum qui ob incredulitatem suam in deserto perierunt, à terrâ promissâ exclusi, ℣. 8, 9, 10 11.

Hocque exemplo deterret Hebræos ne, si patrum suorum incredulorum imitatores, deficiant à fide Christi, à cœlesti hæreditate excludantur, ℣ 12.

Hoc ne contingat illis, vult ut mutuis et quotidianis semetipsos exhortationibus animent ad perseverantiam, ℣. 13.

Attendant ad gratiam in Baptismo receptam, quæ à perseverantiâ pendet, ℣. 14.

Denique urget et instat in hunc Psal. 94. versiculum : *Hodie si vocem ejus audieritis, nolite, etc.*

CAPUT TERTIUM.

Textus.

1. Unde, fratres sancti, vocationis cœlestis participes, considerate apostolum et pontificem confessionis nostræ Jesum :

2. Qui fidelis est ei, qui fecit illum, sicut et Moyses in omni domo ejus.

3. Amplioris enim gloriæ iste præ Moyse dignus est habitus, quantò ampliorem honorem habet domûs, qui fabricavit illam.

4. Omnis namque domus fabricatur ab aliquo : qui autem omnia creavit, Deus est.

5. Et Moyses quidem fidelis erat in totâ domo ejus tanquam famulus, in testimonium eorum quæ dicenda erant :

6. Christus verò tanquam filius in domo suâ : quæ domus sumus nos, si fiduciam et gloriam spei usque ad finem firmam retineamus.

7. Quapropter, sicut dicit Spiritus sanctus: Hodie si vocem ejus audieritis,

CAPUT TERTIUM.

Paraphrasis.

QUAPROPTER, fratres, in sanguine Christi, per Baptismum sanctificati et à Deo nobiscum ad cœleste regnum vocati, attendite quis et quantus sit Jesus Christus, apostolus et pontifex Evangelicæ fidei quam profitemur.

Qui hoc utrumque munus fideliter gessit juxta Dei voluntatem, qui constituit illum legatum suum et pontificem nostrum;

Sicut Moyses in Scripturâ laudatur quòd in totâ domo Dei, seu Synagogâ, in quà Deus habitabat, fuerit fidelissimus. Num. 12. 7.

Jesum, inquam, considerate, non Moysem, licèt Deo fidelem; quia tantò major est gloria Christi præ Moyse, quantò major est honor architecti qui domum ædificavit, quam ipsius ædificii.

Omnis siquidem domus ædificatur ab aliquo artifice; at qui rerum omnium artifex est, ut Christus, hic et Deus est, cum quo Moyses collatus, creatura, et ideo nihil.

Equidem Moyses in totà domo Dei fideliter se gessit, non ut dominus, sed ut minister qui bonâ fide, Dei mandata populo Israelitico referebat.

At verò Christus, ut Filius Dei, et ideo ut pater et dominus, suam ipsius familiam administrat;

Hæc Christi familia sumus nos Christiani, per fidem aggregati Ecclesiæ:

Dummodo usque ad finem vitæ perseveremus in apertâ et gloriabundâ fidei et spei professione: non enim qui inceperit, sed qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.

Quapropter, eâ nunc voce vos admoneo quâ Spiritus sanctus ore Davidis admonuit patres vestros:

Hodie si vocem Christi Dei audieritis,

8. Nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione secundùm diem tentationis in deserto,

9. Ubi tentaverunt me patres vestri, probaverunt et viderunt opera mea

10. Quadraginta annis: Propter quod infensus fui generationi huic, et dixi: Semper errant corde. Ipsi autem non cognoverunt vias meas,

11. Sicut juravi in irâ meâ: Si introibunt in requiem meam.

12. Videte, fratres, ne fortè sit in aliquo vestrûm cor malum incredulitatis discedendi à Deo vivo.

13. Sed adhortamini vosmetipsos per singulos dies, donec hodie cognominatur, ut non obduretur quis ex vobis fallaciâ peccati.

14. Participes enim Christi effecti sumus; si tamen initium substantiæ ejus usque ad finem firmum retineamus.

15. Dum dicitur: Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra, quemadmodum in illâ exacerbatione.

Ne obduretis corda vestra, sicut fecerunt patres vestri,

In loco qui propterea vocatus est *Meribah*, exacerbatio,

In die tentationis illius famosæ, quæ et loco dedit nomen *Massah*, tentatio;

Ubi, inquit Spiritus Dei, patres vestri post tot potentiæ meæ visa miracula, me tamen diffidentes tentaverunt, exploràrunt quid agere possem, et potentiæ meæ miracula viderunt.

Propter hanc et tales alias eorum in me diffidentias et incredulitates, quadraginta annis offensus fui generationi illi, et intra me dixi: Semper abèrrat horum cor vagum, suas sequens cupiditates, et non curans de viis à me præscriptis.

Et hanc ob causam iratus juravi eos non ingressuros terram in quâ promiseram illos requieturos.

Hujus patrum vestrorum incredulitatis punitionem attendentes, videte, fratres, ne sit in aliquo vestrûm cor malum, obnoxium incredulitati quæ vos à Deo vivo per apostasiam avertat.

Quin potiùs, hoc ne fiat unquam, mutuis et quotidianis hortationibus vosmetipsos animate ad fortiter perseverandum in fide Christi, quandiu hodiernus hujus vitæ dies decurrit: ne contingat aliquem vestrûm, fallacibus seductum illecebris peccati, obdurescere.

Per Baptismum quidem insiti sumus corpori Christi, ipsius Spiritùs et gratiæ participes, jus habentes ad æternam illius gloriam;

At mementote quòd hæc omnia perdent à fide, per quam Christo quasi consubstantiati sumus, et in eo deificati: hanc itaque salutis nostræ basim, firmam et inconcussam retineamus usque in finem;

Fidem, inquam, nostræ felicitatis fundamentum, servemus, et in eâ semper proficiamus, donec nobis dicitur: Hodie si vocem ejus audieritis; hanc Dei vocem audiamus, eique obediamus,

Ne contingat nobis quod patribus nostris divinæ voci inobedientibus, quos Deus exacerbatus exclusit à requie promissâ.

16. Quidam enim audientes exacerbaverunt, sed non universi qui profecti sunt ex Ægypto per Moysen.

17. Quibus autem infensus est quadraginta annis? Nonne illis qui peccaverunt, quorum cadavera prostrata sunt in deserto?

18. Quibus autem juravit non introire in requiem ipsius, nisi illis qui increduli fuerunt?

19. Et videmus quia non potuerunt introire propter incredulitatem.

Quidam enim eorum, auditâ voce Domini, non obedierunt, suâque inobedientiâ Deum ad indignationem in se provocarunt: non tamen id fecerunt omnes qui ex Ægypto profecti fuerant sub Moysis ducatu, et ideo Deus non fuit iratus in omnes.

Quibus ergo per quadraginta annos indignatus est? nonne illis qui murmurando, Deum tentando et in ipsum non fidendo peccaverunt, qui propterea perierunt in deserto, eorumque cadavera præ multitudine, ibi jacuerunt insepulta?

Quibus autem iratus, juravit eos non ingressuros in terram quietis et abundantiæ quam eis promiserat?

Nonne illis qui divinis ejus de hâc requie promissionibus non crediderunt; sed vociferantes, flentes et murmurantes dixerunt: Revertamur in Ægyptum? Num. 14, ℣. 1, 2, 3, 4.

Et reverà, in Scripturis videmus quòd illi propter incredulitatem et diffidentiam suam non potuerunt in terram eis promissam intrare, decreto Dei peremptorio prohibente.

Commentarius in Cap. 3.

℣. 1. UNDE; Syr. proinde; Æthiop. nunc, id est, propter omnia hactenus de Christo dicta, primo et secundo cap. et speciatim in fine secundi capitis.

Fratres, tum cognatione Abrahæ, tum fide Christi.

Sancti, id est, per Baptismum in Christi sanguine sanctificati.

Vocationis cœlestis. Gr. supercœlestis *participes*, id est, gratuitâ Dei misericordiâ ad regnum cœleste, sicut et nos vocati.

Considerate. Bene et seriò attendite, ut quâ par est reverentiâ colatis.

Jesum, id est, Filium Dei, splendorem gloriæ, etc. cap. 1.

Confessionis nostræ, id est, fidei, seu religionis quam profitemur.

Apostolum, id est, doctorem, prædicatorem qui ejus prædicandæ gratiâ missus est à Deo Patre ad omnes quidem, et specialim ad vos, ô Hebræi: *Ad oves quæ perierunt domûs Israel.* Matth. 15. 24.

Et pontificem, id est, qui eam proprio sanguine sancivit.

Moyses Dei fuit ad Judæos legatus; Aaron fuit eorum summus sacerdos; Christus Jesus, Dei Filius et Deus ipse, solus nobis, quod Moyses et Aaron Judæis, at longè sublimiùs, ut videtur.

Christus ergo Dei Filius et Deus ipse, Dei legatus ad nos, apostolus, doctor, legislator noster. Ipse pontifex, qui seipsum victimam obtulit Deo Patri pro nobis quique nos proprio cruore sanctificat. Ipse solus auctor et consummator fidei nostræ.

Hæc et tu, juxta mentem D. Pauli, sæpe et seriò cogita.

Attende quis et quantus Jesus Christus, ut eum ardentiùs ames, adores et colas.

Attende quæ et qualis religio quæ talem habet apostolum

et pontificem, ut eam, sicut par est, æstimes, diligas, observes ore, corde, opere.

Hìc non omittendam puto D. Anselmi animadversionem : meritò Paulus illis se non scripsit apostolum, quibus nunc Jesum nominat apostolum. S. Anselmus.

℣. 2. *Qui fidelis est ei,* id est, Deo *qui fecit :* id est, constituit *illum* tum legatum suum, tùm summum pontificem nostrum.

Seu qui utrumque munus fideliter juxta Dei voluntatem gessit.

Sicut et Moyses, supple fidelis fuit; *in omni domo ejus,* id est, in administratione illi commissâ populi judaici, seu synagogæ quæ erat domus, seu familia Dei in quâ habitabat : *Habitabo in medio filiorum Israel.*

De Moyse scriptum est, Num. 12, ℣. 7. *In omni domo meâ fidelissimus est.* Ad hoc elogium D. Paulus attendit, illudque tribuit Christo.

Christum ergo cum Moyse comparat, statim illum Moysi prælaturus.

℣. 3. *Amplioris enim,...* dat rationem cur dixerit ℣. 1. *Considerate Jesum,* non verò Moysem, licèt Deo fidelissimum.

Hebræos Moysi addictiores avellit à Moyse, ut ad Christum omnino transferat.

Iste enim, id est, quia Christus *amplioris gloriæ,* id est, tantò ampliori, seu majori gloriâ, *præ Moyse, dignus est habitus.*

Quantò ampliorem honorem habet domûs, in genitivo; more Græcorum, pro ablativo; domo.

Syr. longè enim amplior est hujus gloria quàm Moysis, ut et longè amplior est honor ejus qui ædificavit domum, quàm ipsius ædificii.

In hôc ergo Christus supra Moysem excellit.

Primò, quòd Moyses erat pars domûs, seu familiæ Dei, id est, synagogæ.

Christus verò supra familiam, utpote synagogæ et Ecclesiæ fundator; imò et universi conditor, ut in versu sequenti.

℣. 4. *Omnis namque domus fabricatur ab aliquo*, artifice, seu architecto.

Qui autem omnia creavit. Gr. construxit, seu ædificavit: eodem verbo, quod prius translatum est, *fabricatur;*

Id est, qui autem omnia prorsus quæ sunt in mundo fecit, et consequenter synagogam et Ecclesiam, et omnes illarum partes, quantumlibet eximias, hic *Deus est.*

Subintellige: atqui, ut in primo capite, ℣. 2, dixi, Christus est omnium creator; ergo et synagogæ, et ipsius Moysis.

Tantò ergo Moyse excellentior, quantò architectus est præstantior et domo et omni domûs lapide, quamvis præcipuo.

Secundò, excellit Christus supra Moysem, in eo quòd Christus est universi, et consequenter Moysis creator, et Moyses Christi creatura; et ideo Moyses cum Christo collatus, quasi nihilum est, à Christo dependens in esse et conservari, etc.

℣. 5. *Et Moyses quidem fidelis erat...* Vide citatum locum, Num. 12. 7.: *Tanquam famulus,* id est, minister, servus Dei.

In testimonium eorum... ut Dei mandata populo Israelitico annuntiaret; non verò ut populum auctoritate suâ regeret: Moyses enim nec castra, nisi Dei jussu, movebat.

℣. 6. *Christus verò tanquam filius*, id est, Dei, et quidem naturalis, et ideo Deus et dominus sicut Pater ipse.

In domo suâ. Syr. super domum suam; id est, familiæ à se genitæ imperat, ut pater et dominus.

Tertiò, itaque excellit Christus supra Moysem, quia Moyses famulus Dei; Christus verò Filius Dei.

Quartò, quia Moyses famulus fidelis quidem, at in domo alienâ, scilicet Dei; Christus Dominus in suâ.

Hæc hucusque dicta sunt, ut Hebræos à Moyse avulsos transferat penitùs ad Christum.

In sequentibus verò verbis est tacita exhortatio ad retinendam Christi fidem.

Sensim ergo sine sensu transit Apostolus ad scopum suum:

scilicet exhortatur ad perseverantiam; in quâ exhortatione persistit usque ad finem cap. 4.

Quæ domus sumus nos. Gr. cujus domûs, id est, quæ Christi domus sumus nos Christiani; per fidem enim Christus habitat in cordibus nostris.

Si fiduciam. Gr. παῤῥησίαν; Syr. apertam faciem, id est, si intrepidam fidei professionem.

Et gloriam. Gr. gloriationem *spei*, id est, speratæ salutis æternæ: *Gloriamur in spe gloriæ, etc.* Roman. 5. 2.

Firmam, in Græco refertur *ad fiduciam*, cùm sint ejusdem femin. gen. καύχημα, neutrius.

Sensus ergo est: si intrepidè, lætanter et gloriabundè in fidei professione, usque ad finem vitæ perseveremus, ita ut nec minis, nec suppliciis à fide et spe futurorum bonorum avellamur.

Aliàs enim ex hâc Christi domo, seu Ecclesiâ, excludemur, sicut olim rejecti sunt quidam increduli.

℣. 7. *Quapropter*, id est, et quia estis de familiâ Christi, et quia ad hunc servandum honorem constanter vobis in fide perseverandum est, vos nunc alloquor.

Sicut dicit Spiritus sanctus, ore Davidis patres nostros alloquentis.

Hodiè si vocem ejus, id est, Christi Dei; gratiâ suâ vobis loquentis intùs *audieritis;*

℣. 8. *Nolite obdurare corda vestra* contra hanc vocem, id est, ne sitis ei vestrâ infidelitate et inobedientiâ rebelles.

Sicut patres vestri sua obduraverunt corda.

In exacerbatione, id est, in loco qui dictus est exacerbatio.

Meribah, jurgium: quia ibi contra Moysem jurgantes, Deum exacerbaverunt.

Secundùm diem tentationis, id est, in die, seu tempore tentationis illius famosæ, quæ et loco nomen dedit: *Massah*, tentatio.

In deserto, juxta petram Horeb, ex quâ Moyses, jussu Dei, aquam eduxit virgæ percussione.

Locus ille vocabatur Raphidim; sed quia ibi Judæi sitientes, magnis jurgiis aquam à Moyse petentes, Deum exacerbaverunt, Deumque tentaverunt, dicentes: *Estne Dominus in nobis aut non?* propterea vocatus est exacerbatio et tentatio. Vide Exod. 17.

℣. 9. *Ubi tentaverunt me...* subintellige : ait Dominus; hìc enim propheta Deum loquentem inducit.

Ubi patres vestri, licèt tot et tanta vidissent meæ protectionis et potentiæ miracula, tamen ex diffidentiâ dixerunt me tentantes : *Estne Dominus in nobis? etc.*

Probaverunt. Gr. me, id est, voluerunt examinare, experiri quid agere possim.

Et viderunt opera mea, id est, potentiæ meæ miracula.

Quadraginta annis, id est, per quadraginta annos.

Hæc verba græcus textus et syriaca versio jungunt cum præcedentibus, quæ Vulgata jungit sequentibus.

Sed in re parùm refert cui versui junguntur; quia verum est, et quòd quadraginta annis Judæi viderunt opera Dei mirabilia,

Et quòd Deus quadraginta annis fuit Judæis semper incredulis et rebellibus offensus.

Reverà græcus textus, qui hìc *quadraginta annis*, jungit cum uno, ℣. 17. jungit cum altero.

℣. 10. *Quadraginta annis; propter quòd.* Gr. ideo, id est, ob hanc et tales alias eorum diffidentias et incredulitates; nam fuerunt frequentes et quasi continuæ,

Offensus fui. Syr. tædium mihi fuit in generatione illâ, id est, me pertæsum est eorum, scilicet Judæorum illius ætatis : displicuit mihi generatio illa.

In psalterio romano ex antiquâ versione habetur : *Proximus fui*, id est, imminens eorum tergo et manu quasi extensâ ad percutiendum.

Et dixi intra me : *Semper hi errant corde*, id est, vagum cor eorum semper aberrat, suas cupiditates sequens.

Ipsi autem non cognoverunt, non curant de viis à me præscriptis.

℣. 11. *Juravi.* Gr. ut juravi. Syr. ita ut juraverim, id est, quibus iratus juravi.

Si introibunt,... supple, habear mendax, non sim Deus, aut aliud simile, si ingrediantur in terram promissam.

℣. 12. *Videte, fratres.* Syr. cavete igitur.

Ne fortè. Gr. ne quando; quasi diceret:

Ne fortè tale quid vobis contingat quod patribus vestris, *videte, fratres, ne sit in aliquo vestrûm cor malum* et incredulum, quale fuit in illis, quod vos faciat per apostasiam discedere

A Deo: qui enim Christum deserit, et Deum deserit; tum quia Christus est Deus; tum quia qui negat Filium, negat et Patrem, qui tot miraculis probavit Christum à se missum. Joan. 6. 27. primæ Joannis 2.

A Deo vivo: non sine causâ hoc additum ab Apostolo; sed ut indicet horrendum esse à Deo semper vivente discedere, sicut alibi dixit, horrendum esse peccatori in manus Dei viventis incidere: qui enim vivit, semperque vivit, semper potest punire peccatorem qui eum offendit, et apostatam qui ab eo discessit.

Non est Deus vivus, ut dii gentium mortui.

℣. 13. *Sed adhortamini vosmetipsos.* Gr. alii alios; id est, ut infidelitatem caveatis, mutuis et quotidianis, seu continuis adhortationibus animate vosmetipsos ad constanter perseverandum in fide Christi.

Donec hodie... id est, donec hodiernus dies hujus vitæ decurrit.

Ut non obduretur,... ne contingat aliquem vestrûm suâ incredulitate et inobedientiâ obdurescere.

Fallaciâ peccati, id est, fallacibus illecebris peccati deceptum.

Pondera hoc, *hodie,* totum vitæ nostræ tempus dies est hodierna, quâ vocamur à Deo, quâ tempus est audiendi Deum.

At *hodie* est, præsens tantummodo certum habemus, crastinum fortassè non habituri.

Hinc Christus nos admonet. Joan. 9. 4 : *Oportet operari... donec dies est : venit nox, quando nemo potest operari.*

Christe Jesu, hanc veritatem cordi meo sic imprime, ut *hodie*, nunc, sine morâ, verè tibi serviam, totus tibi et cum fervore serviam!

Ad hunc excitandum fervorem, dic quotidie: *Hodie*, hoc fortè tantùm die, Deo serviam. *Venit nox, etc.*

Operemur ergo bonum dum dies est : ecce, ecce nox venit, in quâ non potero ampliùs unquam operari.

℣. 14. *Participes enim Christi...* Syr. nam commixti sumus Christo, id est, per Baptismum insiti sumus Christo.

Si tamen initium substantiæ ejus...

Quid est initium substantiæ ejus, ait D. Chrysostomus? Fides, per quam constitimus et geniti sumus, et ut ita dicam : consubstantiati. Idem D. Chrysostomus.

Fides, per quam Deus existit in nobis, per quam deificamur et divinæ substantiæ participamus, ait S. Anselmus.

Fides igitur est *initium substantiæ*, seu subsistentiæ Christi in nobis, et est initium nostræ subsistentiæ spiritualis in Christo.

Seu est initium nostræ justificationis, quâ facti sumus nova in Christo creatura.

OBSERVATIO MORALIS.

Insiti sumus igitur Christo, si tamen fidem, per quam incepimus subsistere in Christo, et Christus in nobis, usque ad finem vitæ, firmam et inconcussam retineamus.

Quasi diceret : In vestris adhortationibus mutuis, rememoramini sæpe dignitatis per Baptismum susceptæ.

Christi facti estis membra, filii, fratres : ipsi uniti estis, unum corpus cum ipso effecti : ipsius consequenter Spiritûs et gratiæ participes : jus ad æternam illius gloriam habentes.

At hæc omnia pendent à fide, quæ basis est et fundamentum nostræ salutis; hæc omnia nobis sub conditione data sunt : Si perseveremus in fide.

Vestræ igitur dignitatis memores, fidem servate.

Tanta bona ne perdamus pro tantillis, pro nihilo.

Duo nobis sæpe consideranda :

Primum, nostra in Christo dignitas, jus quod in ipso et per ipsum habemus ad futuram beatitudinem.

Secundum, terrenorum parvitas, caducitas, inanitas.

Pro rebus tantillis, tam caducis, tam inanibus, ne solida, immensa, æterna Dei bona perdamus.

O vanitas! ô veritas!

O brevitas! ô æternitas!

O nihil! ô totum et omne bonum!

℣. 15. *Dum dicitur : Hodie si vocem ejus audieritis,...* id est, fidem, inquam, retinete, quandiu dicitur vobis : *Hodie si vocem ejus audieritis.*

Hanc Dei vocem audite, eique obedite.

Et ne sitis ei rebelles, sicut patres vestri, in loco qui dictus est Exacerbatio.

Ne cras sileat in æternum, et exacerbatus vos excludat ab æternâ requie, sicut illos obduratos et rebelles exclusit iratus à requie in terrâ illis promissâ.

℣. 16. *Quidam enim audientes...* vocem Dei; illi non obedierunt, sed suâ inobedientiâ et obduratione *Deum exacerbaverunt*, id est, ad iram provocaverunt. Vide Num. 14. 26.

Sed non universi,.... nec enim Josue, nec Caleb, nec levitæ, nec mulieres, nec qui vigesimum annum non attigerant, ubi numeratus est populus, Num. 1.

Et isti omnes simul collecti, licèt pauci in comparatione inobedientium qui Deum exacerbaverunt, reverà tamen sunt quamplurimi et turba magna, quorum debetis exempla sequi et mercedem sperare.

℣. 17. *Quibus autem infensus est*, Syr. quos pertæsus est, id est, quibus iratus est Deus?

Nonne illis qui peccaverunt, murmurando, jurgando, Deo detrahendo, et ipsi non fidendo. Vide Num. 14. ℣. 1, 2, 3.

Quorum cadavera... et qui propterea perierunt in deserto, eorumque cadavera, præ multitudine, jacuerunt insepulta. Num. 14. ℣. 29 et 32.

℣. 18. *Quibus autem juravit...* Syr. de quibus autem juravit eos non ingressuros *in requiem suam*, id est, in terram quietis et abundantiæ, quam illis promiserat,

Nisi illis qui increduli fuerunt, scilicet divinis de hâc requie promissionibus? Vide Num. 13. 14.

℣. 19. *Et videmus*, in Scripturis, Num. 14. 28. *quia non potuerunt*, eos Deo puniente, *introire* in terram promissam, quia Deo increduli fuerunt.

Horum ergo incredulorum et divinæ voci rebellium exempla ne sequamini; sed eorum qui nullis adversis territi, fidem et spem firmam retinuerunt.

NOTA LITTERALIS *in* ℣. 16, 17, *etc.*

In totâ hâc Scripturâ sic explicatâ, omnia, ut mihi videtur, satis cohærent, et rectà juxta D. Pauli scopum et mentem procedunt.

Non arbitror itaque necessarium Scripturam hanc invertere, et ex negativâ in affirmantem commutare.

Sicut auctor modernus, qui super aliqua Theodoreti verba fundatus, asserit versum decimum sextum non legendum cum nostrâ Vulgatâ: *Quidam enim, etc.*

Sed per interrogationem: *Quinam enim, etc.*

Deinde non dicendum enuntiativè cum Vulgatâ: *sed non universi, etc.*

Sed per similem interrogationem respondendum: *Nonne universi, etc.*

Quod et dissertatione satis amplâ conatur astruere.

Sed ad nostram Vulgatam servandam sufficit mihi, primò, ipsa Vulgatæ nostræ auctoritas.

Secundò, textûs græci et omnium prorsus versionum, syriacæ, arabicæ et æthiopicæ, cum nostrâ Vulgatâ conformitas.

Tertiò, omnium omnino interpretum græcorum et latinorum in hoc consensus, si fortè Theodoretum excipias.

Dico *si fortè* quia et ipse Gentianus Hervetus Theodoreti traductor, posuit: *sed non universi, etc.*

Quidquid ergo sit; si hæc fuit Theodoreti mens, sane fuit singularis, et ideo non tenenda, et non præferenda textui, versionibus et omnium aliorum interpretationibus.

Sed, inquit, sensus erit planior et sub eâdem figurâ hic et duo sequentes versus procedent.

Si hæc ratio valeat ac sufficiat, quid non immutabimus in Scripturâ?

Instat : sensus erit nervosior et aptior ad terrendum.

Sed timeo ne foret durior et aptior ad desperandum.

Rursus urget : D. Paulus vult Hebræos incredulos terrere.

Fateor, sed ita ut fidelibus spes salutis affulgeat, et in desperationem non inducat.

Corollarium pietatis, seu in hoc Cap. 3, *ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.*

Ex divo Paulo.

FIDES est omnium bonorum initium, basis et fundamentum.

Infidelitas, è contra, est omnium malorum caput et origo.

Hinc ex divo Paulo.

Nihil ita sollicitè servandum, ac fides.

Nihil tam horrendè fugiendum, quàm infidelitas.

In his duobus suadendis, totus est Apostolus in hoc cap. 3.

Bona fidei.

Ut sollicitam fidei conservationem suadeat, exhibet nobis bona quæ per fidem habemus :

Dei et Christi domus et habitatio sumus, ℣. 6.

Christo sumus incorporati, consubstantiati et in eo quasi deificati; ejus Spiritùs et gratiæ sumus participes, ad omnia quæ Christi sunt, jus habemus, ℣. 14.

Hoc itaque Christi substantiæ initium, hoc jus ad omnia Christi bona sollicitè servemus, augeamus, perficiamus.

Infidelitatis mala.

Ut horrorem nobis incutiat de infidelitate, indicat quid illa sit in tempore, et quid efficiat in æternitate, ℣. 13.

Infidelitas est cordis humani discessus à Deo vivo;

Et hoc est omnium malorum initium.

Infidelitas efficiet ut homo in æternum à Deo vivo rejiciatur : *Discedite à me, maledicti*, 19.

Et hoc erit omnium malorum consummatio.

Hanc igitur horreamus utramque à Deo vivo omnique bono separationem, illiusque causam, infidelitatem.

Infidelitas in tempore est hominis à Deo vivo discessus; infidelitas erit per totam æternitatem hominis à Deo vivo repulsa. Discede à me in æternum, qui à me in tempore discedere voluisti.

Hujus figura.

Hoc ut sensibiliùs concipiamus, profundiùs imprimamus in mente, et nunquam obliviscamur;

Hoc, inquam, D. Paulus nobis exhibet in exemplo, in veteribus scilicet Israelitis qui sub Moysis ducatu ex Ægypto exierunt, ut in terram à Deo sibi promissam irent :

Post duorum annorum iter, huic desideratæ terræ appropinquabant, in eam statim ingressuri;

At quia de Deo diffidentes et in eum increduli, Deum deserere et in Ægyptum voluerunt regredi,

A Deo illis irato repulsi sunt; in hanc quietis terram non introierunt, sed in deserto perierunt peremptorio Dei decreto.

Omnia in figurâ contingebant illis.

Hæc ergo nostrî et nobis contingendorum figura sunt si Deo ingrati fuerimus et increduli.

Isti viatores in deserto, Christianorum per fidem ambulantium et ad æternam quietem tendentium, figura sunt.

Illorum incredulitatis punitio temporalis, nostræ, si fuerimus infideles, punitionis æternæ figura.

Illis incredulis Deus dixit iratus : *Si introibunt in requiem*

meam : nobis infidelibus dicet Christus iratus : *Discedite à me, etc.*

Omnes illi increduli morte temporali puniti sunt; sic qui Christo non credunt, morte punientur æternâ.

Credo, Domine, adjuva incredulitatem meam.

Da mihi credere mente, corde, opere :

Infidelis enim est qui moribus et vitâ paganus est.

Praxis.

Hoc ne contingat nobis, Ecclesia quotidie terribilem hanc Judæorum incredulorum punitionem exhibens ob oculos, dicit : *Hodie si vocem ejus audieritis, etc., nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione, etc.*

Hæc ergo verba audiens, recordare hujus tremendæ Judæorum punitionis;

At recordare et tuæ futuræ multò majoris, si fueris infidelis et ingratus.

Quò majora sunt Dei in nos quàm in Judæos beneficia, eò enormior est ingratitudo nostra, et ideo terribilior erit et punitio.

Illis dictum est : *Si introibunt in requiem meam;* nobis dicetur : *Discedite à me, maledicti in ignem æternum.*

ANALYSIS CAPITIS QUARTI.

HORTATUR Hebræos ut caveant ne, sicut antiqui Israelitæ qui, ob infidelitatem suam, à requie sibi promissâ fuerunt exclusi, sic et ipsi, ob incredulitatem, ab æternâ requie, ad quam vocati sunt, arceantur.

Nobis etenim Christianis, sicut et illis Israelitis, bonum de requie nuntium datum est : at sicut eis non profuit tale nuntium, auditum et non creditum; sic nec nobis proderit Evangelium audiisse, nisi credamus et obediamus illi, ℣. 1, 2.

At vero, si crediderimus, ingrediemur in requiem, à quâ excluduntur infideles;

Requiem, dico, non sabbati, ℣. 3, 4, non Palæstinæ, ℣. 7, 8; sed æternæ beatitudinis, ℣. 9.

Ad hanc nos Deus vocat toto vitæ nostræ tempore, quæ dies est, ℣, 7.

Et hæc æterna requies, bene per sabbatum figurata fuit, quia cessatio est ab omni labore, ℣. 10.

Festinemus ergo in illam requiem ingredi; credamus et obediamus Evangelio, ne cum incredulis pereamus, ℣. 11.

Horrendum enim erit Christo, Verbo Dei, apostolo nostro, non credidisse, et ei ut judici, fidei et vitæ rationem reddere :

Quia vivus et vita est, omnia videns, omnia penetrans, omnia potens; hinc nec falli potest, nec declinari : hunc ergo judicem timeat omnis incredulus, ℣. 12, 13.

At in eum speret quicumque in fide constans est, licèt adhuc infirmus et ab omni peccato nondum plenè sanus :

Noster enim summus Pontifex est Deo gratissimus, quia Dei Filius; erga nos misericordissimus, quia omnia nostra expertus, excepto peccato, ℣. 14, 15.

Ad illum ergo accedamus cum plenâ fiduciâ per eum misericordiam obtinendi pro peccatis, et gratiam pro beneficiis, ℣. 16.

CAPUT QUARTUM.

Textus.

1. Timeamus ergo, ne fortè relictâ pollicitatione introeundi in requiem ejus, existimetur aliquis ex vobis deesse.

2. Etenim et nobis nuntiatum est quemadmodum et illis: sed non profuit illis sermo auditûs, non admixtus fidei, ex iis quæ audierunt.

3. Ingrediemur enim in requiem, qui credidimus: quemadmodum dixit: Sicut juravi in irâ meâ: Si introibunt in requiem meam: et quidem operibus ab institutione mundi perfectis.

4. Dixit enim in quodam loco de die septimâ sic: Et requievit Deus die septimâ ab omnibus operibus suis.

5. Et in isto rursum: Si introibunt in requiem meam.

6. Quoniam ergo superest introire quosdam in illam, et ii quibus prioribus annuntiatum est, non introierunt propter incredulitatem:

CAPUT QUARTUM.

Paraphrasis.

Nos igitur Christiani, quibus facta est promissio de introitu in æternam Dei requiem, timeamus, et timendo caveamus ne, hâc Dei promissione neglectâ, quis ex nobis, ob infidelitatem suam, hoc ingressu frustratus inveniatur.

Nobis etenim bonum, lætumque de cœlo possidendo nuntium datum est, sicut et Israelitis data fuerat promissio de terrâ Chanaan possidendâ;

Sed valde timendum ne contingat nobis quod et illis: sicut eis non profuit audisse promissionem quietis, quia ei non crediderunt; ita nec prosit nobis Evangelium, cui non crediderimus.

At verò, nos qui credimus et credentes Deo obedimus, ingrediemur in requiem, in quam Deus jurat non ingressuros eos qui non crediderint, dicens iratus: Si introibunt in requiem meam.

Quæ Dei verba non possunt intelligi de requie sabbati, cùm Deus ea per os David dixerit, longè post opera mundi completa, et ideo longè postquam homines in illam sabbati quietem fuerant inducti.

De sabbati enim requie Scriptura, Genes. 2, ℣. 2, loquens, dixit: Et requievit Deus die septimo ab omnibus operibus suis, et hoc quidem ab initio mundi.

Plurima autem post sæcula rursus in Psal. citato dicit Deus: Si introibunt in requiem meam. Deus ergo præter sabbati requiem, aliam habet, à quâ excludat incredulos.

Cùm igitur alia sit quies, in quam introducendi sunt aliqui; et Israelitæ illi, quibus hæc requies, sub figurâ quietis in terrâ promissâ, priùs fuit annuntiata, ab eâ propter incredulitatem suam, fuerunt exclusi;

7. Iterum terminat diem quemdam, Hodie, in David dicendo, post tantùm temporis, sicut suprà dictum est : Hodie si vocem Domini audieritis, nolite obdurare corda vestra.

8. Nam si eis Jesus requiem præstitisset, nunquam de aliâ loqueretur posthac die.

9. Itaque relinquitur sabbatismus populo Dei.

10. Qui enim ingressus est in requiem ejus; etiam ipse requievit ab operibus suis, sicut à suis Deus.

11. Festinemus ergo ingredi in illam requiem, ut ne in idipsum quis incidat incredulitatis exemplum.

12. Vivus est enim sermo Dei et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti : et pertingens usque ad divisionem animæ ac spiritûs, compagum quoque ac medullarum, et discretor cogitationum et intentionum cordis.

13. Et non est ulla creatura invisibilis in conspectu ejus : omnia autem nuda et aperta sunt oculis ejus, ad quem nobis sermo.

14. Habentes ergo pontificem magnum qui pene-

Hinc Deus, post tot annos à possessâ Palæstinâ, aliud quoddam determinat tempus quod vocat diem, in Psal. citato, et per quod, si divinæ vocationi obedierimus, in hanc Dei requiem introibimus.

Nec enim Josue hanc veram Dei requiem præstitit Israelitis, quos in Palæstinam introduxit : aliàs Spiritus sanctus illam postea non polliceretur, nec ad eam obtinendam diem nobis aliam determinaret.

Restat ergo nobis, populo Dei, alia requies, regnum scilicet cœlorum, sabbatum æternum.

In quod quicumque semel ingressus est, ab omni labore in æternum quiescit, sicut Deus, orbe condito, quievit à suis operibus.

Studeamus ergo, aliisque rebus omissis, hoc agamus, ut ad illam summam futuri sæculi tranquilitatem perveniamus; credamus Evangelio nobis annuntiato, ne pereamus cum incredulis.

Horrendum enim erit Christo, Filio, Verboque Dei, non credidisse, quia vivus est, et efficax, et penetrantior quovis gladio utrinque secanti;

Non corporis membra tantùm incidens, sed et intimos affectus animi, ita ut animam à spiritu dissecet;

Compages quoque et medullas, seu animi nostri abditissima, et magis intima dissecat,

Exactè discernens arcanas mentis nostræ cogitationes et cordis nostri consilia.

Et ideo nulla est usquam creatura, nec in cœlo, nec in terrâ, quæ non sit oculis ejus manifesta;

Sed omnia sunt nuda et aperta oculis illius, cui fidei et vitæ nostræ sumus rationem reddituri : illum ergo timeat ut Judicem, quicumque sincerè non credit in eum at in eum, ut pontificem, speret omnis verè fidelis.

Cùm habeamus igitur pontificem verè magnum et omni

travit cœlos, Jesum filium Dei: teneamus confessionem.

15. Non enim habemus pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris; tentatum autem per omnia pro similitudine, absque peccato.

16. Adeamus ergo cum fiduciâ ad thronum gratiæ, ut misericordiam consequamur, et gratiam inveniamus in auxilio opportuno.

---

summo pontifice longè majorem, Jesum Christum filium Dei, qui non tantùm in Sancta sanctorum, ut Judæorum pontifex; sed et in intima cœlorum pervenit, Patrem nobis propitiaturus, in nostrâ professione firmiter perseveremus.

Si qua autem nobis remanet infirmitas, non ideo despondeamus animum: non enim habemus pontificem qui nostris infirmitatibus compati non possit; imò quia illas, excepto peccato, sicut et nos exspertus est, ad nobis miserandum est promptissimus.

Talem igitur nacti Pontificem apud Deum potentissimum, erga nos misericordissimum, cum bonâ spe et plenâ fiduciâ accedamus ad thronum gratiæ, ut per eum misericordiam, seu peccatorum remissionem obtineamus, et gratiam, quæ nobis opituletur in tempore opportuno.

Commentarius in Cap. 4.

TIMEAMUS *ergo*... illatio ex antecedentibus.

Caput tertium absolvit dicens : *Et videmus quia non potuerunt introire propter incredulitatem.*

Hinc infert, illorum ergo punitionis memores, et nos Christiani, *timeamus* casto et filiali timore ; sicque timentes, sollicitè caveamus.

Ne fortè. Gr. ne quandoque, *relictâ,* id est, neglectâ Dei promissione de introitu in æternam Dei requiem, cujus figura tantùm erat requies in terrâ promissâ,

Existimetur aliquis,.. id est, quis ex nobis inveniatur hoc ingressu frustratus ob inconstantiam et infidelitatem nostram.

℣. 2. *Etenim et nobis nuntiatum est.* Gr. sumus evangelizati.

Affertur ratio timendi.

Nobis etenim Christianis bonum et lætum de cœlo possidendo nuntium datum est.

Quemadmodum et illis data fuit promissio de terrâ Chanaan possidendâ.

Sed non profuit illis sermo auditûs, seu auditionis, in genitivo, ut patet ex Græco, id est, quem audierunt.

Non admixtus fidei, id est, propterea quòd non fuit admixtus, contemperatus cum fide, seu fide receptus; uno verbo, non creditus.

Ex iis quæ,.. id est, secundùm ea quæ audierunt, id est, quia non crediderunt iis quæ audierunt, scilicet, quòd Dei ope et ducatu superaturi essent Chananæos.

Timeamus ergo ne similiter nobis non prosit Evangelium, nisi ei credamus et obediamus.

Nota hanc D. Pauli locutionem : *Non profuit sermo auditûs non permixtus fidei.*

Quasi diceret : Sicut cibus et pharmacum non prodest, sed nocet, nisi digeratur et per digestionem nobis commisceatur ;

Ita verbum Dei auditum, sed fide non digestum, et nobis non commixtum, nocet magis quàm prodest.

Verba Dei sunt per fidem digerenda sicut cibus per stomachum.

Hinc tot Christianis non prodest Evangelium lectum vel auditum, propterea quòd sermo auditu receptus, per fidem non digeritur, eisque non commiscetur.

Legendum ergo, audiendum quidem; at præterea meditandum, fide digerendum nobisque commiscendum.

Paulò aliter in Græco: sed non profuit sermo auditùs illis non admixtus fidei audientibus, id est, non admixtus fidei, in audientibus, seu in iis qui audierunt.

Syr. propterea quòd non fuit cum fide temperatus iis qui ipsum audierunt.

Et hæc ad litteram non multùm discrepant à nostrâ Vulgatâ et explicatione superiùs factâ.

Ultima tamen verba sic interpretatur Theophylactus: non profuit illis sermo auditûs, quia per fidem non se conjunxerunt audientibus, seu obedientibus Josue scilicet et Caleb.

℣. 3. *Ingrediemur enim.* Gr. ingredimur, etc. *qui credidimus.* Gr. credentes.

Juxta hunc textum fides est initium ingressûs in requiem Dei, sicut in cap. 3, ℣. 14. *Est initium substantiæ Christi.*

Per fidem vivam et operantem ingredimur, incipimus ingredi, jus habemus ad introitum, etc.

Syrus etiam: At introimus in requiem nos qui credimus.

Meliùs tamen juxta nostram Vulgatam *ingrediemur,* ut probat Estius, estque sensus:

Etenim nos Christiani, quibus bonum et lætum datum est nuntium, ℣. 2, et qui Evangelio huic credidimus et credimus, et credentes obedimus, *ingrediemur* in æternam Dei *requiem.*

Quemadmodum dixit: supple Deus.

Sicut juravi in irâ meâ: Si introibunt....

Hoc textu probat quòd fideles ingredientur, idque probat argumento à contrario.

Quasi diceret : Incredulis tantùm negata est hæc requies promissa, *quemadmodum* testatur ipse Deus, in Psal. *dicens : Sicut juravi, etc.*

Ergo nobis credentibus concedetur ; quia sicut ab eâ excludit infidelitas ; ita fides introducit in illam.

Et quidem operibus ab institutione. Gr. à fundatione, etc.

His posterioribus verbis incipit explicare quæ sit illa requies de quâ loquitur Psaltes in loco citato, et in quam nos credentes ingressuri sumus.

Triplex enim in Scripturis reperitur requies : requies sabbati, requies in terrâ promissâ, requies æternæ beatitudinis, figurata per alias.

Ostensurus ergo quòd hanc æternam beatitudinem ingrediemur, si fidem vivam et operantem habuerimus,

Ostendit primò, quòd Dei verbi in citato psalmo non possint intelligi de requie sabbati.

Deinde, ℣. 8, ostendet quòd nec de requie in Palæstinâ.

Hæc ergo verba Dei, *si introibunt in requiem meam*, de requie diei septimæ, seu sabbati, non intelliguntur, quia Deus ea per os David dixit,

Operibus à primâ mundi *constitutione completis.* Ergo longè postquam homines in illam sabbati requiem erant inducti.

℣. 4. *Dixit enim,...* id est, de hâc enim sabbati quiete loquens Scriptura *dixit : Et requievit Deus...* hocque ab initio mundi, completis operibus creationis.

In quodam loco. Gr. alicubi, scilicet Gen. 2. ℣. 2.

Sed quia Hebræis in Scripturâ versatissimis, et eam fere totam memoriter scientibus, loquitur, nec librum citat, nec caput.

℣. 5. *Et in isto rursum...* id est, post multa autem sæcula, rursus in psalmo jam sæpe citato, requies indicatur in quam admittuntur fideles, à quâ excluduntur infideles.

Hæc ergo requies de quà in psalmo, alia est à primâ, de quâ in Genesi.

Deus ergo, præter requiem sabbati, aliam habet requiem, à quâ excludat incredulos, dicens : *Si introibunt in requiem meam.*

℣. 6. *Quoniam ergo superest introire quosdam...* id est, quando quidem ergo, ut ex verbis Davidicis colligitur, alia superest requies in quam quidam à Deo sunt introducendi.

Superest introire quosdam, id est, futurum est ut quidam introeant, seu introducendi sunt.

Et ii, id est, et Israelitæ quibus prioribus annuntiata est. Gr. et ipsi priùs annuntiatione moniti non introierunt.

Id est, et illi quibus priùs annuntiata est, scilicet, sub figurâ quietis in terrâ promissâ, ab eâ fuerunt exclusi, propter incredulitatem suam.

℣. 7. *Iterum terminat.* Syr. rursus, diem alium præfinit, id est, determinat, seu designat quoddam aliud tempus, quod vocat *diem*, *hodie, in David* Psal. citato, *dicens,*

Post tantùm temporis, quod inter Moysem et Davidem intercessit.

Sicut supra dictum est, cap. 3, ℣. 7, 8, etc. *hodie*, in hoc tempore, *si vocem Domini,* ne sitis ipsi rebelles et increduli.

Paucioribus verbis, quia superest alia requies, à quâ exclusi fuerunt Judæi increduli.

Hinc Deus, ne vacua remaneat illa requies, fideles, id est, Christianos invitat ad illam, dicens per Davidem : *Hodie, si vocem Domini audieritis, etc.*

Post tantùm temporis, quo scilicet facta fuit terræ promissæ distributio.

His verbis indicat etiam quòd de quiete in hâc terrâ non agatur in Psalmo, sed de aliâ per hanc figuratâ.

Iterum terminat diem, id est, spatium vitæ nostræ, quo, si Deo obedierimus, introibimus in requiem Dei.

℣. 8. *Nam si eis Jesus.* Syr. addit : filius Nun, id est, Josue, *eis*, id est, antiquis Israelits,

Requiem præstitisset, de quâ Spiritus sanctus in sensu sublimiore et mystico intelligit verba Davidis in Psal. 94.

Profectò *nunquam* idem Spiritus sanctus,

Posthac, adverbium, id est, postea. Gr. post hæc, seu post illud tempus, requiem alteram polliceretur,

Nec *de aliâ* die loqueretur; quia Judæi terram promissam possidebant, cùm David dicebat: *Hodie si vocem...*

℣. 9. *Itaque relinquitur sabbatismus populo Dei.* Conclusio ex dictis.

Cùm nec de requie sabbati, nec de requie in Palæstinâ loquatur David in Psalmo citato, restat igitur alia major et præstantior requies, indicata per sabbatum, et figurata per quietem in terrâ promissâ: scilicet, æterna futuri sæculi quies, quæ benè vocatur sabbatum, quia,

℣. 10. *Qui enim ingressus est in requiem ejus,...* quicumque in illam æternam et cœlestem *requiem ingressus est, ille quiescit* ab omni labore et opere, *sicut Deus* die septimâ requievit ab opere.

Quies ergo Dei nostræ quietis æternæ est exemplar.

O felix! ô æterna Dei requies, omnibus promissa, ab omnibus ferè neglecta et quasi oblita! mentem meam imple, cor meum posside, totam animam sic occupa, ut tuî nunquam obliviscar; sed ad te continuè anhelans et suspirans, Christo fide vivâ et operante credam et obediam; sicque tuî felici possessione frustratus non inveniar.

℣. 11. *Festinemus ergo ingredi in illam requiem...*

Indicatâ requie ad quam nos Deus vocat, nunc ad illam nos urget et accendit.

Festinemus. Gr. studeamus, id est, enitamur, totisque contendamus animis illam assequi *et in illam ingredi.*

Ut ne in idipsum quis incidat,... caveamus ne eodem concidamus modo quo veteres Hebræi, qui Deo non crediderunt.

Ad hoc ostenduntur nobis præteritæ pœnæ aliorum, ut caveamus, ait D. Thomas.

Credamus itaque verbo Dei nobis annuntiato, ne pereamus cum incredulis.

Horrendum enim est Dei judicium. Vivus est sermo Dei, etc.

OBSERVATIO MORALIS.

Festinandum est, ait D. Thomas hìc.

Primò, quia longinqua via.

Secundò, quia tempus est valdè breve.

Tertiò, quia urget Christi vocatio per charitatis stimulum.

Quartò, quia periculum in morâ, ut patet in fatuis virginibus, Matth. 25.

D. Chrysostomus hìc in morali, hom. 7. ait cursu, eoque vehementi opus esse; et quò seniores et cœlo viciniores sumus, eò magis et concitatiùs currere debere; quod illustrat similitudine currentis in stadio, qui ad præmium attentus, non consistit, non languet metæ vicinus, sed cursum intendit.

Attende quòd Hebræi jam ferè totam deserti longitudinem emensi, et terræ promissæ jam vicini, ob suam de Deo diffidentiam, retroacti sunt, et ab eâ exclusi.

Timeamus ne in idipsum incidamus incredulitatis exemplum.

Festinemus ergo,... non immoremur hæsitantes.

Ad hoc, ô Deus, *adauge fidem*, et charitatis ardoribus accende et dilata cor meum : *Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilatâsti cor meum*

℣. 12. *Vivus est enim Sermo Dei...*

OBSERVATIO LITTERALIS.

In hujus loci explicatione bipartiuntur interpretes.

Aliqui enim totum hunc locum explicant de verbo Dei ad homines prelato præcipuè evangelico.

Alii de Christo æterno Dei Verbo.

Juxta primos, hic sensus est :

Demus operam ingrediendi in requiem, credamus verbo nobis evangelizato, ne cum incredulis pereamus : nec enim verbum Dei nunc minoris est virtutis et efficaciæ quàm olim.

Si ergo *omnis tunc prævaricatio justam accepit mercedem*, ita nunc accidet nobis *si tantam neglexerimus salutem.*

Ut autem omnia adaptent verbo Dei, tribuunt sermoni quod Dei proprium est.

Hujus opinionis est Estius : videatur.

Juxta alios, sensus hic est : Credamus Dei Verbo, etc. ne pereamus, etc.

Quidquid enim Christus, Verbum Dei, Filius Dei, propheta, doctorque noster, vide cap. 1. ℣. 1, nobis locutus est, sive promittens, sive comminans, illud efficiet, quia vivus et omnipotens; et consequenter incredulos damnabit, fideles salvabit.

Hunc sequor sensum, tum quia cap. 1. ℣. 1, Christus indicatur Verbum Dei : *Locutus est nobis in Filio ;*

Tum quia totus ℣. 13. non potest nisi coactè de verbo Dei prolato explicari. Singula attende verba.

Etenim, hæc particula hunc versum nectit cum præcedente, datque rationem ob quam Hebræi debeant timere ne suâ infidelitate puniantur sicut patres eorum.

Ratio autem est quia Christus,

Vivus est, vita et fons vitæ, Deus vivus. Vide cap. 3. ℣. 12, et consequenter omnia videns, omnia penetrans, non falli potest.

Et efficax. Syr. omnino efficax, id est, omnipotenter agens, seu efficaciter exequens quidquid, aut promisit, aut comminatus est.

Penetrabilior. Syr. longèque præstantior.

Hoc penetrans dicitur quod ingreditur profunda rei ; nihil autem tam profundum quod Christus non penetret : ad intima pervadit.

Omni gladio ancipiti. Gr. δίστομος, qui duo habet ora, seu utrâque parte acutus, in utramque partem secans.

Et pertingens usque ad divisionem animæ, id est, suâ penetratione dividens animam à spiritu, id est, distinguens cogitationes et motus animæ, seu partis animalis, à cogitationibus et actibus spiritûs, seu partis superioris.

Et consequenter omnia quæ sunt in homine magis unita distinctissimè cognoscens.

Compagum quoque ac medullarum.

Per hæc quæ sunt in corpore non sunt intima, intellige animi nostri abditissima oculis Christi patere.

Et discretor. Gr. κριτίκος, censor, id est, severè et exactè discernens quâ intentione, quo fine cogitamus ac volumus.

ỳ. 13. *Et non est ulla creatura invisibilis.* Gr. ἀφαρὴς, inapparens, non manifesta, apud eum nulla latet hypocrisis.

Sed omnia nuda et aperta sunt...

Apertum plus dicit quàm nudum.

Nudum dicitur quod non est vestitum.

Apertum verò cujus viscera et intestina patent.

Quod nudum est videtur in superficie; quod apertum est videtur in profundo.

Sicut fit in pecudibus mactatis vel in corporibus humanis, quæ à chirurgo dissecantur anatomicè.

Ad quem,.... id est, de quo loquimur. Syr. cui reddunt rationem. D. Chrysostomus, cui reddituri sumus actuum nostrorum rationem, id est, cui Verbo, tanquam nostro judici, reddenda ratio fidei et vitæ nostræ.

Λόγος, non sermonem tantùm significat, sed etiam rationem.

OBSERVATIO LITTERALIS ET MORALIS.

Metaphoricus est totus hic sermo, sed ad Apostoli scopum aptissimus.

Postquam enim Christum, prophetam doctoremque nostrum, Moysi Hebræorum doctori et prophetæ, contulit et prætulit;

Postquam et requiem indicavit excellentiorem, quam suis Christus promisit, et ad quam nos invitat;

Urgere volens Hebræos christianos, sed in fide vacillantes, ad perseverantiam in fide: ne, si patrum suorum sint imitatores, in simile cadant incredulitatis exemplum,

Terret eos, Christum illis exhibens, cui reddituri sunt fidei suæ rationem.

At judicem exhibet tremendum, utpote qui semper vivit, semper omnia videt, semper omnia potest, etc. quem nullus potest fallere, nullus declinare.

Metaphoras autem sumit Apostolus à rebus quæ Hebræis erant notissimæ, à victimis et à sacrificiis.

Levitæ in sacrificiis gladio utebantur ancipiti, quo discernebant in victimis quæ Dei essent, quæ hominum.

Alia pars enim Deo cedebat, alia sacerdotibus, alia iis pro quibus sacrificabatur.

Hinc Christus judex exhibetur quasi peccatores justitiæ Dei immolans, et ideò gladio ancipiti comparatur, quia exactè discernit quæ Dei, quæ hominum, quæ bona, quæ mala, in singulo homine.

Leviticus culter ad minima et intima, ad nervos et ad medullas victimarum perveniebat: sic et Christus judex intima, minima et abditissima penetrat animi.

In sacrificiis non tantùm victimarum abstrahebatur pellis, sed sic aperiebantur victimæ, ut omnia earum interiora paterent;

Sic in judicio, non tantùm nudi, sed aperti erimus: nihil erit occultum.

Sed Christus judex, quasi chirurgus omnia intima anatomicè dissecans, cor et viscera nuda et aperta exhibebit omnibus: cogitationes, intentiones, consilia cordis.

Heu! quis non contremiscat? quis cum Prophetâ non clamet tremebundus: *Si iniquitates observaveris, Domine; Domine, quis sustinebit?* Psal. 129. 3.

Ab occultis meis munda me, et ab alienis parce servo tuo, Psal. 18. 13.

℣. 14. *Habentes ergo pontificem magnum...*

Mirâ prudentiâ, ubi terruit Apostolus, statim spem erigit.

Ne igitur Hebræi ob suas infidelitates, Christo judici notas, desperent, aut nimiùm terreantur periculo punitionis,

Christum illis exhibet ut pontificem, Deo gratissimum et erga nos misericordissimum, ad quem confugiant.

Itaque transit Apostolus ad Christi sacerdotium.

Hucusque illum, ut apostolum, cum Moyse contulit, hocque longè majorem ostendit; melioremque nobis ab eo quietem promissam, quàm Judæis à Moyse.

Nunc Christum, ut pontificem, cum Aarone confert, huicque longè præfert.

Hoc tamen quasi tacitè, ne videatur Judæis cum lege bellum agere, ait Theodoretus.

Infrà tamen, cap. 7, expressiùs præferet.

Theodoretus hìc titulum habet. Tom. 2.

Habentes ergo, id est, cùm habeamus summum pontificem, omni Aaronico sacerdote longè majorem atque præstantiorem.

Qui penetravit cœlos.

Pontifex legalis transibat per atrium et per basilicam templi, usque ad intima penetrabat, scilicet, Sancta sanctorum.

Christus, summo pontifice legali major, per aerem et ætherem transiens, penetravit cœlos, usque ad intima cœlorum pervenit.

Jesum filium Dei, non adoptivum, sed consubstantialem, et eo nomine Deo gratissimum.

Teneamus confessionem, id est, firmiter illius fidem teneamus quam professi sumus in Baptismo, in eâque perseveremus.

℣. 15. *Non enim habemus pontificem...*

Ne autem tanti pontificis nostri supradicta majestas deterreat Hebræos, statim Apostolus ostendit illius erga nos propensionem et ad miserendum promptitudinem:

Ex eo quòd omnibus modis sicut et nos tentatus est atque afflictus: repetit quæ dixit, cap. 2, ℣. 18.

Pro similitudine, Gr. juxta similitudinem, supple nostram. Syrus: sicut et nos: seu, similiter ac nos.

Absque peccato, id est, excepto peccato, cui nunquam fuit obnoxius.

℣. 16. *Adeamus ergo cum fiduciâ.* Syr. revelato oculo, id est, talem igitur nacti pontificem, Deo gratissimum, quia

filius Dei ; nobis misericordissimum, quia nostras expertus est infirmitates,

Accedamus cum fiduciâ et plenâ spe in ipsum : seu ipsius et potentiâ apud Deum, et bonitate in nos, freti.

Ad thronum gratiæ. Syrus addit *ipsius;* juxta quam lectionem bene posset intelligi tribunal pœnitentiæ, à Christo institutum in Ecclesiâ ; hic enim thronus, verè thronus est gratiæ Christi.

Sed juxta Græcum, nostram Vulgatam, et omnes alias versiones arabicam, æthiopicam,

Ad thronum gratiæ, id est, ad thronum Dei, qui dicitur *thronus gratiæ,* seu gratiosus ; quia Christus, pontifex noster juxta illum, hìc, sicut et alibi, repræsentatur *interpellans pro nobis.*

Dicitur etiam nunc thronus gratiæ, seu misericordiæ, quia toto vitæ nostræ tempore Deus nobis misereri paratus est, ob Christi mediatoris nostri merita.

Ad differentiam throni justitiæ, in quo sedere concipitur ut judex, in fine vitæ et mundi : *Nunc est tempus miserendi ejus : accedamus ergo etc.*

Ut misericordiam, id est, peccatorum remissionem, etc.

Et gratiam... in auxilio opportuno. Gr. in opportunum auxilium. Syr. ad auxilium in tempore afflictionis, id est, auxilium opportunum, seu gratiam auxiliantem in tempore opportuno, tempore scilicet tentationis.

Accedamus ergo cum *fiduciâ* per Christum assequendi *misericordiam,* seu remissionem peccatorum pro præterito ; et obtinendi *gratiam* ad vitanda peccata et ad bona opera facienda in præsenti et in futuro.

Accedentes ad Deum, recordemur quod pontificem, mediatorem, *advocatum habemus apud Patrem, et ipse est propitiatio pro peccatis nostris, etc.* primæ Joan. 2, ℣. 2 et 3.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 4, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

RELINQUITUR *Sabbatismus populo Dei*, ℣. 9.

PRIMÒ.

De hâc æternâ requie sæpe cogitas, et frequentes circa eam actus exerce fidei.

Ad æternam Dei requiem creatus sum! ô felix requies! quando te fruar! *Pater noster, qui es in cœlis, etc. adveniat regnum tuum.*

SECUNDÒ.

Recordare quòd fides sit ingressus in illam, ℣. 3.

Ingredimur in requiem credentes; at credentes fide vivâ et per charitatem operante.

Crede itaque, dilige; credens, diligens, operare, patere.

TERTIÒ.

Tota hæc vita præsens, *hodie*, ℣. 7, seu dies est nobis data ad hanc requiem promerendam, per actus fidei, spei, charitatis, et per opera bona virtutibus his animata.

Hanc ergo totam diem insume laboriosus, et cave ne tibi dicatur : Quid stas totâ die otiosus?

QUARTÒ.

Dies dominica ad hunc sacrum laborem specialiter destinata : frequentiùs in eâ cogitandum de æternâ requie, et charitas ardentiùs exercenda.

Hæc dies dominica figura est æternæ requiei in Deo.

In hâc post hujus vitæ labores quiescemus in Domino.

Sic in sabbato à laboribus corporalibus, ab operibus servilibus, id est, peccatis cessandum, et in Deo per pietatem quiescendum.

Qui peccat, sabbatum violat.

E contrà, qui nunc à peccatis cessavit, et in Deo per charitatem quiescit, hic sabbatum æternum incipit.

Qui verò creaturis adhæret, et in illis quiescit, æternâ Dei requie indignum se præbet.

In Deo solo vera requies : extra Deum, ubique inquietudo.

Itaque in Deo quiesce per fidem, per charitatem, per orationem, per divini verbi lectionem et assiduam meditationem.

Hoc veri sabbati initium.

QUINTÒ.

Festina in illam requiem ingredi, ℣. 11.

Cave socordiam ; sicut in stadio curre, et quò vicinior es cœlo, palmamque quasi tangis, eò concitatiùs curre.

Tot Israelitas, terræ promissæ jam vicinos, ab eâ tamen exclusos videns, time, et tremebundus ora sæpe cum Davide : *Ne projicias me in tempore senectutis; cùm defecerit virtus mea, Deus, ne derelinquas me.* Psal. 70.

PRAXIS.

Ad fervorem excitandum, languoremque vitandum, duplicem sæpe cogita thronum Christi.

Thronum gratiæ, in quo nunc sedet, misericordiam pro te implorans;

Thronum justitiæ, in quo sedebit aliquando vitæ rationem à te exposciturus.

Nunc, ut pontifex misericordissimus, tuis compatitur infirmitatibus, auxilium suum offert tibi : *Semper vivit ad interpellandum pro nobis.* Heb. 7. 25.

At brevì è throno gratiæ surgens, sedebit in throno judicii, te judicaturus *in justitiâ et in veritate.*

In veritate, quia omnia nuda et aperta, etc., omnia videns, omnia penetrans, etc., falli non potest.

In æquitate, quia efficax et omnipotens est, semper vivens, semper omnipotens, semper punire valens.

Hoc ut videmus,

Adeamus cum fiduciâ ad thronum gratiæ, etc. eique fideliter serviamus.

ANALYSIS CAPITIS QUINTI.

PROBATURUS quod capite quarto, ℣. 14, dixit Christum pontificem esse, quasdam assignat veri pontificis notas.

PRIMAM.

A naturâ, *ex hominibus*, ℣. 1.

SECUNDAM.

Ab officio, *ut offerat*, ℣. 1.

TERTIAM.

Ab affectu, *qui* peccatoribus *compatiatur*, ℣. 2.

QUARTAM.

Ab electione, ℣. 4, *qui vocatur*.

In harum pontificis notarum applicatione, primam, ut satis cognitam, supponit Apostolus; secundam differt, fusiùs acturus de eâ. Duas alias hìc applicat Christo, incipiens ab ultimâ.

Versu itaque quinto probat ex Scripturis Christum sibi non arrogâsse pontificatum; sed ad illum fuisse elevatum à Deo et quidem Patre suo, ℣. 5 et 6.

℣. 7 et 8. Tertiam applicans pontificis notam, ostendit et quòd in nostrâ constitutus infirmitate, oravit pro se et pro nobis; utque fieret ad miserendum pronior, pati, obedire voluit, experientiâ nosse quàm arduum sit obedire.

℣. 9. Per passiones itaque consummatus, obedientiæ suæ merito factus est nobis causa salutis æternæ; et declaratus pontifex, secundùm ordinem Melchisedech, ℣. 10.

De hoc ordine et sacerdotio multa hic haberet dicenda; at differt tantisper ob auditorum infirmitatem quos increpat, ut eorum attentionem acuat, ℣. 12, 13, 14, et ad perfectiora excitet, ut patet in capite sexto.

CAPUT QUINTUM.

Textus.

1. Omnis namque pontifex, ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in iis quæ sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis.

2. Qui condolere possit iis qui ignorant et errant, quoniam et ipse circumdatus est infirmitate :

3. Et propterea debet, quemadmodum pro populo, ita etiam et pro semetipso offerre pro peccatis.

4. Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur à Deo, tanquam Aaron.

5. Sic et Christus non semetipsum clarificavit, ut pontifex fieret; sed qui locutus est ad eum : Filius meus es tu, ego hodie genui te.

6. Quemadmodum et in alio loco dicit : Tu es sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedech.

7. Qui in diebus carnis suæ, preces supplicationesque ad eum, qui possit illum salvum facere à morte,

CAPUT QUINTUM.

Paraphrasis.

Ut Christum verè pontificem esse noscatis, et per eum ad Dei misericordiam recurratis, has observate pontificis notas:

Omnis pontifex ex hominum numero selectus, constituitur quasi medius inter ipsos et Deum, ad res ipsorum apud Deum agendas; ut offerat Deo populi dona et sacrificia pro peccatis à lege præscripta;

Qui pronus et facilis sit ad condolendum peccatoribus ex ignorantià et errore seductis, suæ propriæ memor infirmitatis: etenim et ipse, sicut alii, suà circumdatus est et quasi indutus infirmitate.

Et ob hanc causam debet ex præscripto legis *Lev.* 4. 3, Aaronicus sacerdos pro suis peccatis immolare, quemadmodum et pro populi peccatis hostias immolat.

Porrò, nullus legitimus pontifex pontificalem sibi dignitatem arbitratu suo vendicat; sed ille legitimus est, quem Deus tanto destinat officio, sicut Aaron divino vocatus est judicio.

Christus ergo verus pontifex qui semetipsum ad pontificatum non extulit; sed Pater æternus, qui primò Jesum filium suum naturalem agnovit, cùm in Psal. 2, dixit ei: ***Filius meus es tu, ego hodie genui te.***

Deinde et sacerdotalem contulit ei dignitatem, quemadmodum in alio Psal. 109, dicit: *Tu*, fili mi, *sacerdos* es *in æternum secundùm ordinem Melchisedech.*

(Ecce divinam Christi pontificis ordinationem; hunc pontificem nunc videte pro semetipso orantem.)

Cùm adhuc in hâc nostrâ infirmâ et mortali carne viveret, preces, easque valde submissas obtulit Deo Patri qui poterat illum à morte suscitare;

cum clamore valido et lacrymis offerens, exauditus est pro suâ reverentiâ.

8. Et quidem cùm esset Filius Dei, didicit ex iis quæ passus est, obedientiam :

9. Et consummatus, factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ.

10. Appellatus à Deo pontifex juxta ordinem Melchisedech.

11. De quo nobis grandis sermo et ininterpretabilis ad dicendum : quoniam imbecilles facti estis ad audiendum.

12. Etenim cùm deberetis magistri esse propter tempus ; rursum indigetis ut vos doceamini quæ sint elementa exordii sermonum Dei : et facti estis quibus lacte opus sit, non solido cibo.

13. Omnis enim qui lactis est particeps, expers est sermonis justitiæ, parvulus enim est.

14. Perfectorum autem est solidus cibus ; eorum qui pro consuetudine exercitatos habent sensus ad discretionem boni ac mali.

Obtulit, inquam, ingenti affectu, voce magnâ clamans, et præ dolore illacrymans:

Exauditus est pro suâ erga Patrem reverentiâ, et pro paternâ tam venerandi pontificis reverentiâ.

(Videte et nobis condolentem.)

Quamvis esset Dei Filius et quidem naturalis, cui felicitas et gloria connaturalis erat, pati tamen elegit et humiliari, et experiri quàm sit arduum usque ad mortem obedire.

Per passiones ergo consummatus, obedientiæ suæ merito factus est omnibus sibi obedientibus causa salutis æternæ, quam nobis in cruce moriens promeruit.

Declaratus à Deo pontifex in æternum juxta ordinem Melchisedech.

De quo Melchisedech, et de ejus cum Christo similitudine multa haberem vobis dicenda, sed quæ vobis essent intellectu difficilia;

Quoniam ob titubantem fidem vestram, segnes facti estis in addiscendo Dei verbo.

Etenim, cùm tot annis jam Christum professi sitis ejusque Evangelium audieritis, ut pro temporis modo deberetis aliorum doctores esse, rursus indigetis ut ego vos doceam elementa ejusdem Evangelii, sicque, more parvulorum, lacte nutriendi estis, non solido cibo.

Porrò, qui puerili adhuc indiget instructione, is incapax est doctrinæ quæ de perfectâ justitiâ et de sanctitate christianâ traditur perfectis:

His enim velut adultis solidus datur cibus: perfectos autem voco eos qui longo usu velut habitu inducto, mentem habent habilem, quâ bonum et malum discernant.

Commentarius in Cap. 5.

℣. 1. OMNIS *namque pontifex...*

Particula *nam* hæc nectit cum præcedentibus, et indicat quòd Apostolus probet hìc quod cap. 4, ℣. 14, dixit Christum esse pontificem, etc., et ad eum cum fiduciâ accedendum.

Probat autem ostendendo quòd Christus habeat, et quidem excellentissimo modo, quæ ad verum pontificem requiruntur.

Omnis pontifex ex hominibus assumptus. Juxta Gr. *assumptus* est præsentis temporis : assumitur.

Syr. est ex hominibus. Æthiop. ex hominibus assumitur.

Id est, ex hominum numero assumitur : nec enim id munus obeunt angeli.

Pro hominibus, id est; ut eorum causam agat.

Constituitur in iis quæ sunt ad Deum, id est, quasi medius inter homines et Deum, ad res hominum apud Deum agendas.

Ut offerat dona, quæ scilicet populus offert sponte Deo, quibus illum ut omnium bonorum auctorem et largitorem palàm profitetur.

Et sacrificia pro peccatis à lege præscripta : vide Levit. 4, 5, 6, 7.

Erant et alia sacrificia et alia sacerdotalia munia; sed generalitatem per aliquas species hìc explicat Apostolus.

℣. 2. *Qui condolere.* Gr. μετριοπαθεῖν, mensuratè pati-potens, δυνάμενος.

Id est, idoneus, pronus ad compatiendum et miserendum peccatoribus.

Iis qui ignorant, id est, qui ex ignorantiâ peccant.

Et errant extra viam mandatorum.

Hoc ad omnes extenditur peccatores, ait Theophylactus, quia, inquit, omnis peccator tempore transactionis, peccati tenebris circumfusus, ignorantiâ et errore languet, voluptatis illecebris præcipitatus.

Quoniam et ipse circumdatus est. Syr. indutus est *infirmitatem*, id est, suam ipse, sicut et alii circumfert infirmitatem.

Suæ itaque imbecillitatis et ad peccandum proclivitatis memor, compatiatur aliis.

℣. 3. *Et propterea.* Gr. et propter hanc scilicet infirmitatem quà et ipse circumdatus est,

Debet ex legis præscripto, Levit. 4, ℣. 3,

Quemadmodum pro populi peccatis immolat, ita et pro suis immolare.

Hinc et sacerdos in missâ, percutiendo pectus, dicit altà voce : *Nobis quoque peccatoribus.*

In hoc Christus excellit non Aaronicum tantummodo pontificem, sed et omnem sacerdotem, quòd non pro suis, sed tantùm pro alienis peccatis oravit et obtulit.

Ipse enim Sanctus sanctorum : *Talis quippe decebat ut nobis esset pontifex sanctus, etc.*, cap. 7. 26.

Condoluit autem nobis, ratione allatâ cap. 4, ℣. 15 : *Tentatus per omnia.*

℣. 4. *Nec quisquam sumit sibi honorem*, scilicet pontificatûs, id est, nemo verus et legitimus pontifex pontificalem sibi vendicat dignitatem.

Sed qui vocatur à Dèo, vel immediatè, ut Aaron, Apostoli; vel mediante ordinatione, quam Deus instituit.

℣. 5. *Sic et Christus...*

In quatuor primis versibus quatuor veri pontificis expressi sunt quasi characteres.

Quorum primus pontificis naturam indicat : ex hominibus assumitur et quasi dignior seligitur ; secundus, officium, ut offerat ; tertius, affectum compatiendi ; quartus, divinam vocationem.

Horum quatuor characterum primum Christo convenire, ut rem per se notam, supponit Apostolus ; ideo non probat hìc quòd sit homo.

Secundum differt, de ipso fusiùs acturus capite 7, 8 et 9.

Duos reliquos characteres hìc applicat Christo, ab ultimo incipiens.

Probat ergo quòd Christus pontificatum sibi non arrogavit, sed Pater æternus ei contulit, idque probat ex Scripturis.

Non semetipsum clarificavit. Gr. glorificavit.

Id est, non semetipsum extulit ad gloriam pontificalem, illam non ambivit, non usurpavit.

Sed qui locutus est,... id est, sed Pater æternus, qui in Psal. 2, Jesum agnovit et glorificavit ut filium, dicens ei: *Filius meus es tu* naturalis, *ego hodie*, id est, in hoc æternitatis semper stantis die *genui te*, ex meâ substantiâ. Vide cap. 1, ℣. 5.

A Deo natum esse, præparatio est ad hoc, ut à Deo etiam ordinatus sit, ait Theophylactus.

Eumdem Jesum pontificem constituit, et ut pontificem glorificavit in alio Psalmo, scilicet, 109.

Hæc Psal. 2 citatio: *Filius meus es tu,..* secundùm aliquos probat pontificatum Christo competere jure suæ generationis æternæ quæ est quædam Christi primogenitura; primogeniti autem familiarum, ante legem erant familiæ sacerdotes, ait D. Hieronymus, epist. ad Evagrium.

Secundùm alios, qui de hoc primogenitorum jure non satis conveniunt, hâc citatione D. Paulus non tam probat Christi sacerdotium, quàm ipsius Christi supra omnes sacerdotes excellentiam, utpote qui Dei filius et Deus est.

Alii quidem à Deo vocati sunt, sed non à Deo patre suo; Christus à Deo, et quidem patre suo.

℣. 6. *Quemadmodum et in alio loco...* Psal. 109, *dicit* idem Pater æternus: *Tu es sacerdos secundùm ordinem.* Syr. secundùm similitudinem, etc. Vide cap. 7, ℣. 15.

Hæc est formalis probatio quòd Christus sit sacerdos; et consequenter pontifex summus: quis enim filio Dei præponeretur?

A Deo patre suo vocatus, ordinatus et consecratus est pontifex.

Videamus nunc divinum hunc pontificem in nostrâ infirmitate constitutum pro semetipso orantem.

℣. 7. *Qui in diebus carnis suæ.* Syr. cùm carne indutus esset, id est, qui Christus pontifex noster, cùm in hàc infirmâ et mortali carne adhuc viveret, malis obnoxius.

Preces supplicationesque, id est, preces non vulgares, sed valde submissas.

Supplicatio à supplicandis seu complicandis genibus dicitur.

Supplicationes igitur sunt preces humillimæ.

Ad eum, id est, Patrem suum.

Qui possit illum salvum facere à morte, scilicet, illum à morte resuscitando.

Offerens. Gr. cùm obtulisset.

Cum clamore valido et lacrymis, præ dolore nimio.

Exauditus est pro suâ reverentiâ; in Græco non est *suâ;* sed et exauditus pro reverentiâ.

OBSERVATIO LITTERALIS ET DOGMATICA.

Plerique Latini reverentiam sumunt activè, seu exauditus est propter suam religiosam erga Patrem reverentiam, seu reverentiam quâ Christus Patrem suum prosequebatur.

Alii sumunt passivè pro reverentiâ quâ Pater Christum utpote sibi consubstantialem et coæqualem prosequebatur.

Alii utrumque jungunt: tantâ reverentiâ Christus pontifex noster Patrem suum exoravit, ut et ipse Pater tam venerandum pontificem sit reveritus et pro reverentiâ exaudierit.

Ita D. Chrysostomus: tanta, inquit, fuit ejus reverentia ac pietas, ut ideo eum Deus revereretur. Theophylactus divum Chrysostomum sequitur.

Probabilius est quòd D. Paulus hìc ad orationem aspiciat quâ Christus in cruce pendens, et semetipsum ut pontifex offerens pro salute mundi, oravit et pro se, ut per resurrectionem à morte eriperetur; sive cùm clamavit voce magnâ: *Deus, Deus meus, respice in me, quare me dereliquisti?* Sive etiam cùm iterum clamans dixit *Pater, in manus tuas com-*

mendo spiritum meum, scilicet immortali corpori statim restituendum.

Ob quam orationem Christus post triduum fuit à morte liberatus : circa hoc videatur Estius.

Idem Estius probat ἀπὸ τῆς εὐλαβείας bene traductum, pro reverentiâ, contra Calvinum et Bezam traducentes, à metu scilicet damnationis æternæ in quo erat, inquiunt, Christus dum clamavit : *Deus, Deus meus, etc.* Quod blasphemum et à Cornelio à Lapide bene refutatur.

Et sane D. Chrysostomum, Theophylactum et alios Græcos qui habent *pro reverentiâ*, æquius est audire quàm nostrates hæreticos.

Videamus Christum pontificem nostrum nobis condolentem.

℣. 8. *Et quidem*. Gr. et quamvis esset filius. Syr. item.

Id est, quamvis esset Dei filius, et quidem naturalis, cui consequenter connaturalis erat felicitas, gloria, libertas ;

Didicit ex iis quæ passus est, id est, pati tamen elegit, humiliari, obedire usque ad mortem, mortem autem crucis ; sicque experientiâ didicit, seu expertus est quàm grave sit et arduum pati et obedire.

℣. 9. *Et consummatus*. Syr. et sic perfectus redditus est.

Id est, per passiones et obedientiam adductus in gloriam. Vide cap. 2, ℣. 10, *per passionem consummare*.

Factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ, quam in cruce patiens promeruit.

℣. 10. *Appellatus à Deo pontifex*... Syr. ac nominatus est à Deo, etc.

Id est, constitutus et declaratus à Deo pontifex, ob hoc scilicet suî sacrificium quod ipsemet pro peccatis nostris, ad Dei gloriam obtulit.

Quia passus est, propterea appellatus est pontifex, veluti semetipse offerens, ait Theophylactus.

Hìc itaque duplicem adverte Christi passionis effectum : nostram salutem, Christi claritatem, seu illius summi pontificatûs declarationem.

Adde tertium effectum, summam Dei gloriam.

Hucusque animalia Deo oblata fuerant, hìc Deus immolatur Deo; dignum sane Deo sacrificium.

℣. 11. *De quo nobis grandis,* Gr. multus sermo; id est, de quo Melchisedech et de ejus cum Christo, cujus figura fuit, similitudine, multa vobis possem dicere.

Et ininterpretabilis ad dicendum. Gr. et difficilis interpretatu dicere. Syr. et explicatu difficilia.

Id est, et quæ si dicerem, ægrè et vix intelligeretis.

Quoniam imbecilles. Gr. segnes facti estis auribus. Syr. quoniam infirmi estis auditu vestro.

Hìc erat locus de ordine Melchisedech agendi et convenientias explicandi quæ sunt inter hunc Melchisedech et Christum; at prudenter differt Apostolus propter infirmitatem auditorum, quos interim arguit, ut eorum attentionem excitet et acuat.

Hebræi facti fuerant segnes in addiscendo Dei verbo fortè ob persecutiones; probabiliùs ob suam titubantem fidem.

℣. 12. *Etenim cùm deberetis esse magistri, propter tempus,..* id est, cùm tandiu Evangelium audieritis, ut jam deberetis idonei esse ad illud alios docendum.

Rursum indigetis,... adhuc tamen opus habetis ut ego vos doceam ejusdem Evangelii *elementa,* id est, prima principia, rudimenta, symbolum fidei christianæ.

Et facti estis quibus lac opus sit.

Alià similitudine idem explicat; quasi diceret: Sicque more parvulorum, lacte nutriendi estis, non solido cibo.

℣. 13. *Omnis enim qui lactis est particeps.* Supple, tantùm, seu qui rudem tantùm et faciliorem fidei doctrinam capere potest.

Expers est sermonis justitiæ. Gr. inexpertus.

Id est, incapax est doctrinæ quæ de perfectâ justitiâ et sanctitate traditur sapientibus et perfectis.

Parvulus enim est in christianismo. Gr. infans.

Infanti autem lac tantùm convenit.

℣. 14. *Perfectorum autem est solidus cibus,* id est, adul-

torum verò, seu eorum qui in christianismo profecerunt, solida et perfecta doctrina, seu sublimiora mysteria sunt : ad eos pertinent, illis traduntur.

Eorum, scilicet, seu illos voco perfectos.

Qui pro consuetudine. Gr. per habitum, scilicet discendi, meditandi, docendi,

Exercitatos habent sensus, scilicet internos, seu intellectum. Gr. sensoria, quæ propriè sensus externos significant et ad animum translata, significant mentem, intellectum exercitatum et habilem ad discretionem boni et mali ; ad discernendum quid bonum, quid malum, quid catholicum, quid hæreticum.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 5, *ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.*

PRIMÒ.

Omnis Dei et Ecclesiæ minister attendat ad ea quæ in primis versibus de pontifice dicuntur, ut illa sibi propria faciat.

Omnis pontifex ex hominibus, ℣. 1.

Sacerdos itaque recordetur se hominem esse, et consequenter peccatorem.

Pro hominibus constituitur, ℣. 1.

Recordetur et se pro hominibus, seu peccatoribus, esse constitutum inter ipsos et Deum, quasi medium ; ut divina referat ad homines, et homines ad divina traducat : homines ergo doceat verbis, et factis ædificet, seu verbo et exemplo ducat ad Deum.

In iis quæ sunt ad Deum, ℣. 1.

Recordetur et se ideo constitutum esse sacerdotem, ut pro peccatoribus oret, pœnitentiam agat, preces et vota populorum offerat : at præcipuè ut sacrificium expiationis frequenter offerat pro peccatoribus, sacrificium, inquio, Corporis et Sanguinis Christi, agni Dei pro peccatis nostris immolati.

Sacerdotis ergo deliciæ sint oratio ; tota ejus vita sit pœnitentia ; centrum illius sit altare, felicitas, sacrificium.

Qui condolere possit iis qui ignorant et errant, ℣. 2.

Sacerdos ergo suæ propriæ memor infirmitatis et ad peccandum proclivitatis, compatiatur peccatoribus, non irascatur inclementer in eos, non loquatur eis durè; sed affectuosè et clementer eos sublevet, pro eis pœnitentiam agat et pro se: quia ipse peccator, et pro peccatoribus est.

Nec quisquam sumit sibi honorem, ℣. 4.

Non præsumat ergo mortalis homo divinum sibi ministerium arrogare ob honorem, ob divitias, ob requiem, aut otium; sed à Deo vocatus suscipiat illud ad laborem, ad functiones suprà dictas sedulò et cum humilitate peragendas.

Sic et Christus non semetipsum clarificavit ut pontifex fieret, ℣. 5; sed à Deo, patre suo, sacerdos constitutus, ℣. 6. Infirma nostra sensit, nobis condoluit, pro nobis oravit, supplicavit, gemuit, clamavit, lacrymatus est, ℣. 7. Et licèt Dei Filius, cui imperium, felicitas et honor debebantur, pro nobis tamen pati, humiliari, et obedire voluit usque ad mortem, mortem autem crucis, in quà, velut in arà, semetipsum pro nobis obtulit; ibique passionibus et opprobiis consummatus, nostræ salutis causa factus est, et summus noster pontifex in æternum declaratus, ℣. 9.

PRAXIS.

Summum hunc Pontificem æternum, omnium pontificum et sacerdotum principem et exemplar, oculis fidei jugiter intueamur, ut in eo sacerdotii nostri regulas studeamus.

Singulatim ergo hæc omnia à S. Paulo descripta perpendat apud se omnis sacerdos Christi, summi pontificis vicarius, et sese cum hoc sacerdotum prototypo et exemplari absolutissimo comparans, videat num, sicut ille, fuerit à Deo constitutus sacerdos; num peccatoribus compatiatur, pro illis oret, gemat, lacrymetur, laboret, patiatur, etiam mori paratus, ut illorum sit causa salutis æternæ.

Hàc saltem suì cum Christo comparatione confundatur, humilietur, annihiletur; confusus, humiliatus, annihilatus, concipiat tandem veri sacerdotis ideam quam pro suo modulo,

secundùm datam sibi gratiam, adimpleat, orando, gemendo, lacrymando, patiendo, moriendo, si necesse fuerit, pro peccatorum æternâ salute.

SECUNDÒ.

Omnis Christianus, seu Christi discipulus, attendat ad ea quæ de Christo, doctore nostro, ad nostram doctrinam et consolationem scripta sunt, ℣. 8 et 9.

Christus, licèt Dei Filius, cui connaturalis erat potestas, gloria et felicitas, pati tamen, humiliari, obedire voluit, et experientiâ scire quàm arduum sit et grave, mœrere, tædere, tristari, timere, pati, mori. Quare?

Primò, ad nostram consolationem : scilicet ut erga nos mœstos, patientes, humiliatos, afflictos, esset propensior et ad miserendum proclivior. Vide dicta capite secundo ad versum decimum octavum, et capite quarto ad versum decimum quintum.

Secundò, ad nostram doctrinam : ne scilicet, cùm talia sentimus, nos propterea putemus à Deo despectos atque derelictos.

Sicut enim Christus patiens, mœstus, tristis ad mortem, doloribus et opprobriis derelictus, non ideo minùs Dei Filius, non ideo minùs Deo charus, quinimo Filius Dei semper dilectus, in quo sibi complacuit;

Sic et christianus patiens, pauper, humiliatus, opprobriis onustus, doloribus et morti traditus, non ideo minùs Dei filius, non ideo minùs Deo charus, sed eò charior, quò Christo patienti conformior.

Si compatimur, et conglorificabimur.

Si Christo conformes fuerimus in patientiâ, et ei conformes erimus in gloriâ.

PRAXIS.

Nobis ergo in hoc infirmitatis et passionum statu constitutis quid faciendum?

PRIMÒ.

Aspiciamus in Auctorem salutis nostræ, per passiones con-

summatum ; et consolemur quòd, sicut et ipse, per passiones consummemur.

Passio est consummatio, seu perfectio, et per hoc oportet ad perfectionem pervenire, ait D. Chrysost.

Patior : ergo consummor, perficior, Christo fio similis, quodam modo deificor, fingor ad æternam beatitudinem.

Gaudebo itaque et gloriabor in infirmitatibus et passionibus meis, per quas me Deus consummat, perficit, fingit ad Christi, salvatoris mei, similitudinem, et consequenter ad æternam cum eo beatitudinis hæreditatem possidendam.

SECUNDÒ.

Aspiciamus in Auctorem salutis nostræ, ut eum patientem imitemur.

Patiens Christus oravit, supplicavit humiliter et ferventer, cum clamore et lacrymis cordis contriti et humiliati ;

Sic nobis, in tali statu constitutis, ad Deum confugiendum est precibus, supplicationibus, gemitibus, lacrymis, corde contrito et humiliato; at præcipuè hâc reverenti ac venerabundâ pietate ob quam Christus exauditus est.

Si Christus, æqualis Patri, tantâ reverentiâ Patrem precatus est, quantâ nos, homunciones, et verè nihil, Deum orare debemus !

Quò plùs humiliati sumus exteriùs, eò humiliores interiùs oremus.

ANALYSIS CAPITIS SEXTI.

Hortatur Hebræos ut ab infantiâ exeuntes, ad perfectionem contendant.

Propterea ipse Paulus in hâc epistolâ omittit christianæ fidei rudimenta, de sublimioribus divinæ sapientiæ mysteriis acturus, ℣. 1, 2, 3.

℣. 4. Ad quid enim vos per catechismum rursus instituere et ad Baptismum disponere? Cùm impossibile sit semel baptizatos, et deinde prolapsos, iterum ad pœnitentiam renovari, seu ad novam vitam regenerari?

℣. 7. Tales à Baptismo lapsi divinam timeant maledictionem: sicut enim terra sæpiùs irrigata, si fruges ferat utiles, benedicitur; sin autem spinas proferat, maledicitur, et tandem incendio cum spinis deputatur: ita anima cœlesti rore imbuta, nisi bonorum operum fructus producat, maledicto proxima est, ℣. 8.

℣. 9. Absit ut hæc dicens, malè de vobis ominer, vosque terram arbitrer infrugiferam; imo verò meliora et feliciora de vobis persuasus sum.

Novi enim quæ fuerit et quæ sit adhuc vestra in sanctos propter Deum charitas, et hanc Deus justus nunquam obliviscetur, ℣. 10.

℣. 11. Cur ergo nobis hæc duriora dicis?

Primò, ut unusquisque vestrùm eumdem charitatis fervorem habeat, non desit unus; secundò, ne fortè segnes in posterum efficiamini; tertiò, ut, è contra, sanctorum imitatores, fide et patientiâ perseveretis, et proficiatis in bono, sicque cum illis promissa bona hæreditetis, ℣. 12.

℣. 13. Recordamini Abrahæ, quantâ fide credidit, quantâ patientiâ Dei promissa exspectavit, et tandem adeptus est! ℣. 14, 15.

℣. 16. Attendite ad ipsamet promissa Abrahæ facta: Deus promisit, Deus promissum suum juramento firmavit. Quare?

Ut nos, spirituales Abrahæ filii, promissionis hæredes, firmiùs crederemus, patientiùs exspectaremus; et securi de promissione Dei juramento firmatâ, bona nobis promissa spe amplecteremur et tenacissimè apprehenderemus, ℣. 17, 18.

Hæcque spes, quasi anchora, nostras animas in hujus sæculi tempestatibus redderet firmas, sic tamen earum fluctuationem impediens, ut eas ad portum æternæ beatitudinis perduceret, ℣. 19.

Quò Jesus Christus, prodromus noster, introivit, factus in æternum pontifex secundùm ordinem Melchisedech, ℣. 20.

CAPUT SEXTUM.

Textus.

1. Quapropter intermittentes inchoationis Christi sermonem, ad perfectiora feramur, non rursum jacientes fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis, et fidei ad Deum.

2. Baptismatum doctrinæ, impositionis quoque manuum, ac resurrectionis mortuorum et judicii æterni.

3. Et hoc faciemus, siquidem permiserit Deus.

4. Impossibile est enim eos qui semel sunt illuminati, gustaverunt etiam donum cœleste, et participes facti sunt Spiritûs sancti;

5. Gustaverunt nihilominus bonum Dei verbum, virtutesque sæculi venturi,

CAPUT SEXTUM.

Paraphrasis.

QUONIAM, sicut mox dixi, perfectorum solidus est cibus, ut vos ex infantiâ exeuntes, ad perfectionem contendatis, omissis christianæ doctrinæ rudimentis, ad altiora ejusdem doctrinæ mysteria feramur;

Non rursum vos instituentes in iis quæ sunt christianismi fundamenta, quales sunt pœnitentia Baptismum præcedens, quâ receditur à peccatis quæ sunt opera mortua et mortem promerentia;

Fides, quâ acceditur ad Deum, quæ est animæ vita et vitæ fons.

Qualia sunt et ea quæ spectant ad doctrinam catechisticam, de Baptismo, de sacramento Confirmationis;

De resurrectione mortuorum et de judicio universali, in quo boni æternâ felicitate præmiabuntur, mali verò suppliciis cruciabuntur æternis.

His, inquam, et talibus elementis omissis, ad altiora feremur, si Deus concesserit.

(Quid enim necesse est per catechismum vos rursus instituere de his initialibus et ad Baptismum disponentibus?)

Siquidem impossibile est, ex Dei ordinatione, eos qui semel baptizati sunt,

Quique, condonatis per Baptismum peccatis, experti sunt spiritualem illam dulcedinem, quâ Deus solet animæ sanctæ gustum reficere;

Et qui per manuum impositionem acceperunt Spiritum sanctum;

Et per hunc Spiritum gustaverunt spiritualem divinæ gratiæ dulcedinem;

Et in ullâ dulcedine quasi prægustârunt æternam futuri sæculi felicitatem;

6. Et prolapsi sunt; rursus renovari ad pœnitentiam, rursum crucifigentes sibimetipsis Filium Dei, et ostentui habentes.

7. Terra enim sæpe venientem super se bibens imbrem, et generans herbam opportunam illis à quibus colitur, accipit benedictionem à Deo.

8. Proferens autem spinas ac tribulos, reproba est et maledicto proxima, cujus consummatio in combustionem.

9. Confidimus autem de vobis, dilectissimi, meliora et viciniora saluti: tametsi ita loquimur.

10. Non enim injustus Deus, ut obliviscatur operis vestri, et dilectionis quam ostendistis in nomine ipsius, qui ministrâstis sanctis et ministratis.

11. Cupimus autem unumquemque vestrûm eamdem ostentare sollicitudinem ad expletionem spei usque in finem.

12. Ut non segnes efficiamini, verùm imitatores

Et deinde, his Dei donis spretis, relapsi sunt, sive in antiquam perfidiam, à fide Christi deficientes, sive in dedecora prioris vitæ, voluptuosè viventes;

Impossibile est, inquam, eos illam iterum novitatem consequi quam priùs in Baptismo receperunt;

Quia cùm Baptismus sit nobis vice crucis, sitque nostra cum Christo crucifixio, Baptismi reiteratio esset nova Christi crucifixio in nobis, nova opprobriorum Christi in nobis renovatis.

Hoc autem absurdum, quia sicut semel pro nobis mortuus est Christus; ita semel cum illo mortui sumus in Baptismo.

(Talibus ergo prolapsis non est speranda Baptismi renovatio, sed timenda Dei maledictio et punitio:) sicut enim terra quæ pluviam frequenter in se venientem combiberit, et herbam suis colonis utilem genuerit, ampliorem accipit benedictionem à Deo, qui fruges ejus ad maturitatem adducit;

At quæ sæpius irrigata, bene culta, spinas profert et tribulos, reprobatur, affinis maledictioni, illiusque finis combustio:

(Ita erit de animâ proficiente in doctrinâ Christi, et de animâ suam negligente salutem.)

Absit autem, fratres dilectissimi, ut hæc dicens, vos arbitrer terram sterilem et maledicto affinem; imò de vobis meliora persuasi sumus, et quæ salutem promittant, non exitium, Deo vobis usque in finem auxiliante.

Non enim injustus est Deus, ut obliviscatur benefactorum vestrorum, et specialim charitatis quam ob nominis illius gloriam exhibuistis erga sanctos quibus ministrâstis olim, et adhuc ministratis hodie.

(Sed hâc usus sum similitudine, hæcque duriuscula dixi vobis,) quia vestrûm omnium salutem vehementer exoptans, opto etiam ut unusquisque vestrûm eumdem charitatis fervorem exhibeat usque ad finem vitæ.

Ut quod speratis, in vobis omnibus et singulis impleatur æternæ felicitatis possessione.

Hæc etiam duriora dixi ut stimulos vobis subjiciam quibus

eorum qui fide et patientiâ hæreditabunt promissiones.

13. Abrahæ namque promittens Deus, quoniam neminem habuit per quem juraret, majorem, juravit per semetipsum,

14. Dicens : Nisi benedicens benedicam te, et multiplicans multiplicabo te :

15. Et sic longanimiter ferens, adeptus est repromissionem.

16. Homines enim per majorem suî jurant; et omnis controversiæ eorum finis ad confirmationem, est juramentum.

17. In quo abundantiùs volens Deus ostendere pollicitationis hæredibus immobilitatem consilii sui, interposuit jusjurandum :

18. Ut per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem :

vos excitem, ne fortè segnes efficiamini et languidiores quàm vellem;

Sed, è contra, magis ac magis in bono proficiatis, sanctorum imitatores qui Christi promissis firmiter credentes, et in bonorum operum exercitio et malorum patientiâ longanimiter perseverantes, æternam felicitatem hæreditario tandem jure possident.

Unum exemplum profero, Abrahæ scilicet, omnium credentium patris: Deus namque illi maxima promisit, promissaque sua etiam juramento firmavit; et quia Deus neminem sibi superiorem habet per quem juret, per semetipsum juravit.

In hunc ergo modum juravit: *Per memetipsum juravi, quia fecisti hanc rem, etc.* Genes. 22. 16. *Benedicam tibi, et multiplicabo semen tuum, etc.* Genes. 22. 17.

Abraham autem hâc Dei promissione acceptâ, Dei juramento securus, longo et patienti animo inter adversa perseverans, rem sibi promissam adeptus est.

(Ita erit et de vobis, si credentes in bonorum exercitio et malorum patientiâ perseveretis.)

(Ad hoc, scilicet, ut in fide et in patientiâ perseveretis, Deus Abrahæ loquens juravit;) quia enim homines solent per majorem se jurare, ut veritatem à se assertam confirment; ita ut apud illos juramentum sit omnis controversiæ finis et veritatis confirmatio;

Hinc Deus humanum morem imitatus, cùm vellet nobis, spiritualibus Abrahæ filiis, et promissionis ei factæ hæredibus, insigniter declarare consilii sui firmitatem, promissionem suam juramento interposito confirmavit.

Ut per duas res, promissionem scilicet et juramentum, quæ sunt immutabiles, quibusque Deus, prima veritas, et summa veracitas, nec falli potest, nec fallere;

Maximam et firmissimam habeamus consolationem in hujus vitæ procellis.

Nos qui hoc naufragum relinquentes sæculum, Christique fidem amplexi, confugimus ad apprehendendam et firmissimè tenendam spem futurorum bonorum nobis propositorum et pro hæreditate promissorum.

19. Quam sicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam, et incedentem usque ad interiora velaminis:

20. Ubi præcursor pro nobis introivit Jesus, secundùm ordinem Melchisedech pontifex factus in æternum.

Hanc bonorum æternorum spem habemus quasi anchoram tutam et firmam, quæ animam nostram in hujus sæculi tempestatibus ita stabilem reddit, ut illius tamen cursum non retardet :

Sed fluctuationem impediens, eam continuè perducit ad portum cœlestis gloriæ;

Seu usque in empyreum cœlum, cujus figura erat Sanctum sanctorum, pars interior templi, oppanso velamine ab aliis partibus, velut sacratior, separata.

In hoc verè Sanctum sanctorum Jesus Christus prior, tanquam noster præcursor, introivit nobis locum paraturus, nosque membra sua secum citò accersiturus; introivit prior et pro nobis Patrem oraturus, æterno quippe donatus est sacerdotio, factus pontifex secundùm ordinem Melchisedech, semper vivens ad interpellandum pro nobis, cap. 7, ℣. 25.

Commentarius in Cap. 6.

Quapropter : hæc illatio deducitur ex omnibus à ℣. 11, dictis in cap. 5, quasi diceret :

Quia perfectorum solidus est cibus, infantium verò lac, et ne vos diutius tales maneatis quales dixi, infantes ac parvuli; sed è contra, ut viri tandem perfecti esse nitamini, ideo omittamus.

Hebræorum enim infirmitatem exprobravit Apostolus, non ut animum despondeant, sed ut eos excitet et acuat.

Intermittentes, id est, omittentes. Syr. omittamus.

Inchoationis. Gr. initii Christi sermonem, id est, rudimenta christianæ doctrinæ; seu principia quibus rudes in Christo, seu catechumeni initiantur.

Ad perfectiora. Gr. ad perfectionem feramur, id est, ad altiora ejusdem doctrinæ mysteria feramur. Syr. veniamus.

Quasi diceret : Jam diutius infantes fuistis, jam diutius quasi parvuli rudimentis adhæsistis, jam tandem sublimiora divinæ sapientiæ arcana, ut viri perfecti, intelligite; id est, ut ex cap. 7. patebit, figuras in veteri Testamento latentes et ad Evangelium pertinentes, v. g., Melchisedechi sacerdotium Christi sacerdotii figuram intelligite.

Non rursum jacientes fundamentum,.. id est, non iterum vobis ea repetentes quæ jampridem didicistis, et sunt christianismi fundamentum.

Pœnitentiæ ab operibus mortuis, v. g., non repetam quæ didicistis de pœnitentiâ Baptismum præcedente, quâ receditur à peccatis quæ sunt opera mortua et mortem promerentia.

Et fidei ad Deum, hìc et in secundo versiculo subintellige, *Non rursum jacientes fundamentum*, seu non repetam quæ vobis dicta sunt de fide quâ acceditur ad Deum qui est animæ vita et fons vitæ.

℣. 2. *Baptismatum doctrinæ*, id est, *nec rursum ja-*

cientes fundamentum doctrinæ catechisticæ de Baptismo, quæ catechumenis tradi solet.

Dicit *baptismatum*, sive propter trinam immersionem, sive propter tria baptismata, fluminis, flaminis, et sanguinis.

Sive etiam, quia varia et diversa erant tunc baptismata, Judaica, Joannis et Christi; et hoc ab aliis valde distinguendum erat in doctrinâ catechisticâ.

Impositionis quoque manuum, id est, sacramenti Confirmationis, quod per manuum impositionem confertur, solebatque tunc adultis conferri statim à Baptismo.

Ac resurrectionis mortuorum, de quâ scilicet in Symbolo fidei, et quæ in ipso Baptismo repræsentatur, Rom. cap. 6, ℣. 4.

Et judicii æterni, in quo boni præmiabuntur, mali punientur in æternum.

Hinc docemur ordinem quo solebant apostoli christianam tradere doctrinam.

Primò, excitabant ad pœnitentiam de peccatis.

Deinde fidem in Deum et in Christum exigebant.

Postea Baptismum proponebant, cujus virtutem explicabant.

Baptizatis postmodum manus imponebant, ut per sacramentum Confirmationis Spiritum sanctum et robur gratiæ reciperent, quo generosiùs pro fide decertarent.

Denique, ad constantiam excitabant spe gloriosæ resurrectionis et æternæ vitæ; et ab apostasiâ deterrebant damnationis æternæ metu.

℣. 3. *Et hoc*, id est, scilicet ut, omissis fidei rudimentis, ad altiora feramur; hoc, inquam, favente Dei gratiâ quam spero, faciam in sequentibus.

℣. 4. *Impossibile est enim...*

Dat rationem ob quam de fundamentalibus christianismi veritatibus hic non agat, ne scilicet hujus doctrinæ repetitione foveret errorem quorumdam Hebræorum, putantium quòd sicut in judaismo sæpius baptizabantur ut à legalibus immunditiis sanctificarentur; sic in christianismo multoties possent

baptizari et priorem assequi gratiam : hincque liberiùs peccabant, et dissolutè viventes, et à fide deficientes.

De hoc errore Hebræorum, vide D. Chrysostomum, Theodoretum, Theophylactum, Erasmum etiam in annotationibus, D. Thomam, in ℣. 6. Gagnæum.

Hunc ergo errorem ut prorsus exstinguat Apostolus, et Hebræos ab apostasià penitùs deterreat, ait :

Impossibile est enim, quasi diceret : Frustrà vos de his initialibus et ad Baptismum disponentibus rursum instruerem ; impossibile est enim semel baptizatos, et deinde à fide prolapsos per pœnitentiam baptismalem ad novam vitam regenerari.

Hic sensus clariùs patebit ex singulorum verborum explicatione.

Impossibile est: non dixit inutile, indecorum ; sed *impossibile,* ut ad desperationem eos injiciat, et ne omnino sperent se denuo posse baptisma consequi. Theophylactus post D. Chrysostomum.

Eos qui semel illuminati sunt. Syr. qui semel ad Baptismum descenderunt.

Baptismus à Græcis vocabatur φωτισμὸς à Latinis illuminatio ; hinc et Apostolus infià, cap. 10, ℣. 31, baptizatos vocat illuminatos.

Itaque sensus est : *qui semel illuminati sunt* lumine fidei per Baptismum, in quo habituale fidei lumen infunditur baptizato, et per quem Christus *nos de tenebris transfert in admirabile lumen suum,* id est, in Ecclesiam. 1. Petri 2, ℣. 9.

Gustaverunt etiam donum cœleste. Syr. donum illud quod è cœlis est, id est, sanctam Eucharistiam, ait Primasius, quæ baptizatis conferri solebat.

Vel, juxta D. Chrysostomum : qui, perceptâ per Baptismum remissione peccatorum, gustaverunt, et experientiâ cognoverunt conscientiæ pacem, et spiritualem illam dulcedinem quæ solet animæ sanctæ gustum reficere.

Et participes facti sunt Spiritûs sancti. Syr. et acceperunt

Spiritum sanctum, scilicet per Confirmationis sacramentum : tunc autem plerumquè communicabantur charismata Spiritûs sancti.

℣. 5. *Gustaverunt nihilominus bonum...* Gr. et pulchrum gustaverunt, etc. Syrus. gustaveruntque bonum, etc. *Nihilominus* itaque hìc idem est ac *etiam.*

Sensus ergo est : gustaverunt etiam spiritualem divini verbi suavitatem, juxta illud Psal. 118? *Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua!* et ex illo præsenti gustu interno verbi Dei, et spirituali gratiæ Dei suavitate, agnoverunt quasi ex prægustu.

Virtutes sæculi futuri, id est, quid Deus possit per gloriam in futuro sæculo, seu quid divina virtus operatura sit in animabus et corporibus Sanctorum post resurrectionem per totam æternitatem ;

Seu quanta futura sit Sanctorum in cœlis æterna beatitudo, cùm tantam et mortalibus conferat felicitatem.

℣. 6. *Et prolapsi sunt,* id est, et postea his omnibus spretis, prolapsi sunt in antiquam perfidiam, seu à fide deficientes, sive in dedecora prioris vitæ relabentes.

Rursus renovari ad pœnitentiam : id est, impossibile est, inquam, tales in pœnitentiam, id est, per pœnitentiam baptismalem, seu quæ præcedit Baptismum, de quâ ℣. 1,

Rursus renovari, id est, eam iterum novitatem consequi quam priùs in Baptismo receperunt.

In Gr. hodierno, *est renovare :* juxta quem est subintelligendum sese renovare; vel fieri non potest ut sacerdotes eos renovent.

Sed syriaca versio et arabica et æthiopica habent *renovari.* Etiam Chrysostomus.

Non negat Apostolus quin tales apostatæ et peccatores possint resipiscere, et per pœnitentiæ sinceræ dolores et lamenta possint ad Dei gratiam redire ; sed negat quòd possint *rursus renovari,* id est, peccatorum suorum veniam rursus recipere per viam regenerationis, seu renovationis, sicut in Baptismo receperunt, ubi culpâ et pœnâ omnino dimissis, nova facti sunt in Christo creatura.

Hoc inter Baptismum et Pœnitentiam discrimen bene divus Chrysostomus explicat, dicens :

Renovare, seu novos facere, solius est Baptismi ; Pœnitentiæ autem est eos qui novi facti sunt, et à peccatis deinde inveteraverunt, à vetustate liberare (quasi diceret : Non renovat, sed quasi resarcit).

Addit idem Chrysostomus.

Ad illum autem, id est, ad priorem splendorem non licet reducere : illic enim totum est gratia.

Quasi diceret : Homo per Baptismum renovatus, totus est gratia : in illo nihil restat nec culpæ, nec pœnæ solvendæ : ad hunc splendorem non reducit Pœnitentia ; sic enim culpam delet, ut non omnem pœnam ordinariè dimittat.

Homo per Baptismum renovatus, culpis et pœnis omnibus dimissis, securus est de suâ salute æternâ.

Non ita de pœnitente, qui nunquam de veniâ securus est, qui et de propitiato peccato non debet esse sine metu ; sed qui gemens et tremens debet exspectare terribile Dei judicium, ut cap. 10.

Rursum crucifigentes sibimetipsis... id est, hâc Baptismi reiteratione *rursum,* ad suam propriam utilitatem, *Filium Dei* in imagine *crucifigentes et ostentui habentes*. Syr. ignominiâ afficientes, infamantes, id est, et illum opprobriis et ludibrio publicè exponentes.

His verbis D. Paulus ex D. Chrysostomo rationem reddit cur non possit reiterari Baptismus : hæcque ratio sanè fundamentalis est in doctrinâ divi Pauli.

Etenim, ut ipse Rom. 6, docet, Baptismus est nostra cum Christo crucifixio, mors et sepultura : *In morte Christi baptizati sumus.*

Ergo qui secundâ vice baptizatur, quantùm est in se rursus Christum affigit cruci, ejusque renovat opprobria in imagine saltem et signo.

Hoc autem absurdum, quia tunc signum et sacramentum mortis Christi non concordat cum re significatâ. Semel enim tantùm mortuus est Christus.

Sicut ergo unica fuit mors Christi; ita et unicum est Baptisma, quod est illius mortis sacramentum.

Et hæc est interpretatio D. Chrysostomi, Theodoreti, Theophylacti; imò communis est apud antiquos Patres, tum græcos, tum latinos.

Hanc sequitur D. Thomas, eamque tribuit D. Augustino; Estius attribuit et D. Ambrosio, D. Damasceno.

Et sanè videtur Apostolicæ menti valde conformis, tum ex ipso contextu, tum ex singulorum verborum proprietate, ut supradicta legenti patere potest.

Est tamen alia inter recentiores valde communis expositio, quâ per *impossibile* intelligitur difficile; per *prolapsos* intelliguntur quilibet post Baptismum gravissimi peccatores; per *renovari in pœnitentiam*, intelligitur pœnitentia propriè dicta, quæ talibus peccatoribus est valde difficilis et moraliter impossibilis.

Juxta hanc interpretationem, hæc verba *rursum crucifigentes... ostentui habentes* non referuntur ad *renovari*; sed ad *prolapsi sunt*, hujusque lapsûs sunt exaggeratio.

Quasi diceret Apostolus quòd peccatores isti, peccatis suis Christum, quantùm est in se, rursus crucifigunt ejusque renovant opprobria; quia peccatum, opprobriorum et mortis Christi causam, renovant.

Utraque interpretatio catholica et vera est, id est, nihil non verum affirmat.

Verum enim est et quòd non reiteretur Baptismus, sicque ex Dei ordinatione impossibilis sit per baptismalem pœnitentiam renovatio.

Et verum est quòd ii qui, post multas acceptas à Deo gratias, graviter et obstinatè peccant, vix et raro per veram pœnitentiam convertantur;

Tum quia ex unâ parte retinet eos in peccatis sua propria habitualis malitia;

Tum quia ex alterâ parte fons gratiæ et ros misericordiæ (specialis scilicet) quasi exsiccatur, illorum exorbitante ingratitudine.

Adeo terribile est Deum contemnere et quasi irridere!

Sed quænam Apostolicæ menti conformior? Id ex contextu et ex verborum Apostolicorum proprietate judicet lector.

Primæ expositioni favet verbum *impossibile;* quod D. Paulus in hâc epistolâ sumit non pro re difficili, sed pro re verè impossibili. Vide in hoc cap. 6, ℣. 18; cap. 10, ℣. 4: cap. 11, ℣. 6.

Favent et hæc verba, *semel illuminati, et rursum renovari,* quæ apud D. Paulum conveniunt Baptismo, quo per excellentiam illuminamur, et qui lavacrum est renovationis.

Favet denique *rursum crucifigentes,* quia Baptismus est nobis vice crucis, et sacramentum Christi mortis. Ex eodem D. Paulo, Rom. 6.

Secundæ expositioni favet hæc locutio *renovari in pœnitentiam.*

Favet et ℣. 7 et 8 similitudo, quæ Pœnitentiæ meliùs convenit.

℣. 7. *Terra enim sæpe venientem...*

Rem illustrat eleganti similitudine: homo comparatur terræ; gratia cœlestiaque dona de quibus ℣. 4 et 5, comparantur imbri; bona opera comparantur frugibus; dominus terræ et fructuum Deus est, à quo majorem benedictionem accipiunt qui benè operantur.

Terra igitur, si pluviam in se sæpius effusam exceperit, et herbas genuerit iis à quibus colitur utiles, majorem *accipit à Deo benedictionem;* quia libentiùs et diligentiùs à suis dominis culta, majorem etiam accipit à Deo frugum et fructuum abundantiam.

Vel quia Deus fruges ejus adducit ad maturitatem.

℣. 8. *Proferens autem spinas...*

Mali sunt terra proferens spinas; spinæ autem et tribuli sunt christianæ religionis contemptus, mala opera; maledicti fieri, damnatio; incendium, pœna inferni, seu infernus.

Si autem, postquam venientem in se pluviam sæpe biberit, spinas profert et herbas cultoribus suis importunas, one

ratur maledicto, et deputatur incendio cum suis spinis et tribulis.

Cujus consummatio. Gr. finis. Syr. sed finis ejus est combustio, id est, illius finis et exitus erit ut comburatur.

Per metonymiam dicitur terra comburi, cùm spinæ, tribuli et inutiles herbæ quæ terræ superstant, comburuntur.

OBSERVATIONES DOGMATICÆ ET MORALES.

Ex utrâque sexti versûs interpretatione

Collige quòd perversè hoc loco abutebantur Novatus et Novatianus, qui lapsis post Baptismum denegabant Pœnitentiam.

Et manifestè contra D. Pauli mentem, qui eam incestuoso Corinthio non denegavit, et qui præterea in hâc et in aliis epistolis suis fideles ad pœnitentiam frequenter hortatur.

Ex enumeratione gratiarum in ℣. 4 et 5. factâ à D. Paulo,

Collige quòd non catechumeni tantùm, aut recèns baptizati, lapsui sint expositi, verùm etiam et qui plurimum in christianismo profecerunt.

Hincque collige quòd cum timore et tremore continuo tuam debeas salutem operari; quia nullus est status, nullusque profectus in hàc vitâ qui nos planè securos et à periculo reddet immunes.

Ex comparatione in ℣. 7 et 8. contentâ,

Collige quantà fidelitate debeas cœlestis gratiæ pluviam recipere eique cooperari, et ex illo cœlesti succo fructus bonorum operum producere, à Deo benedicaris.

In te reflexus, attende et vide an terra sis frugifera, an sterilis? et ideo quid debeas exspectare, an benedictionem? an maledictionem?

Time ne tibi dicatur à Christo quod ficulneæ infructuosæ *Nusquam ex te fructus nascatur: utquid terram occupat?*

℣. 9. *Confidimus autem de vobis.* Gr. persuasi sumus.

Temperat Apostolus posteriorum verborum duritiem; quasi diceret: Absit ut hæc dicens, talia de vobis arbitrer, ni-

mirum quòd sitis *terra spinas proferens, maledicto proxima, etc.* Persuasi mihi *de vobis*, id est, de plerisque vestrûm,

Meliora et viciniora. Gr. proxima saluti. Syr. propinqua, id est, quæ salutem promittunt, non exitium.

Tametsi ita loquimur de quibusdam terræ infrugiferæ similibus, ut divinæ gratiæ fideliter respondeatis, ne tales sitis unquam.

℣. 10. *Non enim injustus est Deus...*

Dat rationem cur bene speret de illis: scilicet, quia bene cœperunt, multaque charitatis opera propter Deum exercuerunt et adhuc actu exercent.

Non... injustus est *Deus.* Justitiæ est implere promissa: Deus ergo injustus quodam modo dici posset, si oblivisceretur bonorum operum eisque promissam mercedem non retribueret.

Ut obliviscatur operis vestri, id est, bonorum vestrorum operum in gratiâ factorum.

Et dilectionis. Gr. et laboris dilectionis, id est, *dilectionis* cum laboribus et molestiis conjunctæ: putatur tamen à librariis intrusum nomen *laboris.*

Quam ostendistis in nomine ipsius, id est, propter Deum vinctis et afflictis. Vide cap. 10. ℣. 33 et 34.

Qui ministrâstis, scilicet vitæ necessaria.

Sanctis, id est, Christianis vinctis et afflictis. Vide cap. 10. ℣. 33 et 34.

Et ministratis, id est, et etiam nunc ministratis pauperioribus.

Hinc collige quòd stantibus et nondum lapsis loquitur Apostolus, sed in periculo labendi.

℣. 11. *Cupimus autem...*

Mira est Apostoli nostra prudentia: modò terret, modò erigit; erectos iterum monet, quasi diceret:

Etsi de plerisque vestrûm optimè sentiam, propter illa charitatis opera quæ cum Dei gratiâ hactenus egistis, hæc tamen duriora dixi, ut vobis stimulos subjiciam, quibus unumquemque vestrûm ad perseverantiam adhorter et excitem, nullusque deficiat.

Cupimus: non dixit, volo quod erat præceptoriæ auctoritatis; sed cupio quòd est paterni affectûs, ait Theophylactuss post D. Chrysostomum.

Magno itaque charitatis affectu desidero.

Unumquemque vestrûm non dixit simpliciter, pro vobis, pro unoquoque vestrûm: adeo omnium, sive majorum, sive minorum curâ tangebatur, omnesque norat. Idem Theophylactus.

Eamdem ostentare sollicitudinem. Gr. idem studium. Syr. hanc ipsam sedulitatem ostendat.

Id est, eumdem in exercendâ charitate fervorem ostendere.

Quidam enim refrixerant, quos vult reaccendere.

Usque in finem, scilicet vitæ vestræ.

Ad expletionem spei, id est, ut quod speratis impleatur in vobis, æternæ beatitudinis possessione.

Quasi diceret: Vestram salutem æternam vehementer exopto; hinc et vestram in bonis operibus perseverantiam ardenter desidero: *Qui enim perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.*

℣. 12. *Un non segnes efficiamini.* Syr. neque torpescatis.

Id est, ut non sitis pigri et tepidi; ne vobis improperetur quòd primam vestram charitatem perdidistis. Apoc. 3.

Verùm imitatores,... sed, è contrà, proficientes in bono, imitatores sitis Sanctorum novi Testamenti, quibus ministrâstis; et Sanctorum veteris Testamenti, quorum estis filii.

Qui fide et patientiâ. Gr. per fidem et longanimitatem, id est, qui Dei promissis firmiter credentes, et ea longanimiter exspectantes,

Hæreditabunt, id est, velut hæreditatem possidebunt æterna bona illis promissa, quæ crediderunt, quæ speraverunt, et quæ, in bonis operibus perseverantes, multa interim mala passi, longanimiter exspectaverunt.

Fides salutem æternam inchoat; bona opera fide vivâ, seu per dilectionem operante facta, salutem efficiunt; per-

severantia in bono, patientia in adversis, salutem consummant.

Hinc Hebræos Apostolus hortatur exemplo Sanctorum ad fidem, ad charitatis opera, ad perseverantiam in bonis operibus, ad patientiam in afflictionibus, ut sicut et illi beatitudinem æternam hæreditent.

In Græco hodierno est, *qui hæreditant*, id est, hæreditare solent, seu jus habent hæreditarium.

℣. 13. *Abrahæ namque Deus promittens...* Abrahæ, credentium patris, exemplo probat quod dixit, fide et patientiâ promissiones Dei hæreditandas.

Id est, cùm Deus Abrahæ polliceretur, scilicet multiplicationem seminis, possessionem terræ Chanaan, omnium gentium in semine benedictionem.

Quoniam neminem habuit majorem, id est, sibi superiorem et majoris veracitatis et auctoritatis, per quem juraret,

Juravit per semetipsum. Genes. 22. ℣. 16. *Per memetipsum juravi*, dicit Dominus, etc. et hoc est quod Scriptura vocat juramentum Dei.

Quippe Deus propriè non jurat.

Juramentum enim est actus religionis quo creatura Deum honorat, dum eum, ut primam veritatem, advocat in testem veritatis alicujus assertæ.

Hoc Deo non convenit; sed dicitur jurare dum facit quod homines jurando solent facere; seu, dum suam divinam veritatem et auctoritatem citat: *Per memetipsum juro*.

℣. 14. *Dicens: Nisi*. Gr. certè. *benedicens benedicam te*, id est, beneficiis te cumulabo: *et multiplicans multiplicabo te*, id est, infinità filiorum multitudine te ditabo, quorum pater eris carnali generatione, aut spirituali per Christum filium tuum, in quo *benedicentur omnes gentes*, ℣. 18.

℣. 15. *Et sic*, scilicet, acceptâ Dei promissione sub juramento.

Firmiter credens (longanimiter ferens), longo et patienti animo inter adversa perseverans et patienter exspectans.

Adeptus est repromissionem, id est, rem sibi promissam, inchoativè in se, suisque carnalibus filiis; consummativè verò in Christo, suisque spiritualibus filiis, scilicet Christianis.

Ita igitur et vos, si firmiter credatis, si longanimiter speratis et non deficiatis, bonum promissum consequemini.

℣. 16. *Homines enim... jurant*, dat rationem cur juraverit Deus, scilicet, quia loquebatur hominibus; homines autem jurant dum volunt suas promissiones reddere firmiores.

Juravit ergo Deus, quia voluit hominum incredulitatem juramento certam reddere, ait divus Anselmus.

Syr. siquidem homines per majorem se ipsis jurant, ac de omni contentione quæ accidit inter eos, vera solutio fit per jusjurandum.

Per majorem sui, id est, se; Græcismus est.

Et omnis controversiæ eorum,... id est, et quidquid inter eos litis et contentionis agitatur, juramento sedatur: *ad confirmationem*, scilicet veritatis.

In rebus de quibus aliter constare non potest, in divino statur testimonio, tanquam in primo et firmissimo ad probandum testimonio.

Deus ipsa veritas est, omnia certissimè videt, et ad omne mendacium puniendum potentissimus est.

℣. 17. *In quo*. Syrus, quapropter, id est, quare: quia scilicet homines jurant ad confirmationem veritatis.

Hinc Deus volens,... ut nostris sese moribus, accommodaret; *abundantiùs*, id est, quàm nudâ et simplici promissione;

Vel abundantiùs in hàc quàm in aliis promissionibus.

Ostendere pollicitationis hæredibus, id est, omnibus veris Abrahæ filiis, benedictionis hæredibus,

Immobilitatem, id est, immutabilitatem promissionis suæ, seu, ut ait Syr. pollicitationem suam esse immutabilem.

Interposuit jusjurandum. Syr. eam obstrinxit jurejurando; quasi diceret: Suam Deus ipse fidem fulcit jurejurando.

℣. 18. *Ut per duas res immobiles*, scilicet, promissionem et juramentum.

Quibus. Gr. in quibus. Syr. in quibus, scilicet, duabus rebus.

Impossibile est mentiri Deum. Qui, cùm prima sit veritas et maximè verax, nec falli potest, nec fallere.

Fortissimum solatium habeamus, id est, maximam et tutissimam in hujus vitæ adversis et angustiis consolationem inveniamus, securi scilicet de Dei promissione juramento confirmatâ.

Qui confugimus... Nos spirituales Abrahæ filii, qui, relicto hoc sæculo naufrago, Christi fidem amplexi,

Confugimus ad tenendam propositam spem, id est, confugimus, in præterito, ad apprehendendam et firmissimè amplectendam spem futurorum bonorum, nobis præpositorum et pro hæreditate promissorum.

Spem per metonymiam vocat hìc objectum spei, seu rem quam speramus, scilicet æternam gloriam, nobis pro bonorum operum mercede propositam et promissam.

℣. 19. *Quam*, scilicet *spem, sicut anchoram habemus animæ...* Syr. quæ quidem est nobis velut anchora, quæ retinet animam nostram ne commoveatur.

Id est, *quam spem habemus* velut *anchoram animæ*, non qualemcumque, *sed tutam*, id est, infallibilem; *et firmam*, id est, quæ firmiter retinet quod apprehendit.

Sicut anchora tuta navim sistit, ne vi tempestatum huc et illuc agitata conquassetur; sic spes animam firmat inter hujus sæculi tempestates, ne demergatur.

Et incedentem. Gr. ingredientem, id est, ita firmat et stabilem reddit animam, ut illius fluctuationem impediens, cursum non retardet; sed illam perducit

Usque ad interiora velaminis, id est, usque ad Sanctum sanctorum, quod erat intra velum; id est, usque ad cœlum empyreum, cujus figura erat Sanctum sanctorum.

℣. 20. *Ubi præcursor*, id est, quò Jesus Christus primus *introivit*, idque nostro bono, propter nos, ut locum nobis

pararet : prodromus, antecursor, *præcursor*, quem, ut membra, citò secuturi sumus.

Secundùm ordinem Melchisedech pontifex,... id est, *pro nobis*, inquam, ingressus est, æterno donatus sacerdotio *secundùm ordinem Melchisedech, ad interpellandum pro nobis.*

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 6, *ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.*

PRIMÒ.

Ex ℣. 6. collige et observa quanto studio conservanda sit baptismalis gratia.

Primò, quia nihil illâ pretiosius; est enim renovatio quâ homo fit nova in Christo creatura, initium substantiæ Christi, filius Dei, hæres Dei, cohæres Christi, jus habens ad omnia Dei bona, totus gratia, nihil damnationis habens.

Secundò, quia illiùs jactura est irreparabilis.

Non reparatur per Baptismum, qui ex Dei ordinatione unicus est et non reiteratur: sicut mors Christi fuit unica, nunquam reiteranda.

Non reparatur per labores et lamenta pœnitentiæ quæ sarcimen est, non renovatio; non dat eumdem splendorem;

Restat semper aliquis nævus, aliqua post peccatum infirmitas in animâ; sicut in corpore post vulnus restat cicatrix, aut callosa caro;

Non dat eamdem securitatem, sed terribilis restat exspectatio judicii. Vide dicta in commentario, ℣. 6.

Utinam hæc intelligerent et saperent recèns baptizati; hæc sapientes, intelligentes et insuper novissima providentes, baptismalem gratiam conservarent studiosiùs.

SECUNDÒ.

Ex eodem ℣. 6. collige et nota quantum malum sit relapsus in peccatum, peccandique consuetudo, quæ pœnitentiam reddunt moraliter impossibilem, tum ex parte peccatoris, tum ex parte Dei. Vide commentarium ibidem.

TERTIÒ.

Ex ℣. 7 et similitudine ibi allatâ collige et nota quantâ cum sedulitate debeas cœlestem divinæ gratiæ pluviam recipere eique cooperari.

Anima tua ager Dei est; Evangelium, verbum Dei, semen est quod Deus in animâ tuâ, velut in agro suo, disseminavit; gratia per sacramenta tibi tam sæpe collata, ros est et pluvia cœlestis, quâ Deus agrum suum, animam tuam verbo fœtam irrigat.

Tuum est hanc pluviam recipere, combibere, cavere ne defluat, ei consentire, cooperari, curare ut ex eâ et per eam germinet et adolescant semina pietatis in te indita, fructusque producant Deo gratos. Hoc si facias, à Deo benediceris.

Sin autem anima tua, hàc rejectâ pluviâ cœlesti, et suffocato pietatis semine, spinas proferat et tribulos, maledictioni proxima est, et incendio statim deputanda, nisi citò emendaveris.

Non sunt hæ minæ Pauli, non sunt verba hominis; sunt Spiritûs sancti, sunt Christi, qui in ipso loquitur, ait D. Chrysostomus.

Itaque seriò attende tibi, et vide an pietatis fructus producas? an spinas? Time et cura ne germinent spinæ.

Semper bibimus, addit Chrysostomus, semper audimus, sed humorem statim perdimus: propterea oriente sole spinas producimus.

O Deus misericors! da ut anima mea, tuo sanguine tam sæpe irrigata, sit à spinis munda, et fructus tuâ gratiâ pariat tibi gratos.

QUARTÒ.

Ex ℣. 17. disce cum gaudio, et nota quòd promissio Dei facta Abrahæ sub juramento, spectet ad nos Christianos, ut firmior sit spes nostra.

Deus nobis spiritualem et æternam in Christo, et per Christum benedictionem promisit; Deus, veritas ipsa, hanc suam promissionem juramento firmavit.

O nos beatos! quorum causâ Deus jurat; sed, ô miseros! si nec juranti Deo credimus.

Itaque crede, credens spera firmiter.

Promissio Dei infallibilis est, úbi impleta est conditio sub quâ promisit.

Juramentum Dei immutabile est, Deus mentiri non potest.

His itaque duobus immobilibus innixus, spera immutabiliter, semper spera, dic cum beato Job: *Etiamsi me occiderit, sperabo in eum.*

Hæc spes sit anchora ipsi Deo, imò Dei ipsius cordi infixa, cor tuum inter undas et sæculi tempestates firmum tenens; at sic firmum et stabile, ut directè et continuè ad cor Dei, portum æternæ felicitatis, perducat.

Hæc spei praxis omnibus quidem Christianis convenit, qui, in Baptismate sæculo renuntiantes per affectum, confugerunt ad tenendam propositam fidem.

Specialiùs convenit omnibus religiosis, qui de facto per votum paupertatis omnia relinquentes, ad propositam spem confugerunt;

At specialissimè convenit alumno divi Francisci, qui per strictissimæ paupertatis votum omnibus omnino bonis, et in communi, et in particulari, renuntians, confugit *ad tenendam propositam spem.*

Itaque inter hujus sæculi fluctus et tempestates, te ab omnibus omnino creatis bonis separatum, et soli Deo, omnium bonorum fonti, per spem unitum respiciens, dic cum lætitiâ: *Mihi adhærere Deo bonum est, et ponere in Domino Deo spem meam.*

Omnia quippe creata instar aquæ fluxa sunt; tu, Deus, solus stas et perstas immobilis.

Omnia creata propriè nihil sunt; tu solus es, solus à te, solus omne ens, solus propter te.

Deus itaque cordis mei (rupes cordis mei. Hebraicè, ait Fromondus), *et pars mea, Deus, in æternum.*

QUINTÒ.

Ex ℣. 20. collige et nota duo quæ hanc spem nostram in promissione et juramento Dei fundatam acuunt et excitant.

Jesus Christus, in quo nos Deus *benedixit omni benedictione spirituali*, in cœlestem gloriam prior introivit, ut noster præcursor et noster pontifex.

Introivit. Ecce non tantummodo promissum, sed et exemplar.

Introivit pro nobis. Sicut propter nos factus est homo, sicut propter nos mortuus est, ita et propter nos resurrexit, ascendit et introivit in cœlum.

Ut præcursor, locum nobis paraturus, citò nos quoque adventuros, ascensuros significaturus.

Non est multum interstitium inter præcursorem et eos qui sequuntur; alioqui non esset præcursor, ait D. Chrysostomus.

Necesse est ergo ut nos quoque sequamur, et ascensum consequamur. Theodoretus.

Ut pontifex noster, Patrem pro nobis rogaturus.

Sicut pontifex semel in anno in Sanctum sanctorum ingrediebatur, ut pro populo interpellaret:

Ita Christus, Pontifex æternus, introivit in cœlum, Patri suo mortem suam, semel obitam, perpetuò oblaturus ac repræsentaturus, ut nos reconciliet, nobisque omnia auxilia ad secum ascendendum in cœlum necessaria impetret ac submittat.

Quis Christianus non speret?

ANALYSIS CAPITIS SEPTIMI.

AGGREDITUR Apostolus grandem de sublimi Christi sacerdotio sermonem, promissum, cap. 5, ℣. 11, ad quem ab eo loco, mentes Hebræorum præparavit, et ad quem transitum sibi fecit ultimo versu, cap. 6.

Et quia Christus sacerdos est secundùm ordinem Melchisedech,

Hinc primo versu historiam Melchisedech breviter exponit ex Genesi.

Secundo et tertio versu illam Christo mysticè sic applicat, ut ostendat omnia in Melchisedech fuisse Christi figuras: et nomen, et civitas, et status, et generatio, et duratio fuerunt Christi et ejus sacerdotii prophetica.

A quarto versu ad undecimum, duo præcipua nobis exhibet consideranda, quæ manifestè probant Melchisedech, figuram Christi, super Abraham, et consequenter super Levi et Leviticos sacerdotes, Abrahæ posteros, excelluisse.

Primum, quòd Abraham lubens et nullâ lege coactus, Melchisedecho, Christum repræsentanti, decimas dedit pro se et pro totâ suâ prosapiâ, et consequenter pro Levi, tunc in Abraham incluso; hâcque decimarum pensione Melchisedechum, et consequenter Christum agnovit et professus est Abraham se et suis omnibus posteris sacratiorem et præstantiorem.

Secundum, quòd Melchisedech, ut Christi figura, ipsum Abraham, patrem patrum, Deo charissimum, cui Deus tot eximia bona promiserat, benedixit, tanquam se minorem.

Ex his duobus bene consideratis colligite quantus et qualis fuerit Melchisedech, aut potiùs Christus à Melchisedecho repræsentatus;

Et hinc agnoscite quàm præstantius sit Melchisedechi, seu Christi sacerdotium, Levitico.

A ℣. 11 ad 18 probat per Christum, sacerdotem secundùm ordinem Melchisedech, Leviticum sacerdotium et legem Mosaicam, quæ huic sacerdotio annexa est, fuisse abrogata.

Individua est sacerdotii Levitici et legis Mosaicæ concordia: ablato itaque hoc sacerdotio et in excellentius translato, et lex ipsa cessit et in meliorem translata fuit.

Ablatum autem sacerdotium à Levi probat Apostolus ex mutatione tribûs, ℣. 14, ex mutatione ordinis, ℣. 15, ex mutatione ordinationis, ℣. 16.

℣. 18 et 19. Hujus translationis profert rationes :

Lex et sacerdotium antiqua abrogata sunt, quia ad salvandum infirma; nova lex et Christi sacerdotium introducta, quia ad salutem potentissima, et nos ad Deum approximantia.

℣. 20, 21, 22. Aliam novi sacerdotii, Novique Testamenti præcellentiam assignat, ex juramento quo Deus illorum perpetuitatem affirmat.

℣. 23, 24. Aliam dat ex immortalitate Christi, sempiternum ideo sacerdotium habentis, et consequenter fideles perfectè salvare semper potentis.

℣. 26, 27, 28. Hujus novi sacerdotis describit qualitates, quibus cæteros omnes longè præcellit.

Ipse solus, quia ex omni parte perfectus, et nullum habet peccatum, reconciliatione non indiguit, sed uno suî sacrificio omnia totius mundi expiavit peccata.

CAPUT SEPTIMUM.

Textus.

1. Hic enim Melchisedech, rex Salem, sacerdos Dei summi, qui obviavit Abrahæ regresso à cæde regum, et benedixit ei :

2. Cui et decimas omnium divisit Abraham : primùm quidem qui interpretatur rex justitiæ : deinde autem et rex Salem, quod est, rex pacis,

3. Sine patre, sine matre, sine genealogiâ, neque initium dierum, neque finem vitæ habens, assimilatus autem Filio Dei, manet sacerdos in perpetuum.

4. Intuemini autem quantus sit hic, cui et decimas dedit de præcipuis Abraham patriarcha.

CAPUT SEPTIMUM.

Paraphrasis.

Hoc tandem Christi sacerdotium secundùm ordinem Melchisedech aggredior explicare vobis, ac primò Melchisedech historiam breviter refero. Hic igitur Melchisedech rex erat civitatis dictæ Salem, pontifex Dei summi, qui Abrahamo, à cæde regum revertenti, obviam venit in signum amicitiæ, eique more sacerdotum benedixit.

Cui etiam Abraham de omni prædâ suâ decimas dedit (allegoriam nunc intelligite, et in Melchisedech Christum agnoscite).

Primò, Melchisedech idem est, juxta nominis etymon, ac rex justitiæ (quod Christo perfectè convenit, ipse enim regnum justitiæ statuit).

Deinde rex est Salem, seu rex pacis: Christus rex est pacificus.

Tertiò, dicitur sine patre, sine matre: Christus patrem in terris non habet, nec matrem in cœlis.

Quartò, sine genealogiâ dicitur: Christi autem generationem quis enarrabit?

Quintò, dicitur neque initium dierum, neque finem vitæ habens: Christus nec esse cœpit, nec esse desinet.

Melchisedech ergo in his omnibus Dei gestavit similitudinem;

At præsertim æternum illius repræsentavit sacerdotium, in hoc quòd in Scripturis sacerdotium Melchisedech exhibetur quasi perpetuum.

Nunc autem attendite et expendite quantus fuerit hic Christi typus, cui ipse Abraham, tantus patriarcha gloriosus et victor rediens, decimas dedit ex optimis quibusque spoliis.

5. Et quidem de filiis Levi sacerdotium accipientes, mandatum habent decimas sumere à populo secundùm legem, id est, à fratribus suis, quanquam et ipsi exierint de lumbis Abrahæ.

6. Cujus autem generatio non annumeratur in eis, decimas sumpsit ab Abraham, et hunc qui habebat repromissiones benedixit.

7. Sine ullâ autem contradictione, quod minus est, à meliore benedicitur.

8. Et hìc quidem, decimas morientes homines accipiunt; ibi autem contestatur, quia vivit.

9. Et (ut ita dictum sit) per Abraham et Levi, qui decimas accepit, decimatus est.

10. Adhuc enim in lumbis patris erat, quando obviavit ei Melchisedech.

11. Si ergo consummatio per sacerdotium Leviticum erat (populus enim sub ipso legem accepit) quid adhuc necessarium fuit, secundùm ordinem Melchisedech alium surgere sacerdotem, et non secundùm ordinem Aaron dici?

12. Translato enim sacerdotio, necesse est ut et legis translatio fiat.

13. In quo enim hæc dicuntur, de aliâ tribu est, de quâ nullus altari præstò fuit.

14. Manifestum est enim quòd ex Judâ ortus sit

Equidem Aaronici sacerdotes, ex decreto legis, jus habent decimas sumendi à suis popularibus, id est, à suis fratribus, Abrahæ posteris, sicut et ipsi filii sunt Abrahæ, et lex populo præcipit decimas sacerdotibus dare.

Verùm Melchisedech, alienus à genere judaico, ab Abrahamo decimas accepit, et Abrahamus, gentis nostræ pater, nullâ lege jussus, decimas ei lubens dedit;

Insuper et Melchisedech Abrahamum, tantum et talem patriarcham, in quo, juxta Dei promissum, gentes erant benedicendæ, benedixit, velut se minorem.

Extra controversiam enim est quòd qui minor est, ab eo qui præstantior est ipso benedicitur.

Et quidem juxta legem Leviticam, decimas accipiunt sacerdotes mortales: in Genesi autem is decimas accipit de quo testatum est quòd vivat, et velut immortalis exhibetur, et perpetuo fungitur sacerdotio.

Quin, ut ita dicam, ipse Levi, qui nunc decimas accipit, tunc in Abrahamo, patre suo, decimas obtulit Melchisedecho.

Levi enim cum totâ tribu suâ adhuc erat in lumbis patris sui, etper eum decimas pendebat oblatas: hâc que decimarum pensione, Melchisedech, Christi figuram, se et suis superiorem agnoscebat.

Quòd si perfectum erat sacerdotium Leviticum, vimque perficiendi, seu justificandi habebat (tempore enim hujus sacerdotii lex populo data est), quid opus erat præterea alium exoriri sacerdotem, qui non secundùm ordinem Aaron, sed secundùm ordinem Melchisedech diceretur?

Etenim, cùm individua sit sacerdotii Levitici et legis Mosaicæ societas, translato sacerdotio à Levi, necesse est ut et legis forma commutetur.

(Translatum autem à Levi sacerdotium probat Psal. 109); is enim de quo loquitur ille psalmus, non est ex tribu Leviticâ; sed ex eà tribu unde nullus hactenus astitit altari:

Palam enim est quòd Dominus noster Jesus Christus ortus

Dominus noster : in quâ tribu nihil de sacerdotibus Moyses locutus est.

15. Et ampliùs adhuc manifestum est, si secundùm similitudinem Melchisedech exsurgat alius sacerdos,

16. Qui non secundùm legem mandati carnalis factus est : sed secundùm virtutem vitæ insolubilis.

17. Contestatur enim : Quoniam tu es sacerdos in æternum, secundùm ordinem Melchisedech.

18. Reprobatio quidem fit præcedentis mandati, propter infirmitatem ejus et inutilitatem :

19. Nihil enim ad perfectum adduxit lex; introductio verò melioris spei, per quam proximamus ad Deum.

20. Et quantùm est, non sine jurejurando (alii quidem sine jurejurando sacerdotes facti sunt ;

21. Hic autem cum jurejurando, per eum qui dixit ad illum : Juravit Dominus et non pœnitebit eum : tu es sacerdos in æternum);

22. In tantùm melioris testamenti sponsor est Jesus.

23. Et alii quidem plures facti sunt sacerdotes, idcircò quòd morte prohiberentur permanere.

24. Hic autem eò quòd maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium.

25. Unde et salvare in perpetuum potest accedentes

sit è tribu Juda, cui Moyses sacerdotium non attribuit: constat ergo de tribu in tribum translatum esse sacerdotium.

Et hoc evidentiùs adhuc apparet, ex eo quòd alius exsurgat novus sacerdos, à Deo promissus et datus, secundùm ordinem Melchisedech,

Qui non secundùm legem carnalis successionis creatus sit, sed secundùm vim vitæ immortalis; ita ut nec cuiquam successerit, nec successori det locum.

Juxta Davidicum vaticinium: *Tu es Sacerdos in æternum, etc.*

Porro rejicitur Aaronicum sacerdotium et lex Mosaica, non quòd mala sint, sed quia imperfectiora et insufficientia ad justificandos homines:

Nullum enim hominem lex potuit ad veram justitiam perducere.

Sacerdotium verò Christi et lex nova subintroducta sunt, quia sunt ad justificandum potentissima, spemque dant nobis certissimam veræ justitiæ, per quam Deo proximi reddimur et grati.

Et in quantum Jesus Christus non sine jurejurando factus est sacerdos (nam Aaronici quidem sine juramento facti sunt sacerdotes;

Christus verò sacerdos cum juramento constitutus est à Patre, qui, teste David, dixit ad eum: *Tu es Sacerdos, etc.* et non solùm dixit, sed et juravit, quia ratum et fixum esse decrevit,

In tantùm idem Jesus Christus nobilioris et præstantioris testamenti mediator institutus est.

Et sacerdotes quidem Levitici, etiam summi, plures successivè facti sunt, eò quòd non permanerent; sed per mortem alter alteri succedebat;

Jesus autem eò quòd immortalis est, et sacerdos à Patre in æternum constitutus, sacerdotium non transmittit.

Unde et eos qui per ipsum accedunt ad Deum potest per-

per semetipsum ad Deum, semper vivens ad interpellandum pro nobis.

26. Talis enim decebat ut nobis esset pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, et excelsior cœlis factus:

27. Qui non habet necessitatem quotidie, quemadmodum sacerdotes, priùs pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populi: hoc enim fecit semel, seipsum offerendo.

28. Lex enim homines constituit sacerdotes, infirmitatem habentes: sermo autem jurisjurandi, qui post legem est, Filium in æternum perfectum.

---

fectè salvare, quia semper vivit, perpetuumque sacerdotium exercens, semper intercedit pro nobis.

(Et sanè in hâc perfectâ et cœlesti lege gratiæ)

Decebat ut talis esset nobis pontifex,

Pius et omni justitiâ plenus,

Absque ullâ malitiâ,

Nullâ peccati maculâ inquinatus,

A peccatorum moribus longè positus,

Supra omnem creaturam, non tantùm humanam, sed et angelicam sublimatus,

Qui non egeret, sicut Mosaici pontifices, quotidie pro peccatis propriis hostias offerre, deinde pro delictis populi.

Noster enim Pontifex unam semel victimam obtulit non pro suis peccatis, quia nullum habuit; sed pro totius mundi peccatis; non pecudem, sed semetipsum.

Nam lex Mosaica, quia infirma et imperfecta, sacerdotes constituit infirmos, mortales, ad peccatum pronos:

At sermo Dei juratus, qui post legem ore Davidis fuit pronuntiatus, licèt æternus, sacerdotem constituit, non hominem quemlibet, sed Filium Dei; non ad breve tempus, sed in æternum; non infirmum, sed ex omni parte perfectum.

Commentarius in Cap. 7.

℣. 1. Hic *enim Melchisedech.* yr. porro, hic, etc.

En grandis ille sermo promissus in capite 5, ℣. 11, ad cujus intelligentiam, Hebræorum mentes multis abhinc acuit Apostolus, et ad quem in ultimo capitis sexti versu, commodum sibi transitum fecit.

Hic igitur *Melchisedech*, quem proximè memoravi, et de quo etiam supra,

Illius historiam breviter refert ex Genesi.

Rex Salem, id est, urbis quæ primùm dicta est Salem, id est, pacifica, deinde Jebus, tandem ex utroque nomine, unâ litterâ mutatâ, Jerusalem.

Hæc est communior inter veteres et recentiores opinio.

Non desunt tamen qui, post D. Hieronymum, velint esse alteram Salem, quæ Genes. 38, ℣. 18, Sichimorum dicitur.

Hujus opinionis sunt D. Anselmus, Gagnæus, quam refutant Estius, Cornelius à Lapide.

Sacerdos Dei summi, id est, Dei veri et excelsi, non idolorum.

Itaque Dei veri cultor, licèt inter idololatras Chananæos vivens.

Qui obviavit Abrahæ regresso, id est, redeunti à cæde regum, de quâ Genes. 14, ℣. 17.

Illi autem obviavit in signum amicitiæ.

Et benedixit ei, id est, et Melchisedech, ut Dei summi sacerdos, benedixit Abrahæ.

Vide citatum Genesis locum, ex quo etiam apparet quòd et Deo gratias egerit ob victoriam, oblato panis et vini sacrificio.

℣. 2. *Cui et decimas omnium divisit...* id est, cui Abraham de omni prædâ suâ decimam dedit in honorem summi Dei, cujus sacerdos erat Melchisedech.

Hocque facto Abraham, qui et ipse Dei sacerdos erat, et sæpè ei sacrificaverat, Melchisedechum agnovit sibi superiorem et suum quasi pontificem.

Primum quidem qui interpretatur...

Hìc Apostolus incipit historiam breviter relatam mysticè explicare, eamque Christo sic applicare, ut ostendat in Melchisedech omnia fuisse prophetica et Christi figuras,

Et nomen proprium, et nomen civitatis, et status, et generatio, et duratio fuêre prophetica.

Primò nomen proprium *Melchisedech*, cujus etymon, rex justitiæ : Melchi enim regem, Sedech autem, justitiam valet.

Quod Christo per excellentiam convenit : tum quia in omni rigore justitiæ pro nobis satisfecit, tum quia perfectam nobis attulit justitiam.

Deinde autem et rex Salem...

Secundò nomen urbis cujus rex erat Melchisedech.

Salem enim significat pacem.

Christus autem rex pacificus, *ipse pax nostra, pacificavit ea quæ sunt in cœlis et quæ super terram.*

Civitas in quâ regnat, seu Ecclesia, civitas est pacis, quam habet cum Deo, et quam quærit inter homines. Ecclesia autem triumphans, Jerusalem cœlestis est civitas pacis æternæ.

Christus rex justitiæ et rex pacis, de quo prædictum est in Psal. : *Orietur in diebus ejus justitia et abundantia pacis.*

Utramque, Christe rex, cordi meo tibi subdito impertire.

℣. 3. *Sine patre, sine matre.* Gr. ἀπάτωρ, ἀμήτωρ. Syr. cujus neque pater neque mater scribuntur in generationibus.

Id est, cujus neque pater neque mater exprimitur in Scripturis.

Quo benè figuratus est Christus qui patrem non habet in terris, nec matrem in cœlis.

Sine genealogiâ, ἀγενεαλόγητος, cujus genus et origo tacetur, sed qui introducitur quasi de cœlo delapsus.

Quo clarè repræsentatur Christus qui de cœlo venit, et cujus ineffabilis est generatio, tum æterna, tum humana : *generationem ejus quis enarrabit?*

Prima sine matre, secunda sine patre, inexplicabilis utraque.

Neque initium dierum, neque finem vitæ habens, scilicet in Scripturis, seu cujus ortus et interitus ignoratur.

Quo bene significatur æternitas Christi, tum à parte ante, tum à parte post.

Assimilatus autem Filio Dei... id est, et hoc ipso Christum filium Dei repræsentans, et æterni illius sacerdotii gestans imaginem.

Sicut enim reipsa Christus est sacerdos in æternum, ita sacerdotium Melchisedech in Scripturis repræsentatur quasi perpetuum, cùm nullam faciant mentionem nec de illius initio, nec de illius fine, sicut nec de vitæ illius initio et fine.

OBSERVATIONES LITTERALES, MORALES ET DOGMATICÆ.

Ex his collige et nota quòd in Scripturis nihil mysterio vacet, cùm non nomina tantùm personarum et locorum, sed et ipsum silentium significent aliquid mysticum, ut patet ex supradictis.

Quantâ ergo cum reverentiâ, quantâ et cum circumspectione legendæ sunt Scripturæ in omnibus mysticæ et divinæ!

Divinæ sunt in omnibus.

Ergo ut intelligantur, nobis ea legentibus necessarius est continuus ad Deum recursus, humiliter et assiduè à nobis invocandus Spiritus sanctus, illarum auctor, ut dignetur verborum suorum, suique silentii intelligentiam donare.

In his iisdem versibus nota et intellige ipsiusmet D. Pauli silentium; qui tot recensens similitudines inter Melchisedech et Christum Dominum, omittit silentioque tegit similitudinem in hostiâ, quæ fuit panis et vinum, Eucharistiæ figura.

Ex hoc silentio Calvinus argumentum sumpsit Missæ sacrificium negandi, sicut ex Moysis silentio de ortu et interitu Melchisedech. Alii hæretici sumpserunt occasionem negandi quòd fuerit homo; sed vel angelus, vel Dei filius vel Spiritus sanctus.

Siluit ergo D. Paulus hâc in re, ut ex se clarâ, formaliter expressâ in Genesi 14, et in evangelistis, et in suâ ad Corinthios epistolâ primâ, cap. 11, ℣. 23.

Siluit et quia hujus similitudinis mentio nihil ad suum institutum faciebat.

Scopus Apostoli est eminentiam Christi sacerdotis secundùm ordinem Melchisedech ostendere supra Leviticos sacerdotes; ideo recenset ea in quibus præcellebat Melchisedech Aaronicis sacerdotibus.

In hostiâ verò non videbatur præcellere, quia panis et vinum non præcellunt animalibus vivis, quæ Levitici sacerdotes mactabant.

Siluit denique, quia litteris committendum non erat secretum Eucharistiæ sacramentum: litteris, inquam, ad Judæos etiam infideles facilè perventuris.

Primis enim Ecclesiæ temporibus maximè cavebatur nè infidelibus et non initiatis mysteria proderentur.

Hinc Paulus ipse Philipp. 3. *Nolite sanctum dare canibus.*

Hinc toties apud sanctos Patres illud, Norunt fideles.

℣. 4. *Intuemini autem quantus sit hic...* Syr. considerate verò quàm magnus hic fuerit, etc.

Ex omnibus supra enumeratis, in quibus Melchisedech erat figura Christi, duo præsertim Apostolus vult à nobis considerari: decimas scilicet quas Abraham Melchisedecho dedit, et benedictionem quam Melchisedech dedit Abrahamo.

Quia hæc duo manifestè probant Melchisedechum, Christi figuram, excelluisse super Abrahamum, et consequenter super Levi et Leviticos sacerdotes;

Et à fortiori probant Christum Dominum ipsam veritatem, cujus figura tantùm erat Melchisedech, super ipsos excellere.

Intuemini, id est, seriò considerate quantæ dignitatis fuerit hic Christi typus.

Cui et decimas dedit... id est, cui ipse Abraham, pater patrum nostrorum et totius judaici generis auctor, dedit decimas ex optimis quibusque spoliis.

Decimæ solent ab inferioribus et laicis dari sacratioribus et dignioribus personis: quantus ergo et quàm sacer hic, etc.!

℣. 5. *Et quidem de filiis Levi...*

Ut hæc Melchisedechi excellentia clariùs elucescat, com-

parat decimas ei datas ab Abrahamo cum decimis quas Levitæ ex lege jus habent sumendi, et illas his præfert in tribus :

Primò; Aaronici sacerdotes à suis fratribus; secundò, ex legis mandato; tertiò, à suis contemporaneis decimas sumunt :

Melchisedech ab extraneo, nullâ ad id lege coacto, imò ab omnibus etiam in perpetuum futuris sacerdotibus, ℣. 8.

Et quidem. Gr. et illi quidem *de filiis Levi*, id est, Aaronici sacerdotes : omnes enim sacerdotes erant ex Aarone; Aaron autem ex Levi.

Mandatum habent, id est, jus habent ex decreto legis pro ipsis condito. Num. 18. 21; Deut. 18. 3.

Decimas sumere à populo, id est, à toto populo, etiam *à fratribus suis* leviticis, licèt illi omnes, et Levitæ et Judæi, ex eodem patre Abraham essent prognati.

Levitæ decimas sumebant à populo; et ipsi Levitæ, decimam partem decimæ offerebant Domino. Num. 18. 26.

Itaque sacerdotes Aaronici decimas sumebant à suis popularibus et à suis fratribus; non autem ab externis, et has decimas sumebant ex lege, quæ jus dabat sacerdotibus sumendi, et populo dare præcipiebat.

℣. 6. *Cujus autem generatio...* Gr. ille autem non genealogizatus ex eis, decimavit Abraham. Syr. is autem qui scriptus non est in genealogiis eorum, decimas tulit ab Abraham.

Id est, Melchisedech autem alienigena, cujus genus neque ab Aarone, neque à Levi, neque ab Abrahamo deducitur.

Decimas sumpsit ab Abraham, tanquam eo et omnibus illius posteris major et sacratior.

Subintellige : et Abraham nullâ lege coactus, sed divinitùs edoctus quis esset ille Melchisedech, Christi scilicet summi pontificis figura.

Abraham, inquam, hujus sacerdotii reverentiâ motus, decimas lubens et gaudens dedit Melchisedecho.

Et hunc qui habebat repromissiones benedixit... Alteram Paulus nobis exhibet considerandam Melchisedechi excellentiam, ex eo quòd Abrahamum benedixit.

Et hunc, id est, Abrahamum, patrem patrum, Deo charissimum, cui Deus toties et tam eximia bona promiserat, et præcipuè quòd in ipso benedicendæ forent omnes gentes; hunc, inquam, talem et tantum benedixit Melchisedech, tanquam se minorem.

℣. 7. *Sine ullâ contradictione...* Syr. Porrò, absque controversiâ, qui minor est benedicitur ab eo qui præstantior est ipso : intellige benedictione solemni et auctoritativâ.

Melchisedech ergo, qui typus erat Christi, cujus sacerdotium singulari modo repræsentabat, ipso Abrahamo qui etiam sacrificaverat et qui promissiones habebat, melior erat et præstantior.

Quantò dignior ergo Christus ipse; si enim tanta fuit umbra Christi, quantus est Christus ipsa veritas!

Hinc et collige quanta sit dignitas et præstantia in summo Pontifice, in episcopis, in sacerdotibus, ipsummet Christi sacerdotium Christi vice gerentibus.

℣. 8. *Hìc quidem decimas morientes...* ὧδε, hìc adverbium.

Tertia hìc exhibetur excellentia decimarum à Melchisedech sumptarum, et consequenter ejus sacerdotii eminentia super Aaronem, scilicet, ex perpetuitate.

Et hìc, id est, inter Judæos, seu in lege Leviticâ, ubi de decimis.

Decimas accipiunt morientes, id est, mortales sacerdotes, et quorum mortem exprimit lex quæ vult sacerdotes sacerdotibus succedere.

Ibi autem, id est, in Genesi, ubi de Melchisedech.

Contestatūr... id est, Scriptura, mortem Melchisedech silentio tegens et de ejus tantùm vitâ mentionem faciens,

Testatur quia vivit : scilicet tantùm, id est, quasi immortalem illum exhibet, ejusque sacerdotium quasi æternum, seu perpetuum :

Quasi diceret : Quia Aaronici mortales et temporanei tantùm, hinc à suis tantummodo contemporaneis decimas súmunt.

Melchisedech verò, quia quasi semper vivens, hinc ab omnibus in perpetuum sumpturus repræsentatur.

In Græco paulò aliter; ibi autem μαρτυρόμενος, contestatus, id est, is de quo testatum est quòd vivat. Syr. illic autem de quo testata est Scriptura ipsum vivere.

Infert et consequenter sacerdotium ejus fore perpetuum.

℣. 9. *Et* (*ut ita dictum sit*), id est, ut ita dicam, vel imò, si dicere licet.

Per Abraham et Levi... id est, et Levi et omnes Levitæ et sacerdotes Levitici qui decimas ab aliis accipiunt, decimas Melchisedecho dederunt per Abraham progenitorem suum; et ipsi qui benedicunt alios, in Abraham benedictionem à Melchisedecho receperunt, tanquam minores à majore.

℣. 10. *Adhuc enim in lumbis patris erat...* Levi enim erat adhuc in lumbis Abrahæ, etc.

Si ergo jus decimarum et benedictio superioritatem denotant, Melchisedech, figura Christi, fuit non Abrahamo tantùm, sed etiam et Levi et Levitis omnibus superior et excellentior.

A fortiori ergo Christus, verus Melchisedech, altissimi Dei verè summus sacerdos, Abrahamo, et Levi, et omnibus Leviticis sacerdotibus est longè præstantior.

OBSERVATIONES DOGMATICÆ.

Sed, inquies, nonne Christus, utpote Davidis et Abrahæ filius, erat sicut et Levi in lumbis Abrahæ? Distinguit divus Thomas hìc post D. Augustinum: erat quidem secundùm substantiam corporalem; non erat autem secundùm rationem seminalem.

Erat secundùm rationem corporalem, quia Christus corporis sui materiam accepit ex semine Abrahæ.

Non erat secundùm rationem seminalem, quia materia illa non fuit ex vi naturali Abrahæ proseminata, neque ex virtute agentis naturalis conformata.

Sed modo prorsus supernaturali, per Spiritum sanctum genitus est Christus: et ideo non erat in lumbis Abrahæ sicut Levi.

At, inquies rursus, nonne, propter hanc suam corporalem substantiam, Christus dici potest decimatus in Abraham?

Resp. negativè; quia Christus de Spiritu sancto conceptus, ita corporalem substantiam, seu carnem suam traxit ex Abraham, ut carnis vitium non contraxerit; imò verò, ut ait Augustinus, materiam medicaminis traxit; ideoque nec decimatione contra culpam, nec benedictione contra maledictionem indiguit.

Ut hæc responsio, quæ ex mysticâ decimarum ratione sumitur, melius intelligatur,

Ex D. Augustino, lib. 10. de Genesi ad litteram, cap. 20. notandum est quòd decimæ sacerdotibus offeruntur, ut ipsi pro peccatis offerentium orent, Deique benedictionem pro eis impetrent.

Christus nullum peccatum contraxit, nec potuit contrahere; decimatione ergo non indiguit.

Christus, è contra, futurus erat medicamentum vulneris peccati, salvator mundi fonsque omnis benedictionis in omnes gentes; et hoc Abraham divinitus edoctus, Christo decimas dedit in Melchisedech.

Christo itaque vero Melchisedecho, Christo, inquam, vero et unicè summo altissimi Dei sacerdoti, decimas dedit Abraham pro se et pro totâ suâ prosapiâ; hâcque decimarum pensione se et suos ab eo benedicendos fore gaudens et exultans protestatus est. Hinc Christus, Joan. 8. ℣. 57: *Abraham pater vester exultavit ut videret diem meum: vidit, et gavisus est.*

Et tu, Christiane, spiritualis Abrahæ fili, gaudens, exultans et gratias agens, Christum benedictionis fontem adora; in quo jam te *Deus benedixit omni benedictione spirituali in cælestibus;* ipsumque supplex ora ut te benedicere pergat usque dum audias: veni, benedicte, etc. posside, etc.

℣. 11. *Si ergo consummatio...*

Hucusque Melchisedechum, ejusque sacerdotium Levitico prætulit Apostolus; hic verò incipit probare sacerdotium Le-

viticum, imò et legem ipsam abrogata esse per Christum, sacerdotem secundùm ordinem Melchisedech.

Si ergo consummatio, id est, perfectio, justificatio, hominum cum Deo reconciliatio *erat,* id est, fiebat *per sacerdotium Leviticum,* id est, per sacrificia et ritus Levitici sacerdotii.

(*Populus enim sub ipso legem accepit,* id est,) hujus enim sacerdotii Levitici tempore populus legem accepit.

Hoc per parenthesim inserit Apostolus, ut legis Mosaicæ et Aaronici sacerdotii connexionem indicet, et ex unius abrogatione inferatur et alterius abrogatio.

Quid adhuc necessarium,... id est, quid necesse fuit, ut ad homines sanctificandos, alius novo ordine sacerdos exurgeret; qui scilicet diceretur et esset secundùm ordinem Melchisedech, et non secundùm ordinem Aaron?

Talem autem sacerdotem futurum noverant omnes ex Psal. 109. quem de Christo intelligebant Judæi. Vide Matth. 23. ℣. 43.

Potest argumentum sic in formam redigi.

Si perfectum fuisset Levi sacerdotium et homines sanctificare potuisset, frustrà Deus aliud et secundùm ordinem Melchisedech instituisset: atqui Deus, qui nihil frustrà facit, aliud et secundùm ordinem Melchisedech instituit sacerdotium; ergo primum sanctificare non poterat, ideoque perfectum non erat.

℣. 12. *Translato enim sacerdotio...*

Alii putant hanc particulam *enim* esse causalem, et respicere verba præcedentia per parenthesim dicta: *Populus enim,* ℣. 11.

Alii putant eam idem hìc significare ac *autem,* vel *atqui.*

Quoad sensum parum refert, ex sacerdotii mutatione sequitur legis mutatio, quia individua est Aaronici sacerdotii et legis Mosaicæ concordia: si ergo sacerdotium in aliquem Aaronicum fuit translatum, necesse est ut lex ipsa quæ hoc vetat, mutetur in aliam quæ huic novo sacerdotio sit proportionata.

Constat autem quòd translatum et mutuatum sit sacerdotium.

Quod probat primò ex mutatione tribûs.

℣. 13. *In quo enim.* Gr. in quem. Syr. is enim de quo hæc, etc. id est, is in quem competunt, vel de quo dicitur: *Tu es Sacerdos, etc.* vel etiam ad quem dicitur à Deo: *Tu es, etc.* id est, Christus Dominus;

De aliâ tribu est, scilicet, quàm Leviticâ, nimirum, de tribu de quâ nullus ministravit altari. Gr. nullus attendit altari.

℣. 14. *Manifestum est enim,* scilicet, ex genealogiis familiarum: hoc et infideles Judæi, qui Christum putabant filium Josephi, concedebant, scientes Joseph esse de domo David.

Quòd ex Judâ, tribu, ut rex sit et sacerdos, sicut ejus figura Melchisedech.

Ex quâ tribu. Gr. in quam tribum, id est, cui tribui Moyses sacerdotium non attribuit.

Hinc rex Orias, ex tribu Judâ, lepra fuit percussus quia thus adolevit. 2. Par. 26.

℣. 15. *Et ampliùs adhuc manifestum est.* Syr. eoque magis adhuc notum, etc.

Probat secundò, ex mutatione ordinis.

Id est, et hoc quod dixi de sacerdotii et legis mutatione, adhuc etiam evidentiùs apparet, *si,* id est, quòd, vel ex eo quòd alius sacerdos surgat, vel surrexit, à Deo promissus et datus. *Secundùm similitudinem,* seu ordinem Melchisedech.

℣. 16. *Qui non secundùm legem mandati carnalis.*

Probat tertiò ex discrimine institutionis, seu ordinationis, id est, qui non factus sit sacerdos per carnalis successionis legem.

Juxta legis Mosaicæ præscriptum, sacerdotium erat successioni alligatum; alter alteri succedebat in sacerdotio. Et hoc præscriptum Apostolus vocat *legem mandati carnalis.*

Alii tamen totam legem Mosaicam intelligunt, quæ carnalibus tantùm et externis mandatis constabat.

Secundùm virtutem,... sed qui factus est sacerdos per potentiam divinam, quæ vitam ei tribuit immortalem et indissolubilem, ita ut nusquam successori det locum.

℣. 17. *Contestatur enim,...* id est, attestatur enim Pater æternus Filio suo per os Davidis loquens : quoniam *tu es Sacerdos in æternum, etc.*

℣. 18. *Reprobatio quidem......* Gr. abrogatio. Syr. mutatio.

Pergit probare legem Mosaicam esse abrogatam et novam, introductam, et utriusque dat rationem ; *reprobatio fit,...* id est, abrogata est lex vetus seu Mosaica, et consequenter sacerdotium Aaronicum per quod ipsa administrabatur : ex unius enim abrogatione sequitur et alterius abolitio, ut ℣. 12. dictum est.

Propter infirmitatem,... id est, quia infirma et imbecillis erat, seu vires exiguas habebat :

Et inutilitatem, id est, et quia insufficiens erat ad homines justificandos.

℣. 19. *Nihil enim ad perfectum adducit.* Gr. perficit lex, id est, nullum enim hominem lex potuit perficere, seu ad veram et internam justitiam perducere.

Non abolita est ergo, vel quia mala, vel quia planè inutilis : à Deo enim erat instituta, qui nihil facit frustrà ; sed quia imperfecta et salutem tantùm initians, et futurorum umbra, pædagogus ad Christum.

Introductio verò melioris spei. Syr. introiit autem loco ipsius spes præstantior ipsâ.

Id est, spes autem melior introducta est in illius locum, seu lex nova, sacerdotium Christi secundùm ordinem Melchisedech, subintroducta sunt, quæ spem habent meliorem annexam ; quia enim potentissima sunt ad justificandum et salvandum, spem dant nobis certissimam veræ justitiæ.

Per quam proximamus ad Deum, id est, per quam justitiam proximi Deo reddimur, verè pii, amici Dei, filii et hæredes.

A novâ ergo lege, et à Christi sacerdotio, quia ad justifica-

tionem potentissima sunt, speramus veram justitiam, quâ Deo verè proximi reddimur et grati.

℣. 20. *Et quantùm est, non sine jurejurando.*

Ex juramento Dei ostendit firmitatem et æternitatem sacerdotii Christi.

Et quantùm, id est, et in quantùm non sine jurejurando Jesus Christus factus est sacerdos.

Huic parti respondet *in tantùm*, ℣. 22, cætera per parenthesim legenda.

Alii quidem, id est, Aaron et alii sacerdotes Levitici sine juramento facti sunt sacerdotes; in Scripturis enim non paret.

℣. 21. *Hic autem*, id est, Christus autem constitutus est sacerdos cum juramento.

Per eum, id est, per Patrem æternum, qui teste David, dixit ad illum :

Juravit Dominus... firmiter decrevit : *Et non pœnitebit eum*, id est, non mutabit decretum.

Pœnitentia enim Dei, mutatio sententiæ, seu potiùs, quando instar hominis destruit quod ante fecerat. Deùs enim propriè sententiam non mutat, quia unâ et eâdem voluntate, secundùm hominum mutationem et temporum diversitatem, alia et alia facienda disponit.

℣. 22. *In tantùm melioris testamenti*, id est, in tantùm idem *Jesus Christus factus est sponsor*, fidejussor, mediator præstantioris, et excellentioris, et firmioris pacti inter Deum et homines, in æternum scilicet valituri.

Ratiocinatio Apostoli hæc est : Quod statuitur cum juramento, firmius est quàm illud quod sine juramento statuitur : atqui sacerdotium Christi institutum est à Deo cum juramento, teste David, Psalm. 109; sacerdotium verò Leviticum sine juramento : ergo sacerdotium Christi Levitico firmius et excellentius est.

Sicut autem sacerdotium est excellentius; ita et testamentum : pariter enim procedunt.

℣. 23. *Et alii quidem plures facti sunt...*

Altera probatio et excellentia.

Christi sacerdotium præstat Aaronico, quantùm immortale præstat mortali.

Et alii, id est, Aaronici sacerdotes *plures* successivè *facti sunt* summi pontifices; unus alteri successit.

Idcirco quòd morte. Gr. propter mortem... id est, quia per mortem quæ uniuscujusque eorum vitam finiebat, impediebantur ne perpetuò permanerent in sacerdotio.

℣. 24. *Hic autem eò quòd...* Syr. hic verò propterea quòd in æternum stat, non præterit pontificatus ejus.

Id est, Jesus autem, quia immortalis est, sacerdotium non transmittit ad alium.

Christus sacerdotium habet intransibile, seu insuccessivum: vicarios habet, non successores.

℣. 25. *Unde et salvare in perpetuum potest...*

Unde, id est, quia semper vivit et sempiternum habet sacerdotium, hinc semper potest perfectè et perpetuò *salvare*, gratiam conferre et gloriam.

Accedentes per semetipsum. Gr. per ipsum, id est, fideles qui per Christum mediatorem accedunt ad Deum, ejusque gratiam postulant per Filium.

Semper vivens ad interpellandum pro nobis. Gr. pro eis. Syr. vivit enim ipse semper, et offert oblationes pro illis; id est, quia semper vivit et orat pro nobis, sacerdotis semper munere fungens.

℣. 26. *Talis enim decebat ut nobis esset pontifex.*

Altera probatio et excellentia.

Levitici erant peccatores, Christus autem sanctus, etc. Ipsi soli perfectè conveniunt conditiones in sacerdotibus requisitæ.

Conveniebat talem nobis dari pontificem, et apud Deum mediatorem.

Sanctus, qui sanctus, erga Deum pius, Deo sacer et devotus.

Innocens erga proximum, Gr. *ἄκακος*, carens malitiâ. Syr. absque malitiâ, qui nemini noceat, sed omnibus benefaciat.

Impollutus in se, purus et immaculatus. Syr. absque maculâ.

Segregatus à peccatoribus, id est, longè distans à peccatorum moribus. Syr. semotus à peccatis.

Et excelsior cœlis factus. Syr. sublimior cœlis, id est, et ipsos angelos longè superans.

Sedens ad dexteram Majestatis.

℣. 27. *Qui non habet necessitatem....*

Altera excellentia Christi supra sacerdotes Aaronicos.

Hi, quia peccatores erant, pro suis et pro populi delictis hostias offerebant : Christus non pro suis, quia nullum habuit, sed pro totius mundi peccatis semel seipsum litavit.

OBSERVATIO DOGMATICA.

Hoc de cruento crucis sacrificio intelligitur, nec obest incruento missæ sacrificio, quod unum et idem est sacrificium cum cruento; eadem enim utrobique hostia, idem offerens; hocque illius est commemoratio, repræsentatio et applicatio.

Christus itaque duo quidem celebravit sacrificia, cruentum unum, incruentum alterum; unum in sanguine effuso, alterum in pane et vino.

Primum, seu sacrificium crucis, fuit redemptionis sacrificium, per quod Christus nos redemit, et omnia nostra expiavit peccata.

Secundum, seu sacrificium altaris, religionis est sacrificium, per quod nobis applicatur redemptio, expiatio, gratia, quam Christus nobis in cruce promeruit.

In hoc autem versiculo D. Paulus de solo redemptionis sacrificio loquitur, quia, ut legenti patet, hic de peccatorum expiatione agitur : *Qui non habet,* inquit, *necessitatem quotidie, etc.*

Christus ergo semetipsum semel litavit cruentè pro peccatorum nostrorum expiatione, et hoc sacrificium unicum est, quia valoris infiniti, et ad redemptionem totius humani generis à Patre fuit acceptatum : unde nulla reiterationis necessitas.

Quo non obstante, singulis diebus, juxta prædicationem Malach. I. ℣. 11 : *In omni loco, ab ortu solis usque ad occasum,* usque ad finem mundi, Christus incruentè litatur,

ut per hoc incruentum sacrificium ubique celebratum, ubique diffundatur et applicetur gratia Salvatoris.

Sacrificium ergo cruentum Christi communis est quidam gratiæ fons; sacrificium verò incruentum est tanquam canalis, per quem aqua gratiæ salit et diffunditur in animas nostras, ut ait concil. Trident., sess. 22, cap. 1. D. Paulus de hoc fonte loquitur, quia fons est, et de eo est quæstio.

℣. 28. *Lex enim homines constituit sacerdotes.* Gr. Pontifices.

Id est, lex enim Mosaica, sine juramento prolata, constituit pontifices mortales, peccatores, omnibus mortalitatis miseriis subjectos.

Sermo autem jurisjurandi, id est, verbum autem Dei juratum, seu juramento Dei confirmatum, Psal. 109.

Qui post legem est, id est, quod post legem, ore Davidis, fuit pronuntiatum, sed in Deo conceptum ab æterno.

Filium, supple, constituit pontificem non ad breve tempus, *sed in æternum;* non infirmum, sed ex omni parte *perfectum*, sanctum, innocentem, etc., et qui unico sacrificio totum redemit mundum.

Corollarium pietatis, seu in hoc Cap. 7, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

Concipe Christum, realiter et verè summum altissimi Dei sacerdotem, omnis sanctificationis auctorem, omnisque benedictionis fontem, à quo sanctitas, salus et benedictio in omnes, quicumque sunt sancti, salvi et benedicti.

Et hunc verè summum Dei pontificem Christum, Abraham, spiritu prophetico ductus et sacro impulsus instinctu, vidit, agnovit et veneratus est in Melchisedech, Christi pontificis figurâ; huic omnis sanctificationis principio decimas pro se et pro suis dedit; ab hoc benedictionis fonte voluit se et suos benedici, cùm à Melchisedecho benedictionem accepit.

Ab Abraham ergo, patre fidei nostræ summo, discamus

et nos hunc nostrum summum pontificem Christum, in omnibus illius ministris intueri; ad hunc sanctificationis auctorem, per omnes nostros pietatis actus, recurrere; ab hoc benedictionis fonte, sacramentorum ab ipso institutorum et per ejus ministros nobis collatorum, benedictionem exspectare.

Discat speciatim omnis fidelis ab Abraham, fidelium patre, Christum in suis vicariis revereri, ei decimas solvere; ab eo, per eorum ministerium, benedictionem et peccatorum remissionem petere.

A Melchisedech autem discat Christi vicarius, seu sacerdos christianus, Christum fideliter exhibere.

Primò, sit *Rex*, cor regium habeat, à peccati servitute penitùs alienum, affectuumque suorum dominus.

Secundò, sit verè *altissimi Dei sacerdos*, Deo verè sacer et totus devotus, illi soli verè serviat, cui servire, regnare est; illi soli militet, illius gloriam quærat in omnibus; ejusque regnum, quantùm illi fas est, extendat; sicque verè rex et sacerdos.

Tertiò, sit *sine patre, sine matre*, quasi parentes non habeat.

Quartò, *sine genealogiâ*, non attendat ad genus, quasi sine carne, sine sanguine, Christo soli attentus, splendori gloriæ, et unde vera gloria.

Denique, quasi æternus et ad æternitatem solam natus, temporalia spernat, sola quærat æterna.

SECUNDÒ.

Concipe Melchisedech, Christi summi pontificis figuram quidem; at concipe Christum, illius figuræ veritatem, complementum et consummationem;

Concipe ergo in utroque sacerdotium quidem simile, at multò sublimius sacerdotium Christi sacerdotio Melchisedech.

Melchisedech fuit Christi pontificis typus, figura et similitudo singularis: quia sicut ille panem et vinum Deo, in gratiarum actionem, pro victoriâ ab Abrahamo reportatâ, obtulit, ac deinde illa Deo oblata in milites Abrahæ libanda, id est, participanda et comedenda distribuit;

Ita Christus in ultimâ cœnâ panem et vinum sumens, consecrans, et in suum Corpus et Sanguinem transsubstantians, in sacrificium eucharisticum obtulit, eaque deinde tribuit Apostolis libanda, et similiter offerenda et libanda præcepit.

Ritus itaque prorsus idem; uterque enim panem et vinum obtulit; at longè alius effectus : panem enim nudum et solum vinum obtulit Melchisedech; Christus autem, qui veritas est et plenitudo, veritatis præfiguratæ imaginem adimplevit, et sub symbolo panis et vini suum pro nobis Corpus et Sanguinem in sacrificium obtulit.

Sacerdotium itaque Christi sacerdotio Melchisedech eò sublimius et excellentius est, quò Christus ipse, Homo-Deus, præstantior est Melchisedech homine, et quò Christi Corpus et Sanguis sunt nudo pane et solo vino præstantiora.

Hinc colligat fidelis quantam debeat christianis sacerdotibus reverentiam : quò sublimius sacerdotium, eò major debetur honor sacerdoti : itaque,

Si Melchisedecho, Christi figuræ, tantam reverentiam exhibuit Abraham, fidelium patriarcha, quantò majorem quisque fidelis exhibere debet Christi vicariis, idem cum illo sacerdotium gerentibus!

At hinc colligat omnis sacerdos christianus quantæ debeat esse sanctitatis et puritatis.

Christi sacerdotium habet, unus et idem cum illo et in illo Dei summi sacerdos est : sit itaque, sicut et Pontifex noster, *sanctus, innocens et impollutus, etc.* : in ipso Christo, non in Christi tantùm figurâ, quærat sanctitatis suæ regulam.

TERTIÒ.

Concipe Christum summum Dei pontificem, unicum, qui prædecessorem non habuit, qui successorem non habet : præivit Melchisedech, ut figura, non ut in eodem pontificatu prædecessor; subsecuti sunt Petrus, Linus, etc., ut vicarii, non ut successores : *Sacerdos* est *in æternum; sacerdotium habet sempiternum*, intransibile, insuccessivum, incommutabile, ℣. 24.

QUARTÒ.

Concipe autem ita sacerdotem, ut et eumdem concipias hostiam; *seipsum obtulit*, ℣. 27, non bruta animalia, non alias à se hostias, sed *semetipsum.*

Et hinc cape, si potes, saltem mirare sacrificii Christi meritum, undequaque infinitum, et plùs quàm infinitum.

Hujus sacrificii sacerdos est Deus-Homo; victima est Homo-Deus; Deus victima, à Deo sacerdote, ad Dei gloriam immolatus pro peccatis nostris.

Ecce sacrificium Deo dignum! ecce sacrificium, non nostra tantùm peccata, sed et totius mundi, imò et infinitorum mundorum, si forent, delere sufficiens!

Quanta ergo debet esse nostra fiducia in talem et tantum Pontificem, in talem et tantam Victimam, in tale et tantum Christi sacrificium! *unde et salvare in perpetuum potest accedentes, etc.*, ℣. 25.

QUINTÒ.

Concipe hunc nostrum summum Pontificem, in continuo sui pontificatùs ministerio: *Semper vivit ad interpellandum pro nobis*, ℣. 25, munera et hostias semper offert, cap. 8. ℣. 3.

Hinc disce huic summo Pontifici nostro frequenter, et, si potes, continuè uniri, et in ipso, et cum ipso, et per ipsum, Deum glorificare, Deo gratias agere, peccatorum remissionem petere, gratias necessarias postulare.

Praxis explicabitur fusiùs in fine capitis octavi in corollario.

ANALYSIS CAPITIS OCTAVI.

PERGIT Christum pontificem nostrum supra pontifices Aaronicos extollere.

Summa, inquit, et præcipua Christi excellentia, et quæ cæterarum anacephalæosis est;

Christus tantæ dignitatis est, ut à dextris Dei sedeat, ℣. 1, sitque sacrorum minister, non in tabernaculo typico et ab hominibus facto, ut Aaronici; sed in tabernaculo vero, à Deo fundato, et cujus typus erat tabernaculum Moysis, scilicet in Ecclesiâ triumphante et militante, ℣. 2.

In utrâque Christus offert, quia correlativa sunt sacerdos et oblatio, ℣. 3; offert autem, non terrena; nam ad hæc sufficiunt Levitici, sed semetipsum cœlestem et divinum, ℣. 4, 5.

℣. 6. Plùs quàm sufficienter et abundè probatâ mutatione sacerdotii Levitici in excellentius Christi sacerdotium, transit ad Testamenti veteris commutationem in novum, et eò melius, quò meliora promittit, cœlum scilicet et regnum æternum, ℣. 7.

℣. 8. Hanc immutationem brevì futuram prævidit Jeremias propheta, eamque sic prædixit, ut excellentias novi Testamenti supra vetus expressit. ℣. 9, 10, 11, 12.

Ex allato Jeremiæ testimonio ratiocinans Apostolus, infert veteris Testamenti abrogationem, temporibus Jeremiæ brevì futuram, factam esse, ℣. 13.

CAPUT OCTAVUM.

Textus.

1. Capitulum autem super ea quæ dicuntur : Talem habemus Pontificem qui consedit in dexterâ sedis magnitudinis in cœlis.

2. Sanctorum minister, et tabernaculi veri, quod fixit Dominus et non homo.

3. Omnis enim Pontifex ad offerendum munera et hostias constituitur : unde necesse est et hunc habere aliquid quod offerat :

4. Si ergo esset super terram, nec esset sacerdos : cùm essent, qui offerrent secundùm legem munera,

5. Qui exemplari et umbræ deserviunt cœlestium. Sicut responsum est Moysi, cùm consummaret tabernaculum : Vide (inquit), omnia facito secundùm exemplar, quod tibi ostensum est in monte.

6. Nunc autem melius sortitus est ministerium, quantò et melioris Testamenti mediator est, quod in melioribus repromissionibus sancitum est.

CAPUT OCTAVUM.

Paraphrasis.

Cæterum, eorum quæ hactenus de præstantiâ sacerdotii Christi dixi, caput ac summa est : quòd tantæ dignitatis pontificem habemus, ut in cœlis dexter assideat throno Dei, divinæ consors Majestatis.

Sacerdos et pontifex sanctuarii et tabernaculi, non typici et umbratici, quale fuit tabernaculum à Moyse factum, quod fixerat homo : sed veri sanctuarii, verique tabèrnaculi, quod fixit Deus ut in eo adoretur in spiritu et in veritate.

In hoc, inquam, cœlesti sanctuario pontificatûs sui ministerio fungitur Christus, interpellando et offerendo ; cùm enim ad hoc omnis pontifex instituatur, ut donaria et victimas offerat Deo, necesse est ut et hic Pontifex noster, etiam in cœlo collocatus et ad dexteram Dei sedens, habeat aliquid quod offerat.

Quòd si super terram versaretur, et terrenum quid offerendum haberet, non fuisset necesse ut fieret sacerdos, quia multi jam erant alii super terram, qui hujusmodi terrena offerrent, juxta legis præscriptum.

Scilicet Aaronici sacerdotes, qui deserviunt tabernaculo, quod obscura tantùm est delineatio et umbra veri tabernaculi, de quo ℣. 2, et rerum cœlestium quæ fiunt in eo; quod Deus Moysi significavit, cùm illi formam extruendi tabernaculi præscribens, dicit : Vide ut omnia facias secundùm exemplar quod tibi in monte Sinai monstratum est.

At verò Jesus Christus nunc sacerdotium accepit tantò præstantius Levitico, quantò Testamentum novum, cujus mediator est, excellentius est Mosaico, et promissa hujus novi Testamenti magnificentiora promissionibus veteris.

7. Nam si illud prius culpâ vacâsset, non utique secundi locus inquireretur.

8. Vituperans enim eos dicit : Ecce dies venient, dicit Dominus ; et consummabo super domum Israel, et super domum Juda, Testamentum novum ;

9. Non secundùm Testamentum quod feci patribus eorum, in die quâ apprehendi manum eorum, ut educerem illos de terrâ ÆEgypti : quoniam ipsi non permanserunt in Testamento meo, et ego neglexi eos, dicit Dominus.

10. Quia hoc est Testamentum quod disponam domui Israel post dies illos, dicit Dominus : Dando leges meas in mentem eorum, et in corde eorum superscribam eas ; et ero eis in Deum, et ipsi erunt mihi in populum.

11. Et non docebit unusquisque proximum suum, et unusquisque fratrem suum, dicens : Cognosce Dominum ; quoniam omnes scient me à minore usque ad majorem eorum :

12. Quia propitius ero iniquitatibus eorum, et peccatorum eorum jam non memorabor.

13. Dicendo autem novum, veteravit prius. Quod autem antiquatur et senescit, prope interitum est.

Quòd si prius illud Testamentum tale fuisset, ut in eo nihil desideraretur, nequaquam quæsitus fuisset secundo locus.

At tamen Deus Judæos accusans, vetusque Testamentum infirmum supponens, novum efficacius promittit his Jeremiæ verbis : *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, consummabo super domum Israel, et super domum Juda, Testamentum novum.*

Non juxta Testamentum quod feci patribus eorum in die quâ, quasi apprehensâ manu eorum, illos eduxi de captivitate Ægypti : quoniam pactum meum non servaverunt, eos contempsi, dicit Dominus.

Hoc autem est Testamentum quod paciscar cum domo Israel post dies illos, dicit Dominus; indam legem meam mentibus illorum, et in cordibus eorum inscribam eam, et ero illis verè Deus, et ipsi vicissim erunt mihi verè populus.

Nec opus erit ut cogatur quisque concivem suum et fratrem suum docere, dicens : *Cognosce Dominum ;* quoniam omnes, idololatriâ contemptâ, me cognoscent unum, verum Deum, omnes, inquam, à minimo ad maximum, me cognoscent et colent.

Propitius eis reddar, veniam ita tribuens sceleribus eorum, ut ne peccatorum quidem recorder ampliùs.

Audìstis quòd Deus novum Testamentum per os Jeremiæ promiserit; porrò, novum dicens, significavit primum esse vetus et antiquum : quod autem antiquum et senex est, in propinquo est ut evanescat, seu intereat; quod ergo Jeremiæ temporibus jam senuerat, nunc interiit.

Commentarius in Cap. 8.

℣. 1. CAPITULUM *autem super ea quæ dicuntur*. Gr. super dictis. Syr. summa autem horum omnium est. Arab. cæterùm summa eorum quæ dicta sunt.

Capitulum, id est, caput, summa, maximum et præcipuum omnium quæ dicta sunt à capite quinto hujus epistolæ de præstantiâ sacerdotii Christi eorumque compendium, est hoc quod sequitur.

Talem habemus pontificem, id est, tantæ dignitatis et excellentiæ.

Qui consedit, id est, ut consideat tanquam rex et judex et æqualis Deo.

In dexterâ sedis, id est, in dexterâ parte throni.

Magnitudinis, id est, Majestatis, seu à dextris Dei patris.

Cui enim dixit : Tu es sacerdos, etc., eidem dixit : *Sede à dextris meis*, utpote divinæ consors majestatis et potentiæ.

Habemus itaque pontificem Deum, et à dextris Dei sedentem.

℣. 2. *Sanctorum minister.* Syr. minister sanctuarii. *Minister*, Gr. λειτουργὸς, id est, sacrorum minister, sacerdos, pontifex.

Sanctorum. Divus Chrysostomus sumpsit in masculino, hominesque sanctos intellexit; sed verba sequentia reddunt probabilius quòd *sanctorum* sit neutrius generis, idemque sit ac Sancti sanctorum, seu ac sanctuarii, ut Syrus.

Et tabernaculi veri, id est, non typici et umbratici, quale fuit tabernaculum à Moyse factum, et templum à Salomone ædificatum; sed veri tabernaculi quod repræsentabatur per tabernaculum Moysis et templum Salomonis, scilicet Ecclesiæ, tum triumphantis, tum militantis.

Quod fixit Dominus, id est, à Deo fundatæ.

OBSERVATIONES DOGMATICÆ.

Totum vetus Testamentum novi fuit umbra et figura, speciatim verò tabernaculum Moysis, templumque Salomonis, Ecclesiæ christianæ fuit umbra et figura. Vide ℣. 5.

Ecclesia itaque Christi verum est sanctuarium et tabernaculum, in quo vera exercetur religio et ubi Deus adoratur in spiritu et in veritate.

Ecclesia triumphans est verum sanctuarium.

Ecclesia militans est verum tabernaculum.

Utriusque autem Christus est summus pontifex.

Hinc collige quantùm Pontifex noster omnibus supereminet Aaronicis pontificibus.

Aaronicus, seu legalis pontifex, ministerium suum peragebat in terris;

Christus suum ministerium peragit partim in terris, partim et præcipuè in cœlo empyreo.

Typici tabernaculi, quod in terrâ manibus hominum figebatur, minister erat pontifex Aaronicus;

Christus verò tabernaculi veri, quod fixit, seu perpetuum et immobile reddidit manus Dei.

In tabernaculum typicum interius, seu in sancta sanctorum, semel in anno, non sine timore intrabat legalis pontifex, ibique stabat apud arcam Dei.

Pontifex noster in vero sanctuario sedet in æternum ad dexteram Majestatis.

Cum Deo considet ut Deus; Dei minister est, ut Deus-Homo.

O Deus sacerdos! ô sacerdos verè summe! summè sanctus, summè potens, etc. quæ peccata non expias?

Quis ergo peccator in te non confidat? ad te non recurrat, in te totam spem suam non reponat?

In te, Domine, speravi, non confundar, etc. Vide plura in fine capitis in corrolario.

℣. 3. *Omnis enim pontifex...*

Probat quod dixit ℣. 2. Christum in cœlesti sanctuario,

licèt à dextris Dei sedentem, esse tamen ibi publicum sacrorum ministrum, seu pontificem, ibique sui pontificatûs ministerio fungi, non tantùm interpellando, ut dixit cap. 7. ℣. 25, sed et offerendo.

Omnis pontifex constituitur ad offerendum, scilicet Deo.

Munera, id est, hostias incruentas, panem, vinum, fruges, etc.

Et hostias, id est, victimas cruentas et per ignem sacrificandas.

Unde necesse est et hunc... Cùm ergo, ut suprà ex Psal. probatum est, Christus sit sacerdos in æternum, et aliunde correlativa sint sacerdos et oblatio, necesse est ut Christus pontifex noster, etiam in cœlo collocatus et ad dexteram Dei sedens, habeat aliquid, seu munus, seu hostiam, quod offerat.

Quod in formam potest ita redigi :

Omnis pontifex constituitur ad offerendum munera et hostias : atqui Christus est pontifex in æternum ; ergo offert Deo munera et hostias etiam in cœlo.

OBSERVATIO DOGMATICA.

Sed quænam est illa victima quam offert Pontifex noster ?

Divus Paulus eam negativè describit in versu sequenti, dicens non esse quid terrenum ; sed positivè describit in cap. nono ℣. 12. ℣. 25 : *Apparet vultui Dei pro nobis.*

Seipsum ergo Deo Patri continuè offert, et in cœlis, et in terris.

In cœlo seipsum offert, tanquam olim in cruce occisum : *apparet nunc vultui Dei pro nobis,* vulnerum passionis suæ vestigia Deo repræsentando et per ea, quasi per tot ora, interpellando, ut hujus suæ passionis merita nobis applicentur.

In terris autem semetipsum offert super altare per missæ sacrificium, in quo sese, tanquam primarius sacerdos immolat, et transsubstantiationem peragit.

Christus mortalis obtulit munus, id est, Eucharistiam in ultima cœna ; obtulit hostiam, seipsum in cruce.

Christus immortalis offert Eucharisticum munus per universum orbem terræ; offert et hostiam in cœlis sese ut olim crucifixum exhibens per vulnerum cicatrices; sicque ministerium suum exercet et in cœlis et in terris.

Fateor equidem quòd D. Paulus Eucharistiam hìc tacere videatur, quia mysterium. Vide dicta in cap. 7. ad ℣. 3.

Fidelibus tamen mysteriorum consciis illam satis exprimit hâc universali propositione: *Omnis pontifex constituitur ad offerendum munera*, id est, incruenta sacrificia: *et hostias*, id est, cruenta sacrificia.

Maximè verò cùm hanc propositionem universalem enuntiet Apostolus, postquam multoties in cap. 7. dixit Christum sacerdotem in æternum secundùm ritum sacrificandi Melchisedech, qui incruentè sacrificavit in pane et vino, hocque sacrificio præfiguravit Eucharisticum sacrificium.

℣. 4. *Si ergo esset super terram...* Gr. siquidem enim esset super terram, nec utique esset sacerdos.

Satis communiter in hoc versiculo subintelligitur offerens, seu Christus, sic: *si* Christus *esset super terram, ne sacerdos* quidem *esset,* multò minùs pontifex.

Cùm essent, id est, quandoquidem jam essent alii super terram à Deo constituti, scilicet, Aaronici sacerdotes, qui offerrent juxta legis præscriptum.

Itaque nihil opus esset ut Messias fieret sacerdos et ad hoc mitteretur.

Sed sensu non minùs proprio subintelligitur victima, sic: *si* illud quod offertur *esset super terram,* seu aliquod terrenum, Christus *non esset sacerdos,* id est, nulla necessitas esset ejus sacerdotii, quia multi essent qui talia offerrent.

Hanc expositionem, quæ est secundùm Glossam, D. Thomas pluribus aliis, quas refert, videtur præferre ut magis litteralem, seu, ut ait, continuativam litteræ.

Potest autem hæc utraque relata expositio jungi, ut in paraphrasi: si Christus super terram versaretur, nihilque nisi terrenum haberet offerendum, non fuisset necesse ut fieret sacerdos, quia jam multi sunt qui talia offerant.

Paulus ergo negativè describit victimam quam offert Pontifex noster; non est quid terrenum : obscurè autem et indirectè insinuat esse cœlestem et divinam, scilicet seipsum, veritatem et exemplar veteris Testamenti.

℣. 5. *Qui exemplari et umbræ deserviunt...*

Id est, scilicet Levitici sacerdotes, qui deserviunt tabernaculo, quod est, ὑπόδειγμα, subostensio, obscura repræsentatio, et umbratilis delineatio. Theophylactus.

Cœlestium, id est, rerum quæ fiunt in Ecclesiâ, seu triumphante, seu militante; nostra enim etiam cœlestia sunt quia spiritualia et digna cœlestibus, ut ait D. Chrysostomus et Theophylactus.

Sicut responsum est Moysi. Gr. sicut responso edoctus est Moyses. *Cùm consummaret.* Gr. futurus absolvere, id est, cùm consummaturus esset tabernaculum.

Vidè, inquit, omnia facito, id est, vide, ô Moyses! et fac omnia, id est, tabernaculum et cuncta ad illud spectantia.

Secundùm exemplar. Gr. typum, seu formam, *quod tibi,* cùm in monte Sinâ versareris, *ostensum est.*

Tabernaculum itaque Moysis et templum Salomonis nihil aliud erant quàm umbræ et obscuræ repræsentationes eorum quæ per Christum fieri debebant in Ecclesiâ, tum triumphante, tum militante.

Et hoc Moyses fuit divinitus edoctus : intellexit enim non materialem tantùm formam, quâ tabernaculum, arcam, propitiatorium, etc. conficere debebat; sed et formalem istorum omnium significationem, nempe quòd typi et figuræ essent tabernaculi spiritualis et cœlestis quod Christus aliquando constructurus erat : Ecclesiæ scilicet tum militantis, ejusque sacramentorum ac sacrificii; tùm triumphantis, illiusque splendoris et gloriæ.

℣. 6. *Nunc autem melius.* Gr. præstantius, excellentius, etc.; id est, at verò Jesus Christus, in cœlesti nunc tabernaculo, ad dexteram Patris sedens, sacerdotium habet longè præstantius hoc sacerdotio Levitico, terreno.

Quasi diceret : Non terrenum , et temporale , et umbraticum habet sacerdotium ; sed cœleste , verum , æternum et verè divinum , infinitè præstantius Levitico.

Quantò et melioris Testamenti mediator est.

Plùs quàm sufficienter et abundè probatâ ex omnibus hucusque dictis mutatione sacerdotii Levitici in sacerdotium Christi longè excellentius, Apostolus subtiliter et dexterè transit ad veteris Testamenti commutationem in novum, Veteri quoque multò præstantius.

Cap. 7. ℣. 12. incipit dicere legem esse mutatam ; hìc probat id fuisse prædictum, simul et breviter ostendit novi Testamenti supra vetus præcellentiam.

Quantò et melioris Testamenti mediator est.

Id est, sacerdotium Christi eò præstantius est Levitico, quò novum Testamentum, cujus mediator est Christus, præcellit veteri.

Quod in melioribus.... Syr. et cum excellentioribus quàm illius promissionibus datum est.

Id est, et quò meliora bonà suis promittit, spiritualia scilicet et cœlestia, regnum cœlorum, vitam æternam, Dei ipsius possessionèm : cùm vetus Testamentum terrena tantùm proponeret : *bona terræ comedetis,* et his similia.

℣. 7. *Nam si illud prius culpâ vacâsset.* Gr. inculpabile esset. Syr. non fuisset obnoxium culpæ. Arab. vitio careret.

Id est, si prius Testamentum defectu caruisset ; vel, si perfectum fuisset, et ad perfectionem adducere potuisset : si in eo nihil desiderandum defuisset.

Non utique secundi locus... Syr. nullus relictus fuisset huic secundo locus.

Id est, non fuisset necessarium aliud testamentum, seu prius illud non fuisset amotum, ut secundum ei succederet.

Supposuit in capite septimo, ℣. 18. infirmitatem legis Mosaicæ; illam hìc probat.

℣. 8. *Vituperans enim eos.* Syr. culpans enim eos,

Id est, accusans Judæos, non legem ; legis tamen indicans infirmitatem, cùm perfectiorem promittat.

Dicit Jerem. 31. ℣. 31. *Ecce dies venient:* id est, brevi aderunt, *et consummabo:* feriam, perficiam fœdus novum.

℣. 9. *Non secundùm testamentum*, id est, novum hoc Testamentum non erit tale quale fuit prius, sed longè perfectius.

In die quâ apprehendi, id est, circa illud tempus cùm, quasi manu eorum apprensâ, illos eduxi de captivitate Ægypti.

Quoniam ipsi permanserunt,... id est, quoniam non servaverunt pactum meum, contempsi eos; neglexerunt me, *et ego* vicissim *eos neglexi.*

Divus Paulus citat juxta Septuaginta; hinc paulò aliter quàm in bibliis, ex hebræo per divum Hieronymum translatis.

℣. 10. *Quia hoc est Testamentum...* Syr. hoc autem est Testamentum quod dabo familiæ domûs Israel, etc.

UTRIUSQUE TESTAMENTI DIFFERENTIÆ.

Nota differentias utriusque Testamenti, quæ prioris infirmitatem, simul et novi excellentiam demonstrant.

Dando leges meas in mentem eorum... Syr. indam legem meam in mentibus illorum, et in cordibus illorum inscribam eam.

Vetus erat in tabulis lapideis scriptum, oculis corporeis expositum; Novum in mente et in corde, cognitionis, amoris, obedientiæ principiis;

Hoc itaque potentiùs ad amorem et obedientiam.

Apostoli nihil scriptum acceperunt, sed in cordibus suis acceperunt legem Spiritûs. Theophylactus.

Et ero eis in Deum. Syr. et ero illis ego Deus, ipsique erunt mihi populus.

Judæi erant quasi servi; et Deus ut dominus erat inter illos. Christiani sunt quasi filii; et Deus, ut pater inter illos.

Novum itaque Testamentum nos hìc et in futuro replet benedictionibus.

℣. 11. *Et non docebit unusquisque proximum.* Syr. concivem suum.

Vetus Testamentum imperfectam Dei cognitionem dabat omnia in figurâ contingebant.

Perfectam et facilem dat novum; per Spiritum sanctum repleta est terra scientiâ Domini.

Hoc præsertim Apostolorum temporibus adimpletum est, in quibus statim accepto Spiritu, fideles nullo labore docebantur quæ ad fidem spectabant, ait Gagnæus.

Nostris adhuc temporibus aliquo modo verum est : destructâ enim idololatriâ, omnes Christiani sciunt unum esse Deum; et, per simplicem catechismum, qui scitu facilis est, plura de Deo sciunt nunc pueri quàm noverint unquam doctissimi philosophi, imò et plerique Judæi.

℣. 12. *Quia propitius ero...* Syrus, et veniam eis tribuam, etc.

Vetus Testamentum imperfectum et infirmum erat in peccatorum remissione quam non dabat, ut cap. 10 videbitur. Novum peccata sic delet, ut nec eorum recordetur Deus.

Hanc prophetiam ex Jeremiæ 31. ℣. 31. desumptam Judæi referunt ad tempus Esdræ, quo lex fuit renovata;

Sed perperam, tum quia illa renovatio tunc facta est in membranis, non autem in cordibus; tum quia tunc non institutum est novum Testamentum, sed vetus fuit redintegratum.

Debet igitur intelligi de Testamento novo, per Christum condito.

℣. 13. *Dicendo autem novum...* Syr. in hoc autem quòd dicit novum, etc.

Ex allato Jeremiæ testimonio de novo Testamento futuro, D. Paulus infert Veteris abrogationem, hoc ratiocinio :

Deus per Jeremiam dicens : *Consummabo Testamentum novum, etc., veteravit,* id est, antiquum et vetus esse declaravit *prius;* quod autem antiquum et vetus est,

Prope interitum est. Gr. prope evanescentiam est. Syr. prope est ut corrumpatur.

Quod ergo tempore Jeremiæ senescebat, nunc tempore Christi interiit.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 8, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim frequentiùs redigenda.

PRIMÒ.

Ex ℣. 1. *Talem habemus pontificem qui, etc.* Disce, nota et menti imprime Christi pontificis nostri dignitatem, ut in eum confidas.

Dexter assidet Deo in magnificentissimo Majestatis throno, et in hoc ipso throno pontificatûs sui ministerium peragit in cœlis et in terris, beatorum pontifex ac noster.

Illorum equidem in primis, quia et Christus et christiana religio, maximè propter æternitatem, ut scilicet Deus in æternum dignè colatur in cœlis.

At noster reverà sicut illorùm pontifex, quia sub ipso, et cum ipso, et per ipsum, verè et eâdem religione Deum colimus in terris, ac beati in cœlis, ut infrà fusiùs.

In hoc ergo gloriæ throno, Christus, Ecclesiæ christianæ pontifex, Deum cum beatis laudat, adorat, benedicit, etc.

In hoc eodem throno nostrî curam gerit, nostras res agit, nostræ saluti providet, pro nobis interpellat et offert.

Quanta ergo nostra debet esse fiducia in talem et tantum pontificem! quàm frequens ad eum recursus! quantus amor! quanta spes! *in manibus tuis sortes meæ.*

SECUNDÒ.

Ex ℣. 2. disce et nota quòd Ecclesia Christi sit verum sanctuarium et verum tabernaculum, in quo Deus verè colitur.

Ecclesia triumphans est verum sanctuarium in quo Deus verè et perfectè colitur à Christo et ab omnibus sanctis.

Ecclesia militans est tabernaculum, in quo Deus, verè quidem, at minùs perfectè, colitur à fidelibus viatoribus.

Eadem est nostra hìc militantium ac in cœlis triumphantium religio; idem nobis Deus, idem sacerdos, eadem victima.

Christus pontificatûs sui ministerium exercet in terris et in cœlis; hìc super altare semetipsum offert, sicut ad dexteram Majestatis *apparet vultui Dei pro nobis.*

Eadem itaque religio nostra et beatorum; eadem est Ecclesia militans et triumphans, cum hoc discrimine, quòd nos viatores simus quasi pueri, tyrones et novitii; comprehensores verò sint perfecti, professi, etc.

In cœlis vera et perfecta exercetur religio; in terris vera quidem, at imperfecta et quasi tyrocinium veræ religionis.

Quid ergo nobis tyronibus faciendum, ut religionem perfectè exerceamus?

Fide et charitate frequenti, et si fieri potest, continuâ, Christo, totique Ecclesiæ triumphanti uniamur; ut in illo, cum illo, et per illam perfectè Deum colamus.

Ecclesiæ triumphanti sic uniti, offeramus Deo omnes perfectissimæ religionis actus, quos illa in Christo, cum Christo, et per Christum exercet et exercebit in æternum; adoremus, laudemus, gratias agamus, etc. Saltem ad omnes actus, quibus Deum colunt, respondeamus. Amen.

TERTIÒ.

Ex ℣. 3, *omnis pontifex ad offerendum, etc.* didicisti quòd Christus pontifex noster, et in cœlis et in terris, Deo semetipsum jugiter offert; hujus nunc oblationis continuæ disce rationem, ut hinc docearis praxim verè christianam.

Nihil unquam Deum æquè glorificavit ac sacrificium crucis.

Hujus sacrificii sacerdos, Christus Deus Homo; hujus ejusdem sacrificii victima, idem Christus Homo Deus, Deus victima, à Deo sacerdote, ad Dei gloriam immolatus; ecce sacrificium omninò divinum, Deo verè dignum, Deum infinitè, et quantùm fieri potest, glorificans.

Ut hanc gloriam Deo dignam, Deo proportionatam, Christus Patri suo, non semel tantùm et quasi transitoriè reddat, sed permanenter, continuè, et ubique; quid facit?

Hoc suæ mortis sacrificium in omni terrarum loco, omni

temporis momento, per sanctissimam Eucharistiam, renovat in terris; hoc idem suæ mortis sacrificium jugiter exhibet et repræsentat in cœlis, cum vestigiis vulnerum suorum, *apparens vultui Dei pro nobis.*

Deum ergo pontifex noster, qui et Deus est, suî ipsius oblatione incruentâ, et quasi cruentâ, dignè, infinitè, et quantùm possibile est, glorificat.

Et hunc puto præcipuum incarnationis dominicæ finem.

PRAXIS VERÈ CHRISTIANA.

Sed hæc continua Christi pontificis nostri praxis quid nos Christianos docet?

Praxim verè christianam, et quæ continua Christi praxis est; modum scilicet Deum dignè, infinitè, in Christo, cum Christo et per Christum glorificandi.

Ad hunc finem Christo, pontifici nostro, fide et charitate unire, sive in cœlis ante thronum Dei, tanquam occiso pro nobis apparenti; sive in sanctissimâ Eucharistiâ suæ passionis sacrificium mysticè et incruentè continuanti; et sic Christo pontifici nostro unitus, offer Deo quod offert summus ille Dei pontifex: et sic in illo, cum illo, et per illum, dignè et infinitè Deum glorificabis.

Si Christo ante thronum Dei pro nobis interpellanti uniaris, per ipsum, et cum ipso interpella, ora, etc.

Omnia religionis officia in illo et cum illo persolve.

Cum ipso Deum adora, ama, lauda, Deo gratias age; à Deo per ipsum peccatorum tuorum remissionem pete, omniaque tibi necessaria;

Offer Deo quidquid illi Christus offert, omnes illius actus amoris, laudis, adorationis, etc.

Si coram altari, ubi sanctissima Eucharistia, astas, ibi passionis Christi memor, offer Deo Christum mysticè crucifixum et sese Deo offerentem, ad Dei gloriam, ad peccatorum nostrorum remissionem, ad totius mundi salutem.

Offer Deo omnem gloriam quam illi Christus in omni terrarum loco mysticè immolatus procurat et offert;

Omnem gloriam quam ab institutione sanctissimæ Eucharistiæ in hoc sacramento procuravit et obtulit;

Omnem gloriam quam illi in hoc eodem sacramento ubique procurabit et offeret usque ad finem mundi.

Si reverà non potes ad ecclesiam pergere, perge spiritu; et in quocumque loco sis, spiritu vertere versùs altare, fide Christo ibi immolato unire, et hunc dignum Dei adoratorem continuum intus saltem adora, omnesque ejus adorationes, laudes, amoris actus offer.

Lauda Deum Christi mente, adora Deum Christi corde, adora Deum Christi adoratione et continuà ipsius ante Dei pedes annihilatione : sicque Deum dignè adorabis.

Plura de hàc praxi in sequentis capitis corollario et in capitis decimi tertii corollario. Vide et in epistolà ad Romanos, cap. 16, in corollario.

ANALYSIS CAPITIS NONI.

In fine capitis octavi dixit vetus Testamentum per novum abrogatum fuisse : ne videatur autem illud damnâsse velut inutile, multas hìc illius ad Dei cultum utilitates refert.

Fatetur ergo quòd et ritus et cæremonias ad Dei cultum pertinentes habuerit, et tabernaculum, in quo his ritibus coleretur Deus, ℣. 1.

Hoc tabernaculum describit quoad partes et quoad ea quæ continebat, sive in sancto, sive in Sancto sanctorum, ℣. 2, 3, 4, 5; et quoad sacrificia et ministeria quæ fiebant in utroque, ℣. 6, 7.

℣. 8, 9, 10. Hæc ipsa quæ dixit interpretatur, et ex illis ipsis ostendit istius Testamenti veteris infirmitatem et insufficientiam ad sanctificandas animas et ad cœlum eis aperiendum.

Hi duo effectus Christo pontifici nostro erant reservati.

℣. 11 et 12. Novi pontificatûs efficaciam sic exprimit, ut et Christi pontificis super omnes legales pontifices excellentiam exprimat.

Pontifex est non temporalium, sed æternorum bonorum; transiit, non per tabernaculum hominum manibus factum, sed à Spiritu sancto formatum; non cum sanguine pecorum, sed cum suo sanguine proprio; intravit in Sancta sanctorum, non terrena, sed cœlestia; non semel in anno, sed semel omnino; non annuâ tantùm legali sanctificatione procurandâ, sed eternâ et perfectâ animarum sanctificatione peractâ.

℣. 13 et 14. Hanc Sanguinis Christi efficaciam probat ex efficaciâ hircorum et vitulorum sanguini à Judæis attributâ. Si poterat sanguis pecorum legaliter sanctificare, quàm ò magis Sanguis Christi, immaculati Agni Dei, conscientias à peccatis emundabit!

℣. 15 Ob hanc sui Sanguinis efficaciam, Christi novi Testamenti mediator factus est, ut per sui Sanguinis effusionem omnia totius mundi peccata deleret, etiam quæ sub priori Testamento commissa sunt, et ut omnes à peccatis liberi possent æternam hæreditatem sibi promissam possidere.

℣. 16 et 17 Ut hanc hæreditatem possideremus, debuit mori Christus testator; viventis enim nulla hæreditas.

℣. 18, 19, 20, 21, 22. Hoc præfiguratum ostendit in veteri Testamento, quod cum sanguine fuit dedicatum;

℣. 23. Cum hoc discrimine, quòd sicut illud erat typicum,

ita typico pecorum sanguine, seu Christi Sanguinis præfigurativo fuit sancitum; novum verò, quia verum, vero Christi Sanguine confirmatum.

Typica ergo typico sanguine mundanda fuerunt: spiritualia verò, cœlestia et divina, vero, cœlesti et divino Christi Sanguine mundata.

℣. 24 et sequentibus explicat quæ sint Sancta sanctorum, in quæ Christus pontifex noster introivit, scilicet cœlum ipsum.

Ad quid? ut continuè gerat pro nobis officium pontificis, non sui sacrificii reiteratione, sed continuâ hostiæ semel oblatæ repræsentatione.

Christus enim pontifex noster in sanguine, non alieno, sed proprio, litavit semel, in fine temporum, ad abolitionem peccati; sed eamdem victimam coram Deo sistit in æternum.

Rursus equidem apparebit, non ut hostia, sed ut justitia, bonos præmians, improbos damnans.

CAPUT NONUM.

Textus.

1. HABUIT quidem et prius justificationes culturæ, et Sanctum sæculare.

2. Tabernaculum enim factum est primum, in quo erant candelabra, et mensa, et propositio panum quæ dicitur Sancta.

3. Post velamentum autem secundum, tabernaculum quod dicitur Sancta sanctorum;

4. Aureum habens thuribulum, et arcam Testamenti circumtectam ex omni parte auro, in quâ urna aurea habens manna, et virga Aaron quæ frondueerat, et tabulæ Testamenti,

5. Superque eam erant cherubim gloriæ obumbrantia propitiatorium, de quibus non est modò dicendum per singula.

6. His verò ita compositis, in priori quidem taber-

CAPUT NONUM.

Paraphrasis.

Ne quis autem, quia dixi vetus Testamentum interiisse, putet quòd vana fuerit illius religio, etenim fuerunt in illo ritus et cæremoniæ ad divinum cultum pertinentes; fuit et Tabernaculum, sanctum quidem, at terrenum, materiale et temporaneum, in quod conveniebat populus, ut Deum institutis ritibus coleret.

In duas partes dividebatur hoc Tabernaculum, quarum prima, seu quæ prior intrabatur, Sanctum simpliciter vocabatur: in hâc erat candelabrum, in quo septem lucernæ; et mensa, in quâ panes ante Dominum ponebantur.

Post secundum autem velum, erat altera pars Tabernaculi, et quidem sanctissima; et ideo dicebatur Sancta sanctorum.

In hoc Sancto sanctorum erant sanctiora religionis monumenta; scilicet, thuribulum aureum, seu altare thure fragrans proximè collocatum;

Erat ibi et Arca, quam vocant Testamenti, intus et foris auro obducta purissimo;

In hâc Arcâ erat urna aurea, in quâ servabatur manna;

Erat et juxta illam virga Aaron, quæ miraculosè fronduerat;

Inerant autem duæ Testamenti tabulæ, in quibus decem præcepta digito Dei erant insculpta.

Et super ipsam Arcam erant duo cherubim, majestatem et divinitatem spirantia; et suis alis propitiatorium, seu Arcæ operculum, thronum Dei obumbrantia.

Quæ quidem omnia et singula suis plena sunt mysteriis; sed quorum explicatio non est hujus loci: hæc attigisse modò sufficit.

His itaque sic dispositis et ordinatis, in priorem Taber-

naculo semper introibant sacerdotes sacrificiorum officia consummantes.

7. In secundo autem semel in anno solus pontifex; non sine sanguine quem offert pro suâ et populi ignorantiâ:

8. Hoc significante Spiritu sancto, nondum propalatam esse sanctorum viam, adhuc priore tabernaculo habente statum.

9. Quæ parabola est temporis instantis, juxta quam munera et hostiæ offeruntur, quæ non possunt juxta conscientiam perfectum facere servientem,

10. Solummodo in cibis, et in potibus, et variis baptismatibus, et justitiis carnis usque ad tempus correctionis impositis.

11. Christus autem assistens pontifex futurorum bonorum, per amplius et perfectius tabernaculum non manufactum, id est, non hujus creationis;

12. Neque per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem, introivit semel in sancta, æternâ redemptione inventâ.

13. Si enim sanguis hircorum et taurorum, et cinis

naculi partem quotidie ingrediebantur quilibet sacerdotes, per suas vices, sacra mysteria suaque officia peracturi.

In posteriorem verò Tabernaculi partem quæ Sanctum sanctorum dicitur, solus sacerdotum princeps semel duntaxat singulis annis ingrediebatur, non sine vituli et hirci sanguine, quem illic Deo offerebat pro suis et pro populi peccatis.

Per hoc ipsum autem, quòd solus pontifex in Sancta sanctorum ingrediebatur, mysticè significabat Spiritus sanctus, nondum tempore legis Mosaicæ manifestatam esse veri Sancti sanctorum, scilicet cœli viam, stante adhuc legali sacerdotio et Christi pontificatum exspectante.

Et hoc erat etiam imago illius temporis tunc existentis: quod enim tunc fiebat, ex æquo respondebat repræsentationi Tabernaculi; quia sicut non poterat quis ex sancto in Sanctum sanctorum ingredi, ita nec hostiæ illius temporis poterant conscientiam offerentis expiare, et consequenter in cœlum deducere.

Quid enim tunc in sacro fiebat ministerio? nisi quædam ciborum, et potuum, et multiplicium lotionum, et corporalium, seu externarum munditiarum observatio, huic populo rudi imposita, usquedum veniret Christus, qui spiritualem Dei cultum instituens, corrigeret hos carnales et externos ritus?

Et hæc est summaria veteris Testamenti religio.

Christus autem adveniens pontifex æternorum bonorum, per dignius et excellentius tabernaculum, non hominum manibus factum, seu non naturaliter constructum, sed divinâ virtute formatum:

Non ferens secum sanguinem hircorum aut vitulorum quo Deum placaret, sed proprium sanguinem pro nobis in arâ crucis effusum, introivit semel, non in anno, sed omnino, in Sancta, non typica et terrena, sed vera et cœlestia; non annuâ legali satisfactione procurandâ, sed verâ, plenâ et æternâ nobis redemptione comparatâ.

Quæ enim collatio Sanguinis Christi, Hominis Dei, cum

vitulæ aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationem carnis;

14. Quantò magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad serviendum Deo viventi?

15. Et ideo novi Testamenti mediator est, ut morte intercedente, in redemptionem earum prævaricationum, quæ erant sub priori Testamento, repromissionem accipiant qui vocati sunt æternæ hæreditatis.

16. Ubi enim testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris.

17. Testamentum enim in mortuis confirmatum est: alioquin nondum valet, dum vivit qui testatus est.

18. Unde nec primum quidem sine sanguine dedicatum est.

19. Lecto enim mandato legis à Moyse universo populo, accipiens sanguinem vitulorum et hircorum, cum aquâ, et lanâ coccineâ, et hyssopo, ipsum quoque librum et omnem populum aspersit,

20. Dicens: Hic sanguis Testamenti, quod mandavit ad vos Deus.

21. Etiam tabernaculum et omnia vasa ministerii sanguine similiter aspersit.

22. Et omnia pene in sanguine, secundùm legem, mundantur: et sine sanguinis effusione non fit remissio.

sanguine pecudum? Si ergo sanguis hircorum et vitulorum, et cinis vitulæ aspersus super inquinatos, sanctificat eos, corporalem afferens purgationem;

Quantò magis divinus Christi Sanguis, qui semetipsum, Agnum Dei immaculatum, Spiritu sancto auctore et movente, obtulit Deo Patri suo, conscientias nostras emundabit ab omnibus peccatis, ut ab operibus mortuis et mortiferis liberi, Deo vivo serviamus!

Et quia divinus hic Sanguis infinitæ virtutis est ad animarum sanctificationem, propterea Christus novi Testamenti factus est mediator, ut per mortem suam, Sanguinisque sui effusionem, abolitis totius mundi peccatis, quæ sub priori Testamento, per sanguinem pecorum aboleri non poterant, spem habeant æternæ hæreditatis promissæ possidendæ, quicumque ad eam vocati sunt.

Dixi, morte intercedente: nam ubi de Testamento agitur, mors ejus qui testatus est ad hæreditatem possidendam requiritur.

Testamentum enim testatoris morte confirmatur; quod certum robur non habet, quandiu vivit testator, qui potest illud mutare aut irritum reddere.

Unde nec vetus Testamentum dedicatum est sine morte et sanguine.

Nam ut Exodi 24 legimus, cùm Moyses totam legem universo populo legisset, sanguinem hircorum et vitulorum unà cum aquâ miscuit in cratere, et intinctâ lanâ coccineâ et hyssopo, aspersit et librum in quo legerat, et omnem simul populum,

Dicens: Hic est sanguis Testamenti quod vobiscum pepigit Deus et meo confirmat ministerio.

Insuper et ipsum Tabernaculum et omnia sacra vasa, quibus in sacrificiis utebantur, similiter aspersit sanguine;

Quin et omnia ferè secundùm legem, purificantur in sanguine, et sine sanguinis effusione nulla est peccatorum remissio.

23. Necesse est ergo exemplaria quidem cœlestium his mundari; ipsa autem cœlestia à melioribus hostiis quàm istis.

24. Non enim in manufacta Sancta Jesus introivit exemplaria verorum, sed in ipsum cœlum, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis.

25. Neque ut sæpe offerat semetipsum, quemadmodum pontifex intrat in Sancta per singulos annos in sanguine alieno.

26. Alioquin oportebat eum frequenter pati ab origine mundi; nunc autem semel in consummatione sæculorum, ad destructionem peccati, per hostiam suam apparuit.

27. Et quemadmodum statutum est hominibus semel mori, post hoc autem judicium;

28. Sic et Christus semel oblatus est, ad multorum exhaurienda peccata: secundò sine peccato apparebit exspectantibus se, in salutem.

Et sanè congruebat ut hæc quæ dixi, Tabernaculum, vasa, sacerdotes, populus judaicus, etc. quæ Ecclesiæ et rerum quæ fiunt in Ecclesià, typi erant et figuræ, typico pecorum sanguine mundarentur : at verò res figurata, Ecclesia spiritualis, cœlestis et divina, spirituali et divino Sanguine Christi debuit sanctificari.

Neque enim Christus ingressus est in Sancta sanctorum, manibus hominum fabricata, et quæ typus erant et figura verorum Sanctorum; sed in ipsum cœlum, quod est verissimum sanctuarium, ut illic habitans appareat coram Deo, res nostras illi commendans.

Non semetipsum quotannis immolando, sicut pontifex legalis per singulos annos hircum et vitulum immolabat; sed continuà hostiæ semel oblatæ repræsentatione, quæ hostia semel oblata, infinitis etiam mundis redimendis est sufficiens.

Alioquin nisi infinitæ virtutis esset unica ejus oblatio, oportuisset ipsum pati ab initio mundi per singulos annos; at verò non ita factum est, non sæpè passus est, sed semel tantùm, idque in fine sæculorum, ad abolitionem omnium peccatorum; patiens apparuit Deo per hostiam suam quam obtulit in cruce; passus et in sanctuarium ingressus, apparet Deo stigmatizatus, sese hostiam repræsentans, suæque passionis ac mortis fructum reposcens.

Sicut igitur semel ex Dei decreto moriuntur homines, post hoc autem exspectandum est judicium;

Ita semel Christus pro nostris abolendis peccatis mortuus est : post quod exspectandum quòd rursùs appareat, non judicandus, sed ut judex, utque exspectantibus eum sit salus æterna.

Commentarius in Cap. 9.

℣. 1. Habuit *quidem et prius*, scilicet Testamentum, ut ex præcedentibus intelligitur.

Justificationes culturæ. Gr. latriæ. Syr. præcepta ministerii. Arab. statuta ministerii, id est, ritus et cæremonias quibus Deus coleretur.

Et Sanctum sæculare. Gr. κοσμικὸν, mundanum. Syr. et ædes sancta mundana, id est, et sanctuarium, seu Tabernaculum duabus constans partibus, quarum una Sanctum simpliciter vocabatur; altera, Sanctum sanctorum, de quibus statim.

Hoc autem Tabernaculum divus Paulus vocat *sæculare*, mundanum, id est, hujus sæculi et mundi, seu terrenum. *Manufactum*, *hujus terrenæ creationis*, ut illud distinguat à Tabernaculo et Sanctuario vero, non manufacto, *non hujus creationis*, de quo in cap. 8. ℣. 2. et in hoc ℣. 11.

Divus Chrysostomus κοσμικὸν, seu mundanum tabernaculum voluit esse atrium ante ostium Tabernaculi sub dio, in quo erat altare holocaustorum, quod sæculare et mundanum vocabatur ab Apostolo, quia in illud Gentiles, seu mundani, poterant introire: sed ab aliis negatur hoc fas fuisse Gentilibus. Videatur Estius, Cornelius à Lapide.

His itaque verbis significat Apostolus omnia in lege veteri fuisse mundana, temporanea, caduca et typica: in Ecclesià verò Christi omnia esse cœlestia, æterna, vera et solida.

℣. 2. *Tabernaculum enim factum est primum...* Gr. Tabernaculum enim apparatum est primum.

Explicat formam illius sanctuarii, quale erat Moysis tempore.

Tabernaculum primum, id est, prima pars tabernaculi, seu quæ prior intrabatur, et sanctum simpliciter vocabatur, sic constructa et disposita erat.

In quo erant candelabra, id est, in eo erat candelabrum septiceps, in quo septem lucernæ: hinc *candelabra* dicitur, licèt unicum; reverà in Græco *candelabrum*.

Et mensa, et propositio. Syr. et mensa, et panis facierum, id est, et mensa, et duodecim in eâ panes positi, qui vocabantur *propositionis,* quia ponebantur ante Dominum; *et panes facierum,* quia ante faciem Domini, seu ante faciem arcæ.

Isti panes erant azymi duodecim, sicut duodecim tribus, seni ac seni supra se positi; singulis sabbatis novi ponebantur, et veteres in sacerdotum usus cedebant. Vide Levit. 24, ℣. 5.

Hàc cæremoniâ significabatur quòd fruges et omnia alimenta Deo debemus.

Quæ dicitur sancta. Syr. et vocabatur ædes sancta, id est, et hoc tabernaculum dicitur Sanctum, seu *Sancta,* in plurali numero.

℣. 3. *Post velamem autem secundum, tabernaculum....* Gr. post autem secundum velamentum, tabernaculum dictum Sancta sanctorum.

Syr. tabernaculum verò interius quod erat intra superficiem portæ secundæ, vocabatur Sanctum sanctorum.

Nota quòd erant duo velamina in tabernaculo: primum appensum erat foribus sancti; secundum, foribus Sancti sanctorum.

Igitur *post velamentum secundum,* id est, appensum inter Sanctum et Sancta sanctorum, erat sanctissima tabernaculi pars.

Hoc velum scissum est in templo Salomonis, Christo moriente, Matth. 27, ut significaretur cœlum esse apertum Christi morte.

℣. 4. *Aureum habens thuribulum...* Syr. et erat in eo thuribulum, etc.

Communiter dicitur thuribulum illud fuisse altare thymiamatis, quod erat quasi magnum thuribulum, concavum, solumque continebat ignem quo aromata incenderentur.

Erat quidem ex lignis Setim, sed ex auro undique tectis, et illud erat prope Sanctum sanctorum, ut thuris fumus in illud ingrederetur, sanctumque locum obumbraret et suo odore suavissimo repleret.

Illud thymiamatis altare erat reverà in Sancto, ut ad illum quotidie sacerdotes, mane et vespere horâ incensi, thus possent adolere (illis enim non licebat in Sanctum sanctorum ingredi). D. tamen Paulus illud Sancto sanctorum attribuit, quia Sanctum sanctorum suffumigabat, suoque suffitu Deum in Sancto sanctorum residentem honorabat.

Hanc opinionem sequor, quia non videtur mihi credibile quòd aliàs D. Paulus hujus altaris oblitus fuisset.

Et arcam Testamenti, id est, dicitur Testamenti, seu fœderis, quia constructa ad recondendum Testamentum, sive legem Decalogi, cujus observantia conditio erat fœderis inter Deum et Judæos sanciti.

Et hæc arca erat in Sancto sanctorum.

In quâ, scilicet arcâ, *erat urna aurea habens manna, et virga Aaron*, de quâ vide Num. 17.

Laborant interpretes in conciliando hoc textu cum eo 3. Reg., cap. 8, ℣. 9, ubi dicitur in arcâ nihil fuisse præter duas tabulas lapideas.

Communior recentiorum opinio est, quòd reverà in arcâ fuerint tantùm duæ tabulæ lapideæ; virga autem et urna fuerint juxta arcam, vel cum arcâ.

Hanc explicationem Estius et Cornelius à Lapide probant ex aliis Scripturæ locis ubi præpositio *in* amplè sumitur, et significat tam ea quæ sunt *in* quàm ea quæ sunt *cum,* vel *circa.*

℣. 5. *Superque eam.* Gr. super autem eam. Syr. super hanc autem, id est, arcam scilicet.

Erant Cherubim gloriæ, id est, gloriosi, splendidi, seu duæ effigies cherubim majestatem spirantium.

Obumbrantia propitiatorium, id est, qui suis alis expansis et ita inter se consertis, ut dextera ala uníus sinistræ alterius, et sinistra dexteræ jungerentur; obumbrabant *propitiatorium,* seu tabulam auream quæ arcæ sursum imminebat et erat quasi sedes et thronus Dei: arca verò scabellum pedum ejus, ait D. Thomas.

Propitiatorium illud ita dictum est, quia Deus se populo

propitium ostendebat, cùm præsentiæ suæ signum ostendebat inter Cherubinos, seu super arcam.

Ex propitiatorio Deus dabat oracula : hinc dicitur *Oraculum.*

De quibus, id est, omnibus scilicet memoratis non est hìc locusfusiùs loquendi, illorum mysticas significationes singulatim et per partes explicando : hæc ad nostrum institutum attigisse sufficit.

Hæc allegoricè explicant D. Anselmus, D. Thomas, Lyranus, Cornelius à Lapide.

℣. 6. *His verò ita compositis*, id est, his quæ de tabernaculi exterioris et interioris structurâ dixi, ita dispositis et ordinatis.

In priori quidem tabernaculo. Gr. in quidem prius tabernaculum. Syr. et verò in tabernaculum exterius, etc.

Semper, id est, quotidie : non semel tantùm in anno *introibant sacerdotes.*

Sacrificiorum officia. Gr. τας λατρειας, Syr. ministerium suum, id est, ritus sacros et culturas in Sancto peragi solitas,

Quæ ad tria reducuntur : lucernas accendere, aromata adolere, panes proponere et mutare sabbatis.

Porrò, adoletio thuris, seu thymiamatis oblatio, erat omnium totius diei sacrificiorum consummatio ; hinc bene *sacrificiorum officia consummantes.* Alia erat matutina, alia vespertina.

Sacrificia cruenta fiebant in atrio tabernaculi ubi erat altare holocaustorum, de quo non loquitur Apostolus.

℣. 7. *In secundo autem.* Gr. in autem secundum. Syr. in tabernaculum verò interius.

Semel in anno, id est, uno tantùm die qui erat dies expiationis et pœnitentiæ generalis apud Judæos : hoc autem die pluries intrabat et exibat peragendi ministerii sui causâ.

Solus pontifex, id est, summus sacerdos : quo ritu, videatur in Levit. cap. 16.

Non sine sanguine, scilicet vituli et hirci, de quo vide Levit. 16.

Quem offert pro suâ. Gr. suî ipsuis *et populi ignorantiis,* id est, pro suis et pro populi peccatis.

Omnia peccata sunt ignorantiæ.

Pro suis et suæ familiæ peccatis vitulinum sanguinem offerebat, hircinum pro populi peccatis, Levit. 16, ℣. 11.

℣. 8. *Hoc significante Spiritu sancto...* Syr. per hoc autem patefaciebat Spiritus sanctus nondum revelatam esse viam sanctorum.

Explicat quæ dixit de veteris Testamenti religione, et ex ipsâmet ostendit hujus Testamenti insufficientiam, quasi dicat :

Per hoc ipsum, quòd in Sancta sanctorum solus pontifex cum sanguine semel intrabat, Spiritus sanctus mysticè significabat,

Adhuc priore tabernaculo habente statum, id est, durante legali sacerdotio, et lege Mosaicâ adhuc stante in suo robore,

Nondum propalatum esse, id est, nondum manifestatam esse veri Sancti sanctorum, cœli scilicet viam ; quia nondum prædicatum Evangelium Christi, qui via, veritas et vita, Joan. 14, ℣. 6.

Christo moriente, velum templi scissum est, quia tunc cœlum, hactenus clausum, apertum fuit.

℣. 9. *Quæ parabola est temporis instantis.* Gr. quæ parabola in tempus præsens. Syr. erat autem hoc exemplar pro tempore illo in quo oblationes, etc.

Id est, et illud quod in priore tabernaculo fiebat, *erat parabola,* id est, typus, figura, repræsentatio, *temporis* tunc *instantis,* seu præsentis : momentum enim præsens vocatur instans.

Quasi diceret : Et hoc ipsum erat etiam repræsentatio, imago temporis illius, seu temporis legis Mosaicæ.

Juxta quam, scilicet parabolam, figuram, imaginem, repræsentationem. Gr. juxta quod, id est, tempus. Syr. in quo scilicet tempore.

Munera et hostiæ offeruntur, id est, munera incruenta, et hostiæ mactandæ.

Quæ non possunt juxta conscientiam, id est, verè et coram Deo.

Perfectum facere servientem, id est, justificare offerentem, seu ministrantem. Gr. λατρεύοντα cultorem. Syr. quæ non poterant perficere conscientiam illius qui offerebat eas.

℣. 10. *Solummodo in cibis et potibus.* Junge cum verbo præcedente, *servientem.*

Quasi diceret : Hæc, inquam, munera et sacrificia legalia non possunt animam justificare illius qui Deo servit; non in spiritu et verâ mentis pietate,

Sed solummodo *in cibis,* scilicet, quamdam oblati sacrificii partem comedendo, quæ corpus quidem reficiebat, animam non sanctificabat.

Et potibus, quia à vino et scerâ abstinebant sacerdotes cùm ministrabant per suas vices in tabernaculo.

Et variis baptismatibus, id est, lotionibus corporeis.

Et justitiis carnis, id est, justificationibus carnem mundantibus, non animam, seu justitiam tantùm externam et legalem conferentibus.

Usque ad tempus correctionis impositis, usque ad tempus adventûs Christi, seu usque ad tempus legis novæ, quæ correctio est veteris, quia illâ perfectior.

Hæc ergo sacrificia et hæ legales cæremoniæ non sanctificabant animam, sed imposita erant huic rudi populo usque dum veniret Christus, qui spiritualem Dei cultum instituens, corrigeret carnales et externos illos ritus.

NOTÆ LITTERALES.

Ad clariorem versuum præcedentium intelligentiam,

Nota primò, in illis describi tabernaculum à Moyse, Dei jussu factum, non templum à Salomone ædificatum.

Secundò, illud tabernaculum, seu tentorium fuisse quasi templum portatile, in quo Judæi peregrinantes per desertum,

Deum colebant : et in quo Deus, quasi in domo inter Judæos habitabat, ut illos protegeret.

Tertiò, hoc tabernaculum habuisse triginta cubitos in longitudine, decem in latitudine, et decem in altitudine.

Ejus longitudo in duas partes per velum intermedium dividebatur. Pars prima, seu Sanctum, habebat in longitudine viginti cubitos; pars secunda, seu Sanctum sanctorum habebat longitudinis decem cubitos; de utràque D. Paulus : illius autem forma videatur Exod. cap. 26.

De Arcâ.

Nota quartò, quòd Arca fuit è tabernaculo in templum à Salomone delata; ibique usque ad tempus captivitatis Babylonicæ perseveravit : ignoratur autem quid de eâ factum fuerit.

Alii putant à Chaldæis ablatam, alii à Jeremiâ in monte Nebo absconditam, ubi sepultus fuerat Moyses. Vide 2. Machab. 2, ℣. 5.

Quidquid sit de ejus inventione aut recuperatione, nihil apud auctores invenitur ab eo tempore, ait Estius.

Tempore Christi non erat in templo Jerosolymitano, ædificato ab Herode : Josephus enim testatur Sanctum sanctorum templi suo tempore inane fuisse, sine arcâ, sine cherubin et propitiatorio.

An fuerit in templo à Zorobabele post captivitatem ædificato, negat probabiliùs Estius, Fromondus; quia de hoc nullibi fit mentio.

Ribera tamen putat probabile quòd post captivitatem Babylonicam inventa fuerit, et in templo Zorobabelis exposita, et ab Antiocho Epiphane capta cum cæteris templi vasis. Sed de hoc nec historia sacra, nec alius auctor loquitur.

℣. 11. *Christus autem assistens.* Gr. παραγενόμενος accedens, adveniens, seu cùm advenisset; est enim aoristus vim habens præteriti : hinc Syr. Christus autem qui venit, exstitit summus pontifex. Arab. cùm autem advenisset Christus pontifex

Hìc Christi pontificatûs ita describitur efficacitas, ut singula verba quamdam illius indicent excellentiam supra legales pontifices

Christus accedens, adveniens, seu cùm advenisset pontifex.

Alii omnes primò nascuntur, adolescunt, instruuntur, tandem pontifices constituuntur.

Christus verò advenit, nascitur pontifex : adventu suo, incarnatione suâ fit pontifex, ipsâ divinitatis unctione inauguratus.

Hinc *ingrediens mundum dixit : Hostiam et oblationem noluisti, corpus autem aptâsti mihi...* semetipsum offert.

Futurorum bonorum, id est, æternorum bonorum quæ sperantur, ut habet arabica versio, id est, bonorum gratiæ et gloriæ.

Legalis pontifex præsentium, seu terrenorum bonorum, erat pontifex : ad terrena bona procuranda constitutus.

Christus autem pontifex futurorum, seu æternorum; quia ideo pontifex ut pontificatu suo bona æterna nobis mereatur, vitam æternam : hinc *pater futuri sæculi.*

Per amplius. Gr. majus, dignitate scilicet dignius.

Et perfectius, id est, excellentius.

Tabernaculum, scilicet, corpus suum, in quo habitabat plenitudo divinitatis, et quod ideo Christus ipse templum appellavit dicens : *Solvite templum hoc. Non manu factum*, id est, non ædificatum manibus artificum, ut tabernaculum Moysis.

Non hujus creationis. Syr. nec ex his creaturis, id est, non naturalis et humanæ structuræ, facturæ, seu non naturaliter genitum, sed supernaturali modo conceptum virtute Spiritûs sancti.

Legalis pontifex in Sancta sanctorum ingressurus, per primam tabernaculi partem, quæ Sanctum dicebatur, transibat.

Christus in cœlum ingressurus transivit per corpus suum, quod erat verè tabernaculum Dei, id est, per oblationem et passionem corporis sui paravit sibi ingressum in gloriam cœlestem.

Oportuit pati Christum, et ita intrare, etc.

Plures alii interpretes intelligunt per *tabernaculum*, de quo

hic Apostolus, Ecclesiam militantem, per quam Christus transivit in triumphantem ingressurus : et reverà, Ecclesiæ convenit quòd sit *tabernaculum majus et perfectius* tabernaculo Mosaico, *non hujus creationis*, id est, non opus humani opificii, sed divini. Vide Cornelium à Lapide, Menochium, Tyrinum.

Sed cum multis aliis existimo probabilius hìc Apostolum loqui de corpore Christi mortali et passibili; et hoc textui videtur congruentius; sicut enim proprium Christi sanguinem in versu sequenti opponit hircorum sanguini, ita tabernaculum corporis Christi mortalis et passibilis opponit tabernaculo Mosaico.

Mysticâ itaque circumlocutione, aptâ ad persequendam cœptam cum legali sacerdote similitudinem, Christi per corporis sui passiones transitum, vocat transitum *per tabernaculum;* quia reverà hoc sacrum Christi corpus, Dei tabernaculum erat majus et perfectius Mosaico, ob inhabitantem Divinitatem, et hypostaticam illius cum divino Verbo unionem.

℣. 12. *Neque per sanguinem hircorum aut* (Gr. et Syr. *et*) *vitulorum.*

Legalis pontifex cum sanguine hirci et vituli priùs immolatorum, Levit. 16.

Christus cum suo proprio sanguine pro nobis effuso : fuit enim hostia simul et sacerdos.

Introivit semel, legalis semel in anno, seu quotannis : Christus *semel* omnino, *semel* pro semper.

In Sancta, legalis in sancta terrena, typica; Christus in cœlum, verum Dei sanctuarium.

Æternâ redemptione inventâ. Gr. æternam redemptionem inveniens. Syr. et invenit redemptionem æternam, id est, comparatâ nobis, per sui sanguinis effusionem, plenâ et æternâ redemptione; non ad annum, ut in expiatione legali, sed æternâ.

Legalis externam tantùm dabat sanctificationem.

Christus veram et æternam, in æternum duraturam, seu omnium sæculorum peccata expiantem.

Quia sanguis ejus infiniti valoris est, unicà oblatione æternam omnibus hominibus meruit redemptionem.

Confide, Christiane, spera in talem, tantum et tam misericordem Pontificem et divinam Hostiam.

℣. 13. *Si enim sanguis hircorum et taurorum.*

Vocat *tauros* quos versu præcedenti vocavit *vitulos*, id est, vitulos grandes, qui et tauri nomen possunt habere.

Et cinis vitulæ, de quà lib. Num. 19. ℣. 2.

Aspersus, scilicet, super eos qui sunt inquinati. *Sanctificat eos, non juxta conscientiam*, ℣. 9 *Sed ad emundationem carnis*, id est, tollebat immunditiam legalem, v. g., contractam ex contactu cadaveris. Gr. aspergens inquinatos, sanctificat ad, etc.

Syr. aspergebatur super eos qui impuri erant, et sanctificabat eos ad purificationem carnis ipsorum.

Probat in hoc versiculo Christi sanguine nobis comparatam esse plenam redemptionem; idque probat à fortiorì.

℣. 14. *Quantò magis sanguis Christi*, Hominis Dei, et ideo valoris infiniti!

Qui per Spiritum sanctum. Gr. Spiritum æternum. Syr. idem : id est, qui, Spiritu sancto movente et incitante, se obtulit Deo, ut agnum immaculatum.

In victimis nulla debebat esse macula, nullum vitium.

Emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis, id est, à peccatis, quæ sunt opera mortua et mortem dantia.

Ad serviendum Deo viventi. Syr. ut serviamus Deo viventi, scilicet in verà justitià et sanctitate.

DE CHRISTI SACRIFICIO EPITOME.

Hinc disce abbreviatam de Christi sacrificio doctrinam.

Quis sacerdos illud obtulit? Christum ipse *obtulit.*

Quæ victima? seu quis oblatus? Dei Filius : *semetipsum obtulit.*

Cui oblatum est hoc Filii Dei sacrificium? *Deo.*

Per quem? quo auctore? Spiritu sancto, seu *per Spiritum sanctum.*

Ad quid? ut nos à peccatis emundatos Deo consecret.

Cujus virtutis est istud Filii Dei sacrificium? Infinitæ, utpote Agni *immaculati*, sanctitatis infinitæ.

Per quod signum agnoscere possumus an hujus sacrificii simus participes? Si peccatis mortui, et à mundo segregati Deo vivimus, Deo vivo verè et in spiritu servimus.

Christe Jesu, mundi redemptor! hanc mihi dona vitam; per tuum pretiosissimum sanguinem, tribue ut ab operibus mortuis liber, Deo viventi vivam, eique in spiritu et veritate serviam.

℣. 15. *Et ideo*, id est, quia sanguis Christi *emundat conscientiam ab operibus mortuis*, quod omnia veteris legis sacrificia præstare non poterant; *ideo Christus novi Testamenti mediator factus est.*

Ut morte intercedente.

Quia ex Christi morte plurimùm offendebantur Judæi, hinc D. Paulus ostendit mortem Christi et hominibus necessariam fuisse, et sibi gloriosam; utpote quæ hominum peccata delevit, et Christum fecit Dei et hominum mediatorem.

Ut mediatoris, seu testatoris ipsius *morte interveniente.*

Vetus Testamentum pecudum sanguine sancitum fuit; novum verò ipsius Mediatoris sanguine.

In redemptionem earum prævaricationum quæ erant sub priori Testamento; ut, inquam, per mortem ipsius redimerentur, non sui tantùm populi peccata; sed et eorum, seu Judæorum, qui sub primo Testamento peccaverunt.

Hìc de Judæis loquitur, quia scribit ad eos; sed ut alibi sæpe dixit, et speciatim primæ ad Timoth. 2., *Christus dedit semetipsum redemptionem pro omnibus.*

Repromissionem accipiant,... ut qui sic à peccatis liberati sunt, accipiant æternam hæreditatem sibi promissam, ad quam vocati sunt.

℣. 16 et 17. *Ubi enim testamentum est...* Vide paraphrasim.

Urget Christi mortis necessitatem, gloriam et lucrum; supposito, scilicet, quòd Christus ita sit mediator novi Testa-

menti, ut sit etiam ipse testator, seu Testamenti auctor et hæreditatis promissor ; sic argumentatur :

Ubi hæreditas testamento legatur, necesse est mori testatorem priusquam hæreditas legata possideatur ; testamentum enim non valet dum vivit testator ; seu nullius est usûs, ut ait Syrus.

Testamentum à Quintiliano definitur : Voluntas defuncti, et ut lib. 1. D. de hæred. dicitur : Viventis nulla est hæreditas.

℣. 18. *Unde nec primum quidem...*

Confirmatur ratio præcedens ex eo quòd Testamentum vetus, quod erat figura novi, fuit etiam sanguine dedicatum, cum hoc discrimine, quòd sicut typicum erat Testamentum, seu typus novi ; ita typicam habuit mortem testatoris, scilicet, sanguinem victimarum, quæ Christi sanguinem et mortem repræsentabat.

℣. 19 et 20. *Lecto enim omni mandato legis...*

Hoc factum habetur Exodi 24. 7 et 8 : Hic tamen multa D. Paulus addit quæ non habentur in loco citato, sed quæ ex aliis locis desumpsit. Vide paraphrasim.

NOTÆ LITTERALES ET DOGMATICÆ.

Nota primò, quòd aspersio à Moyse facta, figura fuit aspersionis interioris per Christi sanguinem nobis faciendæ : populus judaicus figura erat christiani populi ; sanguis animalium, figura sanguinis Christi.

Nota secundò, quòd Christus novum Testamentum condens, iisdem verbis usus est ac Moyses antiquum condens ; scilicet, *hic est sanguis meus novi Testamenti,...* ut figuratum figuræ responderet.

Sicut autem verba Moysis in sensu litterali sumuntur, seu verum sanguinem significant ; ita et verba Christi debent ad litteram intelligi : illorum sensus est quòd sit verè sanguis, non autem signum sanguinis.

Porrò, ne quis, ad evertendam præcedentem Apostoli ratiocinationem, fundatam in nomine latino, *testamentum,* et

Græco, *διαθήκη*, dicat vocem hebræam, *berith*, Exodi 24, et aliorum locorum ad quæ hìc respicitur, significare pactum, seu fœdus.

Respondebitur enim primò vocem *berith* equidem significare *pactum*, seu *fœdus*.

Secundò, pactum, seu fœdus sumi posse vel genericè, pro quolibet pacto, sive morte confirmetur, sive non; vel specificè, pro pacto testamentario, quod morte testatoris confirmatur.

Tertiò, septuaginta interpretes, qui Judæi erant et linguam hebraicam optimè noverant, vocem *berith*, et Jeremiæ 31, ℣. 31. et aliorum locorum, in quibus novi et veteris fœderis fit mentio, vertisse in *διαθήκην*, seu pactum testamentarium, *testamentum*.

Et hoc non sine causâ, nec absque Dei consilio, quia reverà pactum quod Deus iniit cum Judæis de dandâ illis terrâ Chanaan in hæreditatem, fuit verè testamentum; et fœdus quod Christus cum fidelibus iniit de dandâ nobis æternâ hæreditate, verè testamentum est:

Cum hoc discrimine, ut dictum est ℣. 18, quòd prius Testamentum typicum fuit, seu figura novi, et ideo typicam testatoris mortem habuit; novum autem Testamentum verum testamentum est, et ideo Christi sanguine et morte sancitum.

D. ergo Paulus juxta hanc Septuaginta interpretationem, et apud Judæos, et apud Christianos, Apostolorum tempore receptissimam; maximè verò ab omnibus, ad quos scribit, receptam, argumentatur.

Malè itaque Erasmus hinc dixit hujus epistolæ scriptorem hebraicè nesciisse; pejùs Melchior Canus ab Estio citatus, lib. 2. de loc. Theol. cap. 11, dixit Paulum in nomine Hebraico ludere rhetorum more; pessimè Cajetanus hinc negat hanc epistolam esse divi Pauli, imò dubiam reddit ejus auctoritatem.

D. enim Paulus scivit significationem vocis hebraicæ *berith;* sed scivit etiam quòd speciali Dei providentiâ et singulari Sancti Spiritûs assistentiâ, septuaginta interpretes ge-

nericam ejus significationem specificaverint, pro pacto, *testamentum* vertentes.

Et hinc Apostolus, à Deo inspiratus, ex voce græcâ, διαθήκη, latinè *testamentum*, occasionem arripit mortis Christi necessitatem, gloriam et lucrum Hebræis, hanc Septuaginta versionem in pretio habentibus, exhibendi.

℣. 21. *Etiam tabernaculum et omnia,...... similiter aspersit...*

Hanc aspersionem non expressit Moyses; supplet D. Paulus, et Josephus docet lib. 3. Antiq. cap. 9.

℣. 22. *Et omnia penè in sanguine,...* dicit *omnia pene*, quia aliqua per aquam solam purificabantur. Exod. 19. 10; Lev. 16. 28; Num. 31. 23.

Et sine sanguinis effusione...

Per victimarum sanguinem fiebat remissio peccatorum, ut patet Levit. 4: quod tamen intelligi debet de remissione legali quam suprà ℣. 10. appellavit *emundationem carnis, justitias carnis.*

Per quid ergo remittebatur reatus culpæ coram Deo? Per actum contritionis cum fide et spe in Messiam venturum.

℣. 23. *Necesse est ergo*, scilicet, ex ordinatione divinâ.

Exemplaria, id est, tabernaculum, vasa ministerii, sacerdotes Aaronicos, populum judaicum, etc. de quibus supra.

Quæ sunt exemplaria. Gr. ὑποδείγματα, id est, tenues et obscuræ delineationes. Vide cap. 8. ℣. 5.

Cœlestium, id est, Ecclesiæ, seu rerum quæ fiunt in Ecclesiâ, tum militante, tum triumphante, ℣. 16.

His mundari, scilicet, legalibus et carnalibus hostiis, seu sanguine vitulorum, hircorum, etc., de quibus ℣. 19, 20, 21.

Ipsa verò cœlestia, id est, Ecclesiam verò christianam, quæ spiritualis, cœlestis, ac divina est, et quæ corpus et veritas est, cujus Synagoga umbra fuit et figura.

Melioribus hostiis quàm istis. Gr. præ istis. Syr. sacrificiis quæ istis sunt præstantiora.

Id est, nobiliori sanguine sanctificari, scilicet, sanguine Jesu Christi pro nobis crucifixi.

Hinc sanguis sanctificat Ecclesiam militantem, *mundans eam lavacro aquæ, etc.* Ephes. 5. 26.; sanctificat Ecclesiam triumphantem, dum eam in suo sanguine sanctificatam Christus exhibet sibi gloriosam, seu, dum cœlum replet hominibus in hoc sanguine in æternum sanctificatis.

Sed quare de Christi sacrificio loquens Apostolus dicit in plurali, *melioribus hostiis?* Primò, quia licèt unica sit hostia realiter, infinitarum virtutem continet, imò superat. Secundò, quia hæc eadem hostia diversimodè, cruentè et incruentè oblata est. Tertiò, quia et quotidie à multis sacerdotibus offertur; unde, licèt una sit realiter, virtualiter est multiplex.

℣. 24. *Non enim in manufacta.* Syr. in sanctuarium manufactum.

Hostiam hostiis comparavit, pontificem pontificibus, nunc sanctuarium sanctuario.

Non enim ingressus est Jesus Christus in Sancta sanctorum, humanâ arte fabrefacta, in quæ ingrediebatur semel in anno pontifex Aaronicus.

Exemplaria verorum. Gr. ἀντίτυπα, id est, quæ erant typus et figura verorum sanctorum, seu supremi cœli: ad similitudinem enim cœlestium efformata sunt, cùm dictum est Moysi: *Aspice, et fac secundùm exemplar.*

Sed in ipsum cœlum, quod est verissimum Sanctum sanctorum, introivit.

Ut appareat, id est, ut illic habitans, *appareat nunc*, continuè, semper, *vultui Dei.* Syr. ante faciem Dei, id est, coram solio divinæ Majestatis; *interpellans pro nobis.*

Ut appareat nunc vultui Dei...

Hâc locutione indicatur officium pontificis et mediatoris quod Christus continuè gerit pro nobis.

Pontifex Aaronicus in Sancta sanctorum ingressus, stabat coram propitiatorio, orans pro populo.

Ita Christus in cœlum ingressus, stat coram solio divinæ Majestatis, res nostras Deo commendans, fructumque suæ passionis ac mortis reposcens.

℣. 25. *Neque ut sæpe offerat semetipsum...* Syr. non qui-

dem ut offerat semetipsum pluries, sicut faciebat summus sacerdos, etc.; id est, Jesus Christus pontifex noster introivit in cœlum, non ut hinc egrediatur et semetipsum Deo rursus offerat in sacrificium cruentum.

Quemadmodum pontifex Aaronicus, in Sancta sanctorum per singulos annos, cum sanguine non suo, sed hirci et vituli quos priùs immolaverat.

Itaque quædam afferuntur hìc dissimilitudines.

Legalis pontifex in sanctuarium intrabat non semel, sed pluries, singulis scilicet annis.

Christus intravit in cœlum, inde nunquam abiturus.

Legalis pontifex secum ferebat sanguinem hircorum et vitulorum quos immolaverat, et hæc sacrificia quotannis ad Dei placationem instaurabat.

Christus semetipsum, qui victima factus est in arâ crucis, at victima unica, præstans infinitùm aliis victimis toties repetitis, nec reiteranda.

Christus itaque pontifex noster, suum proprium sanguinem, semel pro nobis fusum, continuè, ùt pontifex, repræsentat Patri, ad nostram salutem : hæc autem sanguinis illius effusio nunquam reiterabitur.

℣. 26. *Alioquin oportebat eum frequenter pati....*

Alioquin, id est, si unica Christi oblatio, ejusque sanguinis effusio, non esset infinitè sufficiens ad omnium prorsus hominum salutem, sed iis tantùm prodesset qui tunc vivebant, expediisset non tandiu Christum promitti; sed statim ab initio mundi mitti, ut sæpe posset pati, singulis, v. g. sæculis, pro singulis generationibus.

Nunc autem semel... at verò non ita factum est, nec sæpe passus est Christus, nec sæpe se ostendit in cœlesti sanctuario; sed *semel* tantùm, idque in fine sæculorum, semetipsum obtulit ad abolitionem peccati : postquam autem victima nostra ipse factus est, in sanctuarium ingressus est, suumque sanguinem offert ut gratiam nobis impetret, quâ peccatum in nobis aboleatur.

Dicitur *in consummatione sæculorum*, seu, ut ait Syrus,

in fine mundi; quia Christi sæculo nullum aliud succedet : est ultimus mundi status, ultima ætas.

Prima mundi ætas ab Adamo ad Noe, secunda ad Abrahamum, tertia ad Davidem, quarta ad transmigrationem Babylonicam, quinta ad Christi nativitatem, sexta inde ad finem mundi. Hæc divisio est à D. August., lib. 4, de Trin., cap. 4.

Alii dividunt aliter. Primum sæculum est legis naturæ, inquiunt; secundum, legis Mosaicæ; tertium et ultimum, legis evangelicæ, seu Christi.

℣. 27. *Et quemadmodum statutum est hominibus.*

Alio argumento confirmat Christum semel et non sæpius debere immolari, similitudine scilicet sumptâ à communi hominum conditione, quibus semel moriendum est, non sæpiùs; deinde Deo sistendum.

Quemadmodum igitur, propter primi hominis peccatum, divinâ sententiâ decretum est ut semel moriantur omnes homines : *post hoc autem judicium*, id est, postea verò sistentur Deo judicandi, in judicio scilicet universali, post resurrectionem.

Quasi diceret : Sicut postquam semel mortui resurrexerint, non ampliùs morientur, sed judicabuntur;

℣. 28. *Sic et Christus*... qui peccata hominum expianda et exhaurienda susceperat, *semel oblatus*, immolatus et mortuus est.

Ad multorum exhaurienda peccata, id est, ut morte suâ omnium hominum peccata, quantùm ad sufficientiam, auferret : multorum verò, quantùm ad effectum.

Cur multorum, et non omnium? Quoniam non omnes crediderunt. D. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus. Pro omnibus quidem est mortuus, quantùm ad ipsum attinet : mors illa ex æquo respondet omnium interitui; non exhausit autem omnium peccata, quoniam ipsi noluerunt. D. Chrysostomus hìc.

Secundò, sine peccato : id est, postea veniet, conspicietur, non portans peccatum, sicut in primo adventu peccatis nostris onustus erat, ut illa expiaret, et victimam se offeret pro illis..

Et quia sine peccato, ideo sine morte, sed immortalis et gloriosus.

Non judicandus, sed judicaturus universum orbem : salutem afferens fidelibus qui exspectant eum, incredulis autem damnationem.

Christus ergo semel mortuus est, sicut semel moriuntur omnes homines : cum hoc discrimine, quòd propter peccata nostra mortuus est, non propter suum.

Christus similiter semel comparebit in extremo judicio, sicut cæteri semel comparebunt : cum hoc discrimine, quòd parebit judex, nos judicandi.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 9, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Ut integram habeas ideam de summo Christi Domini pontificatu, præter dicta in corollariis, cap. 7 et 8.

CONCIPE

Primò quòd Christus pontifex est natus. *Christus assistens pontifex*, id est, accedens, adveniens pontifex in mundum, seu adventu suo factus pontifex. Vide ℣. 11.

Hanc apostolicam locutionèm ponderans Theophylactus, sic loquitur : Non dixit (Apostolus scilicet) factus et electus; sed *accedens pontifex*, hoc est, in hoc ipsum veniens; non priùs accessit, et deinde, casu ita veniente, factus est Pontifex; sed scopus cur in terram deveniret, pontificatus erat.

Secundò, quòd natus est *Pontifex futurorum bonorum*, id est, ut æterna nobis bona, oratione suâ et sacrificio suo, gratiam et gloriam impetraret.

Tertiò, quòd hæc bona nobis promeruit per sui sacri Corporis passiones et mortem, per sui pretiosissimi Sanguinis effusionem.

Quartò, quòd, quia hic sanguis infiniti valoris est, unicâ oblatione, æternam omnibus hominibus, omnium sæculorum, redemptionem promeruit, ℣. 11, 12.

Et hinc disce quid à Christo pontifice nostro debeas prin-

cipaliter sperare et petere; gratiam scilicet et gloriam æternam: propter hæc noster est pontifex.

Disce et per quam viam debeas ad hæc æterna bona tendere: per Christi passiones et mortem, per quas transiens Christus, intravit in cœlum.

Passio Christi via ducens ad cœlum; via nova, via vivens, via à Dei sinu procedens, ad Dei sinum rectà perducens.

Væ ergo illi qui aliam, præter Christiani patientem, viam quærit ad cœlum.

Da mihi, ô summe et divine Pontifex, tecum pati, tecum mori, tecum humiliari, ut tuis passionibus communicans et tuæ gloriæ communicem.

CONCIPE

Ex ℣. 14 hujus nostri Pontificis sacrificium: quis illud obtulit? *Christus*, Deus Homo; quid obtulit? *semetipsum*, Hominem Deum, *Agnum immaculatum;* per quem? *per Spiritum sanctum*, æternum et Deum; cui? Deo, Patri æterno, *Deo vivo et vero.* O sacrificium undequaque divinum! et ideo verè Deo dignum!

Ad quid divinum hoc oblatum est sacrificium? ut à peccatis liberaremur; ut *ab operibus mortuis liberi, Deo vivo sanctè* et purè *serviremus*, ut divinam hæreditatem nobis promissam, et ad *quam vocati sumus*, possideremus.

O bonitatem verè divinam, immensam, infinitam, ineffabilem! *propter nimiam charitatem, etc., proprio Filio suo non pepercit Deus, sed pro nobis, etc.!*

Attende quomodo huic respondeas divinæ bonitati; an à peccatis liber, servis Deo vivo? an talis es cui dicat aliquando Christus: Veni, benedicte, etc. posside, etc.

CONCIPE

Continuam hujus divini sacrificii repræsentationem:

Postquam, per mortis suæ sacrificium, Christus pontifex noster Deo Patri, summo jure, ad teruncium usque, debita nostra persolvit, *introivit in cœlum, ut nunc* et usque in

finem mundi *appareat vultui Dei pro nobis*, ℣. 24, id est, ut apparendo, oret et interpellet pro nobis.

Per vulnerum vestigia in corpore reservata, quasi per tot ora, veniam postulat pro nobis : semper reservatæ in Christi corpore plagæ, salutis humanæ exigunt pretium et obedientiæ donativum requirunt, ait auctor serm. de Bapt. Chr. inter opera sancti Cypriani.

Hoc per fidem edoctus, animum et spem in Deum eriges appare sæpe Deo cum Christo ; ora cum ipso, in ipso et per ipsum.

Per ejus vulnera pro te veniam postula, ut peccator ; pro aliis, ut sacerdos.

Junge vocem tuam voci Christi interpellantis.

Junge cor tuum vulnerato cordi Christi pro te deprecantis, suamque mortem repræsentantis.

Quid non obtineat tam sanctus Pontifex, tam potens mediator, salutem nostram ita zelans, ut eam per sua vulnera postulet ?

Ora itaque in Christo, cum Christo et per Christum.

Praxis verè christiana, quia est ipsius Christi.

Continuè Christus pontifex noster apparet vultui Dei pro nobis ; et tu, christiane, hanc continuam Christi pro te crucifixi oblationem Deo jugiter, si potes, offer, et per eam Deo redde quæ debes religionis officia.

Quatuor sunt hæc religionis officia : adoratio, gratiarum actio, expiatio, petitio.

ADORATIO.

E nihilo creatus à Deo et in esse conservatus ab illo, Creatori et conservatori tuo debes gloriam, adorationem, laudem, reverentiam, etc.

Deum ergo glorificaturus, unire per fidem vivam Christo pontifici tuo, Deum in cœlis infinitè glorificanti per suæ mortis repræsentationem, et in terris per mysticam suæ mortis continuationem in sanctissimâ Eucharistiâ ; Christo sic unitus, offer Deo omnem quam illi Christus reddit gloriam et

laudem, per suam continuam quasi annihilationem in terris, et quasi occisionem in cœlis.

GRATIARUM ACTIO.

Oneratus undique Dei beneficiis, et solâ ejus bonitate et misericordiâ subsistens, perpetuam debes ei gratiarum actionem.

Quid igitur Deo dabis in gratiarum actionem, tu qui nihil es, nihil habes, nihil vales?

Corde grato unire Christo pontifici tuo, sive in terris, ubi Eucharistia, seu continua gratiarum actio; sive in cœlis, ubi continua laus et benedictio Dei : sicque corde unitus Christo, offer Deo omnes quas illi reddit laudes, gratiarum actiones; Deum in eo dignè laudabilis.

EXPIATIO.

Peccator es, tuaque debes expiare peccata et divinæ pro eis justitiæ satisfacere; quomodo id præstabis?

Corde contrito et humiliato offer Agnum Dei qui tollit peccata mundi : super altare continuè misericordiam pro te petit; coram solio Dei semper apparet, tanquam occisus pro peccatis tuis et interpellans pro te : illi ergo unitus corde, clama in ipso et cum ipso : *Miserere, miserere meî, Deus, secundùm magnam, etc.*

PETITIO.

Omnibus debes, nec habes quo solvas :

Offer Christum, totius mundi pretium; offer illum Deo pro benefactoribus, amicis, etc., vivis et mortuis.

Semper et ubique indiges gratiâ Dei; illam jugiter debes implorare :

Ad hoc unire Christo, dilecto Filio Dei, in quo sibi bene complacuit; et in ipso et per ipsum pete gratiam et misericordiam, pro te, pro aliis.

De hâc praxi vide corollarium cap. 8; vide et corollarium cap. 13; vide et in Epistolâ ad Romanos, cap. 16, in corollario; Epistolâ ad Ephesios, cap. 4, post ℣. 16; Epistolâ ad Philippenses, cap. 1, ℣. 8 et 21.

ANALYSIS CAPITIS DECIMI.

In hoc capite tria conficit Apostolus.

A ℣. 1 usque ad 19, legalium sacrificiorum ad peccatorum remissionem insufficientiam demonstrat;

Et unius Christiani sacrificii, ad exhaurienda peccata, redundantem sufficientiam confirmat.

A ℣. 19 usque in finem, Hebræos hortatur ad constantiam in fide, eosque ab apostasiâ deterret.

Legalium sacrificiorum insufficientiam probat primò, quia lex et legalia erant tantùm futurorum umbra, non ipsa veritas; annuum, v. g., expiationis sacrificium, erat Christi in cruce sacrificii pro peccatorum expiatione, umbra et figura : et ideo virtus ei tantùm erat significandi, non sanctificandi.

Secundò hanc eamdem insufficientiam probat ex continuâ eorum repetitione pro iisdem peccatis.

Tertiò, quia impossibile erat sanguine pecudum auferri peccata, eo modo quo putabat Judæus carnalis, ℣. 1, 2, 3, 4.

℣. 5. Ex hâc legalium impotentiâ probat christiani sacrificii necessitatem et redundantiam, idque ex Psal. 39, ubi Christus à primo vitæ instanti sese Dei voluntati consecrans, mortemque ex obedientiâ acceptans, et abrogat vetera sacrificia, et suum in illorem locum substituit, mundumque per sui Corporis oblationem peractam sanctificavit. ℣. 6, 7, 8, 9, 10.

℣. 11. Idem de jugis sacrificii repetitione infert quod de annui sacrificii repetitione dixit, illorum scilicet insufficientiam :

Christus autem unicâ oblatione omnes redemit et sanctificavit in sempiternum, ℣. 12, 13, 14.

Hoc probat ex citato Isaiæ loco, ℣. 15, 16, 17, 18.

℣. 19. Probatâ abrogatione legis et legalium sacrificiorum; probatâ et eminentiâ sacerdotii Christi, præ sacerdotibus Leviticis; et oblationis ab ipso factæ, præ legalibus oblationibus,

Concludit, Hebræos exhortans ad constantiam in fide, ℣. 20, 21, 22, 23, 24.

Eos ab apostasiæ crimine deterret, tum ob horrendam hujus sceleris enormitatem quam exaggerat, tum ob horrendum Dei judicium in taliter à fide deficientes, ℣. 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31.

Denique terrorem lenit commemoratione pristinæ illorum fortitudinis, quâ et constanter pro fide passi sunt, et aliis pro fide patientibus intrepidè succurrerunt, ℣. 32, 33, 34.

Igitur tanta passi, tantasque apud Deum opes consecuti, ne mercedem perdatis; adhuc modicùm in tribulationibus perseverate : Christus brevì venturus est, præmia perseverantibus, supplicia deficientibus repensurus, ℣. 35, 36, etc.

CAPUT DECIMUM.

Textus.

1. Umbram enim habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum; per singulos annos, eisdem ipsis hostiis, quas offerunt indesinenter, nunquam potest accedentes perfectos facere :

2. Alioquin cessâssent offerri : ideo quòd nullam haberent ultrà conscientiam peccati, cultores semel mundati :

3. Sed in ipsis commemoratio peccatorum per singulos annos fit.

4. Impossibile enim est sanguine taurorum et hircorum auferri peccata.

5. Ideo ingrediens mundum dicit : Hostiam et oblationem noluisti : corpus autem aptâsti mihi ;

6. Holocautomata pro peccato non tibi placuerunt.

7. Tunc dixi : Ecce venio : in capite libi scriptum est de me : Ut faciam, Deus, voluntatem tuam.

8. Superiùs dicens : Quia hostias, et oblationes, et holocautomata pro peccato noluisti, nec placita sunt tibi quæ secundùm legem offeruntur,

CAPUT DECIMUM.

Paraphrasis.

UNA Christi mors multorum exhausit peccata : non ita de multiplicatis legalibus sacrificiis; quia enim lex Mosaica erat umbra tantùm futurorum in novo Testamento bonorum, non autem ipsa rerum veritas : hinc non poterat in conscientiâ sanctificare summum sacerdotem, multò minùs alios sacerdotes et populum, per sacrificia quæ singulis annis jugiter offerebant; talibus sacrificiis virtus erat tantùm significandi, non efficiendi.

Si enim lex, per hostias quas singulis annis offerebat, peccata verè expiâsset, cessâssent hæc sacrificia pro iisdem peccatis offerri; cessâsset et in iisdem sacrificiis eorumdem peccatorum commemoratio fieri : quia semel mundati, tum sacerdos, tum populus, expiatione non indiguissent.

At constat quòd de facto offeruntur singulis annis pro iisdem peccatis, et quòd eorumdem peccatorum fit in illis confessio.

Et sanè cùm peccatum sit in animâ, non potest crassus et materialis brutorum sanguis illud naturaliter auferre : hoc divino Jesu Christi Sanguini erat reservatum.

Propter quod mundum per incarnationem ingrediens Deo Patri sic loquitur in Psal 39 : Sacrificium, et oblationem, et holocausta, pro peccato noluisti; corpus autem mihi dedisti aptum immolationi.

Ecce adsum, ô Deus! ut juxta quod in Scripturis de me prænuntiatum est, tuam voluntatem faciam.

Duo in his Christi verbis notate. Primò dicit : Hostias, et oblationes, et holocausta, pro peccato noluisti; nec tibi placet quidquam eorum quæ tibi juxta veterem legem offeruntur;

9. Tunc dixi : Ecce venio, ut faciam, Deus, voluntatem tuam; aufert primum, ut sequens statuat.

10. In quâ voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Jesu Christi semel.

11. Et omnis quidem sacerdos præstò est quotidie ministrans, et easdem sæpe offerens hostias, quæ nunquam possunt auferre peccata:

12. Hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dexterâ Dei,

13. De cætero exspectans donec ponantur inimici ejus scabellum pedum ejus.

14. Unâ enim oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos.

15. Contestatur autem nos et Spiritus sanctus. Postquam enim dixit:

16. Hoc autem testamentum, quod testabor ad illos post dies illos, dicit Dominus, dando leges meas in cordibus eorum, et in mentibus eorum superscribam eas:

17. Et peccatorum et iniquitatum eorum jam non recordabor ampliùs.

18. Ubi autem horum remissio : jam non est oblatio pro peccato.

Deinde adjicit : Ecce adsum, ô Deus ! ut faciam voluntatem tuam.

Per prima verba abrogat vetera sacrificia ; per posteriora, suum in illorum locum substituit.

Per quam Dei voluntatem, cui faciendæ sese obtulit Christus, et quam reverà moriens adimplevit, sanctificati sumus per unicam oblationem cruentam Corporis Domini nostri Jesu Christi in Cruce peractam.

Et in hoc Christi sacrificium valde differt, non tantùm ab annuo, sed et à jugi, seu quotidiano sacrificio ; omnis quippe sacerdos astat et ministrat quotidie, suum ministerium repetens, et easdem sæpe offerens hostias, sed abluendis peccatis semper invalidas, quantumvis multiplicatas :

Christus autem unicâ semel oblatâ pro peccatis omnium hostiâ, jam gloriosus et quietus sedet in æternum ad dexteram Dei,

In illâ felici sessione exspectans ut fiat quod in Psalmo prædictum est, nimirum quòd, divinâ virtute, inimici illius fiant scabellum pedum ejus.

Sedet, inquam, quietus, nunquam ampliùs hoc modo ministraturus, quia hâc unicâ cruentâ suî ipsius oblatione consummavit sanctitate et justitiâ eos omnes qui in quocumque tempore sanctificantur, aut sunt sanctificandi.

Quod autem vobis dico, hoc ipsum Spiritus sanctus suo confirmat testimonio : postquam enim, loco Jeremiæ 31 jam citato, dixit :

Hoc est Testamentum quod paciscar erga illos post dies illos, dicit Dominus : Indam leges meas in cordibus eorum, et illas inscribam in mentibus eorum ;

Nec ampliùs recordabor peccatorum, aut iniquitatum illorum ; tantùm aberit ut illa punire velim : unde concludo :

Postquam peccata verè remissa sunt et oblita, jam non opus est novâ iisdem peccatis abolendis oblatione.

19. Habentes itaque, fratres, fiduciam in introitu sanctorum in Sanguine Christi,

20. Quam initiavit nobis viam novam et viventem, per velamen, id est, carnem suam,

21. Et sacerdotem magnum, super domum Dei:

22. Accedamus cum vero corde in plenitudine fidei, aspersi corda à conscientià malà, et abluti corpus aquâ mundâ,

23. Teneamus spei nostræ confessionem indeclinabilem (fidelis enim est qui repromisit);

24. Et consideremus invicem in provocationem charitatis et bonorum operum:

25. Non deserentes collectionem nostram, sicut consuetudinis est quibusdam, sed consolantes, et tantò magis, quantò videritis appropinquantem diem.

26. Voluntariè enim peccantibus nobis, post acceptam notitiam veritatis, jam non relinquitur pro peccatis hostia,

27. Terribilis autem quædam exspectatio judicii, et ignis æmulatio quæ consumptura est adversarios.

Cùm igitur nobis, fratres, acquisita sit per Christi Sanguinem fiducia sancta cœlestia ingrediendi;

Cùm et habeamus viam stratam, illucque rectà ducentem; viam novam quam Christus ipse primus calcavit; viam viventem, et quæ ducit ad vitam; viam quam nobis aperuit per carnem suam, quæ est quasi januæ velum, per quod ingrediendum est;

Cùm etiam habeamus Sacerdotem verè magnum, per Melchisedech figuratum, à Deo toti domui suæ præpositum, semperque pro nobis interpellantem;

Accedamus ad hunc benignum Pontificem, corde sincero, cum plenà et firmissimà fide, aspersi, non sanguine pecudum juxta corpus, sed Sanguine Jesu Christi aspersi, et à peccatis mundati juxta conscientiam; imò et abluti etiam corpore aquà Baptismi, corpus et animam simul mundante;

Perseveremus in confessione fidei et spei, quam in Baptismo professi sumus; nec in eà tantisper vacillemus, hoc uno freti quòd Deus verax est et constans in promissis suis;

Et quoniam alter alterius membra sumus, alii aliorum actus observemus, ut mutuis exemplis excitemus et excitemur ad majorem pietatem et ad bona opera.

Ecclesiasticos conventus ne negligatis, multò minùs ab ipsà Ecclesià ne deficiatis, sicut quidam solent et audent; sed potiùs vosmetipsos ad perseverantiam adhortamini, consolantes vos tantò magis in spe retributionis æternæ, quantò magis videritis appropinquare diem Domini.

Horrete, inquam, et ante omnia cavete defectum à fide; nobis enim speciatim Hebræis, post acceptam veritatis christianæ notitiam, ab eâ deficientibus, et ad judaismum redeuntibus, in tali jam statù nulla relinquitur pro peccatis hostia; non proderit mors Christi quem abnegavimus; non proderunt legalia sacrificia quæ scimus abrogata et inutilia.

Sed solùm nobis relinquitur exspectandum terribile Dei judicium, et ignis infernalis æmulatio quæ eò sæviùs torquebit apostatam, quò divinám bonitatem ille magis contempsit.

28. Irritam quis faciens legem Moysi, sine ullâ miseratione, duobus vel tribus testibus moritur :

29. Quantò magis putatis deteriora mereri supplicia, qui Filium Dei conculcaverit, et sanguinem Testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, et Spiritui gratiæ contumeliam fecerit ?

30. Scimus enim qui dixit : Mihi vindicta, et ego retribuam. Et iterum : Quia judicabit Dominus populum suum.

31. Horrendum est incidere in manus Dei viventis.

32. Rememoramini autem pristinos dies, in quibus illuminati, magnum certamen sustinuistis passionum :

33. Et in altero quidem opprobriis et tribulationibus spectaculum facti : in altero autem, socii taliter conversantium effecti.

34. Nam et vinctis compassi estis, et rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscentes vos habere meliorem et manentem substantiam.

35. Nolite itaque amittere confidentiam vestram quæ magnam habet remunerationem.

36. Patientia enim vobis necessaria est ; ut voluntatem Dei facientes, reportetis promissionem.

Si tanta est apud Judæos animadversio, ut qui legem Moysi transgreditur per contumaciam, duorum vel trium testium convictus testimonio, absque ullâ misericordiâ interficiatur;

Quantò gravius supplicium mereri putatis eum, qui Jesum Dei Filium abjecit et conculcavit, qui divinum illius Sanguinem, in quo novum Testamentum dedicatum est, velut rem profanam contempsit, præsertim verò postquam in hoc sacro Sanguine per Baptismum sanctificatus est; qui denique Spiritum, gratiæ auctorem et largitorem, contumeliosè rejecit!

Nos enim sacris Scripturis instructi, novimus eum qui dixit: Mihi vindicta competit, et ego rependam. Novimus et ibidem scriptum esse: Quia judicabit Dominus populum suum.

Hinc ergo judicemus quàm horrendum sit, talibus admissis criminibus, incidere in manus Dei viventis, et ideo semper punire valentis.

Hoc ne fiat in vobis, in memoriam vestram revocate præteritum primi fervoris vestri tempus, quo recèns illuminati fidei lumine, per Baptismum, pro hâc fide tuendâ, frequens et magnum afflictionum certamen fortiter sustinuistis,

Partim quidem opprobriis et tribulationibus palam expositi; partim verò talia ferentium participes per charitatem effecti.

Nam et iis qui pro Christo vincti erant, compassi estis: eorumque dolore doluistis, et direptionem facultatum vestrarum non patienter tantùm tulistis, sed et hilariter, fide scientes vos meliora et nunquam peritura bona possessuros in cœlis.

Tanta passi, tantasque apud Deum opes meriti, ne per infidelitatem perdatis fiduciam tantâ mercede fruendi: state itaque et perseverate.

Patientia enim et perseverantia vobis necessaria est, ut usque in finem Dei voluntatem facientes, promissam percipiatis mercedis remunerationem.

37. Adhuc enim modicum aliquantulum : qui venturus est, veniet et non tardabit.

38. Justus autem meus ex fide vivit : quòd si subtraxerit se, non placebit animæ meæ.

39. Nos autem non sumus subtractionis filii, in perditionem; sed fidei, in acquisitionem animæ.

Citò, citò, qui venturus est veniet, et non tardabit; et unicuique juxta merita rependet justus Judex.

Interim, dum veniat liberator Christus, qui Dei gratiâ justus rectusque est, ex fide et per fidem, in mediis etiam tribulationibus, vivit, crescit et perficitur : quòd si, è contra, per pusillanimitatem se subtrahat à fide, non mihi placebit.

Spero autem et confido quòd non erimus ex iis qui se, per ignaviam, à fide subducunt ad suam ipsorum perditionem; sed ex iis qui constanter credunt, et fortiter patiuntur, ad æternam animæ suæ salutem.

Commentarius in Cap. 10.

℣. 1. UMBRAM *enim habens lex.* Syr. siquidem in lege erat umbra futurorum bonorum.

Probatâ sanguinis Christi virtute *ad exhauriendu peccata,* ut cap. 9, ℣. 28 dixit, hìc legalium sacrificiorum impotentiam ad hunc effectum ostendit, hujusque impotentiæ rationem reddit.

Umbram enim habens; id est, lex enim Mosaica erat tantùm umbra *bonorum* in novo Testamento *futurorum,* v. g., gratiæ, justitiæ et salutis per Christum dandæ.

Non ipsam imaginem rerum. Syr. non ipsamet substantia earum rerum. Æthiop. non erat ipsa forma, id est, non ipsa veritas, ait divus Chrysostomus; seu non ipsa res quæ in se spectetur, seu non ipsa forma rei in propriâ specie conspectæ.

Per singulos annos... Syr. idcirco etsi quolibet anno illa ipsa sacrificiâ offerrentur, nunquam potuerunt perficere eos qui ipsa offerebant.

Respicit Apostolus ad sacrificia quæ singulis annis in die expiationis offerebat summus sacerdos, sanguinem hirci scilicet et vituli, et quæ ipsum pontificem in conscientiâ sanctificare non poterant, cap. 9, ℣. 9, multò minùs alios sacerdotes et populum.

Hujusque rei ratio est, quòd hoc annuum expiationis sacrificium erat tantùm umbra futuri in cruce sacrificii pro peccatorum omnium expiatione, cui futuro Christi in cruce sacrificio reservata erat virtus homines in conscientiâ et coram Deo sanctificandi.

Lex erat umbra : sive metaphora à picturâ ducatur;

Pictores enim primùm carbone aut cretâ rem aliquam rudi modo delineant, hancque rudem picturam vocant *umbram.* Ita Deus, inquiunt aliqui, in veteri Testamento rudem et umbratilem novi Testamenti picturam dedit;

Sive, quod Apostolico stylo conformius est, Col. 2. ℣. 17,

metaphora ducatur à corporibus et illorum umbris; quo sensu,

Christus et Evangelium est velut *corpus*, seu soliditas et substantia; lex verò istius corporis *umbra*, seu imperfectissima similitudo.

Equidem Theodoretus hunc versum paulò aliter explicat, umbram tribuens legi, imaginem Evangelio, ipsam veritatem cœlo: at minùs ad mentem Apostoli, qui hìc de cœlo non agit, sed tantùm de lege comparatâ ad Evangelium, per respectum ad remissionem peccatorum, quam lex per sua expiationis sacrificia non dabat; quia hæc sacrificia erant tantùm adumbrationes: quam verò dedit sacrificium Christi, quia veritas ipsa et corpus.

℣. 2. *Alioquin cessâssent offerri.* Syr. si enim perfecissent, jamdiu sanè cessâssent. Gr. alioquinnon utique cessâssent oblatæ. Theophylactus: per interrogationem lege: nonne desiissent offerri? quod idem est.

Alioquin, id est, si vim habuissent justificandi.

Cessâssent offerri, pro iisdem scilicet peccatis.

Ideo quòd nullam, id est, ideo quòd illi qui Deum his sacrificiis colerent, semel per ea verè à peccatis purgati, nullam ultrà peccati conscientiam haberent; sicque expiatione non indigerent; quod enim verè expiatum, non eget ampliùs expiatione.

℣. 3. *Sed in ipsis commemoratio;* Gr. recommemoratio. Syr. verùm in ipsis sacrificiis commemorant peccata sua quolibet anno.

Id est, *sed in ipsis* sacrificiis quolibet anno, in die expiationis, fit iterata *commemoratio peccatorum* præteritorum, pro quibus etiam annis præcedentibus oblatum fuit eodem die sacrificium: unde inferendum quòd non fuerint verè remissa.

OBSERVATIONES LITTERALES.

Tota vis hujus argumenti consistit in eo quòd pro iisdem peccatis repetebatur expiationis sacrificium, et in eo fiebat quolibet anno eorumdem peccatorum memoriæ repetitio: ex

hàc enim repetitione et oblationis et commemorationis illorum inefficaciam probat Apostolus, argumento quod sic potest in formam redigi :

Si lex per hostias quas singulis annis offerebat, peccata verè expiâsset, cessâssent hæc sacrificia pro iisdem peccatis offerri; cessâsset et in iisdem sacrificiis fieri eorumdem peccatorum commemoratio, quia semel à peccatis *mundati cultores*, id est, tum sacerdos, tum populus, expiatione non indigerent :

Atqui de facto constat quòd singulis annis fit peccatorum omnium confessio, etiam eorum pro quibus jam oblatum est expiationis sacrificium, et hoc juxta legis mandatum; ergo lex per has hostias peccata verè non expiabat.

Hoc autem factum omnibus notum supponit Apostolus ex lege *Lev.* 16, ubi præcipitur ut summus sacerdos, etiam idem, singulis annis idem sacrificium offerat pro se, sive peccaverit de novo, sive non peccaverit : ab hoc enim lex abstrahit.

Ex eâdem lege *Lev.* 16, ℣. 21, præcipitur ut in isto sacrificio sacerdos confiteatur omnia peccata populi, etiam pro quibus oblatum jam fuerat sacrificium : lex enim loquitur generaliter, *omnes iniquitates*, *universa delicta*.

Hæc itaque sacrificia repetebantur, quia inefficacia ad peccatorum remissionem, et ad eorum confessionem tantùm efficacia; hâcque eorum repetitione monebantur fideles aliunde remissionem peccatorum exspectare, scilicet à Christi venturi sacrificio, cujus adumbrationes erant illa expiationis sacrificia.

Cruentum autem Christi sacrificium, per has expiationes annuas adumbratum, quia virtutis infinitæ, unicâ oblatione *omnium exhausit peccata*, ut in cap. præced. ℣. 28. dictum est, et in hoc c. ℣. 14. dicetur, sicque nunquam repetendum.

OBSERVATIONES DOGMATICÆ.

Quid verò? objicit hìc sibi divus Chrysostomus hom. 17. Nos nonne quotidie offerimus?

Offerimus quidem, ait; sed ejus mortem revocamus in memoriam : et ipsa una est, non multæ.

Nota illustre hoc antiquitatis de missâ testimonium, quam D. Chrysostomus fatetur sacrificium, et quod dicit non esse à sacrificio crucis diversum; quia eadem est numero hostia, quæ in memoriam prioris sacrificii quotidie offertur.

Sed urgebis, ad quid hæc oblationis repetitio? Nonne inefficaciam ostendit, vel in ipso cruento sacrificio Christi, vel in toties repetitis oblationibus incruentis?

Vide jam dicta in capite septimo, ℣. 28, de duobus Christi sacrificiis, uno cruento, altero incruento; quorum primum est redemptionis sacrificium; alterum verò religionis, per quod nobis applicatur redemptio.

Hincque disces incruentam oblationem ubique celebrari, ut per hanc ubique diffundatur et applicetur gratia redemptionis.

Cruentum Christi sacrificium fons est inexhaustus gratiæ; incruentum verò sacrificium canalis est per quem salit ad nos aqua gratiæ.

Tantùm abest ergo ut hujus incruenti sacrificii oblatio denotet inefficaciam in cruento; imò supponit in eo infinitam virtutem, et inexhauribilem gratiæ thesaurum.

Tantùm abest etiam ut hæc repetitio quotidiana denotet inefficaciam in incruento sacrificio, imò supponit illud efficacissimum; quandoquidem per illud realiter et efficaciter nobis applicatur redemptionis sacrificium, ita ut in uno sacrificio perficiat Christus quod inchoavit in altero.

Per corporis in cruce immolationem semel factam, nobis Christus meruit peccatorum remissionem et Dei gratiam; per corporis ejusdem in Eucharistiâ mysticam immolationem et realem manducationem, applicat et confert quod in cruce meruit.

Et quia quotidie peccamus, et Dei gratiâ semper indigemus, hinc quotidie Christum mysticè immolamus, ut per hoc incruentum suî sacrificium Christus operetur in nobis quod pro nobis meruit in cruce per suum sacrificium cruentum, scilicet mori peccato, vivere gratiæ.

Perperam itaque hanc D. Pauli ratiocinationem in legalia

sacrificia, hæretici retorquere conantur in missæ sacrificium, quasi sit, aut inutile, aut Christi morti injuriosum : quasi verò fides, Baptismus, Pœnitentia, et alia salutis nostræ media, per quæ nobis applicatur virtus crucis, sint inutilia, aut virtutis crucis diminutiva. Vide infrà ℣. 14, et in fine coroll.

℣. 4. *Impossibile est enim sanguine...* in Græco et Syriaco est activa locutio : sanguinem hircorum, etc. auferre, purgare peccata.

Id est, nec mirum si sacrificia repetant, et in eis fiat nova semper eorumdem peccatorum confessio : *quia impossibile est*, si naturam spectes, *sanguine* vili, crasso et materiali *auferri peccatum* quod est in animâ.

Impossibile ergo debet intelligi eo sensu quo Judæus carnalis intelligebat, per se scilicet et secundùm propriam institutionem.

Deus enim hanc virtutem eis non dederat, sicut habet nunc, v. g., aqua baptismalis; sed virtutem tantùm habebant significandi.

Hinc Judæus spiritualis, illa sacrificia cum fide Mediatoris offerens, fructum remissionis percipiebat virtute sanguinis Christi in illis præfigurati.

℣. 5. *Ideo ingrediens mundum.* Syr. quapropter cùm introit in mundum.

Ideo, id est, quia vetera sacrificia non poterant expiare peccata, nec erant ad hoc instituta, sed tantùm ad cruentum Christi sacrificium præfigurandum;

Hinc Christus ingrediens, id est, in primo post incarnationem suam instanti, *dixit* Deo : *Hostiam* cruentam, *et oblationem* incruentam noluisti, propter se, sed propter me cujus erant figuræ.

Non enim reverà talibus hostiis delectatus est Deus, sed præcipit eas ad significandam hostiam Christi, et ut per eas judaicum populum retineret à sacrificiis idolorum.

Nec unquam odoribus illis delectatus est, nisi in fide et devotione offerentium, ait D. Anselmus.

Corpus autem aptâsti mihi. Syr. corpore autem induisti

id est, per incarnationem, corpus mihi dedisti aptum immolationi, corpus scilicet passibile, mortale, sed unitum Verbo divino, et ideo hostiam infiniti valoris Deo dignam.

D. Paulus septuaginta interpretum versionem hìc, sicut et alibi, secutus est.

D. Hieronymus juxta Hebræum vertit: *aures autem perfodisti*: alii, *perfecisti mihi*.

Hæ lectiones, quanquam diversæ, eumdem tamen sensum habent, scilicet, per incarnationem corpus mihi dedisti, fecistique me servum tibi perpetuum.

Aurium perfossio est allusio ad id quod habetur Exodi 21, ℣. 6, ubi servi qui, septennio exacto, heris suis volentes se mancipabant, aurium perfossione notabantur: idem vide Deuter., 15, ℣. 17.

Hæc itaque expressio notat perfectam et perpetuam Christi obedientiam usque ad mortem crucis.

℣. 6. *Holocautomata*, id est, sacrificia pro peccato, quorum tota hostia in honorem Dei cremabatur.

Et pro peccato, id est, sacrificia pro peccato, quorum una pars hostiæ cremabatur in altari, altera cedebat in usum ministrorum; hinc Osee, 4. 8: *Peccata populi mei comedent.*

Non tibi placuerunt. Syr. non postulàsti, id est, per se tibi non placuerunt, sed propter me, cujus erant figuræ, ut suprà *noluisti*, ℣. 5.

Et præcipuè ab adventu Domini noluit Deus illa sacrificia; quoniam omnia illa erant quasi verba promittentis; et verba promissiva, cùm venerit quod promittunt, jam evacuanda, etc.

Sacrificia ergo illa, tanquam verba promissiva ablata sunt, quia exhibita est veritas, id est, sacrificium Christi quod per ea promittebatur, et hæc fuit causa quare Deus illa primò jussit, et post noluit. Ita D. Anselmus.

℣. 7. *Tunc*, id est, in hoc primo incarnationis instanti, ubi video hæc tibi non placere, et corpus immolationi aptum à te mihi datum, ut illud in arâ crucis offeram ad abolitionem peccatorum,

Dixi tibi, ô Pater : *Ecce venio,* id est, ecce cum assumpto corpore me tibi sisto.

Juxta quod *in capite libri*, seu in volumine libri legis, id est, in totâ Scripturâ prænuntiatum est quòd venturus essem in mundum, tuam, ô Deus, voluntatem facturus.

Variè explicatur illud *in capite libri.* Juxta Hebræum est, in volumine libri, quia chartæ volvebantur : fusè hâc de re disserit Estius.

Probabilior explicatio videtur : in totâ Scripturâ prænuntiatum est : vel, summa Scripturarum est ut, etc., seu omnes Scripturæ testantur, etc.

OBSERVATIO MORALIS.

Ex his verbis, *Ecce venio*, disce quis fuerit primus Christi cogitatus, primusque cordis illius motus.

Ingrediens mundum dixit... primus Christi voluntatis usus, fuit obedientia et votum per totam vitam obediendi, seu Dei voluntatem in omnibus faciendi :

Egregium sanè exemplar vitæ, nunquam à nobis non aspiciendum.

Quotidie ergo, mane, vel mediâ nocte Deum statim adora; temetipsum cum Christo, in Christo et per Christum offer Deo dicens : *Ecce venio ut faciam, ô Deus! voluntatem tuam.* Renova votum obedientiæ cum Christo obedientiam vovente.

Ad hoc unum ingressus es in mundum, sicut et Christus, ut facias Dei voluntatem.

Ad hoc unum sanctificatus es, per oblationem Christi, in sinu matris inchoatam, in præsepe confirmatam, in cruce consummatam; ut Dei voluntatem adimpleas, sicut et ipse in omnibus adimplevit, et ut Deo in omnibus, licet arduis, obedias usque ad mortem.

Christe Jesu! à primo vitæ instanti, usque ad mortem crucis obediens, hanc assiduam obedientiam mihi dona; da servo tuo cor docile, cor rectum, cor humile, cujus vita sit in voluntate Dei, vivendo in obedientiâ et ex obedientiâ.

℣. 8. *Superiùs dicens, quia hostias...*

In superioribus Christi verbis duo distinguit Apostolus, hincque suum colligit intentum, scilicet veterum sacrificiorum abrogationem; Christi obedientiæ et sacrificii in eorum locum substitutionem.

Itaque *superius dicens,* id est, postquam Christus, ℣. 6, *dixit hostias, etc., oblationes noluisti, etc., nec placita sunt.*

Quæ secundùm legem... id est, quæ juxta legis præscriptum offeruntur;

℣. 9. *Tunc dixi.* Gr. dixit. Syr. et postea dixit, id est, adjecit.

Ecce venio, ut faciam, Deus...

Aufert primum, id est, per prima illa verba, ℣. 5 et 6, annullat, aufert primum illud sacrificiorum genus quod Deo non placere dixit.

Per posteriora verò, suum sacrificium et obedientiam statuit et firmat, seu in illorum locum substituit. Syr. in hoc oblitterat primum ut statuat secundum.

℣. 10. *In quâ voluntate...*

Id est, per quam Dei voluntatem ad quam faciendam venit Christus, et quam revera adimplevit.

Sanctificati sumus per oblationem... Syr. per unicam oblationem corporis Jesu Christi.

Id est, per oblationem corporis Jesu Christi, corporis scilicet illi ad hoc aptati, de quo, ℣. 6. semel in cruce peractam; sicque per unam hostiam, sed infiniti valoris, obtinuimus quod per tot legalia sacrificia obtineri non potuit.

RESUMPTIO SUPRADICTORUM.

Resume dicta: Christus mundum ingrediens, sese Dei voluntati faciendæ subjecit; voluntas autem Dei erat ut Christus mundum per sui Sanguinis effusionem sanctificaret: huic voluntati Dei Christus obedivit.

Per hanc ergo Dei Patris voluntatem, à Christo adimpletam oblatione sui Corporis in cruce semel factà, sanctificati sumus.

Sanctificationis ergo nostræ origo bona Dei voluntas, quâ sic *dilexit mundum, ut Filium unigenitum daret.*

Causa meritoria, oblatio voluntaria Christi in arâ crucis pro nobis immolati.

Pro hâc ineffabili bonitate Dei gratias age; hanc autem voluntariam oblationem Christi, sanctificationis causam, tu tibi applica per media à Deo destinata.

Ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam.

Crede, spera, dilige, operare.

℣. 11. *Et omnis quidem sacerdos præstò est.* Gr. stat.

Hìc bene notat D. Thomas in lege duo fuisse solemnia sacrificia, unum annuum, seu quod fiebat singulis annis, in die expiationis, hocque à summo pontifice offerebatur, de quo hactenus.

Alterum juge, quod per singulos dies offerebatur mane et vespere, de quo Num. 28; et hoc per omnem, seu per quemlibet sacerdotem in ordine vicis suæ fiebat.

Nunc igitur Apostolus de jugi sacrificio dicit quod de anno suprà dixit; scilicet, ex ejus jugi repetitione infert illius ad delenda peccata impotentiam.

Omnis quidem sacerdos, scilicet legalis. Syr. omnis enim summus sacerdos, cui favent quidam græci codices, in quibus habetur ἀρχιερεὺς pontifex.

Parùm refert, poterat enim pontifex, si vellet, juge sacrificium offerre; in omni quippe sacrificio primæ erant ejus partes, cæteri verò erant ejus adjutores.

Præstò est, seu stat quotidie ministrans.

Et easdem hostias, id est, agnum scilicet, bis in die offerens.

Quæ nunquàm possunt... ut ex hâc jugi repetitione satis indicatur.

℣. 12. *Hic autem*, id est, Christus autem, *unam pro peccatis offerens.* Syr. obtulit hostiam.

Id est, postquam unam obtulit pro peccatis hostiam, hâcque unicâ oblatione suo redemptoris munere functus est.

Sedet, scilicet gloriosus, *in dexterâ Dei*, sedebitque in æternum.

℣. 13. *De cætero expectans.* Syr. et expectat deinceps usque dum, etc. id est, exspectans in illâ felici sessione donec, virtute Dei, omnes ejus adversarii, velut scabellum, subjiciantur sub pedibus ejus.

℣. 14. *Unâ enim oblatione...* Syr. perfecit eos qui sanctificantur in ipso in æternum.

Id est, sedet, inquam, quietus, non ampliùs ministraturus, quia hâc unicâ suî ipsius oblatione in cruce factâ, utpote infiniti et plus quàm infiniti valoris,

Consummavit, perfecit, sanctitate scilicet et justitiâ.

OBSERVATIONES DOGMATICÆ.

Intellige quantum est ex parte Salvatoris, qui hâc suî oblatione consummatum et perfectum redemptionis dedit pretium; immensum et inexhaustum constituit sanctificationis fontem.

In sempiternum, id est, quo fonte semper inexhausto, et usque ad finem mundi, imò in æternum valituro, sanctificat et Deo consecrat.

Sanctificatos, id est, eos qui quocumque tempore sanctificantur, seu, qui ad Christum accedunt per fidem, per Baptismum, per alia sacramenta et bona opera.

Itaque Christi oblatio in cruce facta, est sanctificationis fons inexhaustus, æternus, quo omnes omnino homines, licèt infiniti et in æternum nascerentur, sanctificari et consummari possent.

Fides, Baptismus, Pœnitentia, Eucharistia, alia sacramenta, pia et bona opera, sunt quasi canales à Christo ordinati, quibus quisque fidelis sanctitatem hauriat in hoc sanctificationis fonte: Christus ergo per sacrificium crucis nos sanctificavit quantùm est ex parte suà in actu primo: sanctificat autem in actu secundo et reipsa, per fidem, per Baptismum, Pœnitentiam, et pia opera generale crucis meritum unicuique applicantia.

℣. 15. *Contestatur autem nos et Spiritus sanctus.* Gr. nobis. Syr. cæterùm, testis est nobis Spiritus sanctitatis, id est, veritatis jam allegatæ, *unâ oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos.* Testis nobis est Spiritus sanctus, Jerem. 31. ℣. 34. supra citati, cap. 8. ℣. 8. etc. *Postquam enim dixit.*

℣. 16. *Hoc autem testamentum...* Vide hæc verba explicata, cap. 8. ℣. 8, 9, 10, etc.

℣. 17. *Et peccatorum et iniquitatum.... non recordabor...* Vide ibidem.

℣. 18. *Ubi autem horum remissio, jam non est oblatio...* Syr. non opus est oblatione quæ fiat pro peccatis.

Id est, ubi peccata verè remissa sunt, jam non est opus novâ pro iisdem peccatis oblatione repetendâ.

Hinc bene sequitur non esse reiterandum cruentum Christi sacrificium, sicut in lege repetebantur Mosaica sacrificia.

Hoc tamen non obstat incruenti sacrificii reiterationi, per quod fit nobis applicatio cruenti sacrificii, et per quod fit nobis nova recentium, seu de novo commissorum peccatorum remissio.

Quia enim quotidie peccamus, quotidie per incruentum sacrificium Deum nobis propitium reddimus. Vide ℣. 14. et corollarium.

℣. 19. *Habentes itaque, fratres, fiduciam...*

Hìc incipit secunda pars hujus epistolæ, quâ à dogmatibus ad mores fit transitus.

Apud Theodoretum est tomus tertius.

Probatâ itaque abrogatione legis Mosaicæ, probatâ et eminentiâ sacerdotii Christi præ Leviticis sacerdotibus, et oblationis ab ipso factæ præ illorum oblationibus, concludit per exhortationem ad fideliter perseverandum in professione christianæ religionis.

Habentes itaque fiduciam. Gr. libertatem in introitum, etc.

Id est, cùm habeamus fiduciam, spem magnam, jus ad introeundum in Sancta sanctorum, id est, in cœlum.

In Sanguine Christi, id est, per merita Sanguinis Christi pro nobis effusi.

℣. 20. *Quam initiavit nobis viam.* Syr. quam dedicavit nobis nunc per velum januæ, id est, per carnem suam.

Id est, quo sanguine Christus *initiavit*, dedicavit *nobis viam* in hæc cœlestia Sancta sanctorum, quando scilicet ipsemet per eam intravit.

Viam novam, id est, nullius vestigiis pressam, et quam ipse primus calcavit.

Et viventem, id est, quæ ducit ad vitam.

Per velamen, id est, quam viam nobis aperuit per suam carnem, quæ est quasi velum januæ per quod est ingrediendum.

Ideo in morte Christi velum templi scissum est, quia, carne Christi per mortem scissâ, patuit in cœlum aditus.

℣. 21. *Et sacerdotem magnum...* id est, habentes Christum sacerdotem verè magnum, æternum, semper paratum ad nos recipiendos et Deo reconciliandos.

Super domum Dei, id est, præpositum, constitutum super totam Ecclesiam, quæ est domus Dei.

OBSERVATIO LITTERALIS.

☞ Nota tria bona nobis per Christum data, quibus nos Christiani fruimur, et quibus privantur Judæi.

Primum est libertas in Sancta sanctorum, id est, in cœlum introeundi.

Secundum est via strata et illuc rectà ducens.

Tertium est sacerdos magnus, rerum nostrarum apud Deum perpetuus commendator.

Hæc tria in superioribus probavit Apostolus; hìc ea paucis resumit, ut illa quasi fundamenta statuat, hujusque ad perseverantiam exhortationis.

Quasi diceret: Christus per *proprium sanguinem* in cœlum introivit, cap. 9. ℣. 12. et nos per sanguinem Christi jus habemus in cœlum intrandi.

Caro Christi oblata in cruce, via est quà Christus pontifex noster ingressus est in cœlum : *Oportuit pati Christum, etc.*, eadem caro pro nobis immolata, mors et passio Christi, via est quâ in cœlum debemus ingredi : *Si compatimur, et conregnabimus.*

Christus pontifex noster in cœlum ingressus, *apparet nunc vultui Dei pro nobis*, cap. 9, ℣. 23. Carnem, in quâ passus est, pro nobis offert continuè Patri suo, interpellans, omniaque pro nobis obiens pontificis munia : his positis et pro fundamento stabilitis,

℣. 22. *Accedamus cum vero corde*, id est, accedamus ad hunc benignum et misericordem Pontificem, corde sincero, cum plenâ et firmissimâ fide.

Aspersi corda. Græcismus est, pro aspersi cordibus.

Alludit ad aspersionem quà fiebat legalis purgatio, de quâ cap. 9, ℣. 13.

Aspersi ergo et mundati cordibus, seu secundùm animam.

A conscientiâ malâ, id est, à peccatis, effectu sumpto pro causâ; conscientia enim mala est ob peccata.

Et abluti corpus. Syr. et abluto corpore nostro aquis mundis, scilicet Baptismi, quæ mundant corpus et animam.

Aspersionem et aquam mundam vocat baptismum, ait Theodoretus.

Aliqui hunc versum 22. intelligunt de catechumenis, quos ad Baptismum suscipiendum hortatur Apostolus, versum autem 23. de baptizatis, versum 25. de utrisque.

℣. 23. *Teneamus spei nostræ confessionem indeclinabilem.* Syr. et perseveremus in confessione spei nostræ, neque vacillemus.

Spei confessio est fidei professio in Baptismo facta; dicitur *spei*, quia spem æternæ vitæ comitem habet : hanc ergo fidei et spei professionem retineamus inconcussam : non vacillemus in eâ.

Hoc dixit ut nutantes confirmet et à desertione cohibeat; multi enim à fide defecerant malorum metu.

Fidelis enim est qui repromisit, id est, verax et constans est Deus in promissis suis.

Quia spes in Dei promissis fundatur, ut spem Hebræorum vacillantem roboret, eos Dei fidelitatis admonet.

℣. 24. *Et consideremus invicem...* Gr. alii alios, etc. gradatim ascendit apostolica exhortatio à fide ad spem, à spe ad charitatem.

Itaque in spiritu charitatis, alii aliorum actus observemus, ad excitationem charitatis et ad æmulationem bonorum operum, tam activam quàm passivam, ut quasi zelo sancto accensi, et excitemus et excitemur ad dilectionem et ad pia opera.

Ferrum ferrum acuit, et lapis cum lapide collisus flammam parit. Theodoretus post D. Chrysost.

℣. 25. *Non deserentes collectionem nostram...* Gr.. ἐπισυναγωγὴν, aggregationem seu congregationem in unum locum.

Per collectionem, Græci, post D. Chrysostomum, intelligunt cœtus, seu conventus ecclesiasticos.

Huic sensui favet quod sequitur: *sicut consuetudinis est*,.. favet etiam et pronomen, ἑμαυτῶν, quod latinus interpres traduxit *nostram*, sed alii significantiùs, *nostram ipsorum*, seu mutuam.

Itaque juxta hunc sensum hortatur Apostolus ut non se subtrahant à cœtibus ecclesiasticis, ubi per sacram synaxim et per verbum Dei et preces publicas charitas accenditur.

Plerique Latini per *collectionem* intelligunt ipsam fidelium congregationem seu Ecclesiam; hortaturque Apostolus ut ab Ecclesiâ per apostasiam non deficiant.

Huic sensui favet quod sequitur, ℣. 26: *voluntariè enim peccantibus*,...quod de apostasiâ à fide intelligi probabilius est.

Uterque sensus connexus est, et unus alteri subordinatus; nam desertio conventuum ecclesiasticorum est quoddam defectionis initium; et qui ab illis sese subducunt, facilè, urgente persecutione, Ecclesiam deserunt; hinc Apostolus utitur verbo utrique convenienti.

Hortatur itaque Apostolus ut hos fidelium cœtus publicos non negligant, sive ob metum, sive ob desidiam, multò minùs à fide deficiant : sicut solent et audent quidam.

Sed consolantes. Syr. sed adhortamini; sed potius vosmetipsos ad invicem adhortamini ad patientiam et perseverantiam, consolantes vos in spe retributionis propinquæ.

Quantò magis videritis appropinquare diem. Syr. diem illum, id est, diem judicii, diem mortis, diem retributionis æternæ; quasi diceret : *Ecce appropinquat redemptio vestra.*

℣. 26. *Voluntariè enim peccantibus nobis,...* quæ dixit supra de professione retinendâ, de collectione non deserendâ, indicant hìc Apostolum loqui de peccato apostasiæ : *Teneamus spei nostræ confessionem,... non deseramus collectionem nostram...*

Voluntariè enim... id est, nobis enim scienter et voluntariè, scilicet *post acceptam notitiam veritatis* christianæ;

Nobis, inquam, Hebræis sic *peccantibus*, id est, deficientibus, seu apostatantibus à christianismo et ad judaismum redeuntibus : loquitur enim Hebræis è quorum est numero.

Jam non relinquitur pro peccatis hostia, id est, in tali statu nulla nobis est spes veniæ; quia nec prodest nobis Christus quem abnegavimus, nec alter proderit Messias, qui nullus est; nec legis proderunt sacrificia, quæ, ut hactenus probatum est, infirma sunt et justificare non valent, et aliunde abrogata sunt.

NOTANDA AD INTELLIGENTIAM.

Tria in his verbis notanda. Primum, quòd Hebræis loquatur et quidem *fide illuminatis, qui et gustaverunt*, seu experientià cognoverunt *bonum Dei verbum*, ut dixit cap. 6, et postea scienter et voluntariè deficiunt à fide, sicque omni carent excusatione.

Secundum, quòd Apostolus non dicat iis qui peccaverunt, sed *peccantibus*, id est, in peccato sine resipiscentiâ permanentibus, ait Theophylactus.

Tertium, quòd dicat in tali statu, *non relinqui hostiam*

pro peccatis, non autem pro peccato : et hâc locutione Apostolus indicat mentem suam non esse quòd pro apostasiæ peccato non sit hostia, seu spes veniæ ; potest enim talis peccator pœnitere.

Sed quòd supradicto Hebræo, in hoc apostasiæ statu permanenti, nulla relinquatur pro peccatis suis, sive præteritis, sive futuris hostia ; quia legales hostiæ, quæ omnibus quidem Hebræis ad hoc sunt inutiles, huic eò sunt inutiliores, quo veritatis christianæ lumine fuit instructior, sicque nullà ignorantià excusabilis.

℣. 27. *Terribilis autem exspectatio judicii et ignis*,... id est, tali Hebræo, in tali statu, relinquitur exspectandum terribile Dei judicium.

Et ignis æmulatio. Gr. zelus ; per prosopopæiam ignis infernalis exhibetur quasi vivus et animatus, zelo gloriæ Dei, talem apostatam majori quo potest ardore comburens.

Æmulatio hæc est vis, seu vehementia igneæ activitatis, flatu Dei, seu omnipotentià Dei excitatæ.

Quæ consumptura est. Gr. devorare futuri (ignis scilicet). Syr. qui devoraturus est.

De hoc igne, seu æmulatione ignis loquitur, quasi de ferà pessimâ, seu bellua exacerbatà, ait Theophylactus.

℣. 28. *Irritam quis faciens legem Moysi*... Syr. si enim qui transgressus est, etc.

Probat à minori ad majus, talis apostasiæ horrendum fore judicium : si enim qui transgressus est legem Moysis, crimine scilicet capitali,

Sine ullà miseratione, id est, irremissibiliter, interficitur,

Duobus vel tribus... si duo vel tres testes illud coram judice probaverint.

Alii : Si quis legem Mosaicam rejecerit et ad deos alienos transierit, *sine ullà miseratione, etc.*

℣. 29. *Quantò magis putatis deteriora*... Gr. quantò putatis deteriore dignus judicabitur supplicio, etc. Syr. quantò majus putatis supplicium capitale recipiet, etc. qui scilicet,

per suam apostasiam, tria simul gravissima commisit peccata.

Filium Dei, Jesum Christum, abjecit, et pedibus *conculcavit* tanquam vilem et inutilem.

Et sanguinem Testamenti, id est, et sanguinem Christi, in quo fœdus de novo sancitum est inter Deum et homines.

In quo sanctificatus est, id est, et per quem, seu per cujus meritum in Baptismo à peccatis mundatus est, et gratiâ Dei sanctificatus.

Pollutum duxerit, id est, velut rem profanam ac sordidam contempsit.

Pollutum. Gr. communem. Syr. tanquam cujuslibet hominis, id est, nihil habentem singulare, sed instar cujusvis sanguinis.

Et spiritui gratiæ contumeliam... Gr. spiritum gratiæ contumeliâ afficiens. Idem Syrus.

Id est, et Spiritum sanctum, gratiæ auctorem, quem summo Dei beneficio receperat, contumeliâ affecit, suæ scilicet vocationis et justificationis donum nullius æstimans pretii.

Hæc Apostolica exaggeratio ad apostasiæ quidem crimen propriè pertinet; non malè tamen accommodari potest cuilibet peccatori post Baptismum aut Pœnitentiam in grave peccatum voluntariè recidenti, qui suo modo hæc tria committit, *Filium Dei conculcat*...

Reverà, D. Chrysostomus de quolibet Christiano voluntariè et graviter peccante hæc omnia supradicta interpretatur, cui ait non relinqui hostiam, id est, secundum baptisma, in quo rursus immoletur Christus : hunc versiculum 26, cap. 10, explicans, sicut versiculum 6, cap. 6 : ipsum sequuntur Theodoretus, Theophylactus, D. Anselmus, D. Thomas.

Sed expositio suprà posita videtur naturalior, textui et scopo Apostoli conformior.

Quia enim, ut in præfatione dictum est, hanc epistolam Apostolus scripsit præcipuè ad Hebræos in fide confirmandos, et ad eorum à fide defectionem impediendam, convenienter suam moralitatem dirigit in crimen apostasiæ; à quo deterret tum enormitatis illius exaggeratione, tum quia taliter deficien-

tibus Hebræis nec hostia, nec venia; sed terribilis manet ultio Dei.

℣. 30. *Scimus enim* (nos Hebræi, sacris Scripturis instructi), *qui dixit, Mihi vindicta*, Deuter. 32, ℣. 35, *mihi vindicta competit, et ego repeudam in tempore.*

Et iterum, id est, scimus etiam ibidem scriptum esse quia *judicabit Dominus populum suum.*

Hinc igitur agnoscamus qualis futura sit eorum punitio qui, veritate rejectâ, tam graviter in Filium Dei peccant.

℣. 31. *Horrendum est* (talibus scilicet commissis criminibus) *incidere in manus Dei viventis*, et ideo peccata videntis, sentientis, dignè et in æternum punientis.

Homo, quia mortalis, ultionem ultra mortem non potest extendere; Deus autem, quia vivit et in æternum vivit, potest semper et semper in æternum punire.

Ad hæc attendite; et attendentes, à tali lapsu horrete: qui Deum pro se morientem spreverit, Deum viventem pavebit; qui victimam misericordiæ, Christum contempserit, et ipse æterna erit victima justitiæ Dei viventis.

℣. 32. *Rememoramini pristinos dies.* Syr. in memoriam itaque revocate primos illos dies, etc.

D. Apostolus ubi, medicorum more, secuit, et per incisionem dolorem auxit, mitioribus medicamentis dolorem mitigat, ait D. Joannes Chrysostomus, terrorem gehennæ lenit commemoratione propriæ ipsorum fortitudinis.

Rememoramini... id est, in memoriam vobis revocate pristinos conversionis vestræ dies.

In quibus illuminati, fidei lumine per Baptismum,

Magnum certamen, id est, pro hâc fide tuendâ, omnis generis adversa forti tolerâsti ánimo: hæc mala specificat in versu sequenti.

℣. 33. *Et in altero quidem.* Gr. hoc quidem, seu partim quidem; *opprobriis*, seu convitiis et contumeliis.

Et tribulationibus, id est, et afflictionibus corporeis.

Spectaculum facti. Gr. in theatrum producti, id est, coram omnibus in theatris publicis ad ludibrium expositi fuistis.

Duo malorum genera in semetipsis tolerarunt Hebræi. Primò, infamati sunt et quasi rei plectendi, publicè per theatrum traducti et ab omnibus irrisi.

Secundò, bonis suis spoliati sunt et tribulationibus afflicti.

Gravis res est opprobrium, et idonea ad animam subvertendam, ait D. Chrysostomus; sed multò gravior quando coram omnibus quis exprobratur; gravissima quando publicè quis irridetur simul et tribulatur, et à tribulante irridetur.

Hæc autem omnia exprimit Apostolus dicens : *Opprobriis et tribulationibus spectaculum facti.*

In altero autem. Gr. hoc autem, seu partim verò *taliter conversantium socii.* Gr. communicantes. Syr. et consortes fuistis hominum qui talia pertulerunt, id est, et per compassionem communicàstis aliis, hæc malorum genera patientibus, iisque intrepidè succurristis, necessaria suppeditando.

Itaque Hebræi pro fide et in se realiter passi sunt, et in aliis per charitatem compassi sunt; quod clarius in versu sequenti ordine inverso.

℣. 34. *Nam et vinctis.* Gr. etenim vinculis meis, et ita S. Chrysostomus, *δεσμοῖς μοῦ*; sed Syr. et noster interpres, *δεσμίους* legerunt, id est, fidelibus propter fidem incarceratis.

Gravem persecutionem Judæi christiani Jerosolymis passi sunt post mortem D. Stephani, de quâ Act. 11. 19.

Et rapinam bonorum vestrorum. Gr. subsistentium vestrorum, seu substantiarum, id est, bonorum etiam ad subsistentiam necessariorum.

Cum gaudio, quia fide sciebatis *vos meliorem habere substantiam*, firmam, stabilem et quæ perire non potest, Deum nempe et æterna Dei bona, in quem jus habet qui persecutionem patitur propter justitiam.

℣. 35. *Nolite itaque amittere confidentiam.* Gr. fiduciam, per metonymiam, quâ ponitur actus pro objecto.

Id est, ne perdatis itaque thesauros tot laboribus et præliis acquisitos, et quos confidistis recepturos in cœlis, tanquam mercedis retributionem.

℣. 36. *Patientia vobis necessaria est*, id est, ut explicat D. Chrysostomus, uno solo vobis opus est, ut perseveretis, *patientia*, longanimitas *vobis necessaria est*, ut, postquam usque in finem Dei voluntatem feceritis, participes sitis bonorum cœlestium promissionis.

℣. 37. *Adhuc enim modicum aliquantulùm...* Hæc verba desumpta sunt ex Habacuc, cap. 2. ℣. 3. id est, citò, citò veniet Christus ad judicium, præmia perseverantibus, pœnas deficientibus repensurus.

Comparatione æternitatis, quâ remuneratio durabit, omne tempus finitum breve est et instar puncti : *Mille anni in conspectu Dei, tanquam dies hesterna quæ præteriit*, Psal. 89. 4.

℣. 38. *Justus autem meus.* Gr. at justus ex fide vivet. Syr. cæterùm, justus ex fide meî ipsius vivet.

Justus meus, id est, qui per gratiam meam justus est et rectus.

Ex fide vivit, id est, verâ animæ vitâ vivit ex fide, in fide et per fidem.

Vita gratiæ incipit à fide, crescit in fide, perficitur per fidem, per quam in mediis tribulationibus respirat, gaudet, proficit.

Quòd si subtraxerit se, id est, quòd si per pusillanimitatem *se subtraxerit à fide, non placebit animæ meæ.* Gr, non bene gaudet anima mea in eo. Syr. non erit gratus animæ meæ.

℣. 39. *Nos autem non sumus subtractionis*, id est, non sumus ex iis qui se per ignaviam subducunt à fide, ad perditionem suam : *sed fidei*, id est, sed ex eis qui constanter credunt et fortiter ferunt ad æternam animæ salutem.

Corollarium dogmaticum et pium, seu in hoc Capite 10. *ad fidem et ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.*

PRIMÒ.

Tota lex Mosaica fuit Christi et Evangelii velut umbratilis repræsentatio; annuum, v. g., expiationis sacrificium fuit cruenti crucis sacrificii in peccatorum omnium expiationem futuri, figura; juge, seu quotidianum sacrificium, in quo unus agnus offerebatur mane, et alius vespere, Num. 28, figurabat Christum agnum Dei immaculatum, ab origine mundi occisum.

Hinc per se Deo non placuerunt hæc carnalia sacrificia, sed ut Christi figuræ, ℣. 5 et 6.

Hinc, Christo præsente, Deo non placuerunt, ℣. 5, 6. Hinc non justificabant offerentem, nisi per fidem in Christum quem figurabant, ℣. 1.

Hinc Judæi Deum per sua legalia colentes, in Christum aspicere debebant, sine quo respectu, nec Deo placebant, nec salutem assequebantur : *Nec enim fuit* unquam *aliud sub cœlo datum, in quo oporteat nos salvos fieri.*

Christus itaque fons est salutis omnibus omnino hominibus, sive præcesserint, sive subsecuti sunt.

Christus ergo centrum est religionis, in quod confluere et convenire debent omnes veri cultores Dei : extra quod nullus verus Dei cultus.

In eum venturum credere debuerunt Judæi; in eum pro nobis natum et mortuum credere debent omnes unquam futuri.

Sed quàm facilior hæc fides nobis Christum in Evangelio intuentibus, quàm Judæis in umbrâ tantùm cernentibus!

Deo itaque æternas age gratias, qui tibi claram dedit, non umbratilem, Christi cognitionem; qui te ad hæc tempora reservavit, in quibus Christus clarè cognitus, palàm adoratus, religio solidè stabilita, salus facilis; si Christo credas, si juxta Christum vivas.

SECUNDÒ.

Christus, qui religionis centrum, est et religionis exemplar; in ipso primo incarnationis suæ momento, religiosæ dedit nobis vitæ et mortis exemplum.

Tunc dixi : Ecce venio, ut faciam, Deus, voluntatem tuam, ℣. 7, 9.

Quibus verbis et totam suam vitam Dei voluntati faciendæ consecrans, et mortem juxta Dei voluntatem acceptans, religiosæ nobis dedit et vitæ et mortis exemplar;

Docuit enim nos, et vitam nostram Dei faciendæ voluntati consecrare, et mortem Dei voluntati obedientes acceptare.

Habes in commentario, ℣. 7, modum te, vitamque tuam Deo, in Christo, cum Christo et per Christum, quotidie mane offerendi.

Hic disce modum quotidie, sive vespere, sive de die, in missâ, sive post missam, in gratiarum actionem, mortem acceptandi ex obedientiâ, illamque in Christo, cum Christo et per Christum offerendi Deo, ad expiationem peccatorum tuorum; ut, illis per Christi sanguinem expiatis, in æternum vivas Deo.

Christus à primo vitæ suæ instanti, usque ad ultimum fuit tuorum peccatorum victima; quid æquius, quàm ut tandem peccatorum tuorum cum illo sis victima, Deoque cum illo ad abolenda peccata tua sacrificeris?

Christe Jesu, peccatorum meorum victima, Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, patere ut ego peccatorum meorum victima sim, mortemque meam sanctissimæ morti tuæ conjungam; da ut in spiritu tuo, in spiritu charitatis et obedientiæ moriens, me, peccatorem, tecum, Agno immaculato, per Spiritum sanctum Deo offeram in peccatorum meorum expiationem.

Per passionem et mortem Christi Filii tui, ô Deus magne, Deus sancte, Deus misericors! miserere meì : miserere meì, reum me fateor; mortem meruì, mortem accepto; mortem

meam sanctissimæ Christi morti unitam offero tibi in peccatorum meorum luitionem.

Per Christum, pro me morientem, parce mihi, pro peccatis meis, cum Christo libenter morienti.

TERTIÒ.

Oblatio Christi voluntaria in sinu matris, à primo vitæ instanti inchoata, in præsepi statim à nativitate confirmata, in cruce tandem consummata, fuit sacrificium infiniti, et plusquam infiniti valoris et meriti, ob dignitatem divinam offerentis et oblati, et ob charitatem divinam quâ semetipsum Christus obtulit, cap. 9. ℣. 14.

Hoc ergo unico sacrificio cruento omnia peccata Christus *exhausit*, cap. 9. ℣. 28; omnes, quocumque tempore, præsenti, præterito, futuro sanctificatos aut sanctificandos, sanctitate et justitiâ *consummavit*. Vide ℣. 14. hujus capitis.

Hinc ne cum hæreticis inferas: Ergo inutile sacrificium missæ; hoc, inquam, ne inferas,

Quia Christus per cruentam sui corporis immolationem ita nobis peccatorum remissionem et Dei gratiam meruit, ut per incruentam ejusdem corporis immolationem, et realem manducationem, hæc nobis applicari et conferri voluerit. Vide dicta ℣. 3. et ℣. 14.

Hìc addo, quòd sicut in omni sacrificio, holocaustum excipio, duæ partes erant, scilicet immolatio victimæ, et communio, seu participatio, quam offerens et is pro quo offerebatur habebant cum victimâ;

Sic et in Christi sacrificio, sacrificium crucis est immolatio Christi; Eucharistia est istius sacrificii communio, participatio: per eam enim communicatur victimæ crucis usque ad consummationem sæculi.

Idem itaque sacrificium, eadem victima duobus modis oblata, et quâ Christus perficit in uno quod inchoavit in altero.

In cruce Christus salutem nostram inchoavit, nobis per sanguinem suum meruit gratiam et justitiam; in altari Chris-

tus salutem nostram perficit, gratiam et justitiam nobis per Eucharistiam confert.

In altari igitur et in cruce non aliter Christus à Christo separandus quàm sol à radiis.

Sol omnia operatur in terris, at per radios; Eucharistia, quasi radius crucis.

QUARTÒ.

In lege quatuor erant sacrificiorum genera, in ỷ. 5 et 6 notata : oblatio, holocaustum, pro peccato, pacificorum.

Vel enim, ut ait divus Thomas, sacrificium erat de inanimatis, pane, thure, etc., et dicebatur oblatio; vel de animatis, idque vel ad placandum Deum, et dicitur holocaustum, quod erat dignissimum, quia totum cremebatur in honorem Dei; vel pro expiatione peccati, et dicitur sacrificium pro peccato : hujus autem sacrificii una pars comburebatur, altera cedebat in usum ministrorum; vel erat pro beneficiis Dei, et illud erat minùs dignum, quia tertia tantùm pars comburebatur, et ministris dabatur una, alia offerentibus, et istud dicitur sacrificium pacificorum.

Figuræ erant quatuor diversorum religionis officiorum : adorationis, gratiarum actionis, expiationis, petitionis, quæ omnia nunc exercemus per unum Christi sacrificium.

Hinc perperam hæretici ex frequenti eucharistici sacrificii repetitione, illius inferunt inefficaciam.

Efficacissimum est enim sacrificium illud, per quod omnem religionis actum exercemus, omnibusque nostris debitis erga Deum satisfacimus.

Sacrificium quippe Missæ, non tantùm est expiatorium, seu pro peccato, sed et holocaustum est in honorem Dei, et eucharisticum, et sacrificium pacificorum, seu pro beneficiis Dei.

Illud igitur offerimus jugiter, ut peccata quidem expiemus quæ de novo jugiter committimus:

At præterea jugiter illud offerimus, ut Deo gratias pro be-

neficiis agamus, ut ab eo nova beneficia impetremus, ut illum continuè et infinitè honoremus.

Hinc bene vocatum est religionis sacrificium, per quod omnis exercetur religionis actus.

Vide in fine capitis noni modum hos actus exercendi in Christo, cum Christo, per Christum.

ANALYSIS CAPITIS UNDECIMI.

Ut Hebræos Apostolus, juxta scopum suum, in fide Christi corroboret eosque ad omnia fortiter ferenda, propter fidem servandam, animet,

℣. 1. Declarat quid sit fides;

℣. 2. Asserit omnes antiquos fidem habuisse, et ob eam in Scripturis laudatos fuisse.

℣. 3. Ipsis Hebræis et omnibus fidelibus insinuat tantam fidei necessitatem, ut sine ipsâ nec prima Scripturæ verba, « In principio Deus fecit cœlum et terram, » possimus intelligere.

℣. 4. Incipiens ab Abel, et usque ad prophetas descendens, ostendit omnes sanctos per fidem mira gessisse, et ob fidem horrenda fortiter passos esse.

℣. 33 et sequentibus, mirâ brevitate et eloquentiâ, sanctorum gesta et passiones exprimit.

Tandem, ℣. 39 et 40 notat Apostolus quòd licèt hi omnes tanta fecerint et passi fuerint, promissam tamen mercedem non sunt, sine nobis Christianis, nisi per spem, consecuti.

Diutius fuit illis expectanda: adest verò nobis; nunc enim patet aditus cœlorum: nos ergo pudeat, si fuerimus pusillanimes.

CAPUT UNDECIMUM.

Textus.

1. Est autem fides sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium.

2. In hâc enim testimonium consecuti sunt senes.

3. Fide intelligimus aptata esse sæcula verbo Dei; ut ex invisibilibus visibilia fierent.

4. Fide plurimam hostiam Abel, quàm Cain obtulit Deo, per quam testimonium consecutus est esse justus, testimonium perhibente muneribus ejus Deo; et per illam defunctus adhuc loquitur.

5. Fide Henoch translatus est, ne videret mortem, et non inveniebatur, quia transtulit illum Deus: ante translationem enim testimonium habuit placuisse Deo.

6. Sine fide autem impossibile est placere Deo. Cre-

CAPUT UNDECIMUM.

Paraphrasis.

Dixi justum ex fide vivere ; à nobis igitur agnoscenda hæc virtus, à quâ nascitur justitia quæ est præsens animæ vita, et cui promissa est æterna vita. Est autem fides certa et firma rerum quas speramus in intellectu nostro subsistentia, et rerum sensibus non conspicuarum demonstratio, seu convictio, ex verbo Dei scilicet.

Per hanc vixerunt omnes antiqui patres qui justi fuerunt; etenim ob illam testimonium justitiæ consecuti sunt à Deo, in sacris nimirum Scripturis.

Nobis autem non minùs quàm illis necessaria est hæc virtus, sine quâ nec prima Scripturæ verba concipimus : per fidem enim intelligimus mundum solo Dei constructum imperio;

Sic autem constructum, ut, ex informi priùs et invisibili, excultus, ornatus et visibilis factus fuerit.

Dixi patres antiquos per fidem consecutos esse justitiæ testimonium. Abel primus omnium hinc Justi cognomen habuit : per fidem enim uberiorem et pretiosiorem hostiam obtulit Deo, quàm Cain frater ejus; et ideo justitiæ testimonium meruit in Scripturis, Deo ipso testante quòd grata sibi fuerit illius hostia; imò et per fidem, Deo et hominibus, etiam mortuus, loquitur : Deo per merita, hominibus per exemplum.

Propter eamdem fidem Henoch translatus est, nec communem vidit mortem, nec ampliùs visus, quia de humano illum Deus commercio transtulit : transtulit autem, quia, Scripturâ teste, ambulavit coram Deo, et ideo illi placuit.

At sine fide Deo nemo placere potest; ut quis enim Deum

dere enim oportet accedentem ad Deum quia est, et inquirentibus se remunerator sit.

7. Fide Noe, responso accepto de iis quæ adhuc non videbantur, metuens aptavit arcam in salutem domûs suæ, per quam damnavit mundum; et justitiæ quæ per fidem est, hæres est institutus.

8. Fide qui vocatur Abraham obedivit in locum exire, quem accepturus erat in hæreditatem : et exiit nesciens quò iret.

9. Fide demoratus est in terrâ repromissionis, tanquam in alienâ, in casulis habitando, cum Isaac et Jacob cohæredibus repromissionis ejusdem.

10. Expectabat enim fundamenta habentem civitatem : cujus artifex et conditor Deus.

11. Fide et ipsa Sara sterilis virtutem in conceptionem seminis accepit, etiam præter tempus ætatis : quoniam fidelem credidit esse eum qui repromiserat.

12. Propter quod et ab uno orti sunt (et hoc emortuo) tanquam sidera cœli in multitudinem, et sicut arena quæ est ad oram maris innumerabilis.

13. Juxta fidem defuncti sunt omnes isti, non ac-

verè colat illique placeat, ante omnia credere debet quòd Deus sit, rerumque nostrarum curam agat, et quòd obedientibus sibi futurus sit remunerator. Hoc ergo credidit Henoc, qui Deo placuit; fidei ergo debet quòd à Deo translatus est, et cum Deo vivit.

Noe, divino monitus oraculo de futuro diluvio, nunquam viso, et cujus nulla tunc erat apparentia, credidit Deo;

Fide metuit; metu ex fide concepto condidit arcam, ad suam suæque familiæ salutem:

Et per hanc fidem suam, aliorum incredulitatem damnavit,

Et ipse veræ justitiæ, quæ ex fide est, factus est possessor et hæres.

Patriarcha noster, qui, cùm priùs Abram vocaretur, à Deo vocatus est Abraham; ille, inquam, per fidem obedivit Deo dicenti: Exi de terrâ tuâ; obediens, exivit et venit in terram quam in filiis suis possessurus erat, tanquam hæreditatem: exivit autem nesciens quò eundum, et quo tandem loco sibi consistendum.

Eâdem fide habitavit in terrâ illâ, toties sibi promissâ, tanquam in alienâ, in tentoriis habitans more viatorum, sicut Isaac et Jacob, ejusdem hæreditatis promissæ consortes, in tentoriis habitaverunt, ut peregrini.

Nimirum expectabat stabilem ac perpetuam civitatem, cœlestem Jerusalem, à quâ nunquam foret depellendus, et in quâ summa felicitas, utpote cujus auctor ac conditor est Deus.

Sic et Sara, cùm esset sterilis, et ætatem generationi convenientem prætergressa esset, per fidem accepit virtutem producendi filium, quia Deum qui promiserat, in suis promissis veracem esse credidit.

Propter quam fidem, ab uno Abrahamo, et quidem quoad generandi facultatem emortuo, orti sunt posteri innumerabiles, sicut stellæ cœli, et sicut arena quæ est in littore maris.

In fide perseverantes mortui sunt hi patriarchæ nostri,

ceptis repromissionibus, sed à longè eas aspicientes, et salutantes, et confitentes quia peregrini et hospites sunt super terram.

14. Qui enim hæc dicunt, significant se patriam inquirere.

15. Et siquidem ipsius meminissent de quâ exierunt, habebant utique tempus revertendi:

16. Nunc autem meliorem appetunt, id est, cœlestem. Ideo non confunditur Deus vocari Deus eorum: paravit enim illis civitatem.

17. Fide obtulit Abraham Isaac, cùm tentaretur, et unigenitum offerebat, qui susceperat repromissiones;

18. Ad quem dictum est: Quia in Isaac vocabitur tibi semen:

19. Arbitrans quia et à mortuis suscitare potens est Deus: unde eum et in parabolam accepit.

non acceptis rebus sibi promissis; terram enim Chanaan non possederunt, nisi in posteris, post annos quadringentos: regnum verò cœlorum, per hanc terram figuratum, nonnisi post Christi mortem adepti sunt; sed morituri, hæc sibi promissa, oculo fidei à longè aspiciebant, et præ gaudio salutabant, et sese peregrinos et hospites esse fatebantur.

Qui autem peregrinos se dicunt, hoc dicentes, significant patriam se desiderare: quam ergo patriam desiderabant patres nostri?

Sanè si Chaldæam desiderâssent, tempus habebant illuc revertendi: vita enim longa, via verò brevis.

Fatendum est igitur quòd meliorem desiderabant patriam, nempe cœlestem.

Et ob hanc illorum fidem, per quam cœlum et Deum inquirebant, Deus non erubescit, imò gaudet vocari Deus Abraham, Deus Isaac et Deus Jacob.

Hinc illis, ut præcipuis amicis suis et omnium fidelium patribus, paravit Jerusalem cœlestem, in quâ cum Deo regnant in æternum.

Fide impulsus Abraham, cùm Deus illius obedientiam omnibus notam facere vellet, illique ideo jussisset Isaacum immolare, accinxit se ad illum immolandum, licèt unigenitum, per quem complenda erant promissa quæ de innumerâ prole susceperat,

Quandoquidem ad Abraham dictum fuerat: Per Isaac erit tibi posteritas clarissima.

Licèt ergo divinæ huic promissioni contrarius videretur esse Dei jussus de mactando Isaaco, invictâ fide tamen obedivit Abraham, firmiter credens Deum omnipotentem, et ideo, si velit, Isaacum posse à mortuis suscitare, et per eum sua promissa complere.

Unde hujus fidei merito Abraham illum vivum recepit, et quidem in magni typum mysterii.

20. Fide et de futuris benedixit Isaac Jacob et Esau.

21. Fide Jacob moriens, singulos filiorum Joseph benedixit, et adoravit fastigium virgæ ejus.

22. Fide Joseph moriens, de profectione filiorum Israel memoratus est, et de ossibus suis mandavit.

23. Fide Moyses natus, occultatus est mensibus tribus à parentibus suis, eò quòd vidissent elegantem infantem, et non timuerunt regis edictum.

24. Fide Moyses grandis factus, negavit se esse filium filiæ Pharaonis,

25. Magis eligens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere jucunditatem,

26. Majores divitias æstimans thesauro Ægyptiorum, improperium Christi: aspiciebat enim in remunerationem.

27. Fide reliquit Ægyptum, non veritus animositatem regis: invisibilem enim tanquam videns sustinuit.

28. Fide celebravit Pascha, et sanguinis effusionem, ne qui vastabat primitiva, tangeret eos.

29. Fide transierunt mare Rubrum, tanquam per aridam terram; quod experti Ægyptii, devorati sunt.

Per fidem Isaac sic benedixit filiis suis, ut benedicendo promitteret bona futura quæ non videbat; sic autem ea, Deo dirigente, largitus est illis, ut potiora assignârit juniori, et Jacobum prætulerit Esau primogenito.

Eâdem fide Jacob morti proximus, et futuri non ignarus, sic utrumque filiorum Joseph benedixit, ut juniorem Ephraim prætulerit Manasse majori: at longiùs aspiciens oculo fidei, in virgâ regià Joseph, filii sui, Christum regem adoravit.

Simili fide Joseph credens Dei promissioni patribus suis factæ, in morte meminit de exitu filiorum Israel ex Ægypto; et, de illo certus, mandavit de ossibus suis in terram promissam transferendis.

Eàdem fide inspirati parentes Moysis recèns nati, et grande quid ex ipsâ puelli elegantià ominati, occultaverunt illum per tres menses, nec regis edictum de necandis infantibus masculis timuerunt.

Eâdem fide Moyses ipse, cùm à filià Pharaonis adoptatus esset, ubi vir factus est, respuit hunc regiæ cognationis honorem,

Malens Hebræum se palàm profiteri, et cum populo Dei malis affligi, quàm in aulà regià transitoriis frui deliciis cum peccato, vel cum peccati periculo;

Improperium Christi, quem fide videbat multa passurum; feliciores reputans divitias, quàm omnes Ægyptiorum opes; oculo quippe fidei aspiciebat in beatitudinis æternæ remunerationem.

Eàdem fide cum universo populo discessit ex Ægypto, nec regis visibilis furorem reformidavit, quia Deum invisibilem quasi intuebatur, et ita præsentem habebat animo, ac si videret oculis.

Sic et fide Pascha celebravit, et paschalis Agni sanguine superliminaria et postes domûs aspersit, ne Angelus primogenita vastans, quemquam suorum tangeret.

Fide omnes Israelitæ ingressi sunt in mare, et illæsi per illud transierunt, quasi per siccam: quod ausi infideles Ægyptii, in aquis sunt absorpti.

30. Fide muri Jericho corruerunt, circuitu dierum septem.

31. Fide Rahab meretrix non periit cum incredulis, excipiens exploratores cum pace.

32. Et quid adhuc dicam? Deficiet enim me tempus enarrantem de Gedeon, Barac, Samson, Jephte, David, Samuel et prophetis:

33. Qui per fidem vicerunt regna, operati sunt justitiam, adepti sunt repromissiones, obturaverunt ora leonum,

34. Extinxerunt impetum ignis, effugerunt aciem gladii, convaluerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello, castra verterunt exterorum,

35. Acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos. Alii autem distenti sunt, non suscipientes redemptionem, ut meliorem invenirent resurrectionem.

36. Alii verò ludibria et verbera experti, insuper et vincula et carceres:

37. Lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt: circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti:

38. Quibus dignus non erat mundus: in solitudinibus errantes, in montibus, et speluncis, et in cavernis terræ.

Fide Josue et populi corruerunt muri Jericho septimo die, septies ambiti.

Quin et Rahab meretrix, fidei suæ merito, quâ exploratores hospitio recepit et abscondit, non periit cum incredulis Jericho civibus.

Quid plura congeram priscorum fidelium exempla? quis enim finis, si singula referam et loquar de Gedeon, Barac, Samson, Jephte, David, Samuel et prophetis;

Qui per fidem divinam expugnârunt regna, justè vixerunt, et justa pronuntiârunt judicia; promissam occupârunt terram, concluserunt ora leonum;

Vim ignis compresserunt, hostilem evaserunt gladium, lethalem morbum effugerunt, bellicam demonstrarunt fortitudinem, inimicas subverterunt et dissipaverunt acies,

Mortuos suscitaverunt, et matribus filios de resurrectione venientes reddiderunt.

Mira sunt quæ per fidem et ob fidem passi sunt: alii in equuleis distenti, flagris et loris pulsati, maluerunt in cruciatibus expirare, quàm acceptare liberationem à malis oblatam sibi sub impietatis conditione, meliorem vitam sperantes, beatam immortalitatem; alii eamdem ob fidem ludibrio fuerunt et derisi, et verberibus cæsi; alii in vincula conjecti, in carceres detrusi;

Alii lapidati sunt, dissecti sunt, expositi periculo, gladio occisi; alii ab ædibus expulsi, ex oppidis ejecti, circuierunt huc et illuc oberrantes, ovinis aut caprinis pellibus induti, rebus necessariis destituti, angustiis ubique et undique pressi, malis omnibus obsessi.

Tanti, tamque sancti viri, quorum consortio dignus non erat mundus, errabant in solitudinibus et in montibus; latitabant in speluncis et cavernis terræ.

39. Et hi omnes testimonio fidei probati, non acceperunt repromissionem;

40. Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non sine nobis consummarentur.

Et hi omnes, licèt ob tam præclarè gesta et tam horrenda ob fidem tolerata divino testimonio sint in Scripturis approbati, tunc tamen temporis non receperunt promissam pietatis suæ mercedem:

Deo, per singularem in nos bonitatem, ita providente, ut hi antiquiores sancti, non ante tempora nostra Deo fruerentur in cœlis, et non sine nobis consummatam in resurrectione mortuorum gloriam consequerentur.

Commentarius in Cap. 11.

℣. 1. Est *autem fides sperandarum substantia...*

Syr. est autem fides, certitudo de iis quæ sunt in spe, ac si jam existerent actu, et revelatio earum quæ non videntur.

Est etiam rerum timendarum, v. g., inferni; sed de sperandis tantùm loquitur Apostolus, quia per illarum existentiam et aspectum vult Hebræos ad perseverantiam animare.

Substantia. Gr. ὑπόστασις, subsistentia, id est, fides facit ut bona futura quæ nondum existunt, subsistant in intellectu, eaque tam certa habeamus ac si de facto jam existerent.

Argumentum. Gr. ἔλεγχος, ostensio, demonstratio, manifestatio *non apparentium*, id est, earum etiam rerum quæ non sunt conspicuæ sensibus: quædam enim res conspicuæ creduntur, v. g., mors.

Sed propter rationem jam dictam, loquitur Apostolus præcipuè de bonis quæ speramus et quæ non sunt conspicua, et quæ oculo fidei quasi cernimus velut præsentia. Hæc autem fidei demonstratio non est in rebus ipsis, sed in Deo attestante; evidens enim est certum esse quod Deus revelat.

Fides itaque est quasi oculus, vel quasi dioptra quâ res remotissimæ et aliis non apparentes, quasi proximæ videntur.

Hâc dioptrâ sancti martyres et confessores æternæ vitæ bona conspicientes, contempsêre vitæ præsentis commoda, tormentaque fortiter sustinuêre.

Hæc est ergo veræ et vitæ fidei descriptio, non frigidæ et dormientis, ut non dicam, mortuæ, plerorumque hominum, in quibus *fascinatio nugacitatis obscurat bona.*

℣. 2. *In hâc enim,* puto hoc *enim* respicere versiculum capitis præcedentis: *Justus autem meus ex fide vivit.* Vide paraphrasim.

Per hanc ergo fidem, *senes,* id est, antiqui patres qui ante legem et in lege fuerunt illustres.

Testimonium, bonum scilicet, *asseculi sunt* in sanctis Scripturis, quòd Deo placuerint.

Seu fidem habuerunt, ob fidem Deo placuerunt, ob fidem bene audierunt, et à Deo et ab hominibus laudati sunt.

℣. 3. *Fide intelligimus*, id est, et nos quoque Hebræi et fideles omnes qui vivimus, per fidem *intelligimus* et credimus.

Sæcula, id est, tempora et temporaria, seu mundum, cœlum, terram, mare et omnia quæ sunt in mundo.

Verbo Dei, id est, jussu Dei.

Aptata esse. Gr. constructa. Syr. ordinata, id est creata et compaginata, in ordinem digesta, omnibusque suis partibus constructa.

Ut ex invisibilibus. Gr. ex non apparentibus, id est, ex non existentibus nisi in mente divinâ, fierent existentia et visibilia.

Cajetanus et alii per invisibilia intelligunt chaos et abyssum. Primà die *Deus creavit cœlum et terram : terra autem inanis et vacua*, seu, ut aiunt Septuaginta, erat invisibilis et incomposita; ex hoc autem chao Deus cætera fecit, inquiunt illi auctores.

Quidquid sit, creationem mundi nec sensus, nec ratio, sed sola fides docet; hinc eam non intellexerunt philosophi.

Hinc etiam mihi probabile videtur quòd hæc verba divus Paulus de antiquis patribus disserens interserat, ut insinuet ipsis Hebræis et nobis tantam fidei necessitatem, ut sine ipsà, nec prima Scripturæ verba intelligamus: scilicet, *In principio Deus fecit cœlum et terram.*

D. Paulo de Abele, Henoch, etc. locuturo tota Genesis in mentem venit; et consequenter prima illius verba; hincque sumit occasionem Hebræis insinuandi necessitatem fidei; et ideo interrumpit sermonem de antiquis inceptum, ut dicat, *fide intelligimus, etc.*

℣. 4. *Fide plurimam*, id est, copiosiorem, præstantiorem. Gr. enim est comparativum, *πλέονα*, quasi, *plurem;* sed quia latinè dici non potest, interpres noster dixit *plurimam*,

pluris et majoris pretii, scilicet gregis sui primogenita et adipes eorum, Gen. 4, ℣. 4.

Quàm Cain, qui fructus terræ, sed non meliores obtulit.

Per quam, seu fidem, seu hostiam; vel utrumque, seu per quam hostiam fide majori oblatam.

Testimonium justitiæ meruit in Scripturis, seu, ut ait Syrus, propterea exstat de illo testimonium quòd justus fuerit.

Testimonium perhibente. Gr. testante in muneribus ejus Deo. Syr. atque testimonium perhibuit de oblatione ejus Deus.

Respexit enim Dominus ad Abel. Gen. 4. ℣. 24.

Respexit. Theodotion vertit : Inflammavit, ignivit super munera ejus. Flammâ ergo cœlesti Abelis hostiam Deus consumpsit, hocque signo ostendit eam sibi gratam.

Et per illam defunctus adhuc loquitur. Syr. et ideo etiam mortuus loquitur.

Quod duobus modis verum : statim post mortem sanguis ejus locutus est : *Vox sanguinis tui clamat ad me.* Gen. 4. Nunc autem Abel per fidem suam loquitur re et exemplo, ob quod in omnium ore versatur.

Hinc docemur sanctos post mortem vivere et loqui : vivunt et loquuntur Deo per merita sua, hominibus per exempla.

℣. 5. *Fide Henoch translatus est.* Syr. per fidem translatus est Henoch, et mortem non gustavit, neque inventus est, quia transtulit eum Deus.

Quòd per fidem translatus sit Henoch probat Apostolus.

Ante translationem enim testimonium habuit,... id est, Scriptura testatur quòd ante translationem placuit Deo; dicit enim Genes. 5. 24. : *Ambulavit cum Deo*, id est, Deo vacavit, Deo paruit, illi semper præsenti adhæsit : hoc autem fieri non potest sine fide.

℣. 6. *Sine fide autem impossibile est placere Deo.* Syr. Atqui sine fide nemo potest placere Deo. Probatur minor.

Credere enim oportet accedentem ad Deum,... id est, etenim ut quis Deum colat illique placeat, ante omnia credere *oportet*, primò, quòd Deus sit, rerumque humanarum curam

gerens. Secundò, *quòd* obedientibus *sit* futurus remunerator.

Primum, sine fide non potest, secundum sine spe.

Duo itaque sunt hìc notanda justæ et patientis animæ solamina et quasi fulcra. Primum, *Deus est;* secundum, *Deus est* justus, et consequenter *remunerator;* ergo bene operantibus reddet mercedem : non hìc plerumquè reddit ; ergo in futurâ vitâ reddet.

℣. 7. *Fide Noe responso accepto*... Gr. fide divinitus monitus Noe de nondum visis, id est, per fidem Noe de cœlo monitus de futuro diluvio, quod non modò nondum videbatur, sed nec unquam visum fuerat et cujus nulla erat apparentia.

Metuens. Syr. metuit, id est, et metu ex fide concepto,

Aptavit. Syr. et condidit sibi arcam ad salutem filiorum suæ familiæ.

Per quam, scilicet arcam, alii per quam fidem : perinde est.

Damnavit. Syr. reum peregit mundum : qui scilicet non credidit.

Cùm enim Noe arcam construebat, illius arcæ causam omnibus dicebat; at illi nec crediderunt, nec resipuerunt : hinc fides Noe fuit incredulitatis aliorum damnatio.

Simile quid accidit quotidiè : sicut arcam salutis ædificans Noe non credebatur, sed irridebatur; sic et hodie fideles, saluti bonis operibus vacantes, ab aliis irridentur : hoc exspectandum quidem; at hoc ipsum erit condemnatio mundi non credentis, salutemque suam negligentis.

Et justitiæ quæ per fidem,... id est, et veræ justitiæ, quæ ex fide est, factus est possessor : hujus enim fidei actibus justitia et sanctitas ejus aucta est : hinc Genes. 6. *Noe vir justus atque perfectus, etc.*

Alii in nomine *hæres* fundati, sic explicant :

Et sanctitatis patrum suorum, Henoch, Enos, Seth, etc., quæ per fidem acquiritur et augetur, suâ fide factus est hæres; seu remansit hæres, cæteris omnibus in aquis diluvii submersis.

Juxta hunc sensum S. Anselmus dixit : Idcirco factum est

diluvium, ut finis imponeretur vitiis, et justitia quam Abel, Henoch et sancti tenuerant, permaneret; et hujus hæres factus est beatus Noe.

℣. 8. *Fide qui vocatur Abraham...* Gr. fide vocatus Abraham, obedivit. Syr. per fidem Abraham, cùm vocatus est, dicto audiens fuit.

Juxta nostrum interpretem hic sensus est : is, qui cùm priùs vocaretur Abram, id est, pater excelsus, à Deo vocatus est *Abraham*, id est, pater multarum Gentium;

Ille, inquam, per fidem *obedivit* Deo, ipsum primò ex Chaldæâ, scilicet ex Ur Chaldæorum, patriâ suâ; secundò ex Mesopotamiâ, seu ex Haran, evocanti in terram Chanaan, quam ipse in posteris suis erat possessurus tanquam hæreditatem.

Et exiit nesciens quò iret, in quam partem terræ Chanaan, quæ ampla erat; vel nesciens quæ et qualis esset illa terra Chanaan.

℣. 9. *Fide demoratus est in terrâ promissionis.* Syr. per fidem fuit inquilinus in terrâ illâ quæ fuerat ei promissa, tanquam in externâ.

Id est, per fidem habitavit in terrâ illâ sibi, seu suo semini promissâ, tanquam in alienâ; non ut civis, sed ut peregrinus, nec domum nec agros in eâ possedit.

In casulis habitando. Syr. et in tentoriis habitavit. Gr. in tabernaculis habitans; scilicet more viatorum et peregrinorum, qui domos in alienâ terrâ non ædificant.

Cum Isaac et Jacob, id est, non solus Abraham, ita demoratus est ibi, sed similiter *Isaac et Jacob*, quibus illa quoque terra promissa erat in hæreditatem.

Habitaverunt etiam in tentoriis, tum vivente adhuc Abrahamo, mortuus est enim cùm Jacob esset quindecim annorum; tum post mortem Abrahami, successivè scilicet, alius post alium, ut peregrini habitaverunt ibi.

His verbis laudatur Isaaci et Jacobi fides.

℣. 10. *Expectabat enim fundamenta...* Gr. illam fundamenta, etc.

Datur hìc supradictorum ratio : *Fide demoratus est, etc. habitavit in tentoriis* ut peregrinus, quia *expectabat* civitatem illam, cœlestem Jerusalem, benè fundatam, firmam, immobilem, æternam.

Cujus artifex... id est, quam Deus, ut architectus, faciendam disposuit, et quam, ut artifex, condidit.

Qui cœlum verè credit, terram facilè contemnit.

℣. 11. *Fide et ipsa Sara :* in Græco hodierno non est *sterilis.* Syr. per fidem Sara, quæ erat sterilis.

Utrumque sexum ad fidem excitaturus Apostolus, à virorum exemplis venit ad feminas.

Duo notat in Sarà conceptionis impedimenta, naturalem scilicet sterilitatem, et præterea provectam ætatem.

Utrumque autem Sara per fidem vicit.

Licèt enim primò riserit, ubi tamen ab Angelo edocta fuit rem seriam esse et non jocum, credidit Deum in promissis veracem et fidelem ; et per hanc fidem accepit à Deo virtutem producendi filium.

℣. 12. *Propter quod.* Gr. ideo. Syr. quapropter, id est, propter quam fidem, *ab uno,* scilicet, Abrahamo, *et hoc* quoad generandi facultatem *emortuo,* orti sunt posteri innumerabiles sicut stellæ cœli et sicut arena quæ est in littore maris.

Hyperbolica locutio, quà significatur maxima multitudo.

Unum quidem filium habuit Sara, scilicet Isaacum, sed ex illo et per illum orti sunt infiniti filii Abrahæ, tum naturales, tum spirituales, inter quos Christiani.

℣. 13. *Juxta fidem...* Syr. in fide mortui sunt hi omnes... id est, *omnes isti*, Abraham scilicet, Isaac et Jacob, quibus facta est promissio tum de terrà Chanaan, tum de patrià cœlesti, in fide et cum fide defuncti sunt ;

Seu, ut ait D. Thomas, juxta se habentes fidem suam quasi sociam inseparabilem.

Firmissimè perseveraverunt in fide usque ad mortem, et nos itaque perseveremus.

Hìc enim Apostolus, juxta scopum suum, Hebræos stimulat ad perseverantiam.

Non acceptis repromissionibus. Syr. nec acceperunt sibi promissum, tum de terrâ Chanaan, quam non possederunt ipsi, sed eorum posteri post quadringentos annos sub Josue; tum de regno cœlesti quod non sunt adepti, nisi post mortem Christi.

Sed à longè eas aspicientes et salutantes. Gr. aspicientes, et persuasi, et salutantes, id est, *à longè* oculo fidei *aspicientes*, et per fidem *persuasi* se tandem eas possessuros, et præ gaudio *eas salutantes*, sicut navigantes terram à longè salutant : ita hi patres per fidem obscurè patriam cœlestem videntes, eam crebrò salutabant, ad eam anhelantes.

Et confitentes... hinc tam sæpè peregrinos se dicebant. Genes. 23. 4; et 47. 9.

℣. 14. *Qui enim hæc dicunt.* Gr. nam hujusmodi dicentes, ostendunt palam quòd patriam inquirunt.

Id est, qui se peregrinos dicunt, patriam desiderant, seu affectu inquirunt.

℣. 15. *Et siquidem ipsius meminissent...* Syr. quòd si civitatem illam, ex quâ prodierunt, quæsivissent,

Habebant tempus ut iterum revertentes eam adirent.

Nec enim Chaldæa longè distabat à Chananæâ, circiter quinquaginta leucis.

℣. 16. *Nunc autem meliorem,* id est, fatendum igitur quòd meliorem desiderant patriam, cœlestem scilicet, non terrenam.

Ideo non confunditur vocari... Gr. ideo non erubescit eos Deus, Deus invocari eorum... Syr. propterea non erubescit Deus vocari Deus illorum.

Id est, ob quam illorum fidem, per quam cor et animus eorum in cœlo fixa semper erant, solique Deo vacabant, Deus non erubescit, imò gaudet vocari Deus Abraham, Isaac et Jacob.

Hæc verba indicant manifestè quòd superiora (*juxta fidem defuncti sunt omnes isti*) ad Abraham, Isaac et Jacob restringenda sint; cæterorum enim Deus nullibi vocatur.

Paravit enim illis civitatem, id est, hinc *illis*, tanquam

præcipuis amicis suis, et omnium fidelium Patriarchis, *paravit illis civitatem*, Jerusalem cœlestem, de quâ ℣. 10 dictum est, *cujus artifex et conditor Deus*, et in quâ regnant unà cum Deo : *multique ab oriente et occidente recumbent cum Abraham, Isaac et Jacob.* Matth. 8. ℣. 11.

Civitas hæc Deus ipse : ô felix commutatio! pro domo terrestri, sinum Dei inhabitare! per totam æternitatem Deo, Deique deliciis frui!

℣. 17. *Fide obtulit Abraham Isaac*, id est, per fidem Abraham obtulit Isaac, effectu imponens eum alligatum super altare ; animo paratus enim erat immolare.

Cùm tentaretur à Deo, non ut Deus ejus obedientiam nosset, sed ut eam omnibus notam faceret et imitandam proponeret.

Et unigenitum offerebat... id est, obtulit, inquam, Isaac, illum unigenitum, per quem complendæ erant promissiones quas de innumerà prole susceperat.

℣. 18. *Ad quem dictum est.* Syr. siquidem dictum illi fuerat, etc. id est, *ad quem* Abraham *dictum* erat à Deo, *in Isaac, etc.* per filium tuum Isaac erit tibi posteritas multiplicanda sicut stellæ cœli et arena maris.

Cui divinæ promissioni contrarius videbatur Dei jussus de mactando Isaaco, et ob quam contrarietatem poterat Abraham aliquà dubitatione percuti : sed invictà fide credidit, obedivit, obtulit, seu ad illum sacrificandum sese accinxit.

℣. 19. *Arbitrans quia et à mortuis...* id est, animo reputans et firmiter credens quòd Deus filium suum mactatum posset à mortuis suscitare, et per eum sua promissa complere.

Deus promiserat Isaaci posteritatem fore arenæ maris similem : idem Deus jubet Isaacum immolari ; à duabus contrariis cogitationibus tunc obsessus erat Abraham ; et præterea naturam habebat quovis lictore sæviùs eum excruciantem : at hæc omnia fide superavit et hostiam obtulit, credens etiam occisum filium posse reviviscere, si Deus velit. Ex Theodoreto.

Unde eum et in parabolam accepit, id est, hujus tantæ

ſidei merito Abraham Isaacum vivum accepit in magni typum mysterii, scilicet in typum et figuram Christi morituri et resurrecturi : ita cap. 9, ℣. 9 explicata est *parabola*.

Alii volunt in imaginem resurrectionis à mortuis; alii, ut esset proverbium et exemplum admirabilis obedientiæ.

Primus sensus naturalior videtur.

OBSERVATIO LITTERALIS ET MORALIS.

Isaac, unigenitus Abrahæ, lignum ferens, ligatus, lignis superpositus, mori paratus, fuit typus Christi, unigeniti filii Dei, crucem ferentis, cruci affixi, ac denique immolati : in hoc enim veritas figuram superavit, quòd reverà Christus fuit immolatus.

Isaac à morte liber, vivus Abrahæ redditus, Christi, post immolationem à morte resurrecturi, figura fuit; et ut talem illum à Deo recepit Abraham.

In hoc sacrificio quid magis mirabor, an fidem Abrahæ, an obedientiam Isaac?

Hic juvenis validus, utpote annorum circiter viginti quinque, patri seni, ideoque minùs robusto, facilè poterat resistere; at ubi voluntatem Dei novit, tanquam agnus se ligari sinit, sese ligno superponit, collumque patri præbet præcidendum.

Quanta et quàm mirabilis obedientia!

Abraham verò videt in Isaaci morte annihilari promissiones sibi toties factas; at fidei lumine penetrat Dei potentiam, et licèt resurrectionem nullam viderit, scit Deum omnipotentem; hoc credens et de Dei promissis nullatenus dubitans, brachium erigit filio caput amputaturus.

Quanta et quàm invicta fides!

Da mihi, ô Deus, Abrahæ fidem, dona et Isaaci obedientiam.

℣. 20. *Fide et de futuris benedixit Isaac*... id est, eâdem fide animatus Isaac, filiis suis bona futura, benedicendo pollicitus est; at, Deo dirigente, sic ea largitus est, ut Jacobum

juniorem prætulerit, eique potiora assignârit, terram nimirum Abrahæ promissam.

℣. 21. *Fide Jacob moriens...* id est, fide Jacob moribundus, seu morti proximus, utrumque filiorum Joseph benedixit.

Videatur hæc benedictio Genes. 48. ℣. 14: commutat manus, et minorem, Ephraim scilicet, præfert majori, Manasse.

Præsignabat regnum Ephraim, et decem tribuum subjectionem, ait Theodoretus.

Ex tribu Ephraim fuit Josue, dux omnium ad terram promissam: ex eàdem tribu fuit Jeroboam et omnes ejus posteri, reges Israel.

Potest et dici quòd in hâc utrâque benedictione, ℣. 20 et 21, ubi minor majori prælatus est, D. Paulus figuram videt populi judaici et christiani, quam in epistolà ad Romanos, cap. 9, explicat.

Et adoravit fastigium virgæ ejus, id est, adoravit summitatem sceptri regii, quod Joseph velut suæ dignitatis insigne manu gerebat. Sic Esther adoravit virgam Assueri.

OBSERVATIONES LITTERALES.

Hæc adoratio virgæ respectiva erat, transibat enim in ipsum Joseph, et per ipsum in Christum, cujus erat figura et in humilitate et in gloriâ.

Sicut enim Joseph fuit venditus, in cisternâ absconditus, ejus tunicâ sanguine tinctâ, calumniatus:

Ita Christus venditus, suo sanguine tinctus, opprobrium factus, in sepulcro absconditus.

At sicut Joseph postmodum gloriosus, potens, salvator, Ægyptum nutriens:

Ita Christus tandem gloriâ et honore coronatus, omnia potens in cœlo et in terrâ, salvator mundi, Ecclesiam suam Eucharistiâ nutriens.

Et hoc fide prospiciens Jacob, adoravit in Joseph: potestatem Christi præfigurabat potestas Joseph, ait D. Thomas.

Hæc adoratio habetur Genes. 47. ℣. 31.

Circa quam notandum quòd ubi septuaginta interpretes, quos secutus est D. Paulus, ex Hebræo verterunt : *Adoravit fastigium*, seu summitatem *virgæ ejus ;* D. Hieronymus ex eodem Hebræo vertit : *Et adoravit ad lectuli caput.*

Hujus autem diversitatis ratio est quòd idem nomen hebræum, mutatis punctis, significat modò lectum, modò virgam ; matte *virga*, mitta *lectus.*

Juxta D. Hieronymum sensus est, adoravit Israel Deum conversus ad lectuli caput.

Fortè quia spectabat versùs orientem, ad quem olim se vertebant adoraturi Deum.

Datur et alia explicatio in Græco hodierno fundata. Gr. adoravit super summitatem virgæ suæ. Syr. et adoravit super fastigium virgæ ejus, id est, inquiunt, Jacob adoravit Deum, innixus baculo suo.

Α'υτου, variato spiritu significat et *suæ* et *ejus.*

Jacob, inquiunt, preces facturus surrexit è lecto, Deumque super baculum suum innixus adoravit.

Genes. 49, ℣. 32, dicitur quòd pedes suos retulerit in lectum : surrexerat ergo, aut saltem in lectulo consederat, inquiunt.

Et hoc totum potest stare, ait D. Thomas, quia ipse erat senex, et ideo portabat virgam, vel recepit sceptrum Joseph, etc., et adoravit Deum super *fastigium virgæ ejus ;* ex consideratione potestatis Christi quam potestas Joseph præfigurabat.

℣. 22. *Fide Joseph moriens.* Gr. finiens, de egressione, etc., id est, Joseph vitam finiens, credidit promissioni divinæ, patribus suis factæ, et post centum quadraginta quatuor annos à morte suâ complendæ, et in hâc fide meminit de exitu filiorum Israel.

Et de ossibus suis mandavit, id est, et de hoc exitu certus, adjuravit fratres suos ut ossa sua secum transferrent in terram promissam.

℣. 23. *Fide Moyses natus...* Syr. per fidem parentes Moysis, etc., id est, parentes Moysis fide instructi, seu, ut ait

Josephus, lib. 2. Antiq. Judaic. cap. 5. divino instructi oraculo ex ipsis oriturum qui populum suum liberaret, tribus mensibus eum natum occultârunt.

Eò quòd vidissent elegantem... id est, videntes quòd infans mirum in modum pulcher esset, non dubitârunt quin is esset per quem liberandus esset Israel.

Et non timuerunt... hâcque fide animati, non timuerunt regis edictum, quo jubebatur ut Judæi parentes filios suos exhiberent interficiendos. Exod. 1. ℣. 22.

℣. 24. *Fide Moyses grandis factus.* Syr. cùm in virum evasisset ætate quadraginta annorum. Act. 7. 23.

Negavit se esse... Gr. negavit dici filius. Syr. renuit vocari, id est, sprevit honorem quem habebat dici filium.

Filiæ Pharaonis, Thermutidis; sic eam vocat Josephus. Thermut erat unica et hæres Pharaonis, prole carens, et adoptaverat Moysem; vel, secundùm Philonem, finxerat se gravidam, Moysemque peperisse.

℣. 25. *Magis eligens affligi.* Gr. malis affligi. Syr. et elegit sibi in afflictione cum populo Dei esse, id est, Hebræus dici, et cum Hebræis affligi;

Quàm temporalis peccati habere jucunditatem. Gr. quàm temporarium habere peccati emolumentum. Syr. potiùs quàm ad modicum tempus jucunditate frui in peccato;

Id est, potiùs quàm in aulâ regiâ frui brevì transitoriis deliciis, quæ vix sunt unquam sine peccato, et quæ Moysi fuissent peccatum, tum quia Hebræos deseruisset quibus liberandis se destinatum noverat, tum quia crudelia Pharaonis edicta, Dei voluntati contraria, observâsset, quod in se quidem grande peccatum est; sed quod in Moyse, fide instructo, fuisset gravissimum.

℣. 26. *Majores divitias æstimans thesauro Ægyptiorum.* Gr. illis in Ægypto thesauris. Syr. et existimavit longè potiores esse divitias opprobrii Christi, quàm thesaurum Ægyptiorum;

Id est, opprobrium Christi prætulit Ægyptiorum divitiis quibus in aulâ potiri potuisset.

Spiritu prophetico novit Moyses Christum opprobria multa pro mundi redemptione passurum; et ut Christo patienti similior esset, maluit cum Hebræis pati et opprobriis affici, quàm honoribus, opibus et deliciis abundare.

Aspiciebat enim, scilicet oculo fidei, *in remunerationem* beatitudinis æternæ.

Mira fides ante Christum, opes, delicias, regnum, etc., spernere! quod Moyses, ut Christi præcursor, fecit; hoc faciamus ut Christi imitatores et discipuli.

Aspice cœlum, et terram contemnes; cogita felicitatem æternam, et temporalem aspernaberis.

Aspiciebat in remunerationem : ita in adversis intuere patientiæ mercedem, et libenter feres.

Sic amara potio sumitur libenter, non propter se, sed habendo oculum ad sanitatem futuram, ait Lyranus.

℣. 27. *Fide reliquit Ægyptum...*

Non agitur hìc de fugâ Moysis in terram Madian : tunc enim fugit ex timore regis : hìc autem dicitur quòd *non sit veritus...*

Agitur itaque de exitu cum omni populo, et sensus est :

Fide quâ credidit oraculo rubi et aliis, ausus est populum educere ex Ægypto, nec reformidavit iram regis visibilis :

Invisibilem enim... quia Deum invisibilem ita præsentem habebat animo, ac si reverà eum conspiceret oculis. Syr. sed spem habuit perinde ac si videret Deum invisibilem.

Quid non faceret Dei nos intuentis præsentia, si fidem haberemus?

℣. 28. *Fide celebravit Pascha...* id est, fide Pascha celebravit, et agni sanguine superliminaria domûs et postes aspersit.

Sine fide enim quomodo credidisset mortem ovis sanguine prohiberi? sed per typum prævidebat veritatem et mortis Dominicæ cogitabat potentiam. Theodoretus.

Ne qui vastabat... Gr. ne ille perimens primogenita, etc. Syr. ne accederet ad eos qui destruebat primogenita. Vide historiam, Exod. 12.

Angelus vastator, seu exterminator, videns sanguinem agni super postes, transiliebat domos Judæorum, et ab hoc transitu, seu transilitu, tam agnus quàm festum dicta sunt Pascha.

Agnus paschalis erat figura Christi immolati, utpote cujus sanguine ab Angelo percutiente, id est, à diabolo salvati sumus.

Timuit sanguinem Angelus, sciebat enim cujus esset typus; horruit, mortem Domini cogitans, propterea non tangebat postes. D. Chrysostomus.

℣. 29. *Fide transierunt mare...* fide quâ Moyses et Judæi crediderunt Deo. Vide Exod. 24. 15, 16, etc., ingressi sunt in mare, et illæsi per illud, *quasi per aridam* transierunt.

Quod experti Ægyptii. Gr. cujus experimentum accipientes Ægyptii, absorpti sunt; id est, quod infideles Ægyptii tentare volentes, perierunt in aquis.

℣. 30. *Fide muri Jericho...* historiam vide Josue. 6: tubarum sonitus cum fide editus, fuit machinarum instar, ait Theodoretus.

℣. 31. *Fide Rahab meretrix...* auditis prodigiis transitûs Judæorum per mare Rubrum, submersionis Ægyptiorum, etc., Rahab credidit in Deum cujus cultores erant Israelitæ.

Hinc recepit eos cum pace et benevolentiâ; et propterea *non periit cum* aliis *incredulis,* id est, civibus Jericho, qui tot prodigiis non crediderunt.

Et non prohibuit vitæ improbitas salutem, quia fides contexit vulnera peccati. Theodoretus.

℣. 32. *Et quid adhùc dicam?* Gr. dico. Syr. quid ampliùs dicam? id est, quid opus est hâc de re me plura loqui?

Multos itaque prætermittit, aliquos tamen recenset, sed ordine non servato; nam Barac ante Gedeonem fuit, et Jephte ante Samsonem, et Samuel ante Davidem: porrò, hi omnes per fidem magna gessêre.

Historiam Gedeon, vide Judic. 6. Barac, 4. Samson, Jud. 14. Jephte, Jud. 11.

℣. 33. *Qui per fidem vicerunt regna...* Chananæorum, Philistinorum, etc.

Operati sunt justitiam, id est, non solùm honestam et justam vitam agentes, sed et jus suum cuique tribuentes, ut justi judices, et rectores populi Dei.

Adepti sunt repromissiones, id est, bona cœlitus promissa, v. g., Josue et Caleb terram promissam.

Obturaverunt ora leonum. Samson, David, Daniel.

℣. 34. *Extinxerunt impetum ignis.* Gr. vim ignis, v. g., tres pueri.

Effugerunt aciem. Gr. ora gladii, v. g., Elias Jesabelis gladium, David gladium Saulis, etc.

Convaluerunt de infirmitate, v. g., Ezechias, Tobias, Job.

Fortes facti sunt in bello, castra verterunt exterorum. Hoc ad reges et belli duces pertinet.

℣. 35. *Acceperunt mulieres de resurrectione...* et reddiderunt mulieribus filios ipsarum ex resurrectione mortuorum: ut Sarephtana vidua et Sunamitis, quarum illa ab Eliâ, hæc ab Elisæo filium suum mortuum recepit vivum.

Alii autem distenti sunt. Gr. tympanizati sunt.

Tympanum autem erat tormenti genus, quo homines distendebantur, et sic distenti, fustibus, flagris et loris feriebantur velut tympana.

Non suscipientes redemptionem, id est, liberationem à tormentis quam offerebant tyranni, ut patet in Eleazaro et in Machabæis (si sancti vellent justitiam, seu fidem deserere), *ut meliorem.* Syr. præstantiorem, scilicet, vitâ præsente quæ offerebatur, *resurrectionem haberent* in fine sæculorum; hoc se sperare palàm mediis in suppliciis professi sunt tertius et quartus Machabæorum frater.

℣. 36. *Alii verò ludibria et verbera...* alii *ludibria* subierunt et *verbera;* alii vinculis sunt onerati et in carceres detrusi.

℣. 37. *Lapidati sunt*, ut Naboth; *secti sunt*, ut Elias; *tentati sunt* ut Job; *in occisione gladii...* gladio occisi sunt, ut prophetæ Domini à Jesabele occisi. 3. Reg. 18, ℣. 4.

Circuierunt in melotis, id est, huc illuc circuierunt oberrantes, ovium pellibus induti.

Melota est pellis ovina, μῆλον significat ovem.

In pellibus caprinis, talis fuit prophetarum habitus.

Egentes, id est, rerum inopes, ipso pane quotidiano indigentes.

Angustiati, id est, angustiis ubique et undique pressi.

Afflicti. Gr. malè habiti; id est, omnibus modis vexati.

℣. 38. *Quibus dignus non erat mundus...* id est, viri tanti, et quorum consuetudine et consortio dignus non erat mundus, ex urbibus et vicis expulsi *errabant in solitudinibus... montibus;* latitabant in *speluncis et cavernis, etc.*

℣. 39. *Et hi omnes testimonio fidei probati.* Gr. testimonio probati per fidem. Syr. de quibus exstitit testimonium quoad fidem eorum.

Id est, *et hi omnes* de quibus in toto hoc capite, etsi, ob fidem servatam et propugnatam, divino testimonio in Scripturis fuerint approbati et laudati,

Non acceperunt repromissionem, id est, tunc tamen temporis, seu toto veteris Testamenti tempore, non receperunt bona promissa, cœlestem scilicet hæreditatem.

℣. 40. *Deo pro nobis aliquid melius providente*, Deo, per singularem in nos bonitatem, providente ut usque ad tempora nostra, nimirum usque ad ascensionem Christi, nemini sanctorum pateret aditus cœlorum.

Ut non sine nobis consummarentur, id est, ut non ante novi Testamenti tempus, quod nostrum est, consummatum, consequerentur beatitudinem; animæ quidem, quam consecuti sunt per visionem Dei; quâ fruuntur ab ascensione Christi; corporis verò, quâ fruentur nobiscum in resurrectione generali.

Itaque neutram *sine nobis*, id est, ante tempora nostra, recipiunt beatitudinem.

Feliciora itaque tempora nostra. Tempus veteris Testamenti fuit laboris et exspectationis; tempus nostrum est præmiationis et fruitionis.

Nos ergo pudeat si pusillo simus animo, mercedem jamjam recepturi, cùm omnes antiquiores sancti, tanta mala et tam fortiter passi sint, licèt diu præmium exspectaturi.

Corollarium pietatis, seu in hoc Cap. 11, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Circa fidem.

PRIMÒ, notandum quàm necessaria sit, quandoquidem sine fide nunquam salus facta est.

Ab initio mundi quicumque Deo placuerunt, per fidem placuerunt; per fidem scilicet in Deum, seu quâ Dei dictis crediderunt et confiderunt : ita ut *sine fide impossibile sit placere Deo*, ℣. 6.

Hinc fides, initium creaturæ Dei; radix salutis, ex quâ nascitur justitia et sanctitas, quâ Deo placemus, et cui promissa est salus æterna.

Quanta itaque debet esse nostra sollicitudo de fide! quàm frequenter et quàm ardenter orandum : Domine, da fidem, adauge fidem!

Secundò, notandum quàm necessaria sit Christiano, præsertim in afflictionibus, ut constanter patiatur et cum merito.

Recordare tunc egregiæ hujus descriptionis, quam D. Paulus Hebræis afflictis exhibet; ut eos soletur, roboret et ad perseverantiam animet.

Fides est sperandarum substantia, hypostasis, subsistentia et existentia *rerum* : dat quamdam substantiam et existentiam rebus speratis, facit eas stare et subsistere.

Utere ergo fide tuâ; fac ut in mente tuâ existat et subsistat per fidem æterna beatitudo, regnum cœlorum patientibus promissum; et patieris cum gaudio : *Communicantes Christi passionibus gaudete...*

Fides est *argumentum*, elenchus, demonstratio, convictio *non apparentium* : est quasi dioptra, quâ res remotissimæ et aliis non conspicuæ, quasi proximæ videntur.

Hâc ergo patiens utere dioptrâ divinâ; oculo fidei æternæ vitæ bona conspice, dicque tibi cum Apostolo : *Momentaneum et leve tribulationis... æternum gloriæ pondus operatur in* (*me*);

quò major erit fides tua, eò major patientia et in tribulatione lætitia.

Sicut astronomi per dioptram mira in cœlestibus animadvertunt, antiquis ignota; sic sancti per fidem vident quæ non vident infideles : et sicut quò major et melior dioptra, eò plura nova et clariùs vident astronomi; sic, quò major fides sanctorum, eò major est eorum sanctitas, major rerum præsentium contemptus, major in adversis patientia.

Dic ergo sæpissimè, *Domine, adauge mihi fidem.*

Circa mundi contemptum.

Mirum habes de contemnendo mundo documentum in sanctis patriarchis Abraham, Isaac et Jacob, qui, licèt longam ducturi essent vitam, terram tamen non possederunt, domum non ædificaverunt, in casulis, in tabernaculis mobilibus habitârunt: ut hoc ipso significarent se peregrinos et viatores esse, et aliò tendere, nempe ad civitatem firmam, fundatam, immobilem, æternam.

Si hoc ante Christum, si tanta tunc mentis et cordis fuit temporalibus sequestratio, quid nunc Christiani, *cives sanctorum et domestici Dei?*

Recordare te cœli civem, terræ autem advenam; terrena consequenter despice, cœlestia suspice; ab omnibus terrenis mente et corde sequestratus, exspecta, desidera, anhela ad civitatem cujus artifex et conditor est Deus; imò cujus opes, deliciæ, beatitudo, Deus.

Heu! quàm sordet terra, cùm cœlum aspicio!

Hìc vanitas, cupiditas, momentaneitas.

Ibi Rex veritas, lex charitas, modus æternitas : hæc ultima verba sunt D. August. Epist. 5 ad Marcellinum.

CIRCA FORTITUDINEM.

Falsò dicitur ab impiis fidem et fortitudinem esse incompatibiles; imò, nulla major fortitudo, quàm quæ ex fidè, quæ nec ferrum, nec ignem, nec arma, nec leones timet, ut habes in ℣. 33, 34, etc.

Mirum habes hujus fidei et fortitudinis exemplum in Moyse, qui regnum, opes, delicias Ægypti postposuit opprobrio Christi; qui regis edictum non timuit, Exod. 10, ℣. 28.

Hujus fortitudinis præsagium dedit Moyses infans; cùm enim Pharao suum illi diadema per jocum imposuisset, illud in terram abjecit Moyses, ait Joseph. Antiq. 2, 5.

Duo Moysem roborârunt ad agendum et ad patiendum.

Primum, aspectus remunerationis æternæ: *Aspiciebat enim in remunerationem*, ℣. 26.

Secundum, aspectus Dei continuus, divinique adjutorii certa exspectatio: *Invisibilem enim tanquam videns sustinuit*, ℣. 27.

Hæc duo sint animæ tuæ in actionibus et passionibus fulcra.

Invisibilem quasi videns sustine, et nihil timebis.

Æternam aspice remunerationem, nihil terrenum amabis, nulla mala temporalia reformidabis.

O Deus, mihi semper et ubique præsens! da mihi continuam tuæ præsentiæ fidem: te cogitem, te diligam, in te confidam, coram te ambulem: *Non timebo mala, quoniam tu mecum es, Domine.*

ANALYSIS CAPITIS DUODECIM.

℣. 1. Tot sanctorum veterum, de fidei potentiâ et utilitate testium, exemplis Hebræos provocat ad alacritatem et ad constantiam in fide.

℣. 2. Antiquos transiliens, transcendit usque ad Christum, nostræ fidei auctorem; ejusque voluntariæ passionis exemplo Hebræos ad patientiam animat.

℣. 3 et 4. Attendant ergo quis sit? quæ et à quibus passus sit? et ipsos pudebit tam levia patientes, malis levioribus vinci: « Nondum usque ad sanguinem, etc. »

℣. 5, 6, 7, 8, 9 et 10. Variis eos consolatoriis rationibus demulcet: Deus, ut pater, illos castigat, ℣. 5. Hæc castigatio amoris paterni probatio, ℣. 6. Adoptionis divinæ testimonium, imò et necessaria conditio, ℣. 6, 7, 8.

Si ergo patres nostros carnales cum reverentiâ tulimus, in pueritiâ nos pro suo arbitrio et ad vitam brevem et miseram castigantes, quantò magis Patrem animarum nostrarum, pro suâ sapientiâ, ad æternam salutem nos castigantem, sustinebimus, ℣. 10.

Equidem amara nunc afflictio; at dulces erunt fructus illius: ipsa enim mater pacis æternæ, ℣. 11.

Hinc ℣. 12 concludit ut, excussâ socordiâ, viriliter et per viam rectam currant ad hanc beatitudinem æternam, sint pacifici, sint sancti, ℣. 13, 14.

Attendant ne quis eorum desit gratiæ Dei, ℣. 15, ne quis sit scortator, ne quis profanus, Esau similis, ℣. 16, 17.

Quia, ℣. 18, tantò sanctiores et puriores esse debent, quantò ad perfectius et melius Testamentum pertinent. Non ad vetus, quod ℣. 18, 19, 20, 21 describitur; sed ad novum de quo ℣. 22, 23, 24.

A ℣. 25 usque in finem, urget eos ad obediendum Christo, tum ex punitione eorum qui legi Mosaïcæ non obedierunt, tum ex rigore futuri judicii.

Deus enim in suæ legis violatores ignis est flagrantissimus qui in momento urit, torquet, consumit.

CAPUT DUODECIMUM.

Textus.

1. Ideoque et nos tantam habentes impositam nubem testium, deponentes omne pondus et circumstans nos peccatum, per patientiam curramus ad propositum nobis certamen;

2. Aspicientes in auctorem fidei et consummatorem Jesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contemptâ, atque in dexterâ sedis Dei sedet.

3. Recogitate enim eum qui talem sustinuit à peccatoribus adversùm semetipsum contradictionem, ut ne fatigemini animis vestris deficientes.

4. Nondum enim usque ad sanguinem restitistis, adversùs peccatum repugnantes:

5. Et obliti estis consolationis quæ vobis tanquam filiis loquitur, dicens: Fili mi, noli negligere disciplinam Domini, neque fatigeris, dum ab eo argueris.

6. Quem enim diligit Dominus castigat: flagellat autem omnem filium quem recipit.

CAPUT DUODECIMUM.

Paraphrasis.

Cum igitur tantum habeamus agmen illustrium de fidei potentiâ et utilitate testium, qui nos nubium in morem, undique sepiunt, abjiciamus à nobis onera omnia, et præsertim peccatum, nos quasi vestis circumstans; totisque viribus, alacres et expediti, curramus cum patientiâ cursum nobis propositum, cujus bravium æterna beatitudo.

Curramus, inquam, oculos à Christo, fidei nostræ auctore et consummatore, non dimoventes, qui, loco gaudii quo frui poterat, liberè et voluntariè crucem præelegit, ignominiâ tali supplicio conjunctâ non retardatus, et propterea assidet nunc dexter magnifico Dei Patris throno.

Assiduè igitur et seriò cogitate quis ille sit? quæ et à quibus, nimirum à sceleratis, passus sit probra, tormenta, vulnera? quibus, si quæ patimini conferatis, vos pudebit tam levia patientes animo deficere.

Ne minimam quidem sanguinis guttulam hactenus fudistis in certamine quod peccato resistentes, sustinuistis; Christus verò totum suum Sanguinem fudit pro vobis: hanc ergo Filii Dei pro vobis passionem seriò perpendite, et vos in vestris passionibus animo non deficietis.

Anne obliti estis divinæ illius Scripturæ, in quâ Deus vos, tanquam filios suos, adhortatur et solatur his verbis: Fili mi, ne rejicias correptionem Domini, nec deficias ad ejus castigationem, quæ divinæ ejus in te benevolentiæ signum est?

Quem enim Dominus diligit, hunc hujus vitæ malis corripit, ut erudiat, emendet et exerceat.

(Nostræ etiam adoptionis à Deo signum est;) flagellat enim Deus omnem quem recipit in filium.

7. In disciplinâ perseverate. Tanquam filiis vobis se offert Deus : quis enim filius quem non corripi pater ?

8. Quòd si extra disciplinam estis, cujus participes facti sunt omnes : ergo adulteri, et non filii estis.

9. Deinde patres quidem carnis nostræ eruditores habuimus, et reverebamur eos : non multò magis obperabimus Patri spirituum, et vivemus ?

10. Et illi quidem in tempore paucorum dierum, secundùm voluntatem suam erudiebant nos : hic autem ad id quod utile est, in recipiendo sanctificationem ejus.

11. Omnis autem disciplina, in præsenti quidem videtur non esse gaudii, sed mœroris ; postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddet justitiæ.

12. Propter quod remissas manus et soluta genua erigite,

13. Et gressus rectos facite pedibus vestris : ut non claudicans quis erret, magis autem sanetur.

His ergo consolatoriis verbis instructi, castigationem ves-
ram constanter sustinete.

Deus exhibet se vobis ut patrem, et vobiscum agit quasi
um filiis, quos æternæ hæreditati percipiendæ adoptat :
inc vestram agnoscite felicitatem.

Quis enim germanus filius, quem aliquando pater non
orripiat?

Quòd si, è contra, absque castigatione, quæ omnibus ve-
is Dei filiis est communis, estis, aut esse cupitis; ergo
dulterini, spurii et illegitimi estis.

Et sanè, si parentes à quibus corpus tantùm habemus,
ùm nos in pueritiâ castigarent, non modò passi sumus, sed
tiam reveriti;

Quantò æquius ut Deo, Patri cœlesti, non corporum
antummodo, sed et spirituum nostrorum auctori, subjicia-
nur, eumque nos corripientem revereamur, cùm hæc ejus
orreptio vitam nobis pariat sempiternam!

Hoc eò æquius, quòd parentes nostri carnales erudiebant
ios ad vitam paucorum tantummodo dierum, nosque casti-
gabant pro suo arbitratu, et sæpe ex errore;

At pater cœlestis pro suâ sapientiâ et bonitate castigat
ios ad veram utilitatem nostram, scilicet ut nobis suam in
ioc mundo sanctimoniam conferat, et in futuro suam æternam
elicitatem.

Fateor quòd omnis quidem castigatio, eo ipso tempore
quo fit, non videtur esse gaudii, sed tristitiæ; quia doloris
sensu nos afficit: ipsa tamen postea illis qui per eam exer-
citati probatique fuerint, fructum affert pacatissimum justitiæ
in hâc vitâ, et beatitudinis in æternitate.

His igitur omnibus attentè consideratis, excussâ socordiâ,
manus languidas excitate, et genua nutantia erigite; ut per
patientiam curratis alacres et expediti.

Recto cursu properate ad metam, ne quis huc et illuc
deflectens, aberret; quinimo, si quid aberratum est, hâc rec-
titudine et alacritate reparetur.

14. Pacem sequimini cum omnibus et sanctimoniam, sine quâ nemo videbit Deum:

15. Contemplantes ne quis desit gratiæ Dei: ne qua radix amaritudinis sursum germinans impediat, et per illam inquinentur multi.

16. Ne quis fornicator aut profanus, ut Esau: qui propter unam escam vendidit primitiva sua.

17. Scitote enim quoniam et postea cupiens hæreditare benedictionem, reprobatus est: non enim invenit pœnitentiæ locum, quanquam cum lacrymis inquisisset eam.

18. Non enim accessistis ad tractabilem montem, et accensibilem ignem, et turbinem, et caliginem, et procellam,

19. Et tubæ sonum, et vocem verborum, quam qui audierunt, excusaverunt se, ne eis fieret verbum.

20. Non enim portabant quod dicebatur: Et si bestia tetigerit montem, lapidabitur.

Pacem cum omnibus, si fieri potest, habete; studete cordis puritati, sine quâ nemo Deum videbit.

At propriâ salute vestrâ non contenti, communi studio pro aliis solliciti estote, attendentes ne quis vestrûm in viâ decidat à gratiâ Dei.

Caventes etiam ne qua radix amaritudinis, vel falsæ doctrinæ, vel pravi exempli, inter vos pullulans et succrescens, vobis ad cœlestia currentibus obstet, et latiùs serpens, plures alios suo inficiat veneno.

Ne quis sit inter vos scortator; ne quis sit profanus, gulæ et ventri deditus, ut Esau, qui sibi datum à Deo primogenituræ honorem vendidit, idque pro uno vili edulio.

Etenim meminisse debitis quòd postea cupiens, ut primogenitus, benedictionem à patre jure hæreditario consequi, rejectus est, nec suis lacrymis obtinere potuit ab Isaac, ut benedictionem primogenituræ Jacobo datam revocaret.

(Hoc edocti exemplo, videte ne, sicut ille, jus vestrum ad hæreditatem cœlestem vendatis pro pulmento, pro delectatione aut utilitate temporali: sed, è contrà, terrenis omnibus spretis, omnimodæ, ut dixi ℣. 14, sanctimoniæ studete.)

Quò sanctior est vestra professio, eò perfectior esse debet sanctitas vestra: non enim, sicut olim patres vestri, pedibus accessistis ad montem Sina, qui corpore tangi potest; nec ad ignem incensum quo visibiliter ardebat ille mons, nec ad turbinem, et caliginem, et procellam quæ sensibus percipiebantur.

Nec ad tubæ sonum, nec ad vocem quâ Deus per Angelum sua præcepta proclamabat; cujus tantus erat fragor, ut eam audientes expavefacti, deprecati sint ne pergeret eis loqui Deus, sed Moyses ipse loqueretur eis.

Ne Moysis quidem vocem ferre poterant dicentis: Cavete ne ascendatis in montem, etc., omnis qui tetigerit montem, morte morietur, etc., sive jumentum fuerit, sive homo, Exod. 19, ℣. 12, 13, et quomodo ipsius Dei vocem ferre potuissent?

21. Et ita terribile erat quod videbatur. Moyses dixit : Exterritus sum, et tremebundus.

22. Sed accessistis ad Sion montem et civitatem Dei viventis, Jerusalem cœlestem, et multorum millium angelorum frequentiam,

23. Et Ecclesiam primitivorum qui conscripti sunt in cœlis, et Judicem omnium Deum, et spiritus justorum perfectorum,

24. Et Testamenti novi mediatorem Jesum, et sanguinis aspersionem, meliùs loquentem quàm Abel.

25. Videte ne recusetis loquentem. Si enim illi non effugerunt, recusantes eum qui super terram loquebatur : multò magis nos, qui de cœlis loquentem nobis avertimus.

26. Cujus vox movit terram tunc, nunc autem repromittit, dicens : Adhuc semel ; et ego movebo, non solùm terram, sed et cœlum.

27. Quod autem, Adhuc semel dicit, declarat mobilium translationem, tanquam factorum, ut maneant ea quæ sunt immobilia.

Etenim adeo terribilis erat species rerum quæ fiebant in hoc monte, ut Moyses ipse, Deo familiaris et prodigiis assuetus, dixerit : Exterritus, sum et tremebundus.

Ad hæc, inquam, terribilia spectacula non accessistis, sed per fidem et Baptisma accessistis ad res eò præstantiores, quò magis spirituales, ad spiritualem montem Sion, ad civitatem Dei viventis, Jerusalem cœlestem, ad innumerabilium Angelorum cœtum ;

Ad Ecclesiam apostolorum et martyrum, primorumque Christi fidelium qui primitias Spiritûs acceperunt ; quippe jam vitâ functi, regnant in cœlis ;

Ad judicem universorum Deum, cui charitate uniti estis ;

Ad spiritus patriarcharum, prophetarum et omnium sanctorum, qui per fidem mira operati et passi sunt ;

Ad novi Testamenti pontificem Jesum, cui, velut membra capiti, incorporati estis ; ad hujus pontificis sanguinem, cujus aspersione sanctificati estis, et qui non vindictam postulat, ut sanguis Abel, sed misericordiam impetrat.

Tantâ et tam multiplici gratiâ præventi, videte ne Christum, Christique Sanguinem adeo clementer pro vobis loquentem, aspernemini, ab ejus fide deficientes :

Etenim, si patres vestri, Moysi homini in terrâ loquenti non obedientes, divinam ultionem non effugerunt ;

Multò minùs nos Christiani supplicium vitabimus, si Christum Filium Dei è cœlo nobis loquentem non audiamus, sed aversemur.

Cujus Christi Dei vox terram movit, cùm lex in monte Sinâ daretur ; at cujus vox, juxta Aggæi prophetiam, rursus aliquando, non Sina tantùm et terram, sed et ipsum cœlum movebit.

Porrò, cùm per Aggæum dicit : Adhuc semel et ego movebo, non solùm terram, sed et cœlum, significat ea quæ moventur, terram scilicet et cœlum, esse transmutanda, ut deinceps in æternum maneant cœli novi et terra nova, regnum scilicet Christi consummatum : nec mirum sit illa à Christo transmutari, quæ ad id facta sunt à Christo.

28. Itaque regnum immobile suscipientes, habemus gratiam : per quam serviamus placentes Deo cum metu et reverentiâ.

29. Etenim Deus noster ignis consumens est.

Cùm hæc ita sint quòd Christus sit cœlum et terram immutaturus, ut regnum sibi paret immutabile, nos Christiani fide vivâ et spe firmâ hoc immobile Christi regnum suscipientes, christianismi gratiam constanter teneamus;

Per quam Deo placere studentes, ipsi serviamus cum metu pudico, veriti quid turpe coram eo facere, et cum reverentiâ religiosâ illum sincerè colentes;

Etenim Deus noster, instar ignis flagrantissimi, legis suæ violatores, ubi vult, urit, torquet, consumit, nec minùs graviter Christianos puniet quàm Judæos, imò eò graviùs quò lex Evangelica præstantior est Mosaicâ.

Commentarius in Cap. 12.

℣. 1. IDEOQUE. Syr. quamobrem.

Quasi diceret : Quandoquidem patres nostri tanta per fidem et ob fidem fecerunt et passi sunt,

Ideo et nos Hebræi, eorum filii, ad Christi fidem conversi,

Tantam habentes impositam, id est, capiti nostro superpositam. Gr. circumpositam, vel circumjacentem. Syr. qui nos undique sepiunt ;

Id est, non tantùm capiti nostro imminentem, sed et nos undique circumdantem, ut fit in temporibus nebulosis, quando nubes densa totum hemisphærium occupat.

Nubem, copiosam sanctorum multitudinem de quibus in capite præcedenti, vocat *nubem* ob densitatem et ob refrigerium : illorum enim exemplum afflictos refrigerat et solatur in æstu tribulationis, ait D. Chrysostomus.

Testium, scilicet, de potentiâ et utilitate fidei.

Deponentes omne pondus. Syr. abjciamus à nobis onera omnia, scilicet, onera rerum terrenarum : omnes affectus sæculi, qui nos ad ima deprimunt.

Est similitudo sumpta à stadio ; qui enim cursuri sunt, omnia quæ sunt oneri deponunt.

Et circumstans nos peccatum. Syr. et peccatum quod semper nobis est in promptu. Arab. et peccatum facile patratu.

Id est, quo quasi cingimus, circumdamur, et ideo cursuris est obstaculum.

Duo currentibus cavenda sunt, onus scilicet et obstaculum.

Cura, affectus rerum terrenarum, est onus, et quidem grave.

Peccatum nos circumstans sicut vestis, vel undique cingens instar retis, est obstaculum : utrumque ergo deponendum.

Per patientiam. Syr. cum patientiâ.

Erant afflicti, et, ut cap. 10, ℣. 36 dictum est, *patientia vobis est necessaria :* Apostolique scopus est eos ad patientiam hortari. *Per patientiam* ergo

Curramus alacres et expediti

Ad propositum nobis certamen, id est, in stadium, seu certamen cursûs nobis propositum.

In Græco et in Syro, non est *ad*, sed *curramus propositum nobis certamen;* scilicet, certamen cursûs, id est, sic curramus cursum nobis propositum, ut bravium comprehendamus. Vide I. Cor. 9. 54.

Vita christiana cursus et certamen est; cursu certamus, hujus cursûs via difficilis et aspera; per spinas et tribulos nobis currendum.

Hinc Apostolus nobis ait : *Per patientiam curramus.*

℣. 2. *Aspicientes in auctorem.* Gr. in illum auctorem etc. Syr. et respiciamus in Jesum, qui fuit principium et perfectio fidei nostræ.

Pergit in metaphorâ et stadii et cursûs.

Curramus aspicientes in Jesum, qui suo nobis præit exemplo, et qui, sicut absolutissimum est nostri cursûs exemplar, ita et coronator erit.

In auctorem, inceptorem fidei.

Christus est auctor fidei, qui credenda docuit, et dat gratiam ut credamus.

Et consummatorem, finitorem, perfectorem, coronatorem.

Est consummator fidei, quia fidem gloriâ coronat, actum fidei obscuræ in claram visionem commutando.

Qui proposito sibi gaudio, id est, *qui gaudio* ex passione suâ secuturo, *sibi* per Angelum *proposito* in horto, scilicet Gethsemani.

Sustinuit crucem, id est, passus et crucifixus est, ut tale gaudium mereretur.

Confusione contemptâ, id est, crucis infamiam parvi pendens.

Atque in dexterâ Dei sedet, id est, et propterea ad supremam evectus est gloriam, nempè ad dexteram Dei.

Juxta hunc sensum, qui nostræ Vulgatæ est, hæc est mens Apostoli :

Sicut Christo in agoniâ constituto Angelus gaudium proposuit ex morte secuturum, nempe resurrectionem, gloriam corporis, salutem hominum, etc. Salvatoris enim gaudium est hominum salus, ait Theodoretus.

Et sicut Christus, propter hoc gaudium sibi propositum, crucis ignominiam amplexus est, ita et nos in animum nostrum gloriam æternam, in passionibus, vividè revocemus.

OBSERVATIO LITTERALIS ET MORALIS.

Sed et alius sensus est juxta Græcum et Syriacum, et quem D. Chrysostomus et alii Græci sequuntur, imò quem multi Latini præferunt, putantes præpositionem *prò* deesse textui nostro latino.

Gr. qui pro proposito sibi gaudio, etc. Syr. qui pro gaudio quod habebat, etc. Arab. qui vice propositi sibi gaudii;

Id est, qui loco gaudii, quo frui poterat, crucem præelegit, ignominiâ tali supplicio conjunctâ non retardatus.

Ut hic sensus meliùs intelligatur :

Filio Dei erat liberum incarnari, vel non : elegit incarnari.

Incarnato liberum fuit pati, mori, vel corpus suum reddere impassibile, immortale, et optio data est ei à primo incarnationis instanti, ait Rupertus. Præelegit Christus pati et mori.

Morituro liberum fuit communi morte mori, vel crucifigi ; prætulit et *sustinuit crucem confusione contemptâ*, et ob hanc mortem et ignominiam *sedet ad dexteram Dei*.

Vides præmium certaminis, ait D. Chrysostomus.

Vides finem patientiæ quò perducit, ait Theophylactus.

Si Christus propter nos (libens et volens) crucifixus est, quantò magis par est ut nos omnia fortiter feramus! ait divus Chrysostomus.

℣. 3. *Recogitate enim eum*. Gr. talem sustinentem. Syr. videte ergo quanta sustinuerit, etc.

Tria in carne Christi attendenda : quis ille? quæ? et à quibus est passus?

Itaque perpendite, assiduè et seriò cogitate : *Eum*, id est, quis, qualis et quantus sit is qui.

Talem, emphatica est ista dictio, ait Theophylactus.

Talem, id est, tam multiplicem, tam gravem, tam ignominiosam.

Sustinuit à peccatoribus. Syr. à sceleratis.

In versiculo præcedenti patientiam Christi extulit ex parte optionis liberæ : hìc ex parte persecutorum indignitatis, qui peccatores erant et scelerati.

Adversùs semetipsum contradictionem. Gr. in semet, etc.

Nomine contradictionis comprehendit irrisiones, calumnias, improperia, blasphemias, imò totam passionem.

Ut ne fatigemini... pergit in metaphorâ cursûs.

Christum, inquam, talia et tanta pro vobis patientem attendite, ne fatigatione victi cadatis in medio cursu, seu, ut simile quid patientes, non deficiatis animo.

℣. 4. *Nondum enim usque ad sanguinem...* Syr. nondum pervenistis usque ad sanguinem in certamine quod fit adversùs peccatum.

Quasi diceret : Parva sunt quæ patimini, si cum Christi passionibus conferantur : nondum enim usque ad sanguinis effusionem passi estis.

Bonorum equidem vestrorum rapinam tulistis ; sed vitam nondum dedistis in certamine quod fit adversùs peccatum.

Repugnantes ἀνταγωνιζόμενοι, instar athletæ decertantes adversùs peccatum, apostasiæ scilicet, ad quod Judæi vos sollicitant.

Peccatum antagonista noster est, summum mundi malum est : nec homo, nec dæmon, nec Deus ipse, tantùm mali nobis inferre potest, quantùm nobis unum tantummodo peccatum infert ; malum enim pœnæ tantùm inferre possunt, quod malo culpæ, seu peccato, longè minus est.

Hinc, quasi athletæ, totis viribus contra peccatum antago-

nistam nostrum, naturæ malum, certare debemus usque ad sanguinem et mortem ipsam.

Aut vincendum, aut moriendum; malo mori quàm inquinari peccato.

℣. 5. *Et obliti estis consolationis.* Gr. παρακλήσεος, exhortationis, vel consolationis; utrumque enim significat. Syr. doctrinæ.

Id est, an obliti estis adhortationis, seu consolationis quâ Deus Prov. 3, ℣. 11, *vobis tanquam filiis* charissimis *loquitur, dicens :*

Fili mi, noli negligere. Gr. ne parvipendas *disciplinam Domini*, id est, eruditionem quâ à Domino, ut patre, per flagella instrueris.

Neque fatigeris. Gr. ne fatiscas. Syr. consternaris : id est, ne deficias animo cùm ab eo flagellaris, corrigeris.

Superiùs exemplo Christi Domini Hebræos ad patientiam animavit; nunc illos erigit ex consideratione auctoris malorum quæ patiebantur : horum enim auctor, Deus ipse, ut pater.

℣. 6. *Quem diligit Dominus, castigat,* scilicet ut erudiat, emendet, exerceat,

Flagellat autem omnem filium, nota *omnem*, nullus excipitur.

Quem recipit, in filium scilicet.

Syr. flagellat filios illos quibus oblectatur.

Hìc benè notat D. Chrysostomus quòd omnis filius flagellatur, non omnis tamen qui flagellatur filius est; puniuntur enim aliqui, ut pessimi, sed non est filius aliquis qui non flagellatur.

℣. 7. *In disciplinâ perseverate.* Syr. sustinete igitur correptionem. Arab. patientes estote in castigatione. Æthiop. castigationem vestram sustinete. Græcus tamen hodiernus habet : si disciplinam sustinetis. Similiter D. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus.

Id est, castigationem ergo Domini sustinete, et in eâ constantes perseverate.

Tanquam filiis vobis se offert Deus. Syr. quandoquidem tanquam apud filios agit apud vos Deus.

Id est, Deus agit vobiscum tanquam cum filiis, non tanquam cum alienis, aut nothis; exhibet se vobis ut patrem.

Quis est filius quem non corripit pater?

℣. 8. *Quòd si extra disciplinam estis.* Gr. si autem estis absque disciplinâ.

Id est, absque castigatione quæ communis est omnibus veris Dei filiis.

Ergo adulteri. Gr. utique nothi estis. Syr. extranei et non filii.

OBSERVATIO CONSOLATORIA.

Et obliti estis consolationis...

Quinque consolationis rationes in afflictionibus tuis adverte.

Primam, Deus, ut pater, afflictionum nostrarum est auctor, ℣. 5.

Secundam, Dei castigatio, amoris ejus paterni probatio est, ℣. 6.

Tertiam, adoptionis nostræ testimonium est, ℣. 6.

Quartam, adoptionis nostræ conditio necessaria; quia nullum Deus adoptat non castigatum, et ab eo non castigari, reprobari est ut spurium, ℣. 8.

Disciplina probat legitimos Dei filios et à spuriis discernit, sicut solis aspectus intuitivus pullos aquilæ legitimos distinguit ab illegitimis.

Quintam, castigationis tristitia erit æterni gaudii fons et causa, ℣. 11; castigatio utilissima, ℣. 10.

Ad hæc attende patiens, et quandoquidem Deus te castigans, se tibi ut filio patrem exhibet; et tu castigatus subdere ei, tanquam filius, optimo patri: *fiat voluntas tua sicut in cœlo et in terrâ.*

℣. 9. *Deinde patres carnis nostræ...* id est, patres à quibus carnem tantùm habemus, non animam.

Eruditores habuimus. Gr. castigatores.

Argumentatur à minori ad majus: si parentes carnales,

cùm nos à pueritiâ castigarent, cum reverentiâ et timore tulimus,

Multò magis, id est, quantò magis, vel multò justiùs,

Obtemperabimus Patri spirituum, id est, Deo animarum nostrarum creatori, ejusque correctionem reverenter feremus.

Et vivemus. Syr. ut vivamus, id est, nunc vitâ gratiæ, aliquando vitâ gloriæ.

℣. 10. *Et illi quidem in tempore paucorum dierum.*

Instat in eâdem comparatione et urget ab utili.

Et illi, id est, parentes nostri carnales *erudiebant*, seu castigabant *nos*,

In tempore paucorum dierum, id est, ad vitam temporalem et valde brevem. Syr. ad modicum tempus.

Secundùm voluntatem, id est, pro arbitratu suo, non semper ad utilitatem nostram attendentes, sæpe ex errore, aliquando vitia pro virtutibus instillantes.

Hic autem, id est, Pater spirituum, seu Deus, verus pater, castigat nos.

Ad id quod utile est, id est, ad utilitatem nostram; quia pater optimus et sapientissimus, qui nec errat nec pravis affectibus abripitur.

Ut participes efficiamur... Gr. ad recipiendum sanctificationem ejus.

Id est, ut participes fiamus sanctitatis ejus, et consequenter æternæ beatitudinis illius: quo quid utilius?

Omnis autem disciplina, id est, castigatio divina.

In præsenti quidem, id est, in hujus vitæ tempore; seu, ut ait Syrus, eo ipso tempore quo fit.

Videtur, secundùm sensus, scilicet.

Non esse gaudii, sed mœroris. Causat enim dolorem in præsenti.

Postea autem fructum pacatissimum. Gr. pacificum. Syr. fructus pacis et justitiæ datura est illis qui per eam exercitati fuerint.

Itaque non ex sensu judicandum de passionum pretio, sed

ex fructibus pacis, justitiæ, beatitudinis et gloriæ æternæ.

Deus castigans fingit nos, erudit, perficit, ut simus filii sancti, perfecti, ei similes, ejus æternæ felicitatis capaces.

Est pater, pædagogus, amicus.

Hæc penetra, et omne gaudium existimabis pati sub Deo patre, etc. ut sis filius Dei, etc.

℣. 12. *Propter quod remissas manus...*

Ex principiis suprà positis concludit pergens in metaphorâ athletarum, et Hebræos hortatur,

Primò, ut excussâ socordiâ, viriliter pugnent et currant.

Remissas manus, id est, languidas et pendentes.

Et soluta. Syr. nutantia *genua erigite*, ut scilicet per patientiam curratis, etc.

Christiani vita pugna et cursus est, ut dictum est, ℣. 1. et dicetur in corollario.

℣. 13. *Et gressus rectos facite.* Syr. et semitas rectas.

Secundò, ut currant per viam rectam, quæ semper brevior est.

Ut non claudicans quis erret. Gr. ut non claudum abducatur. Syr. ne membrum claudum aberret.

Id est, ne, si quis inter christianismum et Judaismum claudicet, in utramque partem vacillans, erret à rectâ fidei et vitæ viâ.

Magis autem sanetur.

Tertiò, ut si cui pes læsus sit per impatientiam, *sanetur*, rectitudini et constantiæ christianæ restituatur, id est, ut qui ob persecutiones à fide in apostasiam deflectunt, statim sanentur et confortentur.

℣. 14. *Pacem sequimini...* Syr. cursu properate ad pacem. Gr. persequimini.

Id est, magno et ardenti studio pacem etiam fugientem persequimini.

Cum omnibus, id est, etiam inimicis. *Et sanctimoniam*, id est, cordis puritatem, vitam per omnia sanctam, *sine quâ nemo Deum videbit.* Syr. videt. *Beati mundo corde, etc.*

℣. 15. *Contemplantes ne quis desit...* Gr. deficiat à fide.

Id est, atendite ne quis vestrûm desit gratiæ Dei, suæ divinæ vocationi non respondens.

Vult Apostolus debiles in fide à fortioribus adjuvari.

Non hoc tantùm requiro, ait D. Chrysostomus, ut vos soli perveniatis; sed ut etiam inspiciatis cæteros, ne scilicet remaneant in viâ, vel virium defectu, vel segnitie retardati.

Ne qua radix amaritudinis,... id est, item cavete ne qua radix amara falsæ doctrinæ, vel pravi exempli *germinet*, pullulet et crescat inter vos.

Sicque *impediat*, obstet. Syr. lædat vos, eâque multi contaminentur. Arab. quæ noceat et per quam multi homines inquinentur.

Duæ sunt in hoc versu metaphoræ.

Prima ducta à viatoribus in comitatu multo, v. g., in exercitu, ubi duces invigilant ne quis in viâ deficiat et pereat.

Secunda sumitur ex arbustis, quorum radices germinant et bonum semen impediunt.

Itaque, si *qua sit* inter vos *radix amaritudinis*, videte ut non germinet, sed recidatur, ne vobis obstet et ne polluat alios.

℣. 16. *Ne quis fornicator,* id est, ne quis sit apud vos scortator.

Ut profanus, id est, ne quis sit qui sacra negligat et conculcet, *ut* olim *Esau*,

Qui propter unam escam, id est, qui uno edulio vendidit jus suæ primogenituræ, quod singulare Dei donum reputabatur.

℣. 17. *Scitote enim quoniam et postea...* Gr. scitis enim. ἴστε æqualiter significat, scitis et scitote. Syr. scitis enim. Vide Genes. 27.

Quòd postea cupiens benedictionem hæreditario jure consequi,

Reprobatus est à patre suo dicente: *benedixi ei,* Jacobo scilicet, *et erit benedictus, etc.*

Non enim invenit pœnitentiæ locum, scilicet, apud patrem suum, id est, nec lacrymis suis obtinere potuit ut patrem facti

pœniteret, et benedictionem Jacobo datam revocaret, licèt ignorans et deceptus eam dedisset.

Quanquam cum lacrymis inquisisset eam, scilicet benedictionem primogenituræ.

Isaac nihil immutare voluit, quia, ut propheta, novit rem à Deo gestam esse.

D. quidem Chrysostomus intelligit pœnitentiam, quam; inquit, Esau non invenit, quia non quomodo oportuit quæsivit, quod ostendit invidia: *venient dies luctûs, etc.*

Hinc quod ad animi institutum Jacob interfecit.

Inutiles ergo fuerunt Esau lacrymæ, quia non de peccato doluit, sed de damno; non ex amore Dei procedebant, sed ex cupiditate boni temporalis quod ex benedictione sperabat.

Quòd autem ex charitate non essent, patet ex eo quòd fratrem suum vult occidere. *Venient dies luctûs patris mei, et occidam Jacob fratrem meum.* Genes. 27. 14.

℣. 18. *Non enim accessistis....* superioris exhortationis hic ratio redditur, estque eadem quæ cap. 2, ℣. 2. jam data est, et sumitur ex legis evangelicæ præstantia supra Mosaicam.

Non enim accetsistis, sicut patres vestri,

Ad tractabilem montem, id est, ad montem corporeum, terrenum et manibus tangibilem, Sina scilicet.

Et accensibilem ignem, id est. Gr. accensum. Syr. ardentem, id est, nec ad ignem accensum et ad accendendum aptum.

Accensibilem, activè, quo mons ille ardebat.

Et turbinem, et caliginem, et procellam. Vide Exod. 19 et 20. et Deuter. 4.

℣. 19. *Et tubæ sonum.* Exod. 19, ℣. 16.

Et vocem verborum... id est, et vocem quâ Deus per Angelum sua præcepta proclamabat.

Quam qui audierunt... Gr. quam audientes deprecati sunt. Syr. quam qui audierunt, effugerunt ne, etc.

Id est, cujus tubæ, seu vocis tantus erat fragor et terror, ut Judæi oraverint ne rursùs eorum terribili voce alloqueretur. Exod. 20, ℣. 19.

℣. 20. *Non enim portabant quod dicebatur.* Gr. imperium, id est, non enim ferre poterant illius comminationis rigorem.

Et si bestia tetigerit montem, id est, non homo tantùm, sed et bestia si tetigerit montem, lapidabitur, Exod. 19. 13.

℣. 21. *Ita terribile erat quod videbatur.* Gr. et ita terribile erat apparens. Syr. et adeo terribilis erat visio. Id est, ita terribile erat quod fiebat et videbatur.

Moyses dixit, exterritus sum, id est, ut ipse Moyses, Deo familiaris et prodigiis assuetus, dixerit, *exterritus sum, etc.*

Hæc ultima verba non sunt in Exodo, sed D. Paulus ea adjecit, vel ex majorum traditione, vel ex Spiritûs sancti revelatione.

℣. 22. *Sed accessistis ad Sion montem,...* sed per fidem et Baptisma accessistis ad montem spiritualem, ad Ecclesiam, quæ cœpit in Sion, ubi lex nova promulgata est in die Pentecostes, per descensum Spiritûs sancti in Apostolos.

Ecclesiam intellige tum militantem, tum triumphantem.

Et civitatem Dei viventis, Jerusalem cœlestem, id est, ad Jerusalem cœlestem, quæ est civitas Dei viventis; ita dicitur, quia *Deus illius est* auctor et *artifex*, ut dictum est suprà, cap. 11, ℣. 16.

Et multorum milium. Gr. Myriadum Angelorum *frequentiam*. Gr πανήγυριν, id est, celebrem ac lætum conventum.

Opponitur hìc gaudium et lætitia Angelorum, fulgetris ac tonitruis montis Sina per Angelos ad terrorem excitatis.

℣. 23. *Et Ecclesiam primitivorum*. Gr. primogenitorum, id est, fide uniti estis cum Apostolis, martyribus, primisque Christi fidelibus vitâ functis.

Primogeniti dicuntur Apostoli, quia primi à Christo regenerati.

Primitivi, quia primitias et abundantiam Spiritûs acceperunt.

Qui conscripti sunt in cœlis, id est, quorum non nomina tantùm sunt in libro vitæ, sed et ipsi actu et reipsà regnant in cœlis.

Et judicem omnium Deum.

Hoc dicitur non ad terrorem, sed ad consolationem.

Accessistis per fidem et charitatem ad Deum, cui gratiâ Christi reconciliati estis, cui charitate uniti estis.

Charitas autem est quædam hominis cum Deo amicitia: Judicis itaque vestri facti estis amici.

Et spiritus justorum perfectorum, seu, ut ait Syrus, qui perfecti fuerunt.

Intellige animas patriarcharum, prophetarum et sanctorum, de quibus in capite præcedenti, qui per fidem mira gesserunt: sed ante Christum non consummati fuerunt, ut dictum est ibi, ℣. 40.

Cum his omnibus societatem habemus, quia ejusdem Ecclesiæ membra sumus, cujus caput est Christus.

℣. 24. *Et Testamenti novi mediatorem Jesum.*

Denique, ad Jesum, Filium Dei, novi et æterni Testamenti mediatorem; cui, tanquam membra capiti, incorporati estis.

Et sanguinis aspersionem. Gr. sanguinem aspersionis, id est, ad sanguinem Christi super nos effusum et aspersum.

Sanguis Christi pro nobis in cruce fusus est; singulis autem quasi quâdam aspersione per fidem et sacramenta applicatur.

Est hìc allusio ad aspersionem sanguinis factam à Moyse Exod. 24.

Meliùs loquentem quàm Abel. Gr. præstantiora loquens præ Abel.

Id est, qui meliora loquitur, quàm sanguis Abel, qui vindictam postulat; sanguis autem Christi misericordiam loquitur etiam pro suis interfectoribus.

℣. 25. *Videte ne recusetis loquentem.*

Comparationem exhortatione concludit.

Tantâ præventi gratiâ, *videte ne* Christum, per suum sanguinem meliora, scilicet remissionem peccatorum, *loquentem recusetis*, id est, ne aspernemini, ne repellatis à fide deficientes.

Si enim illi, id est, patres vestri, *non effugerunt*, sci-

licet divinam ultionem, *recusantes eum*, id est, Angelum *qui super terram* in monte Sina ipsis *loquebatur.*

Multò magis, supple, non effugiemus, seu multò minùs effugiemus supplicium.

Nos, christiani, *qui* Christum *de cœlis*, ubi regnat, *nobis loquentem*, *avertimus*, id est, repellimus, ejus doctrinam et mandata respuentes.

In Græco est tantùm. *Nos illum de cœlis adversati.*

Christus nobis de cœlo loquitur per Evangelium, per suos legatos et ministros, per miracula, per internas inspirationes.

℣. 26, *Cujus*, id est, Christi ut Dei, *vox movit terram*, *tunc* scilicet cùm daretur lex in monte Sina.

Nunc autem, id est, pro tempore novi Testamenti.

Repromittit. Gr. denuntiavit, id est, promisit per Aggæum prophetam, *dicens, Adhuc semel, et non* Sina *tantùm et terram, sed cœlum movebo.*

D. Paulus, pro suo more Septuaginta sequitur.

Juxta Hebræum D. Hieronymus vertit, *adhuc unum modicum*, id est, adhuc *unum* tempus, et quidem *modicum*, *et commovebo*, *etc.*

Diversitas est in explicandis hìc Aggæi verbis.

Aggæus enim loquitur de primo Christi adventu; hinc multi mentem Apostoli hìc de eodem adventu explicant.

At verisimilius est Apostolum hìc loqui de commotione futurâ in judicio generali, seu in secundo adventu Christi.

Nec mirum est quòd per accommodationem, seu per extensionem, secundo Christi adventui applicet Apostolus quod propheta de primo dixit, cùm exhortans, non disputans hìc agat.

Duabus igitur rationibus utitur, ut Hebræos excitet ad obediendum Christo. Prima sumitur ex punitione eorum qui legi Mosaicæ non obedierunt, secunda ex rigore judicii futuri.

Quasi diceret: Videte ne recusetis Christum vobis loquentem, alioquin non evadetis pœnas ab eo tanquam judice infligendas.

℣. 27. *Quod autem Adhuc semel dicit.* Gr. illud autem,

adhuc semel, declarat, etc. Syr. per hoc autem quod dicit, Semel, ostendit immutationem eorum quæ moventur, ut permaneant ea quæ sunt motûs expertia.

Declarat mobilium translationem.

Qui explicant Aggæi verba de primo Christi adventu, *per mobilia* hìc intelligunt pertinentia ad vetus Testamentum, de quibus cap. 9, scilicet tabernaculum, arcam, mensam, etc.

Qui autem explicant de secundo Christi adventu, *per mobilia* intelligunt cœlum et terram.

Sensusque, hæc esse transmutanda, ut deinceps maneant in æternum cœli novi, terra nova, scilicet, regnum Christi consummatum.

Nec mirum est si transmutentur à Christo, utpote ab ipso facta et ad id facta.

℣. 28. *Itaque*, id est, cùm hæc ita sint, Christus scilicet sit cœlum et terram immutaturus, ut regnum sibi paret immutabile.

Regnum immobile suscipientes, id est, nos Christiani regnum illud spe firmâ suscipientes, apprehendentes.

Hàbemus gratiam. Gr. habeamus. Syr. amplectamur, id est, constanter teneamus christianismi gratiam.

Per quam serviamus... Gr. gratè Deo. Syr. ac placeamus Deo, id est, per quam ita Deo serviamus, ut et ipsi placeamus.

Cum metu et reverentia. Gr. cum reverentiâ et religione, id est, serviamus, inquam, *cum metu* pudico, ne quid turpe coram eo faciamus, *et cum reverentiâ* religiosâ coram eo ambulantes.

Etenim Deus noster ignis consumens est. Deut. 4. 24. Syr. ignis devorans est, id est, instar ignis flagrantissimi, legis suæ violatores in momento urere, torquere et consumere potest.

Deus, ut charitas, ignis est consummans creaturam sibi fidelem; ut justitia, est ignis torquens, consumens rebelles.

Alterutrum necessariò eligendum, aut consummari aut consumi.

O Deus charitas! ure modò cor et renes meos tui amoris igne, quo aliquando in te transformatus consummer, et nunquam justitiæ tuæ igne consumar in æternâ morte!

Corollarium pietatis, seu in hoc Cap. 12, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

RECORDARE quòd vita christiana cursus et certamen est, cursu certamus;

Quòd hujus cursûs via difficilis est et aspera : per spinas, per tribulationes, per cruces, per medios hostes, per exilia, per bonorum rapinam nobis est currendum.

Hinc omnibus Christianis Apostolus dicit : *Per patientiam currâmus, etc.*

SECUNDÒ.

Recordare quòd ad hanc patientiam habendam, aspiciendus sit Jesus Christus, fidei nostræ auctor et consummator.

Primus hanc viam iniit; illius asperitates suo sanguine delinivit.

Primus ad metam pervenit : hincque nos hìc currentes spectat, nobisque coronas præparat.

Ecce video cœlos apertos et Jesum stantem à dextris Dei, ait D. Stephanus patiens et per patientiam currens.

Sedebat Christus in dexterâ Dei, ut sæpe D. Paulus ait : at ubi suum discipulum per patientiam vidit currentem, surrexit, stans sollicitus pro imitatore suo : præparat illi triumphum, obviam venit eum coronaturus.

Hæc tu cogita patiens, aspice Christum ducem tuum, exemplar tuum, coronatorem tuum.

Curre post ipsum; ad hoc tibi præit.

Curre sicut ipse; ipsius sequere vestigia, ideo passus est.

Curre ad ipsum; est enim meta, terminus et præmium.

Tria cogita in passione Christi, ait D. Thomas, juxta secundum versiculum hujus capitis, *qui proposito sibi gaudio.*

Quid contempsit? Gaudium, gloriam, opes, etc.

Et tu temporalia contemne.

Quid sustinuit? Crucem, mortis cruentæ acerbitatem.

Compara passionem, crucemque tuam cum passione et cruce Christi, et te pudebit tam levia patientem deficere animo, *nondum usque, etc.*

Quid promeruit? Sessionem ad dexteram Patris.

Si te labor terret, merces invitet. Si compateris, et conglorificaberis.

Itaque ne deficias in passionibus, cogita et recogita Christum.

Quis ille? Filius Dei.

Quæ passus est? Cruciatus, probra, mortem acerbam.

Quomodo? Liberè, voluntariè, quia dilexit nos, proposito sibi gaudio prætulit crucem, etc.

A quibus? A peccatoribus.

Pro quibus patiebatur? Pro nobis omnibus, et consequenter pro te.

Hæc tibi bene cogitanti quid durum esse poterit?

TERTIÒ.

In passionibus recordare divinæ hujus consolationis, de quâ ℣. 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11.

Deus nos castigans, est pater amantissimus;

Magister nostri profectûs zelantissimus.

Nos fingit, erudit, perficit, ut simus filii sancti, puri, perfecti, sicut ipse sanctus, purus, perfectus est, ut simus æternæ illius felicitatis consortes.

Vide quinque consolationis rationes in afflictionibus ex divo Paulo collectas, in comm., ℣. 8.

Hincque disce non secundùm sensum de passionibus judicare, sed secundùm fidem.

QUARTÒ.

Observa notas et proprietates Ecclesiæ in versibus 22, 23, 24.

Est visibilis, ut mons.

Una, ut civitas, Dei Spiritu unita.

Sancta, ut Jerusalem cœlestis, in quâ Deus adoratur in spiritu et veritate.

Catholica, Angelos et sanctos omnes complectens.

Apostolica, per Spiritum sanctum, Apostolorum ministerio, fundata et gubernata.

Christiana, habens Christum mediatorem, pontificem et victimam, cujus sanguis clamat pro nobis.

Divina, opus, sedes et domus Dei.

Vide, ô Christiane! cujus civitatis sis civis.

Cujus domûs sis domesticus.

Cujus corporis sis membrum.

Et consequenter vide cujus sanctitatis debeas esse particeps.

Tuæ ergo vocationi responde. Vide ne recuses Christum tibi de cœlo loquentem.

QUINTÒ.

Ibidem observare poteris veteris et novæ legis convenientias et disconvenientias.

Conveniunt quòd utraque promulgata est quinquagesimo die à Paschate, illa in Sinâ, hæc in Sion: ibi terræmotu mons contremuit; hìc domus Apostolorum: ibi, inter flammas ignium et micantia fulgura, turbo ventorum et fragor tonitruum personuit; hìc cum ignearum visione linguarum, sonitús pariter de cœlo, tanquam spiritûs vehementis advenit: ibi clangor buccinæ legis verba perstrepuit; hìc tuba evangelica Apostolorum ore insonuit. S. Hieronymus ad Fabiolam.

Disconveniunt in multis quæ D. Paulus habet, ℣. 22, 23, 24.

Multò præstantior est lex Christi: hanc præcellentiam vide ibidem.

Brevis ex D. Augustino differentia legis et Evangelii est timor et amor.

Fusè D. Thomas hìc explicat et veteris legis terrorem, et novæ legis amorem.

ANALYSIS CAPITIS DECIMI TERTII.

HEBRÆOS ad omnem hortatur virtutem, tum erga proximum, tum erga semetipsos, tum erga religionem.

Erga proximos, in charitate fraternâ perseverent; hospitalitatem exerceant; vinctos, Christi causâ, tanquam semetipsos, adjuvent; omnibus patientibus compatiantur, ℣. 1, 2, 3.

Erga semetipsos, castitatem conjugalem servent, avaritiam fugiant, præsentibus sint contenti, de futuro confidant in Domino, ℣. 4, 5, 6.

Erga religionem, defunctorum suorum Apostolorum memores, eorum vitam et fidem imitentur; nec variis et peregrinis sinant se doctrinis abduci: sicut Jesus Christus semper idem est, ita eadem sit de Christo doctrina, ℣. 7, 8, 9.

Caveant speciatim à doctrina de discrimine ciborum, et de comestione victimarum legalium quæ suis observatoribus nihil profuerunt.

Curent verò cor suum divinâ stabiliri gratiâ, quam percipiant ex esu Victimæ altaris quod nobis Christus dedit, et de quo legalium observatoribos edere non licet, ℣. 9, 10.

Hoc figurabat illa cæremonia, quâ hostia pro peccato extra castra cremabatur, et de quâ nec sacerdos legalis, nec populus edebat.

Hæc hostia pro peccato, Christi pro peccato morientis figura fuit; et ideo, ut hanc figuram impleret, extra portam passus est.

Sicut ergo de figurâ non comedebant Judæi legales; ita nec de figurato licet eis edere, ℣. 11, 12.

Extra Synagogæ castra exeundum, ad Ecclesiæ novæ castra accedendum, improperium Christi portandum, ut christiani sacrificii participes simus, et cruentarum hostiarum vice, per Christum, hostiam laudis Deo semper offeramus, ℣. 13, 14, 15.

Liberalitem erga paupères commendat, obedientiam erga prælatos, Hebræorum orationes pro se postulat; demum Epistolam apprecatione concludit ac salutatione, ℣. 16, 17, 18, etc.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

Textus.

1. Charitas fraternitatis maneat in vobis.

2. Et hospitalitatem nolite oblivisci; per hanc enim latuerunt quidam, Angelis hospitio receptis.

3. Mementote vinctorum, tanquam simul vincti; et laborantium, tanquam et ipsi in corpore commorantes.

4. Honorabile connubium in omnibus, et thorus immaculatus. Fornicatores enim et adulteros judicabit Deus.

5. Sint mores sine avaritiâ, contenti præsentibus: ipse enim dixit: Non te deseram, neque derelinquam;

6. Ita ut confidenter dicamus: Dominus mihi adjutor, non timebo quid faciat mihi homo.

7. Mementote præpositorum vestrorum, qui vobis locuti sunt verbum Dei: quorum intuentes exitum conversationis, imitamini fidem.

8. Jesus Christus heri, et hodie: ipse et in sæcula.

9. Doctrinis variis et peregrinis nolite abduci. Optimum est enim gratiâ stabilire cor, non escis: quæ non profuerunt ambulantibus in eis.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

Paraphrasis.

PERSEVERATE vos invicem, ut fratres, diligere.

Et à consuetâ hospitalitate ne cessetis, licèt ob bonorum vestrorum rapinam pauperiores : per hanc enim virtutem quidam digni fuerunt qui exciperent Angelos, cùm putarent homines tantùm hospitio recipere.

Fratribus, qui ob Christi fidem sunt in vinculis, eo affectu compatimini, ac si vos ipsi cum eis essetis in vinculis ; imò, et omnibus quocumque malo corporali pressis succurrite, memores vos in carne infirmâ et iisdem malis obnoxia habitare.

Conjugati connubii honestatem in omnibus servent, thorumque maritalem nullo spurcitiei genere contaminent ; Deus enim qui fornicatores puniet, adulteros judicabit severiùs.

Absint ab avaritiâ mores vestri, naturæ necessaria habentes in præsenti, contenti estote, et de futuro confidite in Domino : ipse enim dixit Josue, et omnibus ipsi confidentibus : *Non te deseram, neque derelinquam.*

Hoc itaque Dei promisso freti, confidenter dicamus cum Psalmistâ : *Dominus mihi adjutor*, hinc *non timebo quid mihi faciat homo.*

Memores estote antistitum vestrorum, qui vobis fidei doctrinam tradiderunt; animisque vestris revolventes sanctitatem quam in omni quidem vitâ, at præsertim in morte exhibuerunt, illorum in fide constantiam subsequamini, ut vobis sit par et vita et mors.

Jesus Christus semper idem est ; qualis fuit heri, tempore præterito, talis est hodie. in præsenti, et talis semper erit: ergo et eadem esse debet de Christo doctrina et fides.

In evangelio itaque vobis prædicato persistite firmi, et doctrinis hæreticorum variis et extraneis ne circumferamini, huc et illuc fluctuantes.

10. Habemus altare, de quo edere non habent potestatem, qui tabernaculo deserviunt.

11. Quorum enim animalium infertur sanguis pro peccato in Sancta per pontificem, horum corpora cremantur extra castra.

12. Propter quod et Jesus, ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est.

13. Exeamus igitur ad eum extra castra, improperium ejus portantes.

14. Non enim habemus hìc manentem civitatem, sed futuram inquirimus.

15. Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo, id est, fructum labiorum confitentium nomini ejus.

Præsertim verò cavete à doctrinâ judaizantium, qui pietatem constituunt in cibis corporalibus : optimum enim est gratiâ Dei stabilire cor suum ; non escis, quæ suis observatoribus non profuerunt coram Deo.

Nec tamen nos Christiani sine escis et sacrificiis sumus : habemus altare, habemus et victimam, cujus esu cor nostrum gratiâ Dei fulcitur ; at quam judaizantibus et legalibus tabernaculi ministris non licet comedere.

Hoc mirè figuratum fuit illâ cæremoniâ quâ, juxta legis præscriptum, nec sacerdos legalis, nec populus comedebant de hostiâ expiatoriâ peccatorum : vituli etenim et hirci quorum sanguinem summus sacerdos in Sancta sanctorum inferebat, pro suorum et populi peccatorum expiatione ; horum, inquam, animalium carnes extra castra cremabantur, et de eis nec sacerdos, nec populus edebat.

Hæc hostia peccatorum expiatoria, Christi, pro peccatorum nostrorum expiatione morientis, figura fuit : hinc Jesus Christus, ut hanc figuram impleret, extra portam urbis Jerosolymitanæ passus est, proprio sanguine populum suum sanctificans : sicut ergo de figurâ non licuit legalibus comedere, sic nec eis licet comedere de figurato.

Nobis igitur et omnibus qui volunt Christiani sacrificii participes fieri, nobis, inquam, extra veteris testamenti castra, seu extra synagogam exeundum ; nobis ad Ecclesiæ novæ castra accedendum ; nobis improperium Christi cum ipso portandum.

Nec nos terreat hic è Jerusalem et è synagoga exitus ; nos, inquam, qui fixam civitatem in hoc sæculo non habemus, sed qui tanquam peregrini hìc viventes, futuram Jerusalem cœlestem inquirimus.

Christo itaque uniti et incorporati, per ipsum, ut summum pontificem nostrum, dignam laudis hostiam et gratiarum actionem Deo semper offeramus, sanctissimam Eucharistiam, opus labiorum sacerdotalium, nomen Dei benedicentium ; hymnos etiam et psalmos, fructus labiorum fidelium nomen Dei laudantium.

16. Beneficentiæ autem, et communionis nolite oblivisci : talibus enim hostiis promeretur Deus.

17. Obedite præpositis vestris, et subjacete eis. Ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri, ut cum gaudio hoc faciant et non gementes : hoc enim non expedit vobis.

18. Orate pro nobis : confidimus enim quia bonam conscientiam habemus in omnibus bene volentes conversari.

19. Ampliùs autem deprecor vos hoc facere, quò celeriùs restituar vobis.

20. Deus autem pacis, qui eduxit de mortuis pastorem magnum ovium, in sanguine Testamenti æterni, Dominum nostrum Jesum Christum,

21. Aptet vos in omni bono, ut faciatis ejus voluntatem : faciens in vobis quod placeat coram se, per Jesum Christum : cui est gloria in sæcula sæculorum. Amen.

22. Rogo autem vos, fratres, ut sufferatis verbum solatii. Etenim perpaucis scripsi vobis.

23. Cognoscite fratrem nostrum Timotheum dimissum : cum quo (si celeriùs venerit,) videbo vos.

24. Salutate omnes præpositos vestros et omnes sanctos. Salutant vos de Italiâ fratres.

25. Gratia cum omnibus vobis. Amen.

Hanc autem in Deum pietatem exercentes, mementote et pietatis erga proximum; et pro vestris facultatibus pauperes adjuvate; talibus enim hostiis conciliatur Deus.

Exactam prælatis vestris obedientiam reddite, et reverentiam impendite: ipsi enim, utpote pastores et custodes vestri, vigilant pro animabus vestris, et saluti vestræ consulunt, ut qui de vobis rationem Deo reddituri sunt; eis ergo obedite ex animo, ut cum gaudio hoc grave munus impleant, et non cum tædio sustineant: quod sanè vobis non expedit, quia gemitus illorum iram Dei in vos provocat.

Vestris orationibus me commendo, et hanc gratiam eò securiùs à vobis spero, quòd conscientia mihi testis est quoniam de nullo vestrùm demeritus sim, imò omnibus prodesse sincerè volui.

Et instantiùs rogo vos orare pro me, ut citiùs possim vobis reddi, et apostolicâ curâ vobis opitulari.

Deus autem passis auctor, qui revocavit à mortuis Jesum Christum, magnum illum pastorem ovium spiritualium, quas Sanguine suo redemit et pascit, quo et Testamentum novum et æternum sancivit,

Deus, inquam, vos perficiat in omni opere bono, vobisque præstet ut divinam ejus voluntatem exsequentes, faciatis opera ipsi placentia per merita Jesu Christi filii sui, cui æterna sit gloria.

Obsecro autem vos, fratres, ut boni ducatis hanc meam epistolam consolatoriam simul et exhortatoriam. Scripsi paucis consideratâ materiâ, ut qui, sicut spero, vos brevì sim visurus, et vivo sermone huic brevitati suppleturus.

Scitote, et gaudete mecum, quòd charissimus frater noster Timotheus sit à vinculis solutus; cum eo, si citò redierit ad me, vos invisam.

Nomine meo salutate omnes qui vobis præsunt, et omnes fideles qui sub eis Christo serviunt. Salutant vos Itali Christiani, optantque prosperitatem et pacem.

Gratia Dei sit semper cum vobis omnibus. Amen.

Commentarius in Cap. 13.

℣. 1. CHARITAS *fraternitatis*. Gr. φιλαδελφία.

Id est, charitas fraterna, seu amor fraternus, amor fratrum.

Maneat, in græco, non est *in vobis*. Syrus tamen habet.

Id est, perseverate in fraternâ charitate, seu vos invicem ut fratres diligere.

℣. 2. *Et hospitalitatem nolite oblivisci*. Syr. et dilectionis peregrinorum ne sitis immemores.

Id est, et à consueto hospitalitatis officio ne cessetis, licèt pauperiores effecti.

Per hanc enim latuerunt,... id est, per hanc enim virtutem quidam, nescientes, exceperunt Angelos; seu, cùm putarent homines hospitio recipere, Angelos exceperunt.

Respiciantur historiæ Genes. 18. 2 et 19. 1, ubi Abraham et Loth exceperunt Angelos hospitio.

Gr. latuerunt excipientes Angelos: est locutio græca pro inscii, et nescientes exceperunt; sicut dicunt, lateo senescens, id est, inscius et non sentiens senesco.

Hoc bene Syrus: per hanc enim digni fuerunt quidam, quamvis non sentientes, qui exciperent Angelos.

Nota quòd nefas erat Christianis apud Gentiles divertere: sed in episcoporum domibus excipiebantur et à viduis curabantur.

Hinc D. Paulus primæ ad Timoth. 3, et ad Tit. 1, hospitalitatem inter episcopi virtutes recenset.

Et de viduis primæ Timoth. 5. 10. *Si sanctorum pedes lavit*.

Erat apud Christianos tessera hospitalitatis, etc.

Hic mos adhuc vigebat anno 1020; hæc vide apud Cornelium à Lapide hìc.

℣. 3. *Mementote vinctorum tanquam...* id est, eo affectu compatimini fratribus qui Christi causâ sunt in vinculis, ac si cum eis essetis iisdem vinculis corporaliter vincti: eisque subvenite, sicut vobis subveniri velletis.

Et laborantium, tanquam et... Gr. et malis pressorum.

Id est, et compatimini iis qui malè habent, seu quocumque corporali malo sunt afflicti, tanquam qui et ipsi sitis in corpore iisdem malis obnoxio.

Seu, cogitantes vos in carne infirmâ habitare et iisdem incommodis obnoxiâ, et consequenter simili malo vos affligi posse.

℣. 4. *Honorabile connubium in omnibus,* id est, *connubium* vestrum sit in omnibus rebus ad id spectantibus *honorabile :* seu, honestatem servate in omni re conjugali.

Et thorus immaculatus, id est, et thorus maritalis nullâ maculâ, aut spurcitie contaminetur.

Fornicatores enim et adulteros... quia fornicatores et adulteros judicabit, damnabit punietque Deus.

Hunc sensum et præcedentia et sequentia indicant.

Nugantur ergo sectarii, cùm hìc volunt conjugium omnibus præcipi, quasi dicat Apostolus conjugium in omnibus personis, et consequenter sacerdotibus et religiosis esse honorabile, quod hæreticum et ab Ecclesiâ damnatum.

Debet ergo intelligi, ut dictum est : connubium sit in omnibus suis rebus, seu omnino, omnibus modis honorabile.

Vel, sit in omnibus conjugatis honorabile, id est, omnes conjugati servent omnem in conjugio honestatem.

Equidem aliqui catholici, quibus favet syriaca versio, aiunt : Honorabile *est* conjugium in omnibus.

Sed meliùs suppletur *sit,* quia sermo exhortatorius est, non dogmaticus, ut legenti patet ex præcedentibus et ex sequentibus.

Et meritò sanè conjugatos ad omnem honestatem hortatur Apostolus ; ut enim ipse docet alibi, scilicet Ephes. 5. ℣. 32. *Sacramentum hoc magnum est,* et ideo omnia in eo debent esse honesta, sancta, magno digna sacramento.

Requiritur intentio pura, honestas in modo, moderatio in usu.

Timendum autem ne pervertantur hæc omnia, et ex mag-

no sacramento fiat magnum sacrilegium ex intentione malâ, ex inhonestate, ex immoderatione.

Hoc ut vitetur à Christianis, *honorabile sit in omnibus,* id est, omni ex parte *conjugium* apud conjugatos.

De sanctitate matrimonii et de conjugatorum muneribus, vide Ephes. 5, in fine cap.

℣. 5. *Sint mores sine avaritiâ.* Gr. pecuniæ non appetens mos. Syr. ne diligat pecuniam mens vestra. Arab. animus vester non sit pecuniæ cupidus.

Id est, *mores* vestri (mos enim in singulari non dicitur à Latinis) absint à studio quærendæ pecuniæ, seu, ne studeatis augendis rebus vestris.

Contenti, supple sitis, *præsentibus,* id est, habentes quæ in præsenti necessaria sunt, contenti estote.

Ipse enim dixit, id est, siquidem ipse Dominus dixit Josue, 1, 5: *Non te deseram, etc.* Divinæ ergo bonitati fidendum.

℣. 6. *Ita ut confidenter dicamus...*

Ita ut ex sincerâ fiduciâ dicere possimus quod cecinit David Psal. 117. *Dominus mihi adjutor,* ideò *non timebo quid faciat mihi homo.*

Hoc D. Paulus Hebræis applicat, qui ob fidem suis sæpe spoliabantur bonis.

℣. 7. *Mementote præpositorum vestrorum.* Gr. ducum vestrorum. Syr. etiam. Arab. gubernatorum.

Hæc verba de prælatis defunctis intelligi debent, ut patet ex ultimis verbis.

Hortatur itaque ut recordentur D. Jacobi, Stephani aliorumque divini verbi apud eos præconum.

Quorum intuentes exitum... id est, ut animis vestris revolventes finem laudabilis illorum conversationis, seu sanctitatem quam in omni vitâ suâ exhibuerunt, et in quâ usque ad mortem perstiterunt,

Imitamini fidem, id est, illorum in fide constantiam subsequamini, ut vobis par sit vita et mors.

Hinc disce nihil utilius esse quàm sanctorum vitam et

mortem intueri, seu, ut ait D. Chrysostomus, recogitare, animo revolvere, iterum iterumque considerare, ut illorum imitemur vivendi rationem et moriendi modum.

℣. 8. *Jesus Christus heri et hodie...* Syr. Jesus Christus heri et hodie idem ipse est, et in æternum.

His verbis redditur ratio et præcedentium et sequentium, seu, cur debeant præpositorum suorum fidem imitari, et cur non debeant variis agitari doctrinis.

Jesus Christus semper idem est ac sibi similis; qualis fuit heri, tempore præterito præpositorum vestrorum, talis est nunc hodie, et talis semper erit.

Ergo et eadem sit fides vestra. Ergo *et variis doctrinis, etc.*

℣. 9. *Doctrinis variis et peregrinis nolite abduci.* Gr. ne circumferamini.

Nolite agitari, huc et illuc fluctuare.

Nota hic tres hæreseos proprietates; varia est non tantùm à varietate, sed à seipsâ semper divisa est in multas sectas et opiniones.

Peregrina est, adventitia, forinsecus adducta.

Abducit à veritatis rectitudine, demens est et avia.

Optimum est enim gratiâ stabilire cor. Gr. pulchrum enim gratiâ stabiliri cor. Syr. melius est enim ut per gratiam confirmemus corda nostra, quàm per cibos.

D. Paulus à genere descendit ad certam speciem, seu dato generali monito de cavendo à variis hæreticorum doctrinis, monet specialiter ut caveant à doctrinâ de discrimine ciborum lege vetitorum, et de manducatione ciborum sacrificalium, seu de comestione victimarum legalium.

Quod ut meliùs intelligas,

Nota quòd judaizantes magnam religionis partem collocabant in esu ciborum Deo oblatorum, quasi vim haberent sanctificandi, animumque roborandi.

Ut hanc doctrinam à christianâ doctrinâ alienam evertat Apostolus,

Optimum est, inquit, *gratiâ stabilire cor;* quasi diceret: Gratia Dei est cordis humani fulcrum et stabilimentum: non

verò talis aut talis cibi discretio, aut usus: hæc enim et similia nihil coram Deo profuerunt observatoribus suis.

Quæ non profuerunt... Gr. in quibus non sunt adjuti ambulantes. Syr. nullam enim utilitatem perceperunt qui versati sunt in illis.

℣. 10. *Habemus altare...* solatur Hebræos ex privatione istorum ciborum legalium; quasi diceret:

De cætero, non vos pœniteat hæc reliquisse, nec propterea doleatis, aut tabernaculi ministris invideatis: si enim nobis non licet de illorum sacrificiis comedere,

Habemus et nos *altare*, θυσιαστήριον, sacrificatorium.

De quo edendi non habent, ἐξουσίαν, jus, libertatem.

Qui tabernaculo... legis veteris sacerdotes, et qui legalia custodiunt.

E synagogâ enim exeundum est ut quis de altari Christi edere jus habeat.

OBSERVATIO LITTERALIS ET DOGMATICA.

Sed quodnam est hoc altare?

Plerique tum antiquiores, tum recentiores intelligunt altare eucharisticum, in quo Christus sub specie panis et vini quotidie immolatur. Ita Theodoretus, Theophylactus, D. Anselmus.

D. Thomas intelligit primò, aram crucis, in quâ Christus pro nobis immolatus et cruentè oblatus est;

Secundò, Christum ipsum, in quo et per quem preces nostras offerimus Deo, estque *altare aureum* de quo Apoc. 8.

Habemus itaque altare ligneum crucis, in quo Christus cruentè oblatus est.

Habemus altare lapideum, in quo Christus incruentè sacrificatur.

Habemus altare aureum, Deoque dignum, ipsam Christi personam, in quo humanitatem suam, tanquam victimam Deo dignam, sacerdòs in æternum Christus immolat.

Sed quis germanior Apostoli sensus?

Præter jam citatos, Estius censet esse primum, de arâ crucis.

Cornelius à Lapide, Menochius, Tyrinus, censent esse secundum, de arâ eucharisticâ.

Gagnæus utrumque jungit et amplectitur.

Habemus, inquit, *altare*, id est, hostiam in arâ crucis oblatam, ipsum scilicet Christi corpus, *de quo edere non possunt qui tabernaculo deserviunt...*

Hæc est vera hostia per quam sanctificantur et de quâ spiritualiter et sacramentaliter vesci possunt quicumque in eum credunt; non qui fiduciam in veteri lege habentes, *veteri tabernaculo deserviunt.* Ita Gagn.

Reverà, cùm utriusque altaris eadem sit hostia, et aliunde comestio eucharistica sit communio, participatio, comestio hostiæ in cruce pro nobis immolatæ, potest D. Paulus utrumque altare cogitâsse, hæc verba dicens, *habemus altare.*

Verbum tamen de præsenti, *habemus*, expressiùs significat illud altare cujus præsens sit usus in aliquo Ecclesiæ christianæ sacrificio.

Et hinc antiquiores multi hæc D. Pauli verba intellexerunt de altari in quo nunc offerimus sacrificium Corporis et Sanguinis Christi, pro nobis olim in cruce immolati.

Porrò, hæc antiquiorum expositio, etsi non foret ad D. Pauli mentem, multùm tamen hæreticos premeret; ex eà enim manifestum est quòd mysticum Christi sacrificium et sacrificatorium agnoscebant in Eucharistiâ.

℣. 11. *Quorum enim animalium infertur sanguis.* Syr. siquidem animalium illorum, quorum inferebat sanguinem summus pontifex in sanctuarium pro peccatis, caro concremabatur extra castra.

Probat è Synagoga exeundum, ut quis fiat particeps sacrificii, seu cruenti, seu incruenti Christi; idque probat cæremoniâ à Moyse ordinatâ in expiationis sacrificio: quod sacrificium erat figura sacrificii Christi.

Quorum enim animalium... id est, vituli et hirci, quorum sanguis expiatorius peccatorum tum pontificis, tum populi, *infertur in Sancta sanctorum* per summum Pontificem.

Horum corpora cremantur in holocaustum, et de eorum carnibus nec sacerdotes, nec populus comedebant.

Extra castra.

Quando solemne hoc expiationis sacrificium institutum est, populus Dei agebat in deserto, ubi castra erant illi urbis vice, imò urbs quædam mobilis et ambulans per desertum, in cujus medio erat tabernaculum.

Hinc dicitur *extra castra.*

Quidquid autem tunc non licuit intra castra, postea non licuitintra urbem.

℣. 12. *Propter quod et Jesus, ut sanctificaret per suum.* Gr. per proprium. Syr. sanguine proprio.

Propter quod, id est, quia hæc animalia Christi figuræ erant, seu repræsentabant corpus et sanguinem Christi, quæ debebant in sacrificium offerri pro expiatione peccatorum totius mundi;

Ideo, id est, ut has figuras adimpleret Christus,

Extra portam urbis Jerusalem *passus est, ut* per proprium sanguinem *populum suum sanctificaret.*

℣. 13. *Exeamus ergo ad eum extra castra.* Syr. enimverò nos quoque exeamus ad eum extra castra.

Id est, exeundum itaque nobis et omnibus qui volunt ipsius sacrificii participes fieri.

Exeundum, inquam, extra castra, veteris scilicet Testamenti, extra synagogam et judaismum; accedendum ad novæ christianæ Ecclesiæ castra, accedendum ad Christum.

Improperium ejus portantes. Syr. induti opprobrio ipsius, id est, ignominiam passionis illius ferentes.

Erat tunc non modicum opprobrium, Christianum dici, discipulum et sectatorem Crucifixi nominari.

℣. 14. *Non enim habemus hìc manentem...*

Nec turbet, aut terreat nos hoc voluntarium è Jerusalem aut synagoga exilium nostrum; nec enim nos Christiani fixam ac stabilem habemus in hoc sæculo civitatem; sed velut peregrini in tabernaculis habitantes, futuram inquirimus, cœlestem nempe Jerusalem.

Nota ex quatuor causis quæ dari possunt de hâc cæremoniâ, cur scilicet hircus et vitulus extra castra comburerentur, tres à D. Paulo in versibus præcedentibus assignari.

Primò, allegoricam : significabat Christum extra portam passurum, ℣. 12.

Secundò, tropologicam : significabat nos extra castra exire debere ut ad Christum accederemus.

Tertiò, anagogicam : significabat nos in hâc vitâ civitatem non habere.

Litteralem omisit; hæc autem erat : ut hâc crematione excitaretur horror peccati.

Significabatur enim quòd peccatum et peccator deberent extra mundum cremari, scilicet, in inferno.

℣. 15. *Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper.* Gr. per omne, *Deo.*

Id est, cruentarum hostiarum vice, per Christum pontificem et mediatorem nostrum *semper offeramus Deo hostiam laudis :* hymnos, psalmos, grâtiarum actiônes.

Fructum labiorum, primò, quia labiis pronuntiatur. Secundò, quia quasi fructibus in agro nostro natis, et Deo in sacrificium oblatis, ipsum laudamus et glorificamus.

Bene etiam per *hostiam laudis* sanctissima Eucharistia potest intelligi, quæ per excellentiam est hostia laudis et gratiarum actio, estque *fructus labiorum confitentium nomini ejus*, id est, opus labiorum sacerdotalium, Dei nomen benedicentium.

Et hunc sensum videtur exigere ℣. 10, *habemus altare :* hinc in paraph. primus est.

℣. 16. *Beneficentiæ autem et communionis...* Syr. ne obliviscamini commiserationis et communicationis in pauperes.

Beneficentiæ, id est, liberalitatis et *communionis,* id est, communicationis facultatum vestrarum in pauperes.

Nolite oblivisci, licèt vos ipsi sitis effecti pauperes, rapinis bonorum vestrorum;

Quasi diceret, ait D. Thomas : Olim opere exhibebatis

opera misericordiæ; nunc autem saltem corde, si non potestis opere.

Hinc *nolite oblivisci*, quasi ob eorum paupertatem non audeat præcipere.

Talibus enim hostiis promeretur Deus. Gr. bene placet sibi Deus. Syr. per has hostias homo gratus est Deo.

Promeretur passivè, id est, conciliatur Deus, placetur Deo, placatur Deus, possumus promereri Deum.

℣. 17. *Obedite præpositis vestris.* Gr. ducibus vestris. Syr. gubernatoribus, *obedite, et subjacete*, et debitam reverentiam exhibete.

Duo debentur prælatis, obedientia et honor.

Idque duas ob rationes:

Prima respicit prælatos, *ipsi enim pervigilant.*

Secunda respicit subditos, *ut cum gaudio*, id est, ut cum alacritate munere tam gravi fungantur, et *non gementes, quod* sanè *non expedit vobis*, imò noxium est.

Quia, ut ait divus Chrysostomus, gemitus prælati omni ultione deterior est: invocat enim Dominum, ut ipse puniat.

Cui Theophylactus addit, metue, quia Deo te tradit.

Nota in præcedente versu triplex sacrificii genus: laudis Deo, ℣. 15, charitatis proximo, 16, obedientiæ prælatis, quæ melior est quàm victimæ; per victimas enim, ut ait D. Greg. Magnus, aliena caro; per obedientiam voluntas propria mactatur.

℣. 18. *Orate pro nobis*, seu pro me. Si Hebræorum adhuc in viâ, imò in lubrico stantium, preces implorat Apostolus; quis dubitet nos sanctorum, cum Christo regnantium, orationes utiliter implorare?

Confidimus enim... prudenter amovet impedimentum quod ex falsis rumoribus poterat apud illos contraxisse, quasi legis esset inimicus et apostata; simul et insinuat quòd mereatur eorum orationibus adjuvari, ut qui nihil non facit ut omnibus prosit.

Confidimus quòd nullius in vos commissi criminis sim conscius; testis est mihi conscientia.

Imò bene meritus sum, quia in omnibus sincerè processi, et ex bonâ voluntate, ut omnibus prosim.

℣. 19. *Ampliùs autem deprecor vos...* Gr. hoc facere, id est, impensiùs autem rogo vos pro me orare.

Quò celeriùs, id est, ut ad vos citiùs revertar, *quod vehementer exopto.*

Hinc conjicitur hanc epistolam Romæ scriptam fuisse à D. Paulo in primis vinculis, paulò antequam liberaretur et in Judæam rediret.

Quod tamen non videtur omnino certum, ob absolutum loquendi modum, ℣. 24: *Videbo vos*, qui non convenit homini in vinculis detento, nisi fortè de liberatione jam certo.

Hinc etiam infertur ex verbo scilicet, *restituar vobis*, quòd ab Hebræo scripta sit hæc epistola.

℣. 20. *Deus autem pacis*, id est, auctor et amator.

Qui eduxit de mortuis Pastorem magnum ovium, id est, qui Jesum Christum à mortuis suscitavit, magnum illum Pastorem ovium spiritualium, id est, Principem pastorum, cujus omnes alii sunt vicarii.

In sanguine. Syr. per sanguinem, id est, pastorem ovium per sanguinem suum, seu quem effudit pro ovibus suis, seu quas pascit sanguine suo.

Testamenti æterni, et per quem sancivit novum et æternum Testamentum, seu quod durabit usque ad finem mundi.

℣. 21. *Aptet vos*, id est, Deus, inquam, suâ gratiâ vos reddat aptos.

In omni bono, id est, ad omne bonum opus. Syr. ipse vos perfectos reddat in omni opere bono.

Ut faciatis ejus voluntatem, id est, ut exsequamini quod à vobis vult fieri.

Faciens in vobis, per suam scilicet inspirationem et cooperationem,

Quod placeat coràm se. Gr. bene placitum coram se. Syr. quod bonum est coram ipso.

Deus dicitur facere id, cujus faciendi dat gratiam.

Per Jesum Christum, id est, per merita Jesu Christi filii sui, *cui est gloria...*

℣. 22. *Rogo autem vos, fratres, ut* (licèt non sim tam vester quàm gentium Apostolus.)

Sufferatis verbum solatii, id est, grato tamen animo recipiatis hanc epistolam exhortatoriam simul et consolatoriam.

Etenim perpaucis... Gr. per brevia misi vobis, id est, perpaucis consideratâ materiâ, scripsi vobis, ne fatigarem.

℣. 23. *Cognoscite*, id est, scitote et cognoscite mecum *fratrem nostrum Timotheum dimissum.* Gr. absolutum. Syr. solutum esse, scilicet à vinculis.

Ignoratur ubi fuerit in vinculis: aliqui interpretantur dimissum ab amicis, à negotiis, quibus detinebatur.

Si celeriùs venerit. Non erat tunc cum Paulo. Si citò redierit ad me, *brevì videbo vos.* Syr. cum eo vos invisam: de hâc absolutâ locutione, vide ℣. 19.

℣. 24. *Salutate omnes præpositos.* Gr. duces. Syr. postulate pacem eorum omnium qui præsunt vobis, scilicet omnes qui in singulis oppidis præsunt in Judæâ et in Syriâ.

Salutant vos de Italiâ fratres. Syr. quotquot sunt ex Italiâ qui ad Paulum ex totâ Italiâ confluebant.

℣. 25. *Gratia cum omnibus vobis. Amen.*

Gr. ad Hebræos scripta est ab Italiâ per Timotheum.

Syr. Epistolæ ad Hebræos ex Italiâ romanâ scriptæ, missæque per Timotheum finis.

Quod tamen non est certum, cùm, ut dictum est, ℣. 23, Timotheus Romæ tunc non essèt, nec cum D. Paulo.

Dubitatur ergo per quem missa sit.

Corollarium pietàtis, seu in hoc Capite 13, *ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.*

PRIMUM.

HONORABILE *connubium in omnibus*, ℣. 4.

Recordentur conjugati Connubium magnum esse sacramen-

tum, de quo vide Ephes. 5, ubi fusè explicantur ea quæ ad illud pertinent.

Et quia magnum est sacramentum, recordentur quòd sanctum et honorabile esse debeat.

In omnibus omnino conjugatis, non in solis provectioris ætatis hominibus, sed et in juvenibus, ait Theophylactus.

In omnibus quæ ad conjugium spectant, omninò, omni ex parte, et omnibus modis;

Sit puritas in intentione, honestas in modo, moderatio in usu.

Caveant ergo conjugati ne thorum maritalem contaminantes, ex magno sacramento magnum faciant sacrilegium; vide dicta ℣. 4.

SECUNDUM.

Obedite præpositis vestris, et subjacete eis; ipsi enim pervigilant pro animabus, etc. ℣. 17.

His verbis instruuntur subditi simul et prælati.

Subditi duo debent prælatis, obedientiam et reverentiam. Hìc utrumque præcipit Apostolus.

Obedientiam quidem, *obedite:* quidquid vobis pastores sanctum præcipiunt, hoc facite.

Reverentiam, *subjacete.* Gr.

Intensam obedientiam indicat, ait Theophylactus, quasi diceret: Etiam in operibus servite.

Reveremini et honorate tanquam parentes, ait D. Thomas.

Subjacete, honorem illis exhibentes qualem minores reddunt majoribus, qualem, v. g. filii parentibus.

Adest subditorum officium, obedire, revereri.

At si malus est prælatus, numquid obediemus? ait divus Chrysostomus.

Ipse respondet distinguendo, malignum qualiter dicis?

Si in causâ fidei, fuge illum, non solùm si homo fuerit, sed etiam si Angelus de cœlo descenderit.

Si verò in vitâ et in moribus malignus est, noli scrutari.

Audi Christum dicèntem: *Super cathedram Moysi sederunt, etc. omnia ergo, etc.*

Quasi diceret : Habent dignitatem, hanc reverere, et ob illam eis obedi.

Obediendum ergo etiam dyscolis et malis prælatis, honorque ipsis ob dignitatem exhibendus.

Ipsi enim pervigilant... rationem nostræ subjectionis et reverentiæ dat Apostolus : debemus eis obedire, eosque revereri, quia propter nos incumbit eis labor et periculum.

Instruit eisdem verbis prælatos :

Ipsi enim pervigilant...

Audiant ergo principes, prælati, rectores, quoniam sicut obedientes oportet esse subditos, sic vigilantes et sobrios oportet esse rectores, ait D. Chrysostomus.

Quasi rationem reddituri... id est, imminet periculum ejus capiti; propter te subjiciuntur pœnis peccatorum tuorum. Idem D. Chrysostomus.

Hoc est maximum periculum, de factis alterius rationem reddere, qui pro suis non sufficit, ait D. Thomas.

Ad hoc attendat prælatus et contremiscat ; omnium quos regit rationem redditurus est.

Miror an fieri possit ut aliquis ex rectoribus sit salvus, ait D. Chrysostomus : quem vide hìc homil. 24, in Epistolâ ad Hebr. cap. 13.

Ut cun gaudio faciant, et non gementes... quòd non, etc. In his etiam verbis instruuntur et subditi et prælati.

Prælati quidem quid facere debeant cùm inobedientes sunt subditi, scilicet, gemere, orare.

Sic medicus contemptus ab ægroto, plorat, ingemiscit, non se ulciscitur, ait divus Chrysostomus.

Non sinit Apostolus prælatum erumpere ad probra, ad contumelias : sed oportet eum ingemiscere cùm despicitur, etc.

Hoc est prælati officium.

Adest subditorum monitio : *Hoc autem non expedit vobis*, quia, ait D. Chrysostomus, gemitus prælati quâvi ultione deterior est : gemens enim Deum ultorem advocat.

D. Chrysostomus hìc docet quomodo debeat unusquisque se circa prælationem gerere :

Considerantes periculum oportet fugere.

Comprehensos tamen oportet obedire.

Præsentiens ergo fuge.

Comprehensus obedi; at nunquam temetipsum in tantam molem ultrò te conjice, caput tuum tanto subjiciens supplicio.

TERTIUM.

Per ipsum ergo offeramus Hostiam... 15.

In totâ hâc epistolâ sæpè dixit Apostolus et probavit quòd habemus Pontificem, cap. 8, ℣. 1; cap. 9, ℣. 11, etc.

Dixit et multoties quòd habemus victimam, capite 9, ℣. 14: *Semetipsum obtulit immaculatum Deo,* cap. 6, ℣. 27.

Dixit in capite 13, ℣. 10: *Habemus altare,* hocque triplex, ut ibi dictum est:

Ligneum, in quo Christus, Agnus Dei cruentè pro nobis immolatus est.

Lapideum, in quo Christus *secundùm ordinem Melchisedech sacerdos,* semetipsum immolat incruentè.

Aureum, in quo idem pontifex Christus, Deo dexter assidens, ministerium suum peragit in cœlis, capite 8, ℣. 1 et 2; et Apoc. cap. 8, ℣. 3.

Sed ex his omnibus quæ conclusio?

Exeamus igitur ad eum extra castra, id est, exeamus è nobis, ad Pontificem nostrum accedamus affectu, ipsique fide et charitate uniti, per ipsum, cum ipso et in ipso *offeramus Hostiam laudis semper Deo.*

Per ipsum, cum ipso et in ipso offeramus semper Deo immaculatum Agnum Dei in cruce, ad Dei gloriam immolatum, *Hostiam laudis.*

Nihil unquam Deum æquè glorificavit, ℣. cap. 8, in coroll., ℣. 3.

Per ipsum, cum ipso et in ipso offeramus semper Deo *Hostiam laudis,* Jesum Christum, mysticè crucifixum in Eucharistiâ, et ibi continuè et ubique terrarum sese ad Dei gloriam immolantem.

Hostiam laudis Deo verè dignam, gratiarum actionem Deo proportionatam.

Per ipsum, cum ipso et in ipso offeramus Deo semper Agnum Dei, tanquam occisum, coram throno Dei stantem, et sese ad æternam Dei gloriam offerentem.

Hostiam laudis : Deum cum sanctis omnibus dignè laudat in æternum.

Elige quod ex his tribus altaribus malueris ; at ne cessaveris unquam, nec in vitâ, nec in morte, nec in æternitate, super unum aut alterum Hostiam laudis Deo semper offerre.

Ad hoc Pater Æternus Filium suum, in quo sibi bene complacuit ab æterno, tibi dedit in tempore, ut illum ei offeras *semper Hostiam laudis*.

Ad hoc Filius Dei unigenitus, splendor et gloria Patris, se totum tibi dedit, seque tuum totum fecit in incarnatione et in incarnationis extensione, sanctissimâ Eucharistiâ, ut illum Deo *semper offeras Hostiam laudis*.

Tu nihil es ; nihil vales, nihil potes, malè Deo servis.

Exiens ergo à temetipso, à tuo nihilo omnimodo, ad ineffabile Dei donum accede, illud cum reverentiâ recipe, illoque juxta Dei beneplacitum utere.

Fide igitur et charitate Christo, summo pontifici, unire frequenter, et si fieri potest, continuè ; per illum, cum illo et in illo, offer Deo *semper Hostiam laudis*, Deo dignam, infinitam, Deo proportionatam ;

Offer Christum ipsum, splendorem Patris, ad Dei gloriam ;

Offer Christum, Eucharistiam, ad gratiarum actionem ;

Offer Christum, Agnum Dei tollentem peccata mundi, ad peccatorum remissionem ;

Offer Christum, donum donorum Dei, ad gratiarum obtentum.

Vide corollarium pietatis in fine capitis noni.

Ulteriùs perge, et temetipsum huic Victimæ, Deo dignæ, jungens, nihilum tuum offer Deo cum illo donorum dono *in quo sunt omnes thesauri, etc.*

Patere, ô Christe Deus Homo! ut meum miserum esse meamque miseram vitam, tuo esse divino et humano tuæque vitæ theandricæ uniens, me tecum offeram Deo Patri, ut infinita et plusquàm infinities infinita vitæ tuæ merita, omnia vitæ meæ demerita reparent, tuaque superabundans abundantia sit inopiæ meæ supplementum.

Patere, ô Christe Deus Homo! peccatorum mundi victima, Agnusque Dei qui tollis peccata mundi, patere ut ego, peccatorum miserrimus, tecum sim peccatorum meorum victima, mortemque meam tuæ morti sanctissimæ conjungens, utramque simul offeram Deo in peccatorum meorum expiationem.

Mortem infinities merui, fateor; mortem accepto contritus et pœnitens. Da, ô Deus salvator! qui pro meis peccatis mori dignatus es, da ut in tuo spiritu moriar, in tuis vulneribus moriens abscondar, et per aperti Cordis tui vulnus, quasi per os amoris tui, dicam expirans : Per passionem et mortem Filii tui, ô Deus! miserere meî.

Concede, ô Christe Deus Homo! Salvator mundi, sacerdos æterne, qui Deo dexter assidens, in æterno sanctuario pontificatûs tui ministerium peragis, Deum cum omnibus sanctis laudans, adorans, benedicens, etc.; concede, per infinitam misericordiam tuam, ut post mortem meam sanctus Angelus tuus animam meam, per sanguinem tuum à vitiis purgatam, deferat in sublime altare tuum; ut tibi Pontifici æterno unita, in te, tecum et per te Deum cum sanctis omnibus adoret, amet, laudet, benedicat in æternum.

FINIS EPISTOLÆ HUJUS.

INDEX TOMI SEXTI.

FINIS INDICIS TOMI QUINTI.

INDEX VERBORUM

ET RERUM MEMORABILIUM

QUÆ IN HUJUS OPERIS SEX TOMIS CONTINENTUR.

Numerus romanus Tomum indicat, arabicus verò numerus Paginam.

ADAM, CHRISTUS.

ADOPTIO DIVINA.

ADVENTUS DOMINI.

AMOR CHRISTI.

ANATHEMA.

ANGELI.

ANIMA HOMINIS.

ANIMA FIDELIS.

ANIMARUM MINISTER.

APOLLO.

APOSTOLI.

APOSTOLORUM JUS.

APOSTOLICA VITA.

APOSTOLICÆ VIRTUTES.

APOSTOLATUS.

VIR APOSTOLICUS.

ANTICHRISTUS.

ANXIUS HOMO.

APOSTASIA.

MORALIS APOSTASIA.

ARCA.

ARMATURA.

AROMATA.

ARRHA.

ATHLETA.

AUDITUS.

S. AUGUSTINUS.

AVARITIA.

AZYMUM.

BAAL.

BAPTISMUS.

BAPTIZARI PRO MORTUIS.

BARONIUS.

BASIS APOSTOLICÆ DOCTRINÆ,

ÆTERNA BEATITUDO.

BENEDICTIO.

BENEFICENTIA.

BENEFICIA.

BERITH.

BIGAMIA.

DIVINA BONITAS.

CÆCITAS.

CÆLIBATUS.

CALVINUS.

CASTUS.

CHARISMATA.

CHARITAS.

CHARTA.

CHIROGRAPHIUM.

CHRISTUS.

CHRISTUS ADAM.

CHRISTUS CRUCIFIXUS.

CHRISTUS PAUPER.

VIR DOLORUM.

PRAXIS VERÈ CHRISTIANA.

MORS CHRISTI.

CHRISTUS PONTIFEX.

CHRISTI PONTIFICATUS.

CHRISTUS JUDEX.

CHRISTI CHARITAS.

CARO CHRISTI.

COR CHRISTI.

CHRISTI RESURRECTIO.

CHARACTER.

CHRISTIANUS.

CHRISTIANISMUS.

CHRISTIANI AGENDI MODUS.

CIBI.

CIRCUMCISIO.

COELUM.

COHÆRES CHRISTI.

COLOSSÆ.

COMITAS ET PRUDENTIA.

COMMUNICATIO.

COMPLACENTIA.

COMPLACENTIA, AMOR HUMANÆ GLORIÆ.

COMPUNCTIO.

CONCIO.

CONCUPISCENTIA.

CONJUGIUM.

USUS CONJUGII.

CONJUGATI.

CONVERSIO.

COOPERATIO.

COR.

CORDIS ELATIO, SUPERBIA.

VELAMEN CORDIS.

CORINTHUS.

CORRECTIO.

CREATURÆ.

CRETENSES.

DECIMÆ.

DEPOSITARIUS.

DEPOSITO VETERIS HOMINIS.

DEPOSITUM.

DERELICTIO.

DEUS.

DEUS IGNIS.

DIVITIÆ CHRISTIANÆ.

DOCTOR EVANGELICUS.

DOMESTICUS.

DOMINUS, DOMINIUM.

DOMINUS, seu HERUS.

DOMUS.

DONA, CHARISMATA.

DOTES.

DURITIES CORDIS.

EBRIETAS.

ECCLESIÆ MINISTER.

ECCLESIASTICI COETUS.

ECCLESIASTICUM MINISTERIUM.

ECCLESIASTICI MINISTERII PERFECTIO.

ECCLESIASTICA POTESTAS.

ELECTIO DEI.

ELEEMOSYNA.

ELEEMOSYNARIUS.

ELIAS.

PRAXIS.

ELOQUENTIA.

EPAPHRAS.

EPAPHRODITUS.

EPHESUS; EPHESII.

EPISCOPUS.

EPISCOPUS, PRESBYTER.

EPISCOPATUS.

EPIMENIDES.

EPISTOLÆ S. PAULI.

REALIS PRÆSENTIA CHRISTI IN EUCHARISTIA.

EUCHARISTICA COMMUNIO.

EUCHARISTICUM SACRIFICIUM.

EUTRAPELIA.

EVA.

EVANGELIUM.

EVANGELICUS CONCIONATOR.

LUX EVANGELICA.

FELICITAS.

FERMENTUM.

FESTA.

FIDES.

FIDEI NAUFRAGIUM.

FIDELIS.

FIDUCIA.

FIGULUS LUTI.

FIGURA.

FILIUS DEI.

FINIS MUNDI.

FORMA.

GAUDIUM.

GENEALOGIA.

GENTILES.

GLORIA DEI.

GLORIA ÆTERNA.

ÆTERNÆ GLORIÆ DESIDERIUM.

GLORIARI.

GRATIA.

GRATIA JUSTIFICANS.

GRATIA BAPTISMALIS.

CONSENSUS GRATIÆ.

FRUCTUS GRATIÆ.

GRATIARUM ACTIO.

GROTIUS.

HÆRES DEI.

HÆREDITAS DEI.

HÆRESIS, HÆRESIARCHÆ, HÆRETICI.

HEBRÆI.

HERI, SERVI.

S. HIERONYMUS,

HILARITAS.

IDEA.

IDOLUM.

IGNIS.

IGNIS CONSUMENS.

IGNORANTIA SUI.

IMAGO DEI.

IMMORTALITAS.

IMPENETRABILIA.

IMPII.

IMPUDICITIA, IMPUDICUS.

INCARNATIO.

INCARNATIO, MORS ET RESURRECTIO,

INCONTINENTIA.

INCREDULITAS.

INDULGENTIA.

INDUTIO NOVI HOMINIS.

INFANTIA.

INFERIOR.

INFERIORITAS.

INFIDELITAS.

INFIRMUM DEI.

INGRATITUDO.

JACOB.

S. JACOBUS.

JEJUNIUM.

JESUS CHRISTUS.

JESUS CHRISTUS CRUCIFIXUS.

JUDAS GALILÆUS.

JUDAISMUS.

JUDAIZANTES.

DEI JUDICIUM.

JUSTIFICATIO.

JUSTIFICATUS.

LABOR.

LABOR, PASSIO.

LAUS PROPRIA.

LEX.

LEX MOSAICA.

LEX CHRISTIANA.

LEGALIA. SACRIFICIA.

LIBER.

LIBERTAS.

LICITA.

LINGUÆ.

LITES.

LITURGIA.

MINISTERIUM ECCLESIASTICUM.

MIRACULA.

MISERICORDIA DEI.

MISERICORDIA CHRISTI.

MISSA.

MISSIO.

MODESTIA.

MORS.

MORS CHRISTI.

MORS, SEU AGONIA ÆTERNA.

MORTIFICATIO.

MOYSES.

MULIER.

MUNDANI.

MYSTERIUM.

NATURA.

NERO.

NESCIRI.

FILIORUM OBEDIENTIA PARENTIBUS.

OBDURATIO.

MODUS ORANDI.

ORATIONIS EXAUDITIO.

MOS ORANDI.

ORDO.

ORDINANDI.

ORDINATIO.

ORIENTALES.

ORIGINALE PECCATUM.

OSCULUM.

OTIUM.

POENITENTIA.

PASSIO, AFFLICTIO.

PASSIO JESU CHRISTI.

PARABOLANI, QUI?

PASCHA.

PASTOR.

PATIENTIA DEI.

PATIENTIA CHRISTIANA.

PAULUS, SAULUS.

S. PAULI CONVERSIO.

S. PAULUS APOSTOLUS.

S. PAULUS, PASTORUM DOCTOR, EXEMPLAR.

PAULI CHARITAS.

PAULUS HUMILIS.

S. PAULI MODESTIA ET PRUDENTIA.

S. PAULI GENEROSITAS.

PAULUS ZELATOR GLORIÆ JESU.

PAULUS UNITATIS ECCLESIASTICÆ AMATOR.

ADMIRANDUM S. PAULI EXEMPLUM.

S. PAULUS RAPTUS.

MISCELLANEA DE S. PAULO.

PAUPERTAS EVANGELICA.

PAUPERES EVANGELICI.

PAUPER.

PAX.

PAX CONSCIENTIÆ.

PECCATUM SEU FOMES PECCATI.

PECCATOR.

PHILIPPI.

PHILOSOPHIA ET PHILOSOPHI.

PIETAS.

PII.

PLAGIARII.

PRÆDESTINATIO.

PRÆDICATIO.

PRÆLATUS.

PRÆLATIO.

PRÆPUTIUM.

PRÆSENTIA DEI.

PRÆTOR, PRÆTORIUM.

PRESBYTER.

PRÆMIUM COELESTE, GLORIA ÆTERNA.

PRÆSUMPTIO.

PRINCEPS.

PROMISSIO.

PRONUBUS.

PROPITIATORIUM.

PROPHETIA.

PROPOSITUM.

PROSOPOPOEIA.

PROVIDENTIA.

RELIGIOSUS.

RELIGIOSI MENDICANTES.

RENOVATIO.

REPARATIO.

REQUIES ÆTERNA.

RESURRECTIO.

REVELATIO.

RIXA.

ROMANI.

SABBATUM.

SACRAMENTORUM ADMINISTRATIO.

SACERDOS.

LEGALIA SACRIFICIA.

SACRIFICIUM CHRISTI.

SACRIFICIUM MYSTICUM.

SALUS.

DEUS VULT OMNES HOMINES SALVOS FIERI.

SALUTATIO APOSTOLICA.

SÆCULUM.

SANCTI.

SANCTITAS.

SANCTIFICATIO.

SAPIENTIA.

DIVINA SAPIENTIA.

SARA.

SATANAS.

SCANDALUM.

SCRIPTURÆ DIFFICULTAS.

SCURRILITAS.

SENES.

SERMO.

SEPTENARIUS NUMERUS.

SERPENTES IGNITI.

SERVIRE.

SPEI FUNDAMENTA.

SPIRITUS SANCTUS.

SPONSA CHRISTI.

STADIUM.

STADIODROMUS.

STATUS.

STELLA.

STEPHANAS.

STIMULUS CARNIS.

STUDIUM.

STULTITIA, STULTUM.

TIMOTHEUS.

TITUS.

TRADITIO.

TRIBULATIO.

TRIBUTA.

SS. TRINITAS.

TRISTITIA.

TROAS.

THYMIAMA.

UMBRA.

UNGUENTUM.

UNIO.

VERITAS.

VIATICUM.

VIDUA.

VIGILANTIA.

VINDICTA.

VIR SPIRITUALIS.

VIR.

VIRGINITAS.

VISIO, REVELATIO.

VISITATIO.

VISITATIO PASTORALIS.

VITÀ CHRISTIANA.

VITA ÆTERNA.

VITA PRÆSENS.

VITA MALA ET SCELERATA.

VITIA SPIRITUALIA.

VOCATIO.

DEI VOLUNTAS.

VOLUPTAS.

VOTUM.

ZELUS, ZELOTES.

ZELOTYPIA.

ZEZABEL.

FINIS INDICIS.

Picquiny, H.B. de. BS
Epistolarum B. Pauli 2649
Apostoli triplex expositio. .P5.
v. 6